

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

20
209.02

L 2 20.209.02

HARVARD COLLEGE LIBRARY

From the Library of

EDWARD KENNARD RAND

Class of 1894

Pope Professor of Latin, 1931-1945

Cambridge, March 1861

**T. LUCRETI CARI
DE RERUM NATURA
LIBRI SEX.**

EDIDIT

ADOLPHUS BRIEGER.

EDITIO STEREOTYPA.

**LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.
MCMIL.**

L l 20.209.02

v

201

LITTERARUM UNIVERSITATI
FRIDERICIANAE HALENSI
CUM WITTEBERGENSI CONSOCIATAE

A. D. IV NON. AUG. ANNI MDCCCXCIV

SAECULARIA ALTERA CELEBRANTI

GRATULANTUR

GYMNASII CIVICI HALENSIS
COLLEGAE

VOTORUM INTERPRETE

ADOLPHO BRIEGERO.

PROLEGOMENA.

Carmen Lucretianum cum et proximo saeculo et huius saeculi primis lustris ab hominibus omni vel rerum vel artis notitia destitutis aut temerariis vel stolidis incredibilem in modum corruptum esset, restituit felicissime vir et ingenio et doctrina unus omnium princeps Carolus Lachmannus. iam cum pectus hortetur ut in huius viri laudes me effundam, succurrit illud ab omnibus probatum, Lachmannum laudare velle ambitiosum esse. quod qui primus dixit Iacobus Bernaysius anno MDCCCLII carmen de rerum natura 'recognitum', ut ipse modestissime dicit, edidit sumptibus Teubnerianis. qui vir, quo erat acumine quaque et sermonis Latini et philosophiae scientia, ut tempore proximus a Lachmanno fuit, ita etiam meritis ab eo esset proximus, nisi nimis brevi spatio interiecto unici viri auctoritate praegravante suo ipse iudicio interdum non tantum quantum par erat tribuisset. quod ei accidisse nemo, opinor, mirabitur, qui ipse senserit, quam difficile esset recenti illius paene divini ingenii admiratione ab eo disséntire. itaque Bernaysium censeo vel maxime laudandum esse in eis, quae a Lachmanno discedens emendavit, excusandum vero, si quando vel cum Lachmanno vel cum aliis vel solus erravit. quodsi perseverasset in Lucreti perscrutandi emendandi interpretandi studio, non dubito quin eo perventurus fuerit, ut magnam negotii partem absolveret. cum vero ille se brevi post totum ad alia studia dedisset, in stadium paene desertum ingressus Hugo Munro Britannus magnam sibi peperit iustamque laudem; qui anno 1866 primum Lucreti carmen edidit

cum praefatione. secuta est quattuor annis post maior editio cum commentariis duobus et interpretatione Anglica. de cuius libri virtutibus quid mihi videretur ante hos plus viginti annos in Bursiani annalibus, qui inscribuntur Jahresbericht über die Fortschritte der klassischen Alterthumswissenschaft, a. 1873 p. 1098—1129 exposui. posthac, quae in Bursiani annalibus, qui nunc ab Iwano Müllero eduntur, scripsi, annalium Lucretianorum vocabulo significabo. iam eorum, quae ibi scripsi de Munronis meritis, summam breviter comprehendam. Munro cum quattuordecim eorum Lucreti carminis codicum, qui in Italiae urbibus asservantur, aut diligenter perscrutatus esset aut certe inspexisset itemque veteres libros impressos tantum non omnes cognosset et non pauca ex his fontibus utilia hausisset, a Bernaysio plus trecentis quinquaginta locis discussit, v. Poll. in philol. XXV 497, Leidensium auctoritatem a Lachmanno spreto centum fere quinquaginta locis restituit, utrumque multo saepius recte quam falso, v. ann. Lucret. 1873 p. 1104 sqq. idem aut ex aliorum coniecturis a Lachmanno vel neglectis vel damnatis aut suis ipse inventis non pauca, quae corrupta erant, sanavit. ubi erravit, quod non raro accidit, ut homo venia dignus est.

Quarto loco inter Lucreti editores numerarem Fridericum Bockemüllerum, nisi ipse testatus esset se his adnumerari nolle. id se agere dixit, ut eis, qui post se carmen de rerum natura edituri essent, suppeditaret, quae multos per annos in studiis Lucretianis versatus invenisset. huius in viri ingenio tanta fuit repugnantia, ut maiorem non facile in ullo homine invenias. nam cum capitulorum ordinem in libris manuscriptis turbatum non raro acumine eximio indagasset et quo quicque transponendum esset perspexisset, idem non modo de carminis origine fabulas narravit prorsus incredibiles, sed in textu quem vocant constituendo saepissime vel in sanissima quaeque saeviit quasi furore abreptus et omnia foedissime turbavit. velut in libri alterius versibus 167—176 haec scripsit: *At qui-*

dam contra haec ignari, materiai naturam non posse deum sine numine reddi (?), tanto opere .. mutare .. frugesque creare, et iam cetera (mortalis quae suadet adire .. et res per veneris blanditer saecula, propagem) ne genus occidat humanum atque horum omnia causa, constituisse deos cum fingunt, omnibu' rebus .. videntur. ex hoc uno exemplo, nisi fallor, perspicui potest, quam fuerit Bockemüllerus a sermonis latini notitia infirmus, quam ignarus artis criticae legum, quam omni pulcri sensu destitutus. neque tamen eius liber non erit utilissimus ad Lucreti carmen emendandum, si modo quis caute et prudenter utatur et didicerit ex aliorum erroribus discere.

Ex eis, qui post Bockemüllerum Lucretium ediderunt, nemo tantum praestitit, ut hoc loco videatur nominandus esse. neque tamen desunt, qui cum partes carminis ederent, de his emendandis meruerint: Ianum Woltjerum Batavum dico, qui excerpta ex Lucreti carmine emendata exhibuit in Sertis Romanis quae inscripsit, et Samuelem Brandtium, qui idem fecit in Eclogis poetarum Latinorum, quas edidit Lipsiae in aedibus Teubneri a. 1881.

Non pauci praeterea viri docti in dissertationibus inauguralibus aut in libellis vel scholasticis vel academicis aut aliis in scriptionibus de eis rebus scripserunt, quae ad Lucretiana studia pertinerent. ex quibus alii carminis locos, qui aut corrupti essent aut pro corruptis haberentur, emendare conati sunt, alii in rebus explicandis viam ad carminis partes quasdam melius interpretandas munire studuerunt, alii de Lucreti elocutione quaestiones instituerunt, alii denique de eius vita atque opere si quid invenire possent experti sunt. ex quibus non pauci ea praestiterunt, quae neminem carminis Lucretiani editorem ignorare par sit. quos enumerare cum non huius loci sit, satis erit, opinor, si in eo quem subiecturus sum lectionum varietatis conspectu indicavero, ubi ea quisque, quae aut probanda aut certe afferenda visa erunt, scripserit.

Iam si hoc loco de meis ipse studiis Lucretianis dixero, necessitatis excusationem spero mihi paratum iri.

nam, ut alia praeteream, nonne necesse est eis me respondere, qui fortasse quaerent, qui factum sit, ut, cum ante paene viginti annos pollicitus sim me carmen de rerum natura editurum esse dupliciter, ut altera editio textum exhiberet commentario instructum, altera purum, nunc demum promissi partem praestem? quod si quis quaerat, respondeam inde hoc factum esse, quod quo maiore studio ad negotium susceptum me darem, eo maiora et difficiliora mihi occurrerint, quibus non ante perpurgatis id quod deberem praestare non possem. quae vero illa fuerint, mox demonstrabo. nunc de meis scriptionibus absolvam. ego cum duodequadraginta per annos quotannis ad Lucretium legendum reverterer et perscrutandum, in prioribus quattuor libris quae inveni, communicavi cum Francisco Susemihlio, viro et de Lucreti carminis emendatione et explicatione et de meis in ea re studiis optime merito. qui, quod uterque nostrum scripsit, utriusque nomine subscripto edidit in his philologi tomis: XIV 550—567. XXIII 455—472, 623—643. XXIV 422—453. XXIV 67—91. XXVII 28—57. XXIX 417—447. XXXII 478—489. XXXIII 431—448. idem ego inde ab anno 1873 usque ad annum 1889 omnia quaecunque de Lucreti vita ingenio doctrina, de carmine eius vel emendando vel interpretando, de sermone Lucretiano atque de artis metricae legibus quas probaverit a viris doctis disputata sunt, quae quidem consequi potuerim, recensui in annalibus Lucretianis. quo in negotio habui quod sequeretur luculentum Friderici Pollii exemplar, qui in philol. t. XXV 480—530 et XXVI 294—345, 524—565 eos libellos et dissertationes recensuit omnes, quae ad Lucretiana studia pertinentes inde ab Lachmanni et Bernaysii editionibus usque ad annum 1866 prodierant. qua in recensione summa diligentia, summo labore, summa denique iudicii sanitate rem ita gessit, ut quicunque his studiis se dederunt, plurimum se ei debere gratissimo confiteantur animo.

Ipsae vero cum per tam longum mortalis aevi spatium

in Lucretium quantum possem intellegendum et corrigendum carminis textum operam insumerem, fieri non potuit quin magis magisque in singulos annos perspicerem eius fundamenti quo omnis emendatio carminis, omnis interpretatio sustineri deberet, alteram partem egregie iactam esse ab Lachmanno, alteram vix inchoatam. nam cum eorum, quae ab grammatico exigenter, in viri eximii clarissimo opere nihil fere desiderari viderem, saepissime in eis vidi erratum, quae sine rerum notitia atque perspicentia intellegi non possent. qua in re non est, cur quis Lachmannum vituperet. qui vir summus cum certum quoddam studiorum iter ingressus esset, erant quae aliis explicanda et perpurganda relinquere cogeretur. itaque ipse in extrema commentarii praefatione 'licet mihi' ait 'in spe laeta certaue finem facere praefandi, qua ductus futurum auguror ut Lucretii carmen interpretatione doctiore illustretur', quam videlicet expectabat a Carolo Steinhardto, nonnulla spe etiam in Reisackeri studiis posita. 'interim' inquit 'ut poterimus perpoliemus hoc carmen'. sed factum non est, quod speraverat carminis Lucretiani restitutor. nam Steinhardtus mox totum se dedit Platonicis studiis et ne Reisackerus quidem plus duo capita doctrinae Epicureae a Lucretio tractatae exposuit. itaque cum post Gassendum nemo ad universam Epicuri physiologiam ex fontibus ipsis hauriendam et penitus explicandam aggredi ausus esset, nihil relinquebatur, nisi ut ipse quid in ea re efficere possem experirer. sunt vero naturae rationis Epicureae fundamenta longe maiore ex parte iacta in ea epistula, quam Gargettius ad Herodotum dedit. id igitur vidi mihi negotium impositum, ut hanc epistolam perscrutarer et pro virili parte emendarem. commentarii et critici et exegetici extremam partem edidi anno 1882 in libello scholastico Halensi, qui inscribitur 'Epikurs Brief an Herodot, Par. 68—83, übersetzt und erläutert von Dr. A. Brieger'. in his vero studiis cum versarer, opportunissime accidit quod Hermannus Usener cum ceteris Epicureis

tantum non omnibus epistulam illam edidit in eo libro, qui 'Epicurea' inscriptus anno 1885 impressus est in aedibus B. G. Teubneri. qui liber cum alia bona habeat plurima, tum illud prae ceteris, quod optimorum codicum lectiones uno in conspectu inspiciendas proponit. scripsi igitur hac Useneri opera adiutus anno 1888 dissertationem de atomorum Epicurearum motu principali, quae inserta est dissertationibus philologicis Martino Hertzio dedicatis. denique nuper, i. e. proximo anno, Epicuri de animi animaeque natura doctrinam explicui libello scholastico Halensi. si quae praeterea scripsi de Lucreti carmine, mentionem faciam ubi res postulabit.

Iam ut appareat necesse fuisse de rerum natura carminis emendationi pro fundamento substruere physiologiae Epicureae cognitionem, paucis locis ex magna copia depromptis demonstrabo et Lachmannum et alios eam ob rem saepe peccasse, quod res, quas explicat Lucretius, aut non perspexissent aut ad eas parum attenderent. initium faciam ab versibus libri I 622 et 625, ubi quot viri docti Lachmanni, quem Bernaysius secutus est, errorem convicerint, apud Pollium videas in annalibus illis Lucretianis quos supra laudavi. cum enim Lucretius inde a versu 593 — ubi sane lacuna est — usque ad versum 621 de atomorum partibus minimis disputarit, quae ita ut separari non possent naturam corporis explerent i. e. atomos ex se constituerent, ita pergit ut dicat, 'denique si minimas in partis' (atomorum, non in atomos tantum) rerum natura res resolveret, futurum esse ut nil ex eis reparare posset, propterea quod quae nullis partibus auctae essent — ut atomorum partes minimae —, non possent ea habere, 'per quae res quaeque gerantur'. quae Lachmannus ita non intellexit, ut Lambini inventum probarit pro *si ni* et pro *nullis multis* scribentis. neque melius idem rem gerit in loco sane difficillimo II 100—107, ubi male distinguendo efficit ut poeta saxa et ferrum magnum per inane vagari dicat: quo in loco quae vitii sedes esset docui ann. philol. 1875 p. 627, profectus ab ipsius Epicuri verbis,

quae sunt in epistulae ad Herod. par. 43, quae deinde emendavi in libello scholastico Halis a. 1884 edito p. 16 not. libellus inscribitur: Die Urbewegung der Atome bei Leucipp und Demokrit. in alterius libri v. 718 Bernaysius peccat, cum scribit *eadem ratio determinat omne*, ignorans quae sit Epicuri de mundorum et multitudine et diversitate doctrina. ceterum in eadem voce iam ante erravit, in l. I v. 1092 *omne* inter caeli terraeque ruinas in inane profundum abire dicens, quasi id ipsum inane profundum non eius quod omne est pars sit. neque minus re parum perspecta errore lapsi II v. 381 *animi ratione* mutare ausi sunt Lachmannus Bernaysius Munro: quod *animi ratione* verissimum est: nam non possunt oculi naturam noscere rerum, animi ratio potest, cf. IV 362—369. — praeter id caput quod est de atomorum motu, haud scio an plerisque, qui Lucretium emendare studuerunt, nullum obscurius fuerit, quam illud quod de animi animaeque natura est: de quo me data opera disputasse iam supra docui. quam disputationem qui legerit, facile eis veniam dabit, qui aut secuti librorum auctoritatem aut eam spernentes *animam* pro *animo*, *animum* pro *anima* scripserunt, quod a non paucis factum est his l. III versibus: 43. 237. 309. 678, itemque l. V 525 et 528, de qua re in lectionum conspectu, quem subiciam, quantum opus erit dicam. de ceteris ad hoc genus pertinentibus vel de ea quam attingere visum est parte eorum iam secundum librorum et versuum ordinem dicam. — l. III v. 284 non offenderunt in eo quod est *aliis*; v. 289 probavit Lachmannus primus, nescio qua elegantiae specie deceptus, illud Lambini *oculis acribus*, cum in libris sit *acrius*: quod utrumque declarat eum non perspexisse, quid Lucretius doceret, cf. philol. XXVII 36. — l. IV v. 795 Lachmannus traicere maluit post v. 782 quam suo loco leniter correctum retinere: quodsi teneret, quae Epicurus de sensibili tempore (*αἰσθητὸς* ei *χρόνος* est) docuit, retinuisset, cum praesertim videre deberet medio versu sublato rationalia tempora inepte opponi temporibus. l. V 419 sq. dicit Lucretius certa quaedam

corpuscula si convenerint, *fieri magnarum rerum exordia saepe*. quis credet Lachmannum pro *saepe semper* scripturum fuisse, si ex ep. ad Pythocl. dat. par. 89 didicisset multa eiusmodi mundorum exordia interire, antequam perficerentur? cur denique negavit l. VI v. 446 Lucretium dicere potuisse asperiora principia *exiguīs modis* comprehensa nubes efficere, nisi ignoraret, quae esset apud Democritum et eos qui a Democrito profecti essent τῆς κατὰ μικρὸν συνάψεως vis et ratio? de qua re vide Theophr. fragm. de sensib. par. 93 (Diels. doxogr. p. 521, 7 et libell. meum scholast. Hal. 1884 ed. p. 17). Lachmannus certe et qui ei credunt *exiguīs comprehensa moris* scripsisse poetam nubes lapidum ferrique similes faciunt. — his exemplis ut paucis — nam elegi — ita satis, opinor, luculentis me demonstrasse spero, quantae in Lucretio vel emendando vel explicando partes essent *rerum*, quarum propter inventionem Epicurus suis dei instar fuit.

Sed ne in eis quidem, quae rebus satis patentibus aut ex sententiarum ratione et conexu aut ex universi sermonis latini natura et indole aut ex elocutionis Lucretianae proprietatibus iudicanda erant, non et Lachmannus et omnes quicumque post Lachmannum in eo campo si quid praestare possemus experti sumus, saepissime erravimus. quod de me quidem libentissime fateor. nam si plus septem lustra in his studiis versatus non multa, quae olim excogitassem, nunc abiecissem, me nihil didicisse dicendum erat. ne igitur quis miretur, si non paucarum coniecturarum a me ante multos annos inventarum hic mentionem inveniet nullam. ex quibus alias abieci, quod eis locis in optimorum librorum fide acquiescendum die diem docente intellexeram, alias, quod ab aliis viris doctis meliora reperta videbam, alias denique, quod ipse interim aptiora ad ea quae corrupta erant sananda inveneram. neque magis id cuiquam admirationi erit, quod multa in codicibus tradita, quae olim recte se habere vel certe ferri posse putaram, nunc ferri posse nego: unde fit ut, sicubi emendatio nulla parata est, crucis signum appingatur.

Cum vero huius rei summa in eo posita sit, quanta auctoritas libris manu scriptis tribuatur, nunc optimis eorum multo maiorem fidemtribuendam existimo quam antea. proximum est ut quaeratur quinam sint illi optimi libri. de qua re idem censeo, quod olim censui. scripsit Carolus Lachmannus in commentarii praefationis p. 9 haec: 'omnis vetustae lectionis memoria e Vossianis codicibus repetenda est, nisi quod oblongo interdum fidem Italici abrogant, quadrati auctoritatem aliquando imminuunt schedae'. quod quam recte iudicatum esset, eo magis perspexi, quo longius ad carmen perpoliendum incumbens diversorum codicum indolem, quantum eius fieri poterat ab eo, qui non ipse inspicere posset, examinavi et perpendi. neque idem nunc non vulgo existimant. extiterunt quidem ante hos quadraginta fere annos qui Lachmanni iudicium infirmare conarentur. cum enim codex Victorianus, qui Monachiae asservatur, mentione eius primum a Spengelio facta magis innotuisset, inventi sunt qui ei libro tantum tribuerent, ut eum Leidensibus si non praeferrent, at aequarent. quorum disputationes iam silentio praeterire licet: docuit enim Munro, vir fide dignissimus, Victorianum neque meliorem esse neque deteriorem quam viginti alios Lucreti codices Italicos; cf. praef. ed. maior. p. 25. e ceteris libris Florent. 30 id bonum habet, quod Niccoli manu scriptus Poggiani codicis exemplar summa cum fide referre videtur, qui tamen Niccoli codex incorruptae antiquae scripturae testis esse nequaquam putandus est, Munroni si credimus. ex hoc igitur vel ex Florent. 31 itemque ex aliis libris decimo quinto saeculo in Italia descriptis si quid lucramur, non est antiquae memoriae fides, sed correctiones ex virorum doctorum ingeniis profectae. haec disertis verbis volui exponere atque affirmare, ne quis quaereret, cur ut antiquae traditionis testes nullos libros afferrem nisi Oblongum et Quadratum. scio quidem ante hos quattuor annos virum quendam doctissimum aliquot libros Italicos totos contulisse, ex ceteris ea notasse, quae ad iudicium de eis ferendum sufficerent. sed cum ille

ipse vir pro humanitate sua me de ea re docuit, mea editio iam imprimi coepta erat, ita ut ad quaestionem novam instituendam tempus me deficeret. quodsi Carolus Hosius quae invenit publicaverit, quod brevi futurum spero, videbimus, si quis forte fructus ex eis redundare possit ad carmen de rerum natura emendandum. ego quidem persuasum habeo fore, ut Lachmanni sententia ne his quidem novis copiis labefactetur.

Venio iam ad rem quandam, quae maximum pondus habere debet in Lucretiani operis censura. quae Hieronymus dicit, Lucretium aliquot libros scripsisse per intervalla insaniae, quos postea Cicero emendaverit, in eis Lachmannus nihil omnino esse existimat, quod credi non possit (p. 62 sq.). cui ita assentior, ut hoc certe constare putem Lucretium per intervalla scripsisse. cuius tamen rei causa utrum insania identidem recurrens fuerit necne, neque scio neque curo. fieri quidem potuit, ut poeta cum in Epicuri libris male dispositis — cf. diss. schol. Hal. 1882 p. 1 sqq. — legendis et intellegendis plurimum temporis absumeret, ea ipsa re cogeretur scribendi opus interdum intermittere. utcunque fuit, habemus Lucreti opus neque uno tenore scriptum neque absolutum neque ab ipso poeta editum: quae quo pertineant, primus Lachmannus perspexit. qui cum, animo maxime in rem intento, quomodo sententiae inter se continerentur partesque inter se exciperent quaereret, videre sibi visus est nonnulla capitula neque suo loco collocata extare neque habere, quo aptius transferrentur, cf. comm. p. 62, 84, 285, 384. haec vult a Lucretio alio tempore atque ea quibus inserta legimus scripta esse. quod ita verum esse puto, ut tamen non in omnes locos, in quibus Lachmannus id factum contendit, cadere videatur. quod vero idem addit scripta esse illa, cum Lucretius cetera, quibus inserere deberet, in manibus non haberet, non crediderim. et Lachmannus quidem contendit tale quid non factum esse in prioribus duobus libris, in quo eum errasse ego primus demonstravi. vide, quae ad l. I v. 44 et 130 adnotabo.

Iam vero, cum illud quidem constet, Lucretium opus suum non absolvisse neque perfecisse eamque ob rem multa in carmine inesse quae emendaturus si licuisset fuerit, videamus quae Lucreti editori in textu formando ante omnia lex sancienda sit. censeo vero hanc esse, ut, quae poeta, ut homo et sanus et Epicuri doctrinae non ignarus et non mediocri pulcri sensu praeditus scribere potuerit primo ut ita dicam impetu, immutata relinquere non debuerit, feramus idque in eis maxime locis, quos a perfectione remotiores esse apparet. quod tamen Lachmannus, quamquam primus omnium rem perspexit, non omnibus locis ita ut debuit servavit. non pauca enim mutavit, quae in perfecto carmine fortasse ferri non debebant, debebant in imperfecto. et in eo quidem genere omnes erravimus. idem vero nonnullos versus, qui ei a perfecti carminis elegantia abhorreere videbantur, additis nonnullis optimis, alios a philosopho lectore alios a grammatico fictos esse contendit, neque tamen in ea suspitione non caute se gessit et moderate. sed ab hoc perfecti Fridericus Neumannus et Carolus Gneissius plurima prorsus incorrupta ut spuria eiecerunt, contra quos disputavi ann. Lucret. a. 1876 p. 186 sqq. et 1879 p. 201 sqq. nonnulli in eo genere etiam Friderici Pollii sunt errores, quos suo quemque loco, si tanti fuerit, a me commemorari videbis.

Sed operae pretium esse puto de hoc versus ad interpolatores referendi remedio universo aliquid dicere. de qua re Susemihlius in philol. t. XLIV p. 83 ita iudicat, ut dicat versus ab interpolatore fictos perpauca extare apud Lucretium: ad interpolationis igitur suspitionem non confugiendum esse nisi ita, si nullum aliud remedium reperiri posse constet. cui summae sanitatis iudicio iam mea nonnulla subicio.

Est in proverbio, si hominem arbori suspendere velis, restim facile inveniri. quod eodem modo de versuum damnationibus dici potest. nam nihil facilius est quam, si quem versum neque interpretari neque emendare possis,

in eo invenire quod tibi minus placere dicas itaque levissimo crimine, immo nonnunquam prorsus vano, damnatum ad nescio quem interpolatorem referre. ad quod tamen remedium nunquam non in promptu se offerens antequam confugiatur, haud scio an videndum sit, certane vestigia sermonis a Lucreti ingenio et arte alieni appareant in verbis, vel habeat sententia quod ferri nullo modo possit. quin etiam si quam cautissime agere voles, videndum erit, possisne causam excogitare, qua ductus lector aliquis eum quem in suspicionem vocas versum finxerit. quae cautio cum raro in versuum damnationibus adhibeatur, plerosque eiusmodi conatus non commemorabo. fuit quidem qui diceret sermonem Lucretianum non habere certa signa quibus dignosceretur: cui ita non assentior, ut contendam nullius poetae latini versus facilius dignosci posse quam Lucreti, dummodo quis eius ingenium et artem penitus cognoverit.

Proximum est ut de versibus in Lucreti carmine repetitis dicam. extitit enim, qui, cum plurimos versus singulares, plurimas sententias, non paucos denique totos locos in Lucreti libris repetitos extare videret, contendere auderet poetam fere ab iterandis versibus abstinuisse. quem iuvenem et acutissimum et doctissimum, Carolum Gneissium, qui dissertationem de versibus in Lucretii carmine repetitis scriptam edidit Argentorati a. 1878, magnis excidis ausis demonstravi in ann. Lucret. 1879, p. 201 sqq. extant enim in carmine hi tantum loci maiores non a poeta ipso iterati: I 44—49, IV 217—229, V 128—137, VI 383—385, de quorum unoquoque leges suo loco. ut hi loci, sic etiam qui singuli vel bini versus ab interpolatore aliquo repetiti sunt, in inferiore paginarum margine indicabuntur.

Hic ante omnia, si quid video, illud fugiendum est, ne, si qui locus ibi, ubi iteratur, non omnibus rebus aptissimus videatur, sine ulla dubitatione negemus posse ab ipso poeta repetitum esse. in his enim rebus quanta cautione opus esset, ante hos undeviginti annos, i. e. a.

1875, demonstravi ann. philol. p. 623, et demonstravi exemplo luculentissimo. hic primum sciri oportet Lucretium ita quoque versibus iterandis delectari, ut ex alio loco repetitis novos adiungat, velut l. I versibus 140—142 *hunc igitur terrorem animi* etc. in l. II repetitis hos praemittit: *nam veluti pueri* etc., vv. 55—58. simile quiddam facit in ea comparatione quae est variarum materiae formarum cum litteris, quam comparationem primum dimidio versu dixisse satis habet I 191, deinde amplificatam quattuor versibus dicit 817—820, tum ad unum exemplum adhibet vv. 906—908, postremo sex versibus explicat l. II 1010—1015. hos igitur versus et non pauca habere, in quibus iure offenderes, et non minus multa, quibus declararetur a nullo nisi a Lucretio ipso potuisse scribi, docui l. c. non igitur ei ferendi sunt, qui in levissima quaque offensiuncula, quales saepe ex eorum qui offendunt errore nascuntur, non dubitant ad obelum confugere.

Est hoc Lucreti proprium, ut et versibus et versuum partibus iterandis et variandis et locis longius inter se saepe distantibus vel singularum vel plurium vocum repetitione quasi aureo vinculo inter se ligandis carmen suum ornare studeat; id quod ei mirum in modum successit. habuit autem hac in arte quem sequeretur eum poetam, quem paene praeter omnes laudat, Empedoclem, quem plurimis rebus imitandum sibi proposuerat. quam imitationem in repetitionibus quoque cerni cum primus vidisset Aemilius Hallier, qui Lucreti carmina e fragmentis Empedoclis adumbravit diss. Ienens. a. 1857 scripta, oblocutus ei est Gneissius l. c. p. 9 sqq., eis tamen exemplis allatis, ex quibus eum non recte oblocutum appareat. nam ut verum sit, quod negat apud Acragantinum repetitionum usum tam late patere quam apud Romanum, quis ignorat semper fere solere eos, qui aliquem imitantur, longius in ea re, quam potissimum imitantur, progredi quam eum, a quo exemplum sibi sumpserunt?

Sunt vero quae in versuum iterationibus nos leviter

offendunt eis adnumeranda, quibus declaratur Lucretium carmen de rerum natura non perfecisse. maiorem enim illarum iterationum partem ortam esse, cum poeta relegeret quae ante scripserat, veri est simillimum. iam vero facile accidere potest ut, si quis in maiore carmine scribendo longum per tempus operam consumat, partem carminis relegens ea adiciat, quae ut parum apta sublaturus sit, ubi totum perlegens ad eum locum redierit. quod mihi ipsi in carminibus scribendis accidisse libenter fateor. possis igitur, caute et circumspecte iudicans, dicere poetam vel immatura morte vel morbo aliquo graviore prohibitum videri, quominus poemata sua ultimum retractans ea tolleret aut emendaret, quae temere vel certe parum ad rem attendens adiecisset. ergo nullae versuum iterationes tollendae sunt, nisi eae, quae ab ipso poeta ne tum quidem, cum forte parum attendebat, videantur posse profectae esse.

Sed iam redeamus ad Lachmannum: hic enim quid in Lucreti carmine emendando tenendum et sequendum censuerit, ante omnia videndum et perpendendum erit.

Primum igitur, de arte metrica, recte Lachmannus contendit Lucretium versus ad regulam et amussim composuisse, cf. comm. p. 75, summumque fuisse versuum artificem, p. 323: sed idem, nimis regie, opinor, Lucreti artem artioribus circumscribit finibus: qua in re vereor ut satis sibi constet: unum enim versum hypermetrum a Lucretio scriptum non negat, unum versum in quattuor spondeos exeuntem negat: itaque ad l. III versus 198 alteram partem corrumpendam signum dedit, neque re perspecta, nam *spicarum*, quippe quae asperae sint, mentione carere non possumus, neque Lucreti res rhythmo depingendi artis memor, cuius luculentissima exempla hunc ipsum versum antecedunt, cf. philol. XXIII 567, ubi tamen *spicas* falso interpretatus sum, philol. XXVII 33, ann. Lucret. 1873 p. 1119. non rectius, opinor, Lachmannus l. IV versum 723 mutat, ne Lucretius semel verbum iambicum eliserit. quid vero, quod idem apud Lucretium

etiam hiatum vix fert in verbis iambicis, de qua re vide quae ad VI 748 dicam et quae ipse docet ad III 941. non minus licenter idem mutat illud *animae elementa*, quod extat III 374. sed in contrariam quoque partem peccat, cum versus immodulatos quales sunt III 258 et VI 1057 summo versuum artifice non indignos putat, de caesura nescio qua inter syllabas colliquescentes dicens, quam nullam esse docet Luc. Müllerus de re metr. p. 196.

Proximum est ut videamus, quid Lachmannus de sermone Lucretiano censuerit. vocat vir acutissimi iudicii Lucretium castissimum latinitatis auctorem, cui immanem soloecismum *quadripedes quasi sint mactata* impudenter adscripserint interpretes, ad l. VI 757: ipse scribit *fit mactatu'*, quod vereor ut latinum sit. idem, ne ad *nubes* — *densis fit nubibus* — respiciens poeta *lata* et *extracta* scripserit, eiusdem libri vv. 185 sq. versibus 189—193 interpositis a v. 187 separat: in quibus mutationibus ne Bernaysius quidem eum secutus est. quid enim? nonne Lachmanno Lachmannum possumus opponere, quippe apud quem haec scripta extent eiusdem libri vv. 212 sqq. *nubila caeli: et cum ventus eas* . . , ubi librorum fidem secutus id retinet, quod inmanem soloecismum dicere debebat, si sibi constare vellet: ad idem genus pertinet, quod VI 449 *ea* ad *nubes* — pluralis numerus est — refertur, cf. infra quae scribam. vides igitur quattuor locis, ubi eadem res et neutrius et feminini generis vocabulo appellari possit, Lucretium in novo enuntiato priori subiecto ad eam rem respicientem neutro uti, ubi grammaticae lex femininum, feminino, ubi neutrum postulabat. paulo aliter se res habet, sicubi *rei* vocabulo usus ita pergit ut neutro pluralis numeri utatur: ut est I 50 sq. *res omnis*, . . . *eadem* et IV 329 sq., quod multo durius est propter ambiguitatem, *rerum simulacra* . . . , *quae sita sunt in luce*, nam rerum simulacra omnino sita non sunt, sed feruntur incredibili celeritate. ergo illud *quae* ad *res* referendum est. monere tamen velim, hoc minus durum fieri pronominis relativi natura, quae non prorsus eadem

est apud Graecos Romanosque atque apud nos: possis enim vertere: es folgen die bilder der dinge, — was im lichte gelegen ist. qui generis neutrius post antecedentem vocem *res* in enuntiato relativo usus ibi, ubi neque ambiguitatem habet neque inconcinnitatem, omnino vitiosus non est, ut in illo v. III 184 sq. *quam res . . ulla, ante oculos quorum . . . natura videtur*. alia sive libertas sive licentia a grammaticorum severitate recedens est in collectivis, velut I 345 sq., ubi legimus *arbusta . . , quod in totas scil. arbores*, ex his enim arbusta constant. proxima huic generi sunt, qualia occurrunt l. II v. 174 *genus humanum. quorum causa* et V 975 sqq. *mortalia saecula . . . unus quisque eorum*, qualia tamen ne optimi quidem aureae aetatis scriptores vitiosa esse putarunt. quod idem contendo de eo quod est IV 915 *aeris auris . . , eius*, in quo Lachmannus offendit, quasi non Caesar de b. G. I 40 scripserit *servili tumultu, quos tamen* et non minus, si dis placet et grammaticis, soeloce Schillerus noster ein streitendes gestaltenheer, die seinen sinn in sklavenbanden hielten. cf. etiam quae infra ad IV 165 et 782 scribam.

Neque tamen eis assentiendum est, qui nullum omnino soloecismum a Lucretio fugi rati scribi iuebant I 189 sq. *omnia . . . crescentesque*, I 443 sq. *aut his coniuncta duabus rebus . . . aut horum eventa* (in Leidd. est *coniuncto duobus . . . rebus . . . horum*, ut appareat, quanta hic codicum auctoritas esse debeat), IV 60 sqq. *lubrica serpens . . . : illorum*, quin etiam IV 267 *in eum* sc. *speculum* ferri posse putarunt: quos rei rationem non perspexisse existimandum est. nunquam enim soloecismum admittit Lucretius, nisi ita si quam in versu fingendo commoditatem inde lucrari videtur: velut difficile erat I 51 versu dicere (res) *easdem peremptas* resolvere naturam. quae omnia non ita disputo, ut de laude, quae ob sermonis castitatem Lucretio tribuitur, detrachere velim, nisi forte parvam aliquam partem, sed ut doceam, quanto-pere cavere debeamus, ne correcta velimus, si quae in

carmine imperfecto a Vergili aut Horati elegantia recedunt — in imperfecto dico, quo illud etiam pertinet, quod ex quinque veris soloecismis quattuor sunt in libro sexto.

Alia Lucreti neglegentia non minus ab aetatis Augusteae poetarum elegantia aliena cernitur in anacoluthis quae dicunt. neque tamen in hoc genere omnia eandem habent explicationem. ante omnia et editores carminis de rerum natura et interpretes perspicere debebant Lucretium in enuntiatis continuandis multo propius ad Graecorum in ea re libertatem accedere, quam quemquam alium poetam Romanum. extant autem non pauca apud Lucretium anacolutha, quorum alia frustra tentaverunt editores alia ne animadverterunt quidem. sunt autem, nisi fallor, haec: II 342—346, 347 sq. *praeterea genus humanum mutaeque natantes . . . pervolitantes — quorum unum quidvis* etc., cuius anacoluthi simillimum IV 150 sqq. occurrere videri rectissime dicit Goebelius, quaest. Lucret. p. 10. utroque loco possis dicere id extare, quod Graecae grammaticae doctores nominativum absolutum vocare solent non recte. est autem horum locorum illud commune, quod pro enuntiato demonstrativo subicitur relativum: quod idem dicere possis factum esse III 1009 — *et lucis egestas * Tartarus . . . aestus — qui neque sunt. . .* cuius loci simillimam habet rationem qui proxime sequitur 1012—1016 sq. *sed metus in vita poenarum . . . est . . . insignis; scelerisque luella carcer et . . . iactus . . . verbera taedae — quae tamen etsi absunt, at mens . . .* voluit poeta scribere *scelerisque luella taedae . . . . etiamsi absunt*, sed aberravit ab eo, quod scribere voluit. ut his locis falsa quaedam nescio cuius nominativi absoluti species se offert, ita accusativi absoluti II 1030 sqq. (*nil adeo magnum (est) . . . quod non paulatim mittant mirarier omnes*). *principio caeli . . . colorem quaeque in se cohibet . . . sidera . . . et solis . . . nitorem: omnia quae nunc si . . . extent* etc. (*essent* OQ.). hic Lucretio idem accidit quod Xenophonti in Cyropaediae c. 2 par. 15, cum scripsit τοὺς Ἕλληνας . . . οὐδέν πού σαφές λέγεται εἰ ἔπονται. aliter res se

habet his in locis III 546—549 sqq. *et quoniam mens est hominis pars una ... velut aures ... atque alii sensus ... qui gubernant — et veluti manus etc. ... non possunt, sic animus non quit*, ubi anacoluthum positum est in vocula *et* altera et in nomine *animus*. mira constructionis perturbatio sententia tamen satis perspicua est III 425—439, quem locum corripit Lachmannus una vocula mutata et duobus versibus abiectis, peius etiam Pollius de artis vocab. p. 52 sqq. quattuor optimis versibus exturbatis: quod quanta iniuria fiat ut appareat, iam docebo quid voluerit Lucretius quidque ei acciderit. ab eo quod est *principio quoniam* exordians poeta id agit, ut doceat animam extra corpus eiectam facillime dissolvi propter tenuitatem necesse esse — cf. Susem. philol. XXXIII 42 —: sed ante quam quid ex atomorum animam efficientium parvitate sequatur dicit, in animum ei venit opus esse ut doceat, quam ob rem eis tantam parvitatē tribuat: addit igitur causam, cum scribit *nam (Lm. iam) longe mobilitate praestat et ... movetur*. iam vero etiam hoc ei confirmandum videtur, re vera animum mire mobilem extare. scribit igitur illud *quippe ubi imaginibus fumi nebulaeque movetur*. vix autem hoc scripserat, cum ei succurrit, lectori, quippe qui de simulacris animum moventibus nondum audisset, non per se perspicuum fore, quando et quomodo animus illis imaginibus moveretur. subiecit igitur illa *quod genus, in somnis sopiti ubi cernimus alte exhalare vaporem altaria etc.* cui addidit, cum hic rem nondum posset demonstrare, *nam procul hinc dubio nobis simulacra geruntur*. sic cum longissime a via, quam initio ingressus erat, aberrasset, rem sentiens denuo exorditur abrupta verborum constructione, sed ita, ut sententiae satis fiat: scribit *nunc igitur quoniam* cet. sed extat continuationis ut simili modo interruptae ita multo simplicioris exemplum, ex quo unde talia orta sint facilius perspiciatur. l. IV v. 137 cum poeta instituerit docere quam tenui natura constaret imago, sic exorditur: *imprimis, quoniam primordia tantum sunt infra nostros sensus —*:

quid igitur expectamus, nisi eum dicturum esse ea quoque quae ex primordiis ipsis contexta sint summa debere esse tenuitate? neque dubium est, quin Lucretius id scribere in animo habuerit; sed antequam scriberet, in mentem ei venit nondum demonstratum esse, quam subtilia essent primordia rerum: itaque ab instituto quasi aberrans ita pergit, ut dicat *nunc tamen id quoque uti confirmem* cet. quod si quis in his et similibus poetam accusabit negligentiae, ita ei assentiar, ut maiorem culpae partem in doctrinae auctorem transferam. nam quin ipse Epicurus in eo quo hic usus est Lucretius libello res ita miscuerit turbaveritque, nemo dubitabit, qui meminerit, quid ille in epistulae ad Herod. datae par. 46 et 47 fecerit. ubi, postquam esse simulacra demonstravit, non ad id transit, quod proximum erat, ut qualia sint demonstraret, sed ab ea re longe evagatus novo capitulo a καὶ μὴν καὶ exorsus de atomorum in inani motus celeritate loquitur, de qua ante ei dicendum erat, et ea re absoluta de simulacrorum motus celeritate docere incipit, ad id argumentum inscitissime transiens his verbis: χρήσιμον δὴ καὶ τοῦτο κατασχεῖν τὸ στοιχεῖον. εἰδ' ὅτι τὰ εἰδῶλα ταῖς λεπτότησιν ἀνυπερβλήτοις κέχρηται ... cf. diss. schol. meam Hal. 1882 ed. p. 5. sed non in Epicuro culpa est in l. VI vv. 601—608, ubi: *est haec ... quoque ait ... causa ... , ventus ubi ... ibique ... fremit ante ... , post incita cum vis ... erumpitur et ... concinnat ...*, ubi illo *cum* instituta continuationis forma abrumpitur.

Sed de his negligentiae cuiusdam a grammaticorum severitate abhorrentis documentis satis iam sit. de qua negligentia utcunque pro suo quisque ingenio iudicabit — equidem fateor mihi nonnullis locis vel gratam esse —, hoc quidem nemo negabit Lucreti editores ea omnia videre atque in emendando carmine eius rei rationem habentes caute et circumspecte agere debuisse in constructionis vitiis quae videbantur tollendis: id quod eos non fecisse iam vidimus.

Proximum est, ut id quaerendum videatur et in discrimen agendum, liceatne eum poetam, qui in anacolutis et soloecismis tantum sibi sive sumpserit sive indulerit, in ceteris rebus, quibus sermo et elocutio continetur, in eis dico quae ad analogiam pertinent, in vocabulorum usu antiquorum, novorum fictione, in verborum cum verbis constructione tam angustis finibus circumscribere, quam Lachmannus et qui ei pleraque crediderunt, circumscripserunt, ut, quae non plus semel vel bis in carminis de rerum natura codicibus legerentur, a Lucretio posse profecta esse negarent. quid dico semel vel bis? nonne Lachmannus etiam ea mutavit, quae sexies vel septies in libris manu scriptis extare videret, ut illud *et*, ubi esset *etiam* — cf. Poll. philol. XXVI 299 —, item *interutrasque* — v. Bücheleri libellum utilissimum qui inscribitur 'Grundriss der lateinischen Declination' p. 32 — quod septies mutavit in *interutraque* —, neque meliore iure *fulgēre* et quae ab eo infinitivo ducuntur damnavit, v. Poll. l. c. p. 295 sq. Minus putaverit quis suspicioni obnoxia futura fuisse nova illa verba quibus Lucretius non paucis uti ausus est. nam ipse praefatus erat multa novis verbis sibi agendum esse. sed ne in his quidem editores omnia pariter tulerunt. non tentarunt *differitas* IV 619, *pestilītas* VI 1089, 1123 et alia nonnulla, quae latina non sunt, *intactus*, quod I 454 est in codicibus, damnaverunt, quod latinum non esset. et tamen graviter peccasset Lucretius, si id, quod eius quod inane vocatur coniunctum est, et id, quod corporis commune est coniunctum, hic silentio praeterisset. poteram his alia licentiae Lachmannianae in singularibus damnandis grassantis exempla addere, sed satis erit reliqua suo quicque loco tetigisse.

Dixi supra de eorum errore, qui carmen Lucretianum versibus ab hominibus vel irridentibus vel male sedulis fictis contaminatum volunt. cui vitio, quod, nisi forte V 993, nam ibi res in dubio est, nusquam occurrit, illud contrarium est, quod aut temporis iniuria scripturae partem delentis aut negligentia factum est librariorum.

quod vitii genus multo pluribus locis agnoscendum esse persuasum habeo, quam quisquam ante me putavit. nam, ut antiquiores praeteream, Lachmannus non plus duodecim locis lacunae signum posuit, quo in numero octo illi versus libri I sunt, quorum spatium in Oblongo vacuum relictum est. apud Bernaysium sexies decies illud signum occurrit, apud Munronem undetricies: in hoc vero carminis textu quem lecturus es non minus septuaginta lacunae indicantur. ne igitur quis putet me nimis facile ad lacunae suspicionem descendisse, quam brevissime poterō et ratione et exemplis docebo, quae esse debeat et rerum et verborum condicio, ut recte excidissem aliquid suspicari malimus quam litterarum mutatione locum corrigere conari. versus l. II 746 a Lachmanno Bernaysio Munrone sic scriptus est: *omnis enim color omnino mutatur in omnis*. in his hoc quod est *in omnis* non modo non ad rem esse sed vix latinum, et ne intellegi quidem posse, quid esset *quod facere haud ullo* deberent *primordia pacto*, demonstravi philol. XXV 62. praeterea ibi docui Lucretium, si, ut soleret, dilucide scribere vellet, addere debuisse, colores qui rebus essent, mutari non posse, quin res ipsae mutarentur. num igitur Lucretius peccavit? minime: nam est in libris antiquis non *in omnis*, quod primus scripsit is, qui Florent. 31 descripsit, sed *et omnis*. vereor ne contra artem sit duabus litteris mutatis efficere ut Lucretius plus uno nomine peccasse videatur. excidit vero versus in hanc sententiam conceptus: *et omnes <res dum alium capiunt, mutari ipsae quoque debent>*. Peius etiam Lachmannus rem gessit II 899 sqq. (902 sqq. Lm.). in Leidensibus haec scripta sunt: *deinde ex sensilibus qui sensile posse creari constituunt porro ex aliis sentire sueti, mollia cum faciunt*. Hic Lambinus, quem tantum non omnes secuti sunt, rectissime *suetis*, Lachmannus: *deinde ea, seminibus qui . . . suetis, mollia iam faciunt*, utrumque infelicissime. nam cum id ipsum agatur ut demonstretur *sensilia* non *ex sensilibus* creari posse, vocem *sensilibus* tentare non erat sani iudicii; recte igitur B. et

Mr. haec verba retinent; et *mollia cum faciunt* per se non minus recte se habet, est enim nostrum 'indem (sive dadurch dass) sie sie weich machen, sive, weich sein lassen'; male igitur Bern. scribit *mollia conficiunt*. apparet deesse, quid illi reddant corpora prima, mollia cum faciant; quod ita in aperto est, ut et Christius p. 17 et Goeb. quaest. Lucret. p. 14 et Munro itemque Susem. et ego in eo consenserimus excidisse hoc, eos semina rerum mortalia reddere, cf. philol. XXV 76 sq. Poll. philol. XXVI 323. quodsi simplicissimum quicque optimum solet esse, quam falsum sit hic remedium litterarum mutandarum a Lachmanno adhibitum manifestum est. tertium afferam exemplum non minus luculentum. in l. III v. 758 sq. est in codicibus: *sic animas hominum dicent in corpora semper ire humana* . . . . . eis, quae praecedunt inde a v. 739 — ad v. 757, docetur absurde credi animas, immortales quae sint, migrantes ita intrare in hominum et bestiarum corpora, ut pro sui quaeque corporis natura mutetur. reliquum erat, ut obici sibi fingeret poeta posse ita sese rem habere, ut mutatione opus non esset, cum scilicet in suum quaeque anima corpus intraret. et id ipsum dictum fuisse a Lucretio testatur versus 761, de quo postea. sed extat aliud certissimum signum poetam non de hominum animis solum locutum esse, nam, ut dixi, in libris est *sic animas*. quid igitur faciunt, qui hoc *sic* in *sin* mutant Marullus et nuper Lm.B. Mr.? sententiam corrumpunt, cum efficiunt ut parum attendisse videatur Lucretius, quippe qui non viderit non de hominibus solis sed etiam de ceteris animalibus sibi dicendum fuisse.

Sunt in eis coniecturis, quibus Lachmannus, paene dixi vacui horrore quodam ductus, hiantes lacunarum quasi fissuras non explevisse sed oblinendo occaecasse putandus est, nonnullae eiusmodi, ut virum ingenio, quo praeter omnes florebat, abusum existimes, ea scribere satis habentem, quae Lucretio certe non indigna esse putaret; cf. comm. ad VI 47, ubi ipse testatur se ita rem egisse.

affero praeterea haec duo exempla ex satis magna copia: V 1000 sq., ubi pro eo, quod in libris est (*mulier concessit in unum*) *cognita sunt: comubium* scripsit Marulloque, qui quid excidisset perspexerat, se paene irasci dicit, quod *comubium* scribendum esse non viderit, et l. VI 691, ubi, lacuna ne relinqueretur, pro (*hac ire fatendumst et penetrare*) *mari penitus res cogit aperto* ponere ausus est *maris penitus percocta in apertum*.

Est vero non omnium lacunarum una eademque origo. nam cum plerasque ita ut supra dixi ortas esse verisimile sit, sunt etiam, quas iam in eo exemplari quod Ciceronis cura effectum est, fuisse existimandum sit; vidit enim omnium primus Lachmannus in Lucreti libris extare versus, qui cum antiquiorem alicuius sententiae formam exhiberent, iniuria ab Cicerone vel ab eo, quem in carmine emendando adiutorem habuisset, conservati esse videntur; cf. quae scripsit in comment. ad III 1031 et ad V 1230. et recte quidem Lachmannus talia accidisse docet, quamquam in illis duobus versibus errat: extant vero alii eiusmodi versus hi potissimum: II 189. IV 476, (493). V 1315. VI 324. sunt autem inter hos, quos accuratius inspicienti appareat reliquias esse versuum a Lucretio damnatorum; quo in numero hi sunt: I 321, 864. III 298, 444, 741, 761. IV 50 sqq. 781 sqq. VI 47, fortasse etiam VI 1261. praeter hos seclusi duos versus, III 412, 699, quos poeta adscripsisse videretur, cum parum attenderet: possis putare etiam versus 993 l. V similem esse originem.

Neque vero illud quod docui occurrere in Lucreti carmine locos, quibus de eadem re varium in modum disputaretur, intra singulos vel binos ternosve versus se continet. sunt tota capitula, quae Lucretius editori eicienda reliquerit, postquam eadem de re meliora quae viderentur scripsit. sic olim docui, postquam poeta ea scripsisset quae l. I versibus 56—134 et 140 sqq. continerentur, eos versus quibus post Veneris invocationem ad naturae rationem explicandam transisset, 44—55 (50—61 Lm.), retentos noluisse, cf. infra. neque aliter

mihi iudicandum videtur de priorē argumentatione, qua Helenae raptum bellumque Troianum non per se esse demonstratur, I 458—464. quam sine dubio delere voluit poeta, postquam de eadem re et subtilius et elegantius dixit eis versibus qui sequuntur. nam ut recte Stuerenburgius, de *carm. Lucret. l. I. disputans in act. soc. phil. Lips. II p. 392 sqq.*, aliquid interesse docet inter utriusque loci argumentum, ita puto Epicuro pro captu eius, quem novimus, non tantum potuisse interesse videri inter has duas argumentationes, ut utramque explicaret, sed Lucretium bis periculum fecisse eiusdem rei explicandae. itaque vv. 458—464 non post 465—476 colloco sed secludo. idem existimo factum esse in eis locis qui sunt II 1101—1139 et 1142—1145, de quibus v. *infr.*, et in his duobus libri tertii locis, qui sunt 463—471 et 485—503, quorum altero animus ut sit mortalis inde sequi demonstrat poeta, quod corporis morborum contagiis turbetur, altero idem ita docet, ut id in comitali morbo fieri videamus. nullo enim modo credere possum poetam, postquam hanc unius insignis morbi quasi picturam absolvit, etiam hunc priorem locum multo minus elaboratum legi voluisse. iam huius loci argumentum cum ex parte certe idem sit quod versuum 590—604, quaerendum videtur possintne hi versus, quos ab eo ubi extant in libris loco alienos esse plures iam viri docti viderunt, ita retineri, ut alium in locum transferantur. et transtulit Christius probante Bockemüllero et Susemihlio, *philol. XXVII 45*, post v. 577 (579 Lm.); non prorsus inepte illi quidem, neque tamen satis apte, opinor. itaque suo loco retentos seclusi. persuasum habeo poetam, si opus perficere licuisset, eos non quidem eiecturum fuisse, sed tamen mutaturum, ne hoc quod dicit *finis dum vitae vertitur intra*, quippe quod in aliis quoque argumentationibus valeret, retineretur. in eodem libro cur vv. 189—195 secluserim, *infra* videbis. mire ea quae semel dicenda erant bis dicuntur in ea libri IV parte, quae est de simulacrorum in somniis motu qui videtur, et in ea, quae est de furore amantium. si a

versu 1053 transilies ad versum 1078 et a v. 1085 ad v. 1089, iustam habebis sententiarum continuationem. haec puto primum scripta esse a poeta, deinde ei visum esse pluribus ea persequi, quae versibus 1078 sqq. dixerat. itaque scripsit, ni fallor, vv. 1054—1077, pulcherrimos illos quidem, sed qui neque illis octo versibus apte praemittantur neque eorum loco in carmen inseri possint, cum id, quod v. 1081 sqq. dicitur, poetam abiecturum fuisse credibile non sit. quid vero versibus 1086 sqq. fiet, qui neque suo loco ferri neque in alium transferri possunt? nonne apparet haec recte se habuisse, si tale quid antecederet . . . *errant incerti manibus tum (vel cum) corpore toto*. ergo hic habemus loci reliquias, qui, postquam poeta versibus 1052 sq. et 1079 sqq. de eadem re aliis verbis scripsit, in carmine retineri non debuit.

Sunt vero etiam loci, quos, cum argumentationes contineant non etiam alio loco occurrentes, tamen secludi oporteat, cum non habeant, ubi apte collocentur, quippe qui, ut ait Lachmannus, seorsim a carminis continuitate scripti sint. docet hoc de versibus l. II 522—528, III 350—395, V 1092—1147 (1105—1160 Lm.), et de his quidem falso, ut infra demonstrabo. ne de l. II vv. 167—183 quidem ei assentiri possum, nam ipse poeta docet eis verbis quae dubitationem nullam admittant, se hanc digressionem eis quae de motibus disputet interposuisse: redit enim ad propositum his verbis: *nunc, id quod superest, de motibus expediemus*. non minus mireris, quod Lachmannus l. V vv. 110—236 secluserit, cum poeta praefatus sit se, antequam de futuro mundi interitu doceret, demonstraturum esse non esse impium talia credere. recte vero Lachmannus secluserit l. IV 804—838 (822—857 Lm.) et l. V 1078—1091 (1091—1104 Lm.). his locis fortasse poteram addere, de quibus supra disputavi, vv. III 463—471. praeterea nonnulli sunt loci, quos aut primus aut cum primis seclusi: quod quibus rationibus ductus in singulis fecerim, in altera huius praefationis parte docebo. sunt autem hice loci I 6—9, 130—139 (136—145 Lm.),

III 337—349, 632—667, 840—858, 909—915, IV 307—346, 525—531, 688—703, V 842—864. accedunt l. VI vv. 833—840 et 941—943.

In eorum carminis membrorum numero, quae seclusi, sunt quae alii alio transponendo carminis continuitatem se restituere posse sibi visi sint. inter quos Adolphus Kannengiesser nominandus est, qui de Lucretii versibus transponendis scripsit Gottingae 1878. ego vero hoc utique tenui, ut, sicubi dubium esset rectene aliqui versus alium in locum transferrentur necne, secluderem potius quam alio migrare iuberem. nam cavendum videbatur, ne longius quam et opus et par erat, a tradito argumentationis ordine recederetur. quod cavi cum alias tum in libri tertii media parte, ubi Susemihlius nullum fere disputationis membrum suo loco retinet, ita tamen, ut ipse duplicem esse apte partes disponendi viam concedat, philol. XXVII 49 sqq. itaque ego, ut in re incertissima — nam aliud poterat dialecticus in partiendo et disponendo sequi aliud poeta — ibi a locis transponendis me abstinui, nisi quod Lachmannum secutus sum vv. 686—689 inter 694 et 695 inserentem. sunt vero etiam aliae nonnullae in illo libro transpositiones ab omnibus probatae, de quibus hic dici opus non est.

Plura in ceteris libris transposui, aut Susemihlium Bockemüllerum Bergkium Munronem Stuerenburgium alios secutus aut ipse rei auctor. scias vero me versuum transpositionum antiquitus ab omnibus probatarum ne hic quidem mentionem facere. in primo igitur libro cum Stuerenb. et Bkm. vv. 205 sqq. post 214 — in transpositionibus Leiden-sium numeris utor, qui iidem sunt Lachmanniani — transposui, ne capitulo iusta clausula deesset. item 577—583 ante 551 collocavi, argumentis a Susemihlio in philol. XXIII 625 sq. prolatis ductus. in altero libro vv. 454 et 455 locum mutare iussi, item 464—477 inter 454 et 456 collocavi, 655—659, 680 post 651, 817—825 ante 795, 923 ante 915, 1139 sq. post 1143, vv. denique 1168 sq. post 1172, quarum omnium transpositionum neque minus

earum, quae in reliquis libris extant, et auctores et rationes infra suo quaeque loco relata invenies. in l. IV transposui haec: 45—48 ante 26, 127 sq. post 41, 51—53 post 43, utrumque etiam Giuss., 129—140 post 109, 168—173 post 140, 174 sq. inter 125 et 143 inserui. 858—876 post 906 collocavi, item 1039 sq. post 1036, 1124 denique ante 1123 posui. in l. V 175 sq. ante 174 collocavi, 273—305 post 260 posui, 534—563 eis subiunxi, quae vv. 495—508 de terra et ceteris mundi membris dicuntur, versum 693 ei antecedere volui, qui est 692, v. 975 in suum locum i. e. post 967 reposui, vv. 1131 sqq. versui 1126 subieci, item versum 1342 versui 1343. in sexto denique libro vv. 366 sq. ante v. 365 collocavi, 400—403 post 405, 781 sq. ante 777 posui.

Praeter omnia vero remedia, quae ad loca corrupta sananda adhibentur, id genus in cotidiano usu versatur, quod est in litteris verbisque mutandis: de quo multa a me dici opus non est. constat enim inter omnes qui non aut vani aut temerarii sunt, quo meliores codices sint, ex quibus textus hauriatur, eo artioribus finibus verborum mutandorum licentiam continendam esse. atque Leidenses si bonos codices dicere non audeas, mali certe non sunt vocandi. itaque eiusmodi res, quae ferri nullo modo possint, cum in aliis carminis partibus plures in aliis pauciores inveniantur, universam illorum codicum conditionem si spectamus, non nimis multae sunt. habet autem correctio in eis locum, quae aut mutari necesse sit aut quae eiusmodi sint, ut lenissima mutatione ex eis id reddatur, quod et per se melius sit et poetae ingenio et arti magis conveniens. hoc igitur vel maxime vitandum est, ne una mutationis facilitate inducti ad coniecturas descendamus. neque minus videndum est, ne, si modo sententiae satis fiat, licentius grassemur plus singulis vel binis syllabis aut verbis mutandis: certe plura mutare haud scio an non liceat nisi in locis corruptissimis, quo in genere omnino correctione abstinuisse melius fuerit. qua ubi abstinui, crucis signum posui.

Sunt autem duae res, quibus post Lachmannum Lucreti editores quasi in patente licentiae campo non raro effusius currentes ceciderunt. cum enim Lachmanni ingenio factum esset, ut quid in quaque archetypi pagina scriptum fuisset et quo cuiusque paginae loco quisque versus extitisset sciri posset, cumque idem demonstrasset nonnullarum paginarum partes infimas rescissas fuisse, nonnulli viri docti in versibus, quos in eiusmodi archetypi locis scriptos fuisse ratione subducta invenerant, ne audacissimis quidem mutationibus abstinendum putarunt, ea nonnunquam immutantes, quae sanissima esse post intellectum est. aliam peccandi opportunitatem glossematum suspicio dedit, ad quam sunt qui nimis facile confugere soleant. est autem in toto carmine ne unum quidem glossematis vestigium certum. in quo genere vir alias acutissimi iudicii et summae prudentiae Bernaysius prae ceteris peccavit insigniter, cum praef. p. XI scripsit l. II v. 42 *Epicuri* esse glossema ab initio ad *subsidiis* adscriptum, quasi quemquam omnino ad carmen Lucretianum legendum adgressum esse credibile sit, qui quid essent *subsidia* ignoraret. iam puto neminem miraturum esse, quod infra eiusmodi inventa, in quibus nimia sit licentia, pleraque ne commemoraverim quidem. haec de legibus, quas potissimum in carmine emendando secutus sum.

Quo in negotio pluribus locis non mediocriter adiutus sum epistularum commercio, quod mihi cum Carolo Giusano fuit Mediolanensi, viro ut imprimis docto et acuto ita humanissimo, qui cum propediem Lucretium cum commentario Italice scripto ab se editum iri mihi per litteras nuntiasset, communicavimus inter nos, quid de locis non paucis sentiremus. cuius viri assensum cum plurimi faciam, non raro nomine eius adiecto a me indicari videbis.

In orthographicis nolui longius a Lachmanni Bernaysii Munronis scribendi ratione i. e. a librorum manu scriptorum optimorum fide discedere; quorum auctoritatem cum aliis in rebus tum etiam in consonantium assimilationibus

prie, at non inepte de *summa creata* dici. — 1035 *aversa viai* corr. Q.Mr.: *via* OQ. *viague* L.B. — 1052 *quae pondera sint sub terris*, philol. XXIII 638: *sunt* OQ.edd. — 1053 *posta*, 1054 . . . *videmus*. 1055 *et simili ratione* etc. Winckelm. Susem. philol. XXIII p. 638. Mr.: *posta. videmus, adsimili* Lm.B. — 1075 sq. *teneri res in concilium medii cuppedine vinctae* B. *teneri in concilium* i. e. ita, ut concilium fiat, *victae* OQ.edd. *vectae* L. *in concilio* . . *victae* Mr. — 1078 . . *liquoris* * Ussing, Tidskr. for Philol. VI. Mr.annal. Lucret. 1873 p. 1116. — 1091 *tonitralia* Lambin., v. philol. XXIII p. 641. *tonitralis* recte ab eo deductum, quod est *tonitrum*, v. VI 162 et 171. *tonetralia* OQ. *penetralia* impressi libri omnes ante Lambinum, Lm.B.Mr. sed caelum, quod *avido complexu caetera saepsit*, nullo modo penetrale dici potest. — de versib. 1062—1069 (1068—1075 Lm.) et de lacuna octo versuum post 1087 (1093 Lm.) omissorum vide Lm. comment. — ad lacunam explendam quae viri docti excogitaverunt, invenies apud Goeb. observ. Lucret. p. 7 et apud Munronem ad h. l., et in philol. XXIII 641. — 1092 sq. *terraque, . . et omnis . . abeat, omnis* OQ.Mr. *abeat* pro *abeant* Bouterweck. quaest. Lucret. p. 22, Poll. d. art. voc. p. 33. — *omnia*, sine exemplo Lucretiano, Lm., *omne* B. male, cf. supra p. XI. — 1100 *sic* OQ. *scio* Lm. *sis* B. *sei* M. — *perdoctus* Lm.B.Mr.: *perductus* OQ. — *opella* : *opella* * Mr. cf. Susem. et Brg., philol. XXIII 641 sq.

II 17 *nisi utqui* Mr. *ut, qui* OQ. de voce *utqui* cf ad I 747. *ut, cui* Lm. B. — *mensque fruatur iucundo sensu* Woltj. sarta Rom.: *mente* OQ. *menti'* Lm. B. *semota* OQ. Mr. *semotu'* Lm. B. — 21 sqq. *dolorem. delicias quoque uti* (Mr.) *multas substernere possint, gratius interdum, neque natura ipa requirit*, (Mr.) *si non . . . . . sunt . . . : dolorem, delicias . . possint*. Lm. B. cf. quae de hoc loco scripsi philol. XXIV 423 et ann. Lucret. a. 1873 p. 1111 — 27 *argento fulgenti auroque* LB. quod ita verum est, si pro *auroque fulgenti* dictum intellegas: *fulget auroque* OQ. Mr., sed *argento fulgere* contra proprietatem sermonis

Lucretiani est. — 28 *aurataque (tectā) OQ Lm. Mr. arquataque B.* — 42 *subsidiis magnis et equom (ecum) vi constabilitas Mr.: ... Epicuri OQ. magnisque elephantis Lm. ... hastatis B.* — 43 *ornatas armis pariter pariterque animatas B.: .. istatuas pariterque OQ. o. a. validas Lm. ornatasque armis statuas Mr.* — 43* * *fervere cum etc.* Non. p. 503, 18 ..: 46 ... *solutum. fervere cum .. Mr. — animatas, fervere cum Lm. B.* — vers. 67—79 inseruit quidem Lucretius antea scriptis, sed ita ut hoc ipso loco legi vellet. — 92 *modoquest OQ. edd: modoque immensumque etc. Bkm.* — 98 *confulta OQ. edd. cf. ann. philol. 1875 p. 624: conflictā Marull. Bipont. compulsa Heins. in not. manuscr.* — 103 sq. *de genere horum paucula. quae porro ... vagantur * cetera ... cf. ann. philol. ibid. — paucula quae ... vagantur. cetera OQ. parvula .. corpora Hoerschelm. diss. p. 30 sqq. de genere horum paucula quae .. vagantur Lm. B. Mr.* — 152 *dum diverberat O. diverberat Q., non diverberet, ut de utroque falso Lm.: cf. Woltj. ann. philol. 1877 p. 77.* — 159 sq. *suis e partibus unum, unum in quem coepere locum ... feruntur* prorsus Lucretianum, cf. II 952 sq. *vincere saepe, vincere .. et V 937. de re vide quae disputavi in libello de atom. Ep. motu princ. p. 226 sq.* — 164 .... *caelum ** quae exciderunt, nullo modo recipi possunt. ergo non est, cur duos versus qui sequuntur, cum Bernaysio, eo quod est *persectari in persectati* mutato, post 167 collocemus. cf. etiam quae contra Hoerschelmannum scripsi, ann. philol. 1875 p. 614. — 167 ... *ignari materiai.* olim suspicatus sum tale quid excidisse <corporibus caecis res nasci dissoluique>. Hoerschelm. diss. p. 16 tale quid perisse opinatur <corpora sponte sua volitare invicta per aevom>. nunc de lacuna dubito, cf. IV 419. — 181 *tanta stat praedita culpa, ut V 189 Lm. B. Mr.: quamquam praedita culpa OQ. quae tanta est praedita culpa* vulgo ante Lm. — || 189 || cf. philol. XXIV 433 cf. p. XXIV. — 194 *quod genus e OQ. Mr.: quod genus est Lm. B.* sed cf. Madv. grammat. Lat. ed. 3 p. X. — 198 *derecta OQ. cf. philol. XXIV 433. Mr.: deiecta Lm. B.* —

205 *quantum in se (e)st deorsum deducere pugnent* Pont. Mr. *inest deorsum ducere* OQ. *quantum est in se, deorsum ducere* Lm. *quantum in se est, deversus* ... B. ... *in sest, deorsum decedere*, Susem. philol. XXIV 434, fortasse recte. — 217 sq. ... *feruntur ponderibus propriis*, Wkm. probante Pollio l. c. p. 313: *feruntur, ponderibus propriis* .. vulgo. — 219 *incertisque locis spatio depellere paulum* OQ. item Mr. nisi quod *se incerto tempore* scribit. cur non semel Lucretius spatii vocabulo ita usus sit, ut aequalis eius Cicero, qui de amic. par. 40 scribit: deflexit iam aliquantum de spatio curriculoque consuetudo maiorum? de depellendi verbo v. quae philol. XXIV 434 disputavi. *loci spatiis decellere* Lm. B. 218 sq. *se ... incerto ... spatio depellere* Wkm. ... *locis spatio decellere* (vel *depellere*) paulo Hoerschelm. diss. p. 34—38. — 226 .. *quo citius ... ferantur* scripsi, pro *feruntur*, negat enim Epicureus graviora corpora citius cadere per inane. — 249 *recta regione* vulgo. *nulla* Lm. B. — 250 *nil .. declinare quis est qui poscat cernere sese* Wkm. ... *qui possit cernere sese* OQ. *qui praestet c. s.* Lm. *qui possit cernere sensus* B. ... *sensu* Giuss. — 268 *conexaque* OQ. rectissime, cf. philol. XXIV 438. *conixa* Gif. Lamb. Lm. B. Mr. — 270 *voluntati* Bkm. cf. Lachm. ad II 520. *voluntate id.* possis dicere Lucretio pro eo quod scripsit *initum initium* obversari; verum non *initus* sed *motus* ex animi voluntate procedit et datur per artus. — 291 *quasi: quaei* OQ. *quasi id* Lm. B. *quasi hoc* Mr., non melius. cf. philol. XXIV 438. — 300 *consuerunt* Bipont.: *consuerint* OQ. edd. — 305 *immenso ex omni* Poll. philol. XXV 270. *ex omni . . . . . neque in omne seorsum* Lm. *quicquam est usquam neque . . B. quicquam est extra* Mr. — 337 *sed quia constant* Nicc. Florent. 31 vg. Mr. *constat* OQ. *constant* Lm. B. male. 693 *constant* Q. *constet*, supra adscripto *n*, O. Goeb. progr. Salish. 1877. p. 11. — 724 *constant* O et Q., sed v. infra. Lm. et B. tribus locis *constant*, quod duobus prioribus vereor ut latinum sit. — 342 *praeterea* OQ. de anacolutho cf. p. XXI *parturiunt*

Lm. B. *praetereat* Mr. paene inepte. — 358 sq. *complete querellis frondiferum nemu' subsistens. adsittens.* OQ. *adsistens* corr. Q. et impressi, Giussanus. *nemus adsiduus* Lm. B. — 363 *subitoque avertere curam*, paulatim enim cura minuitur et desinit: *subitamque* OQ. item Mr., qui putat ita dici posse curam, quam quis subierit. *solitamque* Lm. *dubiamque* B. — 380 * 381 .. * *perfacilest animi ratione exsolvere* OQ. cf. p. XI. philol. XXIV 441. *tali* Lm. Mr. *parili* B. — 387 *ortus* OQ. edd. Wkm.: *ortu* Lm. B. — 422 sq. *omnis enim, sensus quae mulcet cumque f videntur ... creatast ... cunque figura*, Schneide- win. philol. III 53 Lm. B. Mr. cum de sonis odoribus colo- ribus egerit poeta, *figura* scribere non potuit. fortasse scrip- tum fuit *quaeque iuvat res* cf. app. — 428 *utqui* OQ. Mr. cf. ad I 749: *unde* Lm. B. — 429 *possint* O.: *possunt* O. Lm. B. — 435 sq. *res, aut* OQ.: *atque* Lm. B. — 439 *confunduntque* Marull. Christ. l. c. p. 16. Mr. *confundunt* OQ. edd. — 453, 455, 454, 464 ... *aquarum, et percussus* (OQ.) .... *extat, nec retinentur enim* ... Goeb. Observ. p. 45. *percussus*, videlicet *papaver*, cf. Neue, Formenlehre der lat. Sprache I 649: ... *aquarum: nec retinentur* .... *quaeque, et procursus* ... Marull. Lm. B. [*namque — aquarum*] Mr., quod vix credideris. — 464—477. 456—463: ita verum versuum ordinem resti- tuit Hoerschelm. observ. p. 28.—459. *est, et squalida multa creant admixta doloris* (accusat.) *corpora* Mr. *est, e levibus atque rutundis*; verba sunt e versu praecedente male iterata OQ. *squalida sunt illis* etc. Lm. B. — 465 (473 Lm.) .... *videndi*, 466 sq. *umor dulcis* ... *man- suescat*; 468 *linquit* ... 469 *aspera quom* (*quo* OQ. Lm. B.) ... *possint* Mr. Lachm. v. 476 post 473 posuit, subiecit ei 474. verum ordinem restituit primus Goeb. obs. Lucret. p. 37, qui tamen non recte *dulcis* in *salsus* mutavit et *quo* retinuit. — 472 *si minus omnia sunt* OQ. cf. ann. philol. 1875 p. 619: *omnibu'* Muretus, Lm. B. Mr. — 474 *penetrareque saxa* OQ. edd. cf. ibid. p. 620 et. infra, ad. II 1008 sq. ... *sese* Lm. B. ... *vesca* Mr. — 475 ...

videmus * sensibus esse datum, ibid. dixi posse excidisse *videmus* <*ventis differri rapidis nostrisque veneno*> *sensibus esse datum*; de hoc *datum* tamen addubitans. — *sensibus sedatum* OQ. *venenumst sensibu'*, *sed rarum* Lm. *videmus ventis esse datum* B. — ante v. 478 plura exciderunt, id quod illud *rursum* v. 481 declarat. docuerat hic poeta non quantalibet magnitudine atomos esse posse, cf. ann. Lucret. 1879 p. 202. — 483 ... *in eadem una cuiusvis iam brevitate*, ann. philol. 1875 p. 629 sqq.: ... *cuiusvis in brevitate* OQ. *eadem unius cuiusvis in brevitate* Lm. B. *in eodem, una ... in brevitate*, Mr. perverse. — 499 * 500—501 *infecta* Wkm. Bkm. *tecta* OQ. *tacta* Lm. B. Mr. — 502 Append. — 517 *omnis enim calor ...* OQ. Purm. ann. philol. LXVII p. 673. Susem. philol. XXIV 448: *ambit* Lm. B. — 518 *interutrasque* cf. p. XXIV. — 528 * 529 *versibus ostendi*; in eo versu qui periit, ... *cum scriptum fuisse puto: probavi, cum ... ostendi*, cf. I 1008—1045: *versibus ostendam* OQ. *protinus ostendam* Lm. * *versibus ostendam* B. prudentius Mr., qui cum videret id in eis quae sequerentur nequaquam ostendi quae fore ut ostenderentur legeremus, *ostendens* scripsit, parum tamen eleganter. — 547 *sumantur uti* Wkm.; probat Giussanus: *suman. oculi* OQ. *si manticuler* Lm. B. *sumam hoc quoque uti* Mr. — 580 *ploratus mortis comites* Mr. *ploratus, m. c.* vulgo. — 631 *sanguine laeti* cum Marullo scribo probante Giussano: *sanguine fleti* OQ. *sanguinolenti* Bentr. Lm. B. Mr. — 651. 655—660. 652 egregie Munro: — 673 *celant* Lm.: *traduntur* OQ. *cludunt* B. — 680 *cum odore in primis, pluraque dona* Goeb. observ. Lucret. p. 15: *in primis pleraque* OQ. *in privis pluraque* Lm. *in primis, pleraque dona* * B. — 684 *primis differre figuris* OQ. Mr. cf. philol. XXV 67 sq.: *privis* Voss. Lm. B. — 692 *nulla* OQ. Lamb. Lotz. philol. VII 719. Goeb. quaest. p. 11. *nulli* Lm. B. ... *isdem* Pius Goeb. Lotz. Mr. *idem* OQ. Lm. B. — 693 *constant* v. ad 337. — 695 ... *primordia, eorum dissimili ... summa*; ne quis in hoc pronomine primo enuntiati loco posito offendant, cf. IV 822:

primordia rerum OQ. *verum* Lm. B. *longe* Giuss. — 715 *inde*, philol. XXV 68: *in te* OQ. *intus* Lm. *in se* B. — 718 *hisce*, quod *hisque* scripsit Roos. in annotationibus ad L. poematum libros tres priores, p. 43: *eadem ratio determinat omnis* <res . . . .>: *his quaedam* (*quidam* Q) . . . OQ. *his, quaedam . . . omnia* Lm., iterum in eadem voce peccans, cf. I 1092, ut etiam Bern., qui hic quoque *omne* scribit, cf. p. XI. *ea res ratio determinat omnis* Mr., melius Lambino . . . *eadem ratio res terminat omnes* scribente, nam *determinare* verbum est Ciceronianum ex Arateis I 44. probant tamen Goeb. quaest. p. 11 et 29. — [723] Gneiss. diss. p. 54. — 731 *alium quemvis quae sunt induta colorem* Lamb. cf. philol. XXVI 68: *que sunt inbuta colore* OQ. *quo sunt inbuta colore* Lm. B. *quae sunt imbuta colorem* M. — 738 sqq. *cum caecigeni . . . cognoscant corpora tactu, ex ineunte aevo, nullo coniuncta colore*, philol. XXV 68. bis distinxi, ne quis postea haec ita acciperet ut Poll. philol. XXV 324 fecit aut ut Hoerschelm. observat. p. 4. caecigenos dicit poeta inde a pueris corpora tactu cognoscere, colorem in eis non cognoscere: his igitur res sunt sine colore, ut nobis quoque, in tenebris si sumus, cf. v. 743 sq. Bentl. versum illum post 745 (748 Lm.) ponit: qua transpositione refutata ante v. 746 lacuna hiat. eundem versum etiam post se habere lacunam iam supra docui, p. XXV . . . *et omnis: in omnis* Flor. 31, vg. — 782 *extra* OQ. B. Mr. *ex his* Lm., sententia non perspecta. — post 784 perierunt versus, quibus id demonstratum fuit, ad quod in vv. 785 sqq. et 792 sqq. respicitur . . . vv. 817—825 Susem., philol. XXV 70 sq. aut post 794 aut post 787 collocari iubet. — 806 *refulget* OQ. Mr. *refulgit* Lm. B. cf. p. XXIV. — 808 *quae sita cervicemst circum collumque coronat*, philol. XXV 73: *cervices* . . OQ. edd. — 810 *quodam †sensu*; non quodam sensu, ut id, de quo Lucretius IV 430 sqq. dicit, sed quodam luminis ictu, v. 814. sensit vitium Bkm. sed cum *escensu* scripsit, non correxit. — 826 *austrum* (*ostrum*) Wakef. Goeb. quaest. Lucret. p. 13. Mr.: *aurum*

OQ. *aurea*, sine exemplo Lucretiano, ut bis *omnia* dissyllabum, Lm.: *discerpitur usu purpura* B. — 828 *distractumst* OQ: *distractast* Lm. B. — *disperditur*, philol. XXV 72: *dispergitur* Lm. B. Mr. — 843 *proprium* OQ. Goeb. quaest. p. 14: Mr. *proprio* Lm. B. sine causa. — 847 *quoad licet ac possis* OQ. Mr. *potis es* Lm. B., quasi Memmio hoc suadeatur, non cuilibet, qui tale quid facere instituat. eodem modo peccat Lm. VI 792. — 856 *quae comitant*, philol. XXV 73 sq. *cum ita sunt* OQ. edd. — 889 sq. *quaecunque creant res sensilia, extemplo (e templo O, et templo Q)*. ann. Lucret. 1881 p. 176. *creant res sensile, et extemplo* Nauger. Lm. B. Mr. — 899 sqq. cf. p. XXV sq. — 902 *quae cuncta videmus* Lm. B. *quae cumque* OQ., sed non omnia mollia sensilia sunt. *quae cuique* Mr. — 908 *namque alios f sensus* etc.: item Giussanus. varios loci emendandi conatus omnes parum felices v. apud Pollium in philol. XXV 324. — 923 post 911 (914 Lm.). B. cf. ann. phil. 1875 p. 621 sq., ubi si verum vidi, non est cur ea refutem, quae philol. XXV 79 sq. et Susem. et ego disputavimus. — 919 *nequeant* OQ., si periculum faciant: *οὐκ ἂν δύναιτο*: hic nodum in scirpo, ut aiunt, quaesiverunt doctissimi viri; scribunt enim Lm. et B. *nequeunt*. — 923 *vidimus* Purm. ann. philol. 1877 p. 276; incertum: *fugimus* OQ. Lm. B. *quo fugimus ante* Mr. — 927 *sensus* OQ. Lm.: *sensum* B. — 930 *quo proditur extra*, philol. XXV 86: *quod proditum extra* OQ. *aliquo tamquam partu) quod protinus extet* Lm. . . . *quod proditur extra* B. *quod proditus extet* Mr. — 933 *sine conciliatu* OQ. edd.; ita ferri potest ut sit *non ante conciliatu facto*, quamquam Goebellii *nisi conciliatum* arridet, cf. eius quaest. Lucret. p. 15. — || 934—940 || in his versibus inest petitio principii quam dicunt. puto Lucretium hos versus damnaturum fuisse, si vita superesset. — 937 *terraeque creatis* OQ. Mr.: *aethraeque creatis* Marull. Lm. B. — 938 *modo vitali* Goeb. quaest. Lucret. p. 17. Wkm. *modo vitalis* OQ. edd. — 939 sq. . . . *omnituentes . . . sensus ani-*

mantem quamque tuentur OQ. Wkm.: *animantum concuterentur* Lm. *omnicientes . . . tuentur* B.: neuter verborum lusum sensit. — 957 *qua re . . .* 958 *possint* OQ., animantes, philol. XXV 88, *possint*, videlicet sensus Wkm. *possit* Lm. B., videl. *animans*, propter illud *quamvis animantem*, quod est in v. 939, quasi non in illo verbo multitudinis notio lateat. cf. supra p. XVIII. — 960 *praeterea* restituerunt Wkm., et Christ. p. 38 Mr.: *propterea* Lm. B. — 972 *de quibus arctumst* OQ. i. e. ex quo atomorum genere ad ceteras atomos, quae hominibus cum animalibus rationis expertibus communes sunt, aliquid accessit, unde ratio oreretur? item 983 *ex non ridentibus arctus: factumst* — *factus* Lm. B. Mr. mecum facit Giussanus. — 991 sq. . . . *laeta, et genus humanum parit, omnia saecula ferarum* etc. ann. philol. 1875 p. 632: . . . *humanum, parit . . .* Lm. B., quasi terra genus humanum eo modo pariat, quo arbores, non eo quo cetera animalia, i. e. pabula praebens, ut et vivere et vivam progeniem edere possint. — 1001 sq. *et efficit* (mors) *omnes res ut . . .* OQ. Mr. edd. *et fit ut omnes res ita . . .* Lm. B. — 1008 sq. *quod in summis fluitare videmus rebus* i. e. colores *et interdum nasci subitoque perire* i. e. sensus. OQ. edd. Mr. Giuss. *in cunctis* sententia non recte accepta Lm. B. cf. ad I 990 sq. et ad II 474. — || 1010—1018 || cf. ann. philol. 1875 p. 623 et supra p. XVII. — 1026 *principio* OQ. vulgo: de anacolutho v. p. XXIII *percipito* Lm. *suspicio* B. Mr. — 1029 *extent* Orell. Lm. *essent* OQ. B. — 1030 *si sint obiecta* OQ. vg. Lm. Mr. *visu subiecta* B. — 1054 *et ipse*, philol. XXV 89 sq.: *et ipsa* OQ. edd. — 1057 *concreta*, ibid. p. 90: *coniecta* OQ. *convecta* Lm. B. — 1066—1068 *nunc et seminibus si . . . omnis sique eadem natura manet*, philol. XXV 90: — . . . *vis eadem natura* OQ. *ex seminibus, si . . . omnis, quis* Lm. B. — 1076 *animalibus inice mentem*. Wkm.: *indice mente* OQ. *inclute* (*inclite*) Memmi Gronov. Lm. B. *adice mentem* Tohte, cf. ann. Lucret. 1879 p. 95 Giuss. *animalia sint documento* Poll. de art. voc. p. 28 — 1085 *quod hinc generatumst*

et non assimilationibus plerumque secutus sum. id tamen mihi videndum existimavi, ne eorum, qui lecturi essent, pars facile maior, omnes videlicet, qui, cum sermonis latini satis periti essent, tamen non in accuratioribus rerum grammaticarum studiis versarentur, nimis insolitis verborum formis perturbarentur. itaque nolui scribere *lucunas* pro *lacunis*, *repraehendere*, quod etiam Bernaysius sprexit, *vensica* similia, cum ex recentioribus editoribus Munro ne illud *vocare* quidem, quod pro *vacare* scriptum Leidenses plus semel exhibent, contempserit, quasi credibile sit aurea sermonis latini aetate homines id egisse, ut illa duo verba quam facillime inter se confundi possent. quodsi iam fieri possit ut ex libris noni vel decimi p. Chr. n. saeculi eam scribendi consuetudinem, quae quarti vel quinti fuit, recipiamus, vereor ut multum lucri inde nobis ad optimorum latinitatis auctorum libros perpoliendos redundet. quid enim? si efficere possemus ut Lucretius a nobis expressus ita loqueretur, ut Ammiani Marcellini aetate homines Itali locuti sunt, nonne plurima apud eum extarent, quae a Ciceronis aequali scripta esse nullo modo posset credi? uno exemplo defungar. in l. IV v. 1186 Lachmannus ex librorum Leid. litteris quae sunt *postcaenia* mira coniectura perspicere sibi visus est in archetypo, antequam corrigeretur, fuisse *poscaenia*. quod, ut ibi fuerit, nullo modo a Lucreti manu potuisse proficisci testatur Mommsenius, cum in ephemer. epigr. I p. 78 scribit '*pos* quod est pro *post* sequente denuo littera *t* diplomata ad Marcum usque ignorant'. iam vero hac occasione oblata hoc monere volo, quod tamen moneri vix opus fuerit, quicumque philologi more ad studia Lucretiana se dare voluerit, Lachmanni commentario, quod opus ad omne futurum tempus mansurum persuasum habeo, nullo modo posse carere. quo minus erat cur vel in minimis eas verborum formas quae in Leidensibus cernuntur hic servarem.

Restat ut in versuum numerandorum ratione quid secutus sim dicam. in qua re id mihi fuit tenendum, ut quemcunque locum quis cum numeris Lachmannianis

aut Bernaysianis signatum invenisset, hic quaereret, nullo negotio reperire posset. cum igitur Lachmannus eos numeros, quorum ordine in Leidensibus versus extant, etiam in versuum transpositionibus conservasset, eo quo in suo exemplari versus se exciperent ordine non indicato, et Bernaysius naturalem versuum ordinem indicasset, versus damnatos tantum non semper in textu cancellis includens, ego eos tantum versus numeravi, qui ut ab ipso poeta scripti in hoc textu leguntur, nisi quod per errorem v. 1768 l.m. numeravi. eorum quos ut insititios omisi indicavi numeros, Lachmannianos videlicet, in infima pagina: quod eam ob causam feci, ne carminis continuitatem interrumpentes molestiam afferrent. significavi autem currentes quos dicunt huius editionis versuum numeros stantibus numerorum signis in sinistro margine appictis. qui currentes numeri ubi eidem sunt qui Bernaysiani atque Lachmanniani, soli leguntur. ubi vero aut ab alteris utris aut ab utrisque differunt, utrique adscripti sunt, et Lachmanniani quidem numeri in dextro margine, Bernaysiani in sinistro, et hi quidem numerorum signis paulum inclinatis. lineolis gemmatis, quorum exemplar hoc est: !], eos versus me inclusisse, qui cum ab ipso poeta scripti essent, tamen non haberent ubi apte collocarentur, vix est quod moneam.

Sequitur altera huius praefationis pars, in qua eos locos, quibus a Lachmanno aut a Bernaysio dissentio, si non omnes, nam levissima quaeque non curo, at plerisque uno in conspectu ponam, adiectis, sicubi operae pretium esse visum erit, etiam eis, quae Munro Bockemullerus alii in quoque loco vel scripserunt vel scribi iusserunt.

Ita vero rem institui. primo loco legitur quod ego scripsi, auctoritate vel auctore adiecto; qui si nullus adiectus est, ipse auctor sum sive coniecturae sive ad eandem fidem reditus. cursivis quas dicunt litteris ea verba expressa extant, quae cum in libris manu descriptis exulescent, ab editoribus recte restituta esse videbantur.

|| ann. Lucrēt. 1889 p. 233. ||44—55 (50—61

Lm.) philol. XXIII 456 sqq. ann. Lucret. 1889 p. 233, Susemihl. ind. schol. Gryph. 1884 p. 6 sqq. idem vidit Stuerenb. ante quam mea legeret, l. c. 383—387. cf. supra p. XXVII. — 60 *tollere* O (oblongus) Q (quadratus) Mr. (Munro): *tendere* Non. cf. Lm. comm. Lm. (Lachmannus) B. (Bernaysius). — 62 *fama* OQ.Mr. *fana* Lm.B. — 116 *perveniunt* male olim probavi: *permaneant* OQ.Lm.B., quod ferri non posse Goebelius docet in observ. Lucret. Bonnae 1854 ed. p. 28. hic quod ipse cum Veronensis et Venetae auctoribus et cum Marullo scribit *permanent* ferri posse Reitzensteinus nuper demonstravit. — || 130—139 || (136—145 Lm.), philol. XXIII 459, ann. Lucret. 1889 p. 232. — 135 *efferre* OQ. Brix. Veron. ann. Lucret. 1876 p. 84: *sufferre* Lm.B.Mr. — 169 *uvae* Pontan.: *vites* OQ. edd.: vitem fundi quid sit docet Cic. Cat. Mai. par. 53. — 183 * 184 Susem. et Brg. philol. XXIII 459 sqq.: *semine certo, crescentesque* OQ. cf. supra p. XX. *semine certo crescere, resque genus* Lm.B. *ut par est * semine certo crescentesque* Mr. — 205—207 Lm. post. 214 Lm. Stuerenburg. l. c. p. 384 Bkm. (Bockemüllerus). — 224 *externaque longe flumina suppeditant* OQ.Mr.: *extentaque longe* Lm. *externaque large* B. — 265 *venti vis verberat incita corpus* corr. Q.Woltjer. sarta Rom. Giuss. cf. II 474: *cortus* OQ. *pontum* Marull. B. *caltes* Lm. *portus* Mr. — 276 *quom . . urget* Woltj. ann. philol. CXIX p. 76: *quem aurgit* O. *quem virget* Q. *quam auget* Lm.B. — 283 *ruitque ita quicquid . . . obstat* Lm. *ruit qua* OQ. *ruunt quae* B. *ruit qua* Mr. — 315 *praeclusit f speciem natura videndi: spatium* Lm. *sperem* ego olim e coniectura a M. Hertzio dubitanter prolata. — || 321 || (326 Lm.) cf. philol. XXIII p. 464: Lambinus: . . . *senescunt, nec, . . . saxa peresa quid quoque . . . cernere possis*. probat Stuerenb. p. 391, sed inepte universis rebus crescentibus cum decrescentes res universae opponantur, unius rei decrescentis mentio adiungatur. versum 321 versui 326 subicit Susem.posito post hunc lacunae signo philol. XLIV 62. — 328 *quapropter, locus est intactus inane vacansque*, philol. XXIII

465, nisi quod ibi non recte *inani* vacansque scripsi: tollunt Lm.B.Mr. — 350 sq. *quod, nisi inania sint* (OQ.), *qua possent* (OQ. Postgate, Journ. of Phil. XVI 278) *corpora quaeque transire, haud ulla fieri ratione videres: fieri* O in litura (cf. Lm. Comm.), pro quo *valerent* Q et schedae. *quod nisi ... sint qua possent ...*, *... fieri ratione videres* Lm. *quod nisi ... qua corpora ... valerent ...*, *... fieri ratione videres* B. *quod nisi ...*, *qua possint ... transire? haud ... videres.* Mr. — 361 *vacui minus* Goeb. quaest. Lucret. p. 28 Mr.: *vacuum* O. *vacuum* Q et schedae. — 385—388 vereor ut omnia hic sana sint, cf. Susem. philol. XXIII 468 sq.: utrum tamen aliquid exciderit an poeta neglegentius scripserit, non dixerim. Pollius quidem, philol. XXV 270, Lucretium haec parum emendata reliquisse putat. — 398 *ferarum* corr. O: *ferare* OQ. *ferai* corr. Q.edd. — 406 *largos haustus e fontibus magnis*: corr. O.edd., pro *magnes*, „sed idem corr. praeterea *amnes*, quod habent quadratus et schedae“ Lm. comm. (v. 412): inde male B. *largis haustos e fontibus amnis. largos haustus, ceu fontibus amnes*, Winckelm. progr. Salzwedel. a. 1857 p. 3. — 422 *quaquam* Lamb. cf. quae scripsi philol. XXIII 469, probante Pollio. philol. XXVI 302. *quoquam* OQ.edd. — 427 sq. (433 sq. Lm.) *esse aliquo ... augmine*; sententiam Creechius perspexit: *aliquid* OQ. 433 (Lm.), 435, 434 — *aliquid ... id ipsum; cui si . . , corporis augebit numerum ...* Lm., ut ante eum doctus quidam Italus in marg. cod. Florentini 32. B.Mr. sed hoc nihil est; quis enim ad illud *esse aliquid* tale quid subaudiat, quale Lm. vult, scilicet „ὡς τὰ καθ' ὅλας φύσεις λαμβανόμενα“? *augmen* vero rectissime atque maxime proprie id vocatur, quod aliquam rem vel numerum aliquem augeat. — 444 *harum* Bkm. Bernaysius in comment. anno 1855 scripto, ann. 1885 edito: *horum* OQ edd. male, cf. p. XX. — 447 sq. *pondus uti saxis, calor ignis, liquor aquai, tactus corporibus cunctis, intactus inani* Bkm.: *saxis, ignis . . , aquae* OQ. *saxis* (Wakefield.) . . *ignis ... aquai, [tactus ... inani]* Lm. B.Mr.

sed primum dativo videtur opus esse cf. v. 443, deinde cur Lucretius ausus non sit hic Ennium imitatus (cf. Bücheler. Grundr. der lat. Declination p. 53) dativum in ai desinentem scribere? vocabulo *intactus*, de quo supra p. XXIV dixi, non inepte conferas Livianum illud *per incultum*, l. XLII 12, 7, ubi Lachmanni *per indultum* sententiam pervertit. — || 458—463 * 464 ||. eis quae de hoc loco scripsi p. XXIV haec addo. contra Pollium, qui de art. vocab. Lucret. p. 69 vv. 461 sq. tollit, post Stuerenburgium me dicere non opus est, nisi forte hoc monendum, coniunctivum *abstulerit* rectissime scriptum esse ut in causa non a Lucretio sed a nescio quo quem sibi fingit adversario prolata. — 463 *namque aliud saeculis, aliud regionibus ipsis* *: *saeclis* B. *terris* OQ. *persest* Lm. re non perspecta, *Teucris* miro errore Mr. — 467 *Tyndaridis forma conflatus amoris ignis* Bkm.: *forma* . . *amore* OQ. *formae* . . *amore* edd. paene inepte. — 483 sq. *transit* . . *fulmen caeli* . . *clamor ut ac voces*. OQ.Mr.: . . . *caelum*, . . . *clamor it* Lm.B., falso cf. VI 226 sq. — 511 *inane* . . . *rerum* OQ.Mr.: *in rebus* Lm. *verum* B. *purum* ego olim conieci, praeter necessitatem, cf. Stuerenb. p. 427 not. 13. — 512 sq. *materies igitur, solido quae corpore constat, esse aeterna potest*. non recte olim concessi Stuerenburgio, l. c. p. 429 hos versus ab hoc loco alienos esse: illius enim *potest* haec est vis: eam habet potestatem, ut sit . . . : exempla eius usus alio loco afferam. — 517 *omne quod est spatium, vacuum constaret inane*, Winckelm. l. c. Brg. philol. XIV 533 sqq.: . . . *quod est, spatium vacuum* etc. Lm.B. Mr. — 518 *corpus inani* * *distinctumst, quoniam* — — Hoerschelmann. observ. Lucret. alt. p. 78, cf. quae scripsi ann. Lucret. 1889 p. 231 sq., ubi dixi eiusmodi versum excidisse videri: . . *inani* <finitumst, et corpore item quod constat inane> *distinctumst*. — 520 . . *vacuum: sunt ergo, poteram etiam distingere ut Mr. vacuum. sunt: vacuum, sunt* Lm.B. — v. 531 (Lm.) post 537 (530 Brg.) collocatum seclusi. respexisse potest poeta ad ea, quae 481—487, si non exposuit, poterat tamen exposuisse sibi vi-

deri. — 577—583 post 550 (544 Brg.) Susem. philol. XXIII 623 sqq. philol. XLIV 67. cf. etiam ann. Lucret. 1889 p. 230. — 546 *quaeque* OQ.Mr. vid. eiusdem comment. II: *quaedam* Lm.B. — 556 *ad summum aetatis pervadere finis: summum.* — *finis* O. . . *fine* Q. et sch. *summa*, 'Id est universo vivendi actu' Lm.(B.), quod vereor ut latinum sit. *summum* . . . *ad auctum* Mr. — || 566—577 ||. hi vv. continent argumentum inde ductum, quod res durae extiterint existantque; quod argumentum neque cum eis quae praecedunt neque cum eis quae sequuntur ullo vinculo continetur; cum eis, ante quae collocavi, potuit certe poeta coniungere. — 567 sqq. *possint tamen omnia reddi mollia quae fiunt* . . . *quo pacto fiant et qua vi quaeque gerantur* OQ.B. 'omnes res, quae molles fiunt, possint probari atque ostendi quo pacto ex solidis' (quae dura sint necesse est) 'primordiis fiant molles' B. praef. p. VIII, et qua vi ea, quae, nisi res molles essent, velut aer, omnino geri non possent, gerantur. cf. II 179 sq. = V 187 sq. ut B. etiam Mr., nisi quod male *possit* scribit. Lm. totum locum et etiam alterum quendam corrumpit non magis intellectum, versu 568 (569 Brg.) post 585 (579 Brg.) posito. — 593 *quoniamst: quoniam est* OQ. *quianam est* Lm. *quod iam est* B. — 593 * 594 (599. 600 Lm). Mr. Stuerenbg. p. 399 sqq. Susem. philol. XLIV 76. — *corporis illius* OQ.Mr.: . . *ullius* Lm.B. — 598 *pars primaeque, et una: pars, primaeque et una* Lm. B.Mr. — 605 *ex illarum* Winckelm. Mr.: *illorum* OQ.edd. cf. p. XVIII. — 614 *nil erit ut distent* Wkm.: *distet* OQ.edd. — 622 *si* 625 *nullis* OQ.Mr.: *ni* . . . *multis* . . . Lamb. Lm.B. cf. p. X. — 651 *rursum*, quod *rusum* potuit scriptum esse, Wkm.: *muse* O *mu* Q. *adesse* Lm. *amussim* B. *nasci* Mr., probante Ritschelio, opusc. II p. 292. — 659 *alia ratione* Lm.; ita Graeci eo pronomine quod est *ἄλλος* saepissime utuntur; *mia* OQ. *ulla* Marull. Wkm. Susem. philol. XXIII 627, non melius quam *aliqua*, Poll. philol. XXV 271. — 675 *alia attribui* Marullus, ad rem attendens, cf. philol. XXIII 631. Christ. Mr. *alio* OQ.edd. — 703 *quidvis tamen esse relin-*

quat Lm.B.Mr.: *summam* ante Lm. — 714 *undans* Lm. Giuss.: *undis* OQ.Mr. *almae* B. — 718 *eructans*, philol. XXIII 631, cf. III 1019: *eruptos* OQ.edd. — 738 *rorem* Christ. p. 14. *solem* OQ.edd. — 746 *minimum consistere vere* Wkm.: *rebus* edd. *prorsum* Lm.B. *in illis* Mr. — 747 *item* 749 *utqui* OQ.Mr. cf. Mr. comment. II ad I 755. *uti . . . usque* Lm.B. — versus 768 (774 Lm.) *damnatur* a Purmanno (progr. Laub. 1858 p. 3) *vanissimum* illud proferente, *necessarium non esse*. Pollius vero, de art. vocab. p. 23, *gravissimum vitium* in eo quod est *ex animo cum corpore* inesse censet, quod sit cum corpore anima privato, scilicet neque metri necessitatem respiciens neque vermium *exsanguium*, III 719, memor. — 772 *rebus oportet* OQ.edd. *rebu' necessest* Lm.B. licenter, ne dicam superbe. — 824 *nunc et . . scrutemur* OQ. edd.: — — *ut* Lm.B. — 828 *rerum quam dicit homoeomerian . . .* 833 . . *putat* OQ.Mr. Goeb. quaest. p. 21, ut Graeci saepissime: *quom* Lm.B. — 834 * 835 *ignibus exiguis, umorem umoribus esse* correct. Victor. Bouterweck. progr. Rossleb. 1864 p. 4. *ex ignis* OQ. — 847 *sanguen an ossa* marg. Florent 32, Lamb. B.Mr.: *sanguis an os* OQ. *sanguis, anne os non inepte* Gifanius sed *versu minus bello. sanguen os aurum?* Lm.: argumentis non levibus impugnat *versum* Stuerenb. p. 424. sed videtur ferri posse, ut in opere imperfecto. certe *aurum* poeta in rebus, quae in valido oppressu durare non possent, potuit non sine ratione omittere. — 858 *cibus omnis, et aridus et liquor, ipse*, ita recte *distinxit* Lohmann. quaest. Lucret. p. 59. — 860 (*venisque* Avant. Susem. philol. XIV 563 sq.) *sanieque* OQ. recte. — || 869 . . *alit, auget* — || Susem. et Brg. philol. XXIII p. 633 sqq.: *alit auget* OQ.edd. — 868 *ex alienigenis, quae lignis exoriuntur; exoriuntur* Flor. 31: *oriuntur* OQ. *quae alienigenis oriuntur* Lm.B. *lignis his oriuntur* Mr. — 877 || *cum lapidi lapidem terimus*: Lm. ita recte. nihil excidisse docet Giuss. lapides sunt molares: *lapidi in lapidem tenemus* OQ. — 880 *salices* Bruno, progr. Harb. 1872 p. 3. *latices* OQ.edd. — 881 *quali* (sapore)

sunt (guttae in) *ubere lactis* OQ.edd. *ubera* Bruno. — 908 *notamus* : *notemus* OQ.edd. — 915 * excidissee aliquid olim suspicatus sum, cf. philol. XIV 564. — 913 sq. Pollius de art. vocab. p. 26. spurios esse conatur ostendere, cui assensi sunt Neumannus l. c. p. 23 sq. et Gneissius l. c. p. 75, et hic quidem illo *pereunt* omnino non intellecto, quod est 'du hast in ihnen keine Urkörper mehr'. Pollius in asyndeto sine causa offendit, cuius simillimum extat IV 940 sq.; utroque loco *enim* inserere possis. accuratius sane locutus esset Lucretius, si sic fere scripsisset: nam pars certe eorum fleret et cachinnaret, sed poetam poetae libertate uti quis non patiatur? — 958—1051. quo ordine huius capitis partes inter se excipere voluerit poeta nuper demum perspexi, cf. phil. tom. LX 526 sqq. Perspicitur res ex vocibus quibusdam — leitwoerter nomino — quas hic subiciam: alterae sunt *omne* (*quod est*), *rerum summa*, alterae *omne quod est spatium*, *spatium summai totius omne*, *natura loci spatiumque profundum*. haec et alia signa, velut illud *postremo* v. 998 si sequimur, hunc esse locorum ordinem videmus: 958—967, 1008—1013, 998—1001, 968—983, 984—997, 1002—1007 * 1051. — 971 *efficiatque* (*officiatque* OQ.Mr. IV) Gryph. Lugdunensis. — 990 *partibus in cunctis* Marull.: *e cunctis* LB. Giuss. — *infernaque* OQ.Mr. Giusanus, quod nunc ita probo, ut sit, '*etiam inferna*': non ita dissimile est II 1008 sq. noluit poeta praetermittere allitterationem ei gratissimam, quae est in verbis *infernaque ex infinito*: *aeternaque* Lm.B., quod olim scribi iussi. — 1006 sq. . . . *alterum eorum* . . . *immoderatum* *. lacunam esse iam Marullus perspexit, cf. Mr. comm. I. Madvicus etiam post v. 1007 excidissee aliquid vidit, opusc. prior. p. 313. Lm. cum Bernaysio lacunae signum post 1006 (1012 Lm.) collocavit, ante *eorum* virgula posita, quam Mr., ut reliqua male scribit, male retinet. — 1015—1022 (1021—1028) tollit Neum. l. c. in versu 1023 *at* pro *et* scribens, in anacolutho non recte offendens, cf. p. XXI. ceterum nunc concedo, quod olim negavi, quae sequuntur inde a versu 1023 si non satis pro-

rebus abundans, rebus i. e. an einzeldingen: his generatim (generat in) rebus abundans OQ. *quod est ... abundans* Lm. ... *hic ... abundat* B. Mr. — 1111 *aeraque aer recte* Lm. B. *aetheraque (quae)* OQ. *aetheraque aether.* Mr. sed non licuit Lucretio hic aera silentio praeterire. — 1116 *hic* Christ. p. 18. *his* OQ. vulgo. — 1121 *inditur* Goeb. quaest. p. 18. *inditur* OQ. vg. — 1122 *dispessa* Mr. *dispersa.* — 1138 ... *suppeditare* 1141 ... *defit* — 1143. 1139 sq. 1144 sq. Kanneng. l. c. p. 22. — || 1142 — 1145 || *ego seclusi.* Goeb. quaest. Lucret. p. 33 post 1138 collocavit, item Mr., sed postquam 1117—1134 scripti erant, hi tolli debebant. — 1157 sq. *viris agricolarum conficimus, ferrum vix arvis suppeditat iam,* philol. XXV 90. *suppeditati* OQ. edd. ... *agricolarum, conficimus ferrum* Lm. B. — 1159 *augentque laborem,* ibid.: *labore* OQ. vg. — 1167. 1170—1172. 1168 Bergk., ann. philol. 1867, p. 319.

III || 26 sq. || 28 sq. Bkm. — 28 *tibi me* Junt. philol. XXVII 28: *ubi me* OQ. *ibi me* Lm. B. — 43 *animi* O. Woltjer. ann. philol. LXIX 769; *anime* Q. *animae* Lm. B. Mr. — 58 *eliciuntur* OQ. B. philol. XXVII 29. *eiciuntur* Lm. Mr. — *deripitur persona,* ibid. cf. app. *eripitur* OQ. *et eripitur* vg. — 66 *videntur* Lamb. Lm. B., item Mr., sed hic dubitanter: *videtur* OQ. — 75 sq. *macerat invidia ante oculos illum esse potentem ... honore;* ita recte ante Lm.: *invidia. ante oculos ... honore, ipsi ... queruntur* Lm. B. Mr. — 84 *in summa pietatem evertere † suadet: fraude* Lm. *clade* B. *timorem * hunc vexare .. hunc .. rumpere .. evertere suadet* Mr, qui quid haec scribens cogitaverit assequi non possum. alia non meliora vide ap. Poll. in ann. eius Lucret. — versus 87 — 90 = II 55—58 acerrime impugnatos a Goebelio, obs. p. 28, ut postea ab Gneissio l. c. p. 20 sq., defendit Pollius, cui assentitur, rationibus satis gravibus allatis, Neum. l. c. p. 29. cf. supra p. XVI sq. — 110 *pes cum dolet aeger* Bkm.: *aegri* OQ. vulgo. — 118 *neque harmonia corpus sentire solere* cf. Wakefield. in not., inde Lm. qui sen-

tetre scribit, B.Mr.: *interire* OQ. *harmoniam corpus retinere solere* Marullus. non video cur quis in illo *sentire* offendere potuerit, vita enim non sine sensu, sensus non sine vita est. — 172 *et* (at OQ.) ... *terraeque petitus segni? ffit*, — et hoc quidem valde incertum — *interea mentis qui gignitur aestus et ... voluntas?* scripsi.: ... *suavis et in terra mentes ...* OQ. *petitus saevus et in terra* B. *suppus*, Lm. sed cur potius *suppus* quam *pronus*? *petitus segnis, et in terra* Mr. — || 189—195 || Bkm. recte; nam cum et hoc loco et eo qui sequitur 196—202 exemplis a rebus apertis petitis — cf. ad. 353 — animi mobilitas quanta sit doceatur, prior deterior est. aquae enim corpuscula cerni non possunt, papaveris globuli possunt. — 198 *spicarumque* v. p. XIV. quam ingeniose excogitatis correcturis viri doctissimi locum sanum corruerint, non est cur referam. — 224 *nilo oculis* Heins. Goeb. quaest. Lucret. p. 29: *nīl* OQ.Lm.B.Mr. — 227 *in corpore rerum* OQ.Mr.: *rei* Lm.B. — 237 *animae* Susem. philol. XXVII 23: *animi* OQ.edd. — 239 *recipit res posse creare . .* B. et Mr.: . . *mens . .* OQ.: vide Lm. comm. *quem* Lm., confidentius. — 240 *quaedamque † mente volutat: quaedam vis menti' volutat* Lm. *quidam quod manticulantur*, audacius quam solet, Bernaysius. *et homo quae mente volutat* Mr., quorum nihil verum esse potest. — 258 *inter sese inmixta* (vel *inter se sint mixta*), ne versus caesura careat, philol. XXVII p. 35 et supra p. XIX. cf. ad v. VI 1057. — 257 *retinere valemus* O. corr. Mr. *retinemus valemus* OQ. *retinemu' valentes* Lm., quod et minus simplex et a re falsum est. cf. Mr. not. — 267 *color* Lamb. Mr.: *calor* OQ.Lm.B. — 274 *infra* retinui, non sine dubitatione. aliter IV 139: *intra* Itali, Christ. — 284 *alias* philol. XXVII 36: *aliis* OQ.edd. — 289 *acrius* OQ. *acribus* Lamb.Lm.B.Mr. cf. p. XI. — 297 *gementes* || * *nec . . . possunt* || cf. p. XXVII. — 298 post 295 Lm. — 304 *fumida, suffundens* (pro *fumidas effundens* Ital.) ... *umbram* O. *umbra* Q. cf. Mr. not. I. — 306 *interutrasque sitast* (*sitas* OQ.) *cervos saevosque leones: interutrasque* — cf.

p. XXIV — hic casu natum esse verisimile non est. hac voce poeta ita videtur usus esse, ut sit pro praepositione, non audacius ille quidem quam qui primus dixit: exadversum aliquid: *interutraq; secus* Lm. *inter utraq; secat* B. *inter utrosque sitast* Mr. — 309 *naturae cuiusque animi vestigia prima*. Susem. philol. XXVII 34 *animae*. rectius ita scripsisset Lucretius, sed facillime potuit errare, vide 'Ep. Lehre v. d. Seele' p. 14.—321 *depellere doctis* Lamb. *noctis* OQ. *nobis* Lm. B. Mr. — || 337—349 ||; nam versuum 350—358 argumentum artissime cohaeret cum eo, quod vv. 323—336 exponitur. ab hoc vero non separanda sunt, quae vv. 359—369 docentur; quibus aptissime vv. 370—395 subiciuntur. Lachmannus sic: 337—349 || 350—358 ||; secluit igitur, quae secludenda non erant, non secluit, quae debuit. — 353 *vel manifestas res contra verasque repugnat*: ne quis cum Luciano Müllero philol. XV 158 *veras* in *claras* mutare velit, cf. II 245, ubi *res vera* ea dicitur, quae in *promptu* *manifestaque* sit, IV 214, ubi est *specimen verum*, IV 464, ubi de eo dicit, *sponte sua veris quod possit vincere falsa*. sunt Epicuri *ἐναργήματα* sive *ἐναργῆ*, cf. diss. schol. Hal. 1882 p. 10 et libell. ibid. editum 1893 p. 16. eodem loco docui v. 354 scribendum esse *quid sit enim corpus sentire quid adferet*, ubi *quis adferet* est in OQ. et in editionib. — 357 * 358 *multaque . . . quam pellitur ante* Mr.: *perditum expellitur aevo quam* OQ. *nullaque . . . quom expellitur aevo* Lm. [*multaque . . . cum expellitur aevo*] B. — 361 *difficilest* OQ. Mr. 'es geht nicht an, dass man'. *desiperest* Lm. B. — 362 *sensus acies detrudit ad ipsas* * [*res . . .*]: Lm. 363 *... nequimus*: 362 *sensus enim* *... ad ipsas* 364 *lumina, luminibus quia nobis praepediuntur*: quorum verborum explicationem recte Munro dicit absurdam (a most unnatural explanation). melius certe B., ut in re non perspecta, ad obelum confugit. alia aequae falsa cf. ap. Poll. l. c. — 365 *qua cernimus ipsi* OQ. *quia* Lm. B. Mr. — 374 *animae elementa minora* OQ. Mr. *elementa minora animai* Lm. B. — 378 *prima* OQ. Mr. *priva* Bentr. Lm. B., cf.

philol. XXVII 39. contra v. 380 Bentlei *prima* recte se habet, ubi Mr. male *prima* retinet. — 392 et 393 primus Marullus recte transposuit; secuti sunt Lm. B.: non transpositos frustra conatus est explicare Goeb. obs. p. 40, quem Mr. male sequitur. — 392 *corporibus nostris in mixta* pro *inmixta* i. e. in corpore nostro mixta. — 404 *adempta animae vi cum membrisque remota*, correxi verba in libello de Epicuri de animae nat. doctrina p. 14. *anima circum membrisque remot.* Q. ... *remotus* O. *anima circum* ... *remota* Lm. B. — 405 *aetherias auras* OQ. Mr. poetice loquitur, cf. Verg. Aen. VI 436: *aerias* Lm. B. — || 412 || parum considerate Lucr. *eorum* scripsit, quasi v. 408 *oculis* non *oculo* extaret, cf. p. XIX. — 415 *incolumis quamvis alioqui splendidus orbis* OQ.: [ ] Lm. B. *alioqui* se rectissime habet ad sententiam, atque vox, quam Lm. Horati demum aetate ortam videtur putare, vetustatem sapit. cur poeta *voculam est* ante *splendidus* omiserit, aurium iudicio utenti obscurum esse non potest: *aliquoi sit* Mr. *alioqui splendeat* Bkm. — 420 *digna tua ... cura* Lm. Mr. ... *vita* OQ. *perpetua ... vita* B. — 421 *utrumque uno subiungas nomine eorum* Mr.: *uno subiungas nome* (O, *nomine* Q) *eorum* OQ. ... *uni subiungas nomen* Lm., quod non capio. — 425—439 sqq. de anacolutho v. p. XXII. — 431 *quod genus, in* OQ. Mr. *quod genus est* Lm. B. — [433] Lm. B. [430—433] Poll. — 443 ... *ullo? * ... mage sit, cohibessit?* ita Wkm., nisi quod lacunam non vidit neque sensit eandem sententiam bis scriptam fuisse. cf. p. XXVIII *magis incohibessit* OQ. *magis is cohibessit?* Lm. Mr. ... *usque liquescit* B., artis criticae lege violata. — 453 *lingua † mens: labat* Lm. B. Mr. — || 463—471 ||, ne is locus, qui est 459—462, clausula sua, quae continetur versibus 472 sq., privetur. — [474] = 510 et [*et pariter mentem sanari corpus inani*] recte Naugerius eiecit, cf. Susem. philol. XXVII 43. versus 474—478 idem secludit; ego non puto necesse esse. — 490 sq. *quia vi morbi distracta per artus* * (anima est), *turbat* (homo) *agens animam, spumans ut in aequore* etc. cf. ann.

Lucret. 1879 p. 196. probat Giuss.: *vis morbi* OQ. Lm. B. Mr. *vist morbi . . . turbat agens animā spumas*, quod et a metro et a sententia laborat, Tohte, ann. philol. LXVII 123. *turbat agens animam spumans in* OQ. *vis morbi . . . turbat, agens animam spumat, quasi in* Lm. Mr. — 529 *scinditur atqui animae quoniam natura* Junt. Marull. Brg. philol. XXVII 48 sq.: *atque animo haec quoniam* OQ. *usque adeo haec* Lm. *aeque animae haec* B. *itque animae hoc* (?) Mr. *aeque animae hic* (heic) Poll. philol. XXVI 334. — 530 *sincera existit*, quod ut num ferri posset olim dubitavi, cf. philol. XXVII 49, ita ne nunc quidem confidenter scribo. — 546—549 sqq. *et quoniam . . . et veluti . . .*: de anacolutho cf. p. XXI — 548 *atque* OQ. Wkm. Mr.: *aut* Lm. B. — 551 *in parvo linguuntur* (Florent. 31) *tempore tabi* (Is. Voss.): Lm. B. i. e. *linguuntur tabi*, quae intra breve tempus futura sit; *λείπονται (τῇ) ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τήξει*: *linguuntur . . . tali* OQ. *licuntur* Mr. — 555 sq. *adhaeret*. Denique Mr. *adhaeret denique, corporis* Lm. B. satis mire; vide quae Mr. in not. I refert. — 571 sq. *si cohibere in se animam atque in eos poterit concludere motus* Lm. B. cf. philol. XXVII 50: *sese anima . . . in eos* OQ. *sese anima . . . in eo* Fab. Wakef. Goeb. quaest. p. 26 Poll. de art. voc. p. 23 Mr. — 584 *foras manante anima usque per artus* Lm. B.: *foras manant animaeque . . .* OQ. *foras anima emanante . . .* Mr. — 590—604 seclusi: his ea interrumpi quae non deberent vidit Christius l. c. p. 19, qui eos post 577 (579 Lm.) collocat. cui Munro ita assentitur, ut eos inter 575 et 576 interponat, qua re male versus 574—577 ab eo capitulo revellit, cuius clausula sunt. — 594 *exsanguī cadere omnia corpore membra* Florent. 31, incerto coniecturae auctore, imprimi iussi, sed debui scribere *exsanguī facie*, v. VI 804: nam non solent nudi esse, quorum animo male fit. scripsisset, re sane perspecta, etiam Bkm. *facie*, non *visu*, si latine sciret: *exsanguī cadere omnia membra* OQ. . . *trunco* Lm. Mr., male. *horrore* etiam peius B. — 607 *ad iugulum et superas*

succedere fauces Goeb. quaest. p. 29, probante Poll. l. c. p. 335: *supera* OQ. vg. — || 613—621 || Wkm. argumentum hic inchoatum 781—794 fusius tractari et absolvi vidit. — 615 *omnibus* OQ. Mr. Bkm.: *pectore*, miro errore, Lm. B. — 631 *haud igitur* Lm. B.: *auditum* OQ. *auditu* absurde Mr. — || 632—667 || hi duo loci, qui sunt 622—631 et 668—676 ab eodem versu incipientes ita alter alterum excipere debent ut II 478 sqq. et 522 sqq. — 645 *simul* OQ. *semel* Lm. B. Mr. — 655 sqq. *micanti* (Lm. Mr.) *serpentis cauda procero corpore truncum sit libitum: procero corpore utrumque* OQ. *serpentem* (Marull.) *cauda e procero corpore utrumque* Lm. *minanti serpentis cauda . . . utrumque* Goeb. quaest. Lucret. p. 25 . . . *serpentis cauda procero corpore, utrumque* * Mr. olim scripsi *micanti serpentem* (vel *serpentis*?) *cauda, procero corpori*? *trunco* philol. XXVII 50, quod cum Goebellii coniectura contaminans, ut ipse ait, Susem. *serpentis procerum corpori*? *truncum* fecit, nequaquam tamen confidenter, v. philol. XXVII 57. absolvit rem Giussanus *serpentis cauda procero corpore truncum* scribens, i. e. si serpentis truncum sit libitum discidere; truncum dicit, nam collo parcendum esse declarat v. 660. — 661 *ardentem ut morsu premat icta dolorem*, philol. XXVII 432 not. 2: *ardenti . . . dolore* OQ. *ardenti . . . dolorem* Lm. B. Mr. — 670 *supera ante actam aetatem* Rob. Unger. *super* OQ. edd. cf. V 326. ante acta aetas est haec aetas, quantum eius transactum est. — 678 *animae*, nam in dentibus (cf. v. 686) non est animus. *animi* OQ. edd. — 682 *vivere solam* (animam) 683 *convenit, ut sensu corpus tamen afuat omne: affluat* OQ. *afuat* scribere ausus sum, quod ante me scribi iussit Grassbergerus, de Lucret. carmine, Monachiae 1856 p. 54. scripsisset hoc, quod unum aptum est, Lachmannus, si huius modi composita in usu veterum fuisse demonstrare posset, cf. ad 685 comment.; quod scripsit *arceat* ipsi parum placere apparet. abicit versum B., item Mr. — 687 *morbis* OQ. Mr. Brg. philol. XXVII 51 sq. *morsus* Lm. B. — 688 *subito his e frugibus*, ibid. *subitis*

OQ. *subiens e* Lm. *subiit si e* B. Mr. — 698 *tanto quique magis* OQ. ut recte scripsit Lm., ita falso interpretatus est, ut suo iure miratus sit Pollius in ann. Lucret. suis neminem in hac voce offendisse. docet Lm. ad. l. VI v. 459, ubi idem adverbium extat, *quique* esse 'um je wie viel mehr, um je so viel mehr' quod non capio. *quique* paene idem valere videtur quod *quacunque ratione*, unde non longe abest vis vocis *utique*. — || 699 || cf. p. XXVII. — 700 *dispertitus enim* Lm.B.Mr. *retro* OQ., ex v. 699. — 732 *contage* OQ.Mr. vel *contagi*, quod Goeb. mus. Rhenan. XV 406 praefert; *contagibu'* Lm.B. — 734 *cui subeant* B.Brg. philol. XXVII 54: *cum* OQ.Lm.Mr. — 736 *utquid* Mr. cf. ad I 749: *ut quicum* OQ. *ut qui* C.F.Hermann. philol. VIII 181. *ut iam* Lamb.Lm. *quidum* B. — 740 || * 741 || versus optimus et Lucretio dignissimus est. apparet poetam argumentum huius loci ita tractare potuisse, ut haec verba aptissima essent, vide quae p. XXVI de versibus 758 sqq. disputavi. — 745 *cum corpore quoque* O. *toto* Q.Lm.B.Mr. — 758 sqq. || 761 || cf. p. XXVII. — 781 *aequore in alto* OQ.Mr.: *aequore salso* V 129 Lm.B., sed illi versus non ab Lucretio ipso ibi inserti sunt. — 787 *quod si posset enim* OQ. probat Madvicus; ego scribo, de soloecismo securus, cf. p. XIX. *quid si posset enim?* Lm. *hoc si* — Marull. vulgo. B. — 801 * 802, philol. XXVII 54 sq. — 811 *quia nulla loci fit* (non *sit* ut impressum est) *copia circum, fit* pro *sit* Lm.; cf. ad. l. V 359. *locist sita copia* non inepte Bkm. — 803—815 = V 351—363 eiciunt Lm.B.Mr., retinet Giussanus, recte, nam eis eiectis relinquitur, quod animos mortales esse demonstrantibus obici possit. — 840—858 seclusi, quod versus 859—866 versum 839 subsequi debere res ipsa declarat. — 848 *repetentia nostri* OQ. i. e. facultas memori mente vitam olim actam reprehendendi, cf. v. 856 *retinentia* Lm.B. — 865 sq. *neque hilum differre, an nullo fuerit iam tempore natus*: ex similitudine eius quod est *haud scio an* . . . *hoc nihil differt an nullo* etc. ita interpretor, ut sit *nihil differt* — *an nullo fuerit iam tempore*

natus?, es macht nichts aus (wenn er auch schon einmal gelebt hat *possis cogitatione adicere*), *pro quo abrumpens pergit*: oder soll er überhaupt noch niemals am leben gewesen sein? *quod re non differt ab eo quod in usu est*: nihil refert, *utrum natus iam fuerit, an non fuerit*: *an nullo anullo* O. *a nullo anullo* Q., ut appareat in archetypo et *an nullo* et *an ullo* scriptum extitisse: *ante ullo* Lm.B. *anne ullo* M. — 873 *et unde* mihi dudum suspectum fuit. — 900 * 901 cum is, qui inde a v. 901 loquitur, non idem sentiat de morte, quod ei, quorum lamentationes vv. 891—897 legimus, non potuit poeta eius lamentationem sic nude subicere. — | 909—15 ||. v. 906 sq. rem ad somnum redire docet Lucretius, v. 916 sq. in somno neminem se requirere: haec igitur non separari oportet. — 914 *torrat* Q., corr. O. *torret* O. inde Lachmannus *torres* (item B. et Mr.), voce ignota ex Cyrilli glossario cupidius arrepta. — 922 *se colligat* Wkm.: probat Giussanus. inde quod homo ex somno se colligere solet, cognoscitur quod 920 sq. legimus. — 925 *turba et disiectus*, Goeb. quaest. p. 29: *turbae disiectus* OQ. vulgo. — 932 *si grata* Nau-ger.: *gratis* OQ. *gratis fuit haec* L. *gratisne fuit* B. — 938 *in offensast* Postgate, Journ. of philol. XVI p. 28: *in offensos* OQ. *in offensust* Lamb. Lm.B.Mr. — 947 *quid respondemus*. OQ. vulg.: *respondebis* Ritschel. ap. Goeb. quae. p. 29 probante Pollio, praeter necessitatem, opinor. — 959 *gnatis concede* B. *magnis* OQ. *dignis* L. *magnus* cens. Orellii Ienens. Mr., inepte. — 990 *quem volucres lacerant* <*curae*...> 991... *atque exest anxius angor*, philol. XXVII 56. *aut aliae quovius scindunt cuppedini?* *curae*, Bruno, prog. Harb. 1872: *alia quavis cuppedine* (*curpedine*) OQ. Lamb. edd. — 1009... *egestas* * *Tartarus*... *aestus* — *qui neque sunt*, cf. p. XXI, Mr.: *egemus Tartarus* Lm.B. — 1021 *hinc* Pontan. *hic* OQ. Lm.B.Mr. — 1040 *ipse Epicurus obit decurso* Florent. 31 Pontan. Mr. Brg. philol. XXVII 336. *iiit*, quod per se non idem est quod *obire*. Lm.B. — 1056 *et quaerere semper, commutare locum*: ita distinxere recte ante Lachmannum, qui

virgulam sustulit, quasi is quaerere possit dici commutare locum, cui id facere facillimum sit. — 1066 sq. *fugitat, quem scilicet, ut fit, effugere haud potis est: ingratis* (ita primus Lamb.) *haeret et odit*. Madv. advers. critic. p. 24: *fugit at quem . . . ingratius* OQ. *at quom* Lm.B. *fugit (at quem . . . ingratis haeret) et odit* Mr., quod ferri non posse Madv. docet. — 1072 sqq. (*status, in quo sit . . . omnis aetas, post mortem quae restat*) *cumque, manenda* (Lamb. pro *manendo*). Lm. *cumque, man.*, quo locum corrumpit; secuti sunt B. et Mr. — 1071—1073 (1073 sqq. Lm.) suo loco positi sunt. non melius eos Kannengiesserus diss. p. 22 post 1089 Lm. quam Susem. philol. XXVII 57 post 1094 Lm. transferri vult, cf. ann. Lucret. 1879 p. 200.

IV || 1—25 ||. Lachmannus hos versus e l. I 920 sqq. sumptos, ne libri quarti prooemium desideraretur, a Cicerone hic repetitos putat v. 25 mutato, cf. comm. ad I 926. — veri tamen similis est, quod Purmannus in ann. philol. LXVII 664 sqq. opinatur, ipsum Lucretium eos huc transulisse, cum e l. I tollere vellet. aptissime autem pro illo *qua constet compta figura*, quod est in l. I, hic *ac persentis utilitatem* scripsit, nam utilitatis in initio libri mentionem fieri conveniebat. — 45—48 ante 26 collocavi, cf. philol. XXIX 417 sqq. — 45 *in sua . . . quaeque* OQ. Mr.: *quoique* Lm. *cuique* B. — * 127 sq. hos versus huc, i. e. post v. 45 (41 Lm.) recte iussit transferri Wkm., nisi quod lacunam non videns 41 *rearis* pro *reamur* et 46 *sed* pro *quin* scripsit. — || 50—52 || philol. XXIX 417. — 62 *illarum* cf. p. XX. — 79 *scenai speciem Parium marmorque deorum*, philol. XXIX 422: *patrum matrumque deorum* OQ. *pulcrum variumque decorum* Lm. *claram variamque deorsum* B. *patrum coetumque decorum* Mr. — 81 sq. *quanto circum mage sunt inclusa theatri moenia* B. mire sane *inclusa*, si scripsit. in OQ est *inclaustra*: id enim agitur, ut quam maxime circum, i. e. ab omnibus summi moenium marginis partibus, velis ad malos eductis scaena et cavea a caelo seclusa sint. nunc demum video

ita (i. e. velis supra intentis) *clausa* scribendum esse „je mehr sie so (vom himmel) abgeschnitten sind“. — *angusta* Lm. *inclusa theatra moenibus* Mr., utrumque pariter a re alienum. — 82 *hoc ... lepore .. omnia: haec* OQ. edd. — 91 *diffusae e rebus* Lmb. Mr.: *diffusae rebus* OQ. *diffusa* e Lm. B. — 92 *intrinsecus ortae* Lamb. Wkm. Mr. *extrinsecus ortae* OQ. *extrinsecu' torte (scinduntur)* Lm. B. — 94 *coortae (coorte)* Q. *coorta* O. Lm. B. — post 97. 230—238: hos versus me iniuria huc transtulisse Giusanus docuit. cum enim ante modo demonstratum sit esse imagines, nunc demonstratur his fieri ut videamus, erravi cum Wkm. — 110 *ex ea imaginibus* Lotzium philol. a. 1852 p. 723. *ex imaginibus* Lm. B. (*specie sunt praedita rerum*) *extima* Mr. alia vide ap. Poll. — 111 *formae rerum similesque effigiae* Wkm, *formarum dissimilesque* OQ. *formarum illis similesque* Lm. B. *formae, rerum similesque* Mr. — vv. 129—140 eis subiungendi sunt, quibus esse imagines docetur; sunt ergo post 116 (109 Lm.) collocandi, cf. Susem. philol. XXIX 423: quod si fit, non est cur cum Lm. B. Mr. secludamus. his subieci 168—173 *: locum imperfectum secludi. — sequitur locus qui est de tenuitate imaginum, 110—126 (137—153 Brg.), aut imperfectus aut truncatus. recte enim docet Susem. l. c. p. 424 sq. plus uno argumento hic fuisse, quorum alterum puto inde fuisse ductum, quod res minimae, quae tamen non infra sensum videndi essent, imagines mitterent, quas ex eorum minimis partibus constare necesse esset: ad hanc argumentationem pertinent vv. 174 sq. (154 sq. Brg.). *quorum quantula pars sit imago* etc. alterum argumentum unde ductum esse possit divino quidem, sed hariolari nolo. — est autem in hoc exemplari horum locorum ordo hic: 97. 230—238. 98—109. 129—140. 168—173. 110—126. 174 sq. 143—167. Christ. l. c. p. 21 sq. sic collocat hos locos: 98—109. 129—140, male vv. 127 sq. praemissis. 110—126. 168—173. 143—167. vide praeterea de his omnibus, quae Susem. disputat in philol. XXIX p. 423—426, cui quatenus assentiar quatenus non assentiar facile appa-

rebit. nunc ad singula redeo. — 137—140. 141. de anacolutho v. p. XXI. — 159 *cum certas pervenit in res* Susem. Brg. philol. XXIX 431. *alias* OQ. edd. inepte, quasi pleraeque res imaginibus transitum praebeant. *raras* Lotzius in philol. VII p. 704, vitio perspecto, non correcto. — 160 et 165 *vestem*: Oppenried. a. 1847 *vitrum*, quod cum alii tum Mr. probarunt, Lotzius, hic illis cautior, probare non ausus est. — 165 *possunt* OQ. P. Langen., philol. XXXIV 28 sqq. — *possunt*, videlicet simulacra, quae ex eis quae summa in rebus sunt confiunt: *potis est* Lm. B. Mr. sed cf. ad II 957 et supra p. XX. — 180 *res ibi respondent* O. Wkm. Mr.: *sibi* Q. Lm. B. — 184 *in quem quaeque locum diverso nomine tendunt: numine* OQ. Mr. *tendit* OQ. verum suo loco retinet Mr., illud *quaeque* recte interpretatus. post 175 (155 Brg.) collocant Lm. B., *tendat* scribentes. 198 sq. *quod + parvola causa*. hoc neque sanum videtur esse neque adhuc emendari potuit. — 195 Lm. B. post 205 transferunt, Mr. recte suo loco retinet. — 202 *quavis penetrare queant se*, videlicet *per aeris intervallum*... philol. XXIX 437: *quasvis*... *res* OQ. edd. vulgo, absurde. — 203 (Lm.) in suum locum reposuit Mr., a Bernaysio post 188 collocatum. 202, 203 (208 Brg.) *caelumque rigare* OQ.: *circumque* Lm. — 211 *nonne* corr. Q. Bkm.: *quone* OQ. Lm. B. Mr. — 218 *sidera respondent in aqua*... *mundi* OQ. vulgo. Wkm. Mr.: *mundo* Lm. B. — 221 *mira fateare necessest* * paene certum est in eo versu qui excidit post 221 Brg. fuisse *mobilitate* — [217—229 Lm.]. postquam Lucretius accuratissime de simulacris egit, demonstrare esse omnino effluvia (*ἀπορροάς*) quae sensus lacerarent, summae esset ineptiae. recte igitur Wkm. itemque Goeb. observ. p. 23 versus ex l. VI (921—933) huc translatos tollunt. quod Gellius et Nonius hic legerunt, hoc unum declarat iam tum interpolatum fuisse carmen. — 222 hinc Bkm. Lucretium ita putat capitula disposuisse, ut primum doceat quid simulacra efficiant, si non impediuntur: 239—268, deinde de impeditorum vi et effectū disserat 299—322. 348—363: tum sequi

vult eum locum qui est de imaginibus in speculis apparentibus 269—298 et 323—347. post haec ea collocat, quae de umbrae motu qui videtur legimus vv. 364—378. hunc ordinem olim laudavi: et sane res ingeniose excogitata est. sed transpositionibus illis opus non est. nam ut, quin poeta loco de simulacrorum in speculis motibus qui videntur, subicere potuerit, idque vel aptissime, quae de umbrae motu legimus, dubium non est, ita ne ea quidem, quae ut interiecta seclusi 307—346, non vinculo quodam cum eis quae sequuntur continentur; nam non casu factum videtur, ut ante umbrae mentionem, quae fit 347, illud *adumbratim* praecedat. — 239—243. 241 (226 Brg.) * Kanneng. diss. p. 27, ann. Lucret. 1879 p. 226. — 254 et 261, *foris quae vere transpiciuntur*: Lm. v. 244, ne *quod genus sine sunt* positum esset, — cf. ad II 194 — in utroque versu pro *quae vere: quae sunt*, bene scripsit; nemo eum secutus est. — 267 *in idem* Mr. *in eum* OQ. cf. p. XX. *iterum* Lm. B. — v. 290 (Lm.) a Lachmanno post 270, a Bernaysio post 269 positum loco non moveo. post 272 (289 Lm.) excidit aliquid, cf. Goeb. obs. p. 19. Christ. p. 11. Mr. Poll. l. c. p. 339 sq. — 291 *adeo e speculo: speculo* OQ. edd. — 293 *convertit* OQ. P. Langen l. c. *convertitur* Lm. B. — 328 sq. ... *aer ater* B. M. *obsederat aer continuo* OQ. *ater, aera* Lm. — 344 *ad tornum* ... *tuamur* Lm. B. *tuantur* OQ. *terantur* Mr. — 380 sqq. *extantisque procul* ... *montis classibus inter quos* OQ. Wkm. Mr.: *extant usque* Lm. B. — 401 *nubila despicere* OQ. vulgo: *dispicere* Lm. B., v. philol. XXIX 444. — * 402. (desperavi de emendatione, lacunam tamen certo agnoscere videor. ceterum ne nunc quidem mihi satis constat non potuisse Lucretium *mirande* scribere, quod adverbium sane mirum rursus occurrit v. 445, ubi est *mirande multa*, pro quo Lm. *mirachi*). nunc utrobique *mirande* scribo. — 466 *ab sensu falso ratio orta* ... , *quae tota ab sensibus aptast: ortast* inepte OQ. edd. correxit Hoeferus in libello bono, quem de sensuum doctrina a Lucret. l. IV tractata scripsit

Seehusae a. 1872 not. 78. — || 476 || philol. XXIX 446 et supra p. XXVII. — 491 * 492 ibid. p. 447. — 496—502 sqq. de similibus anacoluthis v. p. XXII. — 511 sq. . . . *clamor, quippe . . . vocum*; Wkm. recte, nisi quod post *vocum* gravius distinguere debebat: cf. philol. XXXII 478 sqq. vulgo male . . . *clamor. quippe . . . vocum* 515 *scilicet . . .*: 515 *scilicet expletis quoque ianua raditur oris*: Lm. totum locum corripit scribens: . . . *vocum: scilicet expleti . . . oris*, similitudinem ab ostio ductam non videns. v. philol. XXXII 478, ubi tamen *ostis* scribere non debebam. excidisse versum post 515 fortasse recte conieci. — 551 sq. 542—546 (525—531 Brg.) cur secluserim, v. philol. XXXII 485. — 529 *reboant raucum retro loca barbara bombum*, v. ibid. 483 sq.: *revorat . . . cita . . .* OQ. . . . *reboat . . . regio cita* Lm. B. Mr. — 530 *gelidis cycni nocte oris ex Heliconis B. validis necti tortis ex . . .* OQ. et *cycni tortis convallibus . . .* Lm. *validis cycni torrentibus* infeliciter Mr. v. Poll. ann. Lucret. — 553 *pars solidis adlisa locis* OQ. edd. Wkm. Mr. *pars, solidis adlisa, locis* Lm. B. — 577 *avidum nimis fauricularum* OQ. Mr. non offendit. *nimi' miraculorum* Lm. cf. app. — 580 sq. *aurisque lacessant, colloquium ut clausis foribus quoque saepe videmus* OQ., nisi quod *ut* inserui, videlicet *auris lacessere*, philol. XXXIII 485 sq.: *lacessant, colloquium clausis . . . ubi demus* Lm. . . . *quo (?) saepe videmus B. lacessant. colloquium . . . videmus, nimirum quia . . .* Mr., male ad unum exemplum trahens, quod ad universam rem pertinet. — || 586—594 || (603—611 Lm.) . . . philol. XXXII 486: Wkm. 612—614 Lm. post 602 collocat. ab v. 585 ad v. 595 transeundum esse etiam Kannengiesserus vidit, l. c. p. 30. — 590 sq. *replentur loca vocibus abdita retro omniaque his circum fervunt* (Mr.) *sonituque cientur*, philol. l. c. p. 488: . . . *omnia quae fuerunt . . .* OQ. . . . *vocibus, abdita retro omnia quae circum feriunt . . .* Lm. . . . *omnia quae circum subsunt . . .* B. — 594 *saepa intra*, philol. l. c. p. 489. *saepe supra* OQ. *saepem intra* Lm. *saepem ultra* B. — 598 *quis sentimus*, Christ.

p. 10. Goeb. quaest. p. 30. — 604 *per flexa foramina* Victorian. Goeb. quaest. p. 30 *perplexa* OQ. vulgo. — 607 *umida linguae circum sudantia templa*, OQ. vulgo Mr.: *sidentia* Lm. B. — 612 *dum omnis in diditur artus* Wkm.: *dum diditur omnis in artus* OQ. editt. — 615 *stomachi umectum servare tenorem* Mar. *umidum* OQ. non bene Lm. B. Mr. *umidulum*, nam Lucretius adiectivis deminutivis non uti solet nisi quantitatem significantibus: non vidit id quidem C. Wolffius, de Lucret. vocab. singularibus, Halae 1878 p. 32, sed declarant quae affert. *loquacula* et *simula* ibi scribit poeta, ubi amantium stultitiam ridet, IV 1143 sqq. — 616 *aliis alius qui sit cibus ut videamus* * *expediam*, ann. Lucret. 1873 p. 1112 ... *cibus unicus aptus* Lm. ... *cibu' suppeditatus* B. ... *cibu' suavis et almus* Mr. aequae vano conatu. — 621 *est ut quae serpens*, philol. XXXIII 438: *est itaque ut serpens* OQ. *est aliquae ut serpens* Lm. *dedicat ut serpens* B. *extetque ut serpens* Mr. — 646 *cognoscere quaeque* * *quippe ubi* ..., philol. XXXIII 435: excidisse puto quae ita versibus complecti ausus sum (<*illud ut est, quod melli' liquor dulcissimi' multo saepe aliquoi perfoedus amarusque esse videtur*>). Lm. versus 671—673 post 662 collocat, vitio non sublato, nam ne ibi quidem verum est rem a poeta saepe demonstratam esse. abieci igitur v. 672, qui hic est: *id quod iam supera tibi saepe ostendimus ante*, factus ex v. I 429, ubi tamen pro *saepe* est *paulo*. — 654 *sapores*: rectius *liquore* scripsisset, sed ferri potest quod scripsit. — 659 *animantibus* OQ.edd.: *animalibus* Poll. de art. voc. p. 39, falso, si quidem Bkm. 666 recte *quamque* pro *quemque* scripsit, *quemque* enim nisi de hominibus dici non poterat. — || 688—703 || (706—721 Lm.) Lm.B.Mr. recte secluserunt. — 722 *natura animalis* Lamb. Lm. B. *anima* OQ. Poll. l. c. p. 31. *animantis* Gif. Mr., quod Lucretio singulari nominis *animal* uti non so- leat. sed existimo *animalis* adiectivum esse. — 723 *equi atque hominis casu* OQ.Mr. *equi casu atque hominis* Lm. 'B. cf. p. XVIII. — 734 sq. *leonem* * *cernere per simu-*

lacra oculos quaecunque lacesunt pro leonum OQ. philol. XXXIII 439, ubi dicere debebam in eius versus qui periit fine *leonum* fuisse: *leonem cernere* L.B.Mr., quasi per quaelibet simulacra leones cerni possint. *leones* Marull. vulgo, eodem vitio. — 737 *leonem et cetera* Lm.B. Mr.: *leonum cetera* OQ. vulgo. — 743 *relictæ vita iam mors . . potitast.* Is. Voss. B.Mr. *reddita vita* OQ. *reddita pro vita* Lm. — || 750—758 ||. 759—798. 799—803. quæ ratio inter hos duos locos, qui sunt 750—758 et 759—798 intercederet, primus perspexit Christ. l. c. p. 23; Susem. philol. XXXIII 439 sqq. rem paene absolvit. prius Lucretius scripsit 750—758 et, quod addo, 799—803 (818—821. 826 Lm.), deinde maluit eum locum, qui est de quicquid quoque loco cogitandi facilitate, cum eo, qui est de simulacrorum in somniis qui videtur motu, coniungere: itaque prior locus secludendus erat. novæ deinde rei expositioni eandem rationem subiectam voluit, quæ priori subiecta est. repetiit versum 774 (756 Brg.) versu 799 (781 Brg.), duos qui sequuntur reliquit, alio tempore ut adscriberet. utrum deinde ipse an alius quis versus 771 sq. ex voce *quippe* facto *ubi* huc transcripserit, non dixerim. lineolas ante lacunæ signum positas volui. de re bis tractata cf. p. XVIII sq. — iam ad singula venio. 756 et 781 *rerum*, in quo offenderunt Wkm. et Susem., pronominis instar est, ut *eorum* scribi opus non sit. — 765 *si mare, si terram cordist* OQ.Lm. vid. *occurrere*: corruerunt locum facillimum ad intellegendum B. et Mr., ille *terra est in corde . .*, hic *terrast cordi* scribendo. — 773 *et repetunt ollis* (hoc Creechius) *gestum pede convenienti* i. e. repetunt motum pede brachii conveniente, vel planius etiam, ita repetunt ut pedis motus brachiorum motui conveniat. *repetunt oculis* OQ.Mr. inepte. *referunt oculis* Lm.B. non melius. — 776 *tempore in uno, cum (com) sentimus (consentimus* OQ.), *id est cum vox emittitur una*, cf. philol. XXV 74, Susem. in philol. XXXII 440 not. 6. Brg. Ep. Lehre v. d. Seele p. 18: 782 item Balejus in ed. *tempore in uno, quod sentimus, id est, cum . . acute*,

sed falso Lm. [795] B. *cum sentimus id, et* male Mr. — 782 *prima . . . altera*, in quo offendit Susem., est *imago*, quamquam *simulacra* praecedit. locus eis adnumerandus est, de quibus p. XX dixi. — 784 *nisi quae* (*que* OQ.) *contendit* Mr. vid. *cernere: se* Lm.B. — 786 *nisi si ad quae*: *nisi quae ex se* Lm.B. *nisi queis sese* Christ. p. 23 probante Pollio l. c. — 804—838 secludit Lm. recte, nam cum huius libri argumento nullo vinculo continentur. — 804 sq. *avessis effugere* Mr. felici audacia: *inesse* OQ. *avemus te effugere* B. *rebu' necesset* Lm. — 817 *nec fuit ante videre oculorum lumina nata* OQ. Mr.: *natum* Lm. B. — vv. 858—876 (869—887 Brg.) Lachmannus iniuria secludit, vidit enim primus Susemihlius non minus simulacrorum impulsu fieri ut cibum caperemus, 869—887 quam ut passus proferremus, 839—868. de utraque re dixi in eo libello qui inscribitur Ep. Lehre v. d. Seele p. 21. iam vero cum Lucretius in eo loco qui est de passus proferendo, qui fiat ut possimus addat, in eo qui est de cibo capiendo non addat, — hoc unum docet, unde sitis et fames oriantur, — illum locum prius fuisse scriptum puto, hunc ei inchoatum subiectum esse. ergo sic collocavi: 877—906. 858—876. — 858 *his rebus . . . duabus* Bkm. *hic* OQ. edd. — 859 *aeque id ut ac navis* B. *corporis ut ac* OQ. † *corporis ut ac* Mr. *corporis ut navis* Muret. Lm. — 867 *multaque . . . pondere magno* cf. I 236 V 521 all. OQ. Mr.: *pondera magna* Lm. B. — 873 *quae* deest in OQ. *quia sunt* Lm. — 864. 863 Lm. B.: 863. 864. . . *anhelant, his igitur* Mr., sed vide ann. Lucret. 1873 p. 1111. — 914 sq. *aeris auris . . . atque eius* OQ. Mr. cf. p. XX. *ab ibus* Lm. B. — 933 *poplitesque † cubanti* OQ. vulgo: nunc desperavi de loco, quem olim emendare conatus sum, cf. philol. XXXII 444 sq. — 942 *intus* OQ. edd. * cf. l. c.: *actus* Lm. B. *in test* Mr. — 949 *degere duellum* Bergk. ann. philol. t. LXVII p. 317 cf. l. II 661. — 978 *donec . . . redeunt* Poll. ann. philol. XCV p. 39. — 988 sq. *magnis qui motibus edunt magna* Wkm. *quae motibus* Marull. Mr. *montibus* OQ. *mentibus* mire Lm. *mor-*

tibus B., absurde. — 991 *tollunt clamorem, quasi si iugulentur, ibidem* i. e. in somno: *iugulentur ibidem* absurde editores. — 998 sq. *ut qui praecipitent ad terram, corpore toto exterruntur* Paulson Suecus. *exterruntur* OQ. *experguntur* B. miro errore; magis tamen mirum est etiam Lachmannum et Munronem scripsisse *ut qui praecipitent . . . corpore toto*, quasi quis parte corporis praecipitari possit. — 1003 *pusi* Bergk. l. c. *puri* OQ. edd.: non de pueris agi crediderunt Lachmanno B. et Mr. — 1009 *e corpore quoque* OQ. M. hoc est: 'von dem betreffenden', ex eius corpore, quam quis forte amat: *quodam* Lm.Br. — 1036. 1039. 1040 Lm. cf. philol. XXXIII 445. — 1016 (Lm. 1037) *in* cf. ibid. Mr. e Lm. B. 1049—1096 cf. p. XXVIII. || 1054—1077 ||. 1086—1088 ||. philol. XXXIII 445 sq. — 1065 *cuius proquam plurima habemus*, cf. III 199 sq., ubi tamen non *tam* cum comparativo, sed *ita* . . *fruuntur* illi *proquam* cum superlativo respondet: *cuius quam plurima* OQ. *cuius quo mage* Lm. B. *cuius quom . . . tum* Mr. — 1072 *quae vanos spes raptat* ann. Lucret. 1873 1121: *quae vento spes raptat* OQ. *quae mentem spes raptat* Lm. B. *vento spes raptast* Mr. — 1076 *in medioque siti torretur flumine potans* philol. XXXIII 447. *sitit torrenti* OQ. edd. cf. ad III 919. — 1124. 1123 Wkm. servitium officiorum neglectus infamia magis inter se cognata sunt, quam cum eis, quae 1125 sqq. de luxuria dicuntur. — 1106 *Alidensia* i. e. *Elidensia*, prima syllaba propter metri necessitatem correpta OQ. Jessen. quaest. Lucret. p. 5. Bernays. ges. Aufs. II 365. coniecturas virorum doctorum afferri iam opus non est. — 1107 *ludi* corr. O. Mr. *luidi* OQ. *lychni* Lm. B. — 1128 *quam tu petis: quam ppetis* O. *precis* Q. *si quam petis* Lm. (*siquam* —) Mr. — 1144 *tumida* B. Mr.: *iamina* OQ. *gemina* perverse Lamb. vulgo. *Lamia* non melius Lm. — 1156 *iam admissum (ammissum)* Lamb. *missum venientem* OQ. *missu* Lm. *iussu* B. — 1175 sq. *si non ipsa quoque illarum subat ardet abundans natura . . . retractat. quod illorum* OQ. . . *ipsa, quod illorum subat*, Lm.B. sed mares non *subant*, v. lex. *quod*

illorum subat ardet . . retractat Mr., *illorum* ad *armenta* referens: sed feminino opus est, ut in sexuum oppositione. asyndeton esse *subat ardet* Wkm. perspexit. — 1185 sq. *commiscendo quom semine . . virilem femina vim vicit*, ego, philol. XXXIII 448. item Bruno, progr. Harbg. 1872. *virili* OQ. edd. — 1200 * 1201 *minus* Wkm. *magis* OQ. edd. cf. philol. XXXIII 448. — 1235 *refert, ut . . . , crassane* Mr. *crassaque* OQ. vulgo. Lm. B. — 1258 *insuescat te secum degere vitam*. B. Mr.: nos Lm.

V 28 * 31. 29. 30 *Thracis* Mr. *Thracia* OQ. *Thraciam* Lm.B. Kanneng. diss. p. 31. v. 36. 26. 27: fortasse recte. — 33 *pelagique severa* OQ. debui scribere, nam VI 660 *pelage* sunt plura maria: *pelage* Lamb. Lm.B.Mr. *sonora* Luc. Müll., Stati versu allato, quo nihil probatur. *pelagi severa* sunt 'die ernsten Meeresweiten'. — 45 sq. *cuppedinis acris . . . curae* Bergk. ind. lect. aest. Hal. 1865. *acres* OQ. edd. — 110—224. cf. Lachm. comment ad V 335. cur hos versus non seclussissem supra docui p. XXIX. — 122 sq. *quae . . . distant inque deum numero quae sint indigna videntur* Christ. p. 23. Bruno l. c. Bkm. *distant. bistant. videri* OQ. vulgo. — versus [128—137] = III 781—790 ineptissime versibus a poeta ipso hic repetitis praemissi sunt ab interpolatore, nam illud *in eodem homine . . . manere* hic, ubi demonstratur mundum animatum esse non posse, absurdum est. retinent tamen Lm.B.Mr. offendit vero in eis primus Goebelius, obs. Lucret. p. 26, sed ita, ut quattuor priores versus totos retineret, quinti priorem partem, *sic animi natura nequit*, eisque verbis subiceret *sine forma animali ex formamque animale* v. 131 effectum, pergeretque *putribus in glebis* etc.: quam corrigendi licentiam nemo probavit. v. 133 est *animam durare posse* 'dass eine seele bestehen könne'. — 144 (*tenues pro (de OQ.) corpore eorum* Lamb. *tenuest si corporu' deorum* Lm.B.) — Mr. olim, in ed. minore *tenues de corpore eorum*, recte, cf. app., post, in maiore *ceu corpora eorum*, sed *ceu* non idem valet quod 'non minus quam'. — 175, 176. 174 Lamb. Mr. cuius transpositionis

ratio patet. — 172 *notities divts hominum unde est Mr.: hominum divis unde est OQ. hominum dis unde est Lm.B.* — 191 *avide B.: avidam OQ. aliquam Lm. avidei Mr.* — 199 || * 200—202 || v. annal. Lucret. 1873 p. 1121. — 223 *quis sua tutentur* Christ. p. 10. prob. Poll.: *qui* OQ. edd. — 247—260. 273—280. 281—305. 261—272. primus Bockemüllerus 261 sqq., locum a verbis *quod superest* incipientem, extremo eorum, quae de elementis docentur, loco posuit. versui 260 versus 273 sqq. primus subiecit Kannengiesserus. — 274 *fuligine*, Bentl., quod non minus verborum collocatione commendatur quam re: nam taeda plurimum fuliginis spargens ardet: *caligine* OQ.edd. — 278 *obortis ignibus* Bruno l. c. pro *ab omnibus ignibus*. — 302 (312 Lm.) acutissimorum hominum huius versus emendandi conatibus, quorum maiorem partem invenies apud Poll. in ann. eius Lucret., nil effectum est, nisi ut eum corrigi non posse appareat. — 238 sq. *videmur inter nos, nisi quod*; ita recte ante Lachmannum, qui primus *videmur, inter nos nisi quod . . . aegrescimus* scribens locum pervertit; nam *inter nos videmur . . .* est 'wir sehen einander als sterbliche — —', *inter nos aegrescimus* nihil est. — 339 *morbis . . . isdem* Pius. Mr.: *idem* OQ.Lm.B. — 349 *quia nulla loci ffit copia circum* Lm.B.Mr. *sit* OQ. vulgo. cf. ad III 811. — 352 *dissiliat* summarum summa Bentl. Bkm.: *dissiliant* OQ. Lm.B.Mr. — 359 *per ictus* Bruno l. c. *pericli* OQ.edd. — 375 *patrantur* OQ.edd. videtur verbum medium esse, quod vulgo inepte deponens vocant, cf. Poll. ad h. l.: *patrarunt* Goeb. observ. p. 57. — 386 *superavit et ardens multa perussit* scripsi ut simplicissimum: *ambens* OQ. *superat et lambens* (ita iam corr. quadrati) Lm.B.Mr. — 398 *ubi materiai . . . sunt corpora plura coorta* * . . non potest poeta non adiecissee ignea fuisse ea rerum corpora. — 399 sq. *inde cadunt vires . . . aut pereunt res* — OQ. Mr. Goeb. observ. p. 40, recte. — 408 Lm. *coorta, et pereunt . . . auris. inde cadunt* — — —. — 419 sq. *tandem convenient ea quae . . . magnarum rerum fiunt exor-*

dia saepe OQ.: Lm. *semper*, quod est II 1058, *perperam*, cf. p. XI sq. — 430. 431. 432 hoc ordine hi versus (sunt 443 sqq. Lm.) in libris extant, sed vereor ne primus eorum eis duobus qui sequuntur postponendus fuerit, ut scriberetur *quod non omnia . . . poterant . . . manere nec motus . . . dare convenientis propter dissimiles formas* etc. — 436 sq. *secernere caelum, et sorsum (secernere) mare, uti . . . pateret* Bkm.: . . . *mare uti . . .* Lm.B.Mr. soloecismum in carmen inferentes, qui excusationem habeat nullam. — 450 sqq. . . . *videmus . . . aurea cum . . . rubent . . . lumina solis * exhalantque lacus nebulam fluviique . . . , ipsaque ut . . . tellus fumare videtur*: librorum fidem secutus sum, nisi quod aliquid deesse indicavi: qua lacuna non animadversa Munro poetam dicentem facit nos mane aethera, qui scilicet videri non potest, se tollentem videre: *videntur . . . exalare* Lm.B., quod nimis longe a libris recedit. — 462 et 466 *interutrasque* OQ.Mr. cf. ad II 518. — 475 sq. *extrema ad limina in artum, . . . ut . . . propulsa coiret* Mr. . . . *partem* OQ. *extrema a limini' parte* Lm.B — 493 *sinit haec* (OQ.) . . . *verti* Mr., *haec δεξιῶς*: hic i. e. aether, ut supervacaneum sit pronomen, Lm. B.: an adverbium esse voluerunt? — 534—563 ante 509 Bkm., necessaria transpositione, v. ann. Lucret. 1874 p. 169. — 503 *vivit* OQ. edd. *crevit* L., sed v. 466. — 510 . . . *quid quaeque queat res*. nam quid quaeque queant per foedera naturae extat sancitum I 580 sq. 'es kommt auf das spezifische vermögen an': *quaeat res*, quod idem est, OQ. *aveat* L. B. alii alia non meliora, quae videas, si tanti est, apud Pollium. — 514 (*tellus*) . . . *mundi certa . . . pars, ut nobis membra, videtur* i. e. videmus eam certam partem esse: *membra videntur* OQ. edd., ubi verbum nullo pondere esset adiectum. — 525 *vis animae, quae membra gubernat*, recte OQ. v. 522: tollere corpus non potest, nisi quod per totum dissitum est: *animi* Lm. re non perspecta. cf. III 143 sqq. item 528 *animae* scribi oportuit, non *animi*, quod in libris est. 509—533 Lm. post 534—563 positi a Bockemüllero suo loco positi sunt, quos alieno sane loco

collocatos Lm. B. Mr. secluserunt. — 532 sqq. locum transponendo et corrigendo corruptit Lm. (B.), v. 513 pro *eodem deorsum* scribens, v. 514 post 516 collocans et v. 515 aut in *hinc* mutans. restituit Lucreti verba Goebelius, obs. 41 et post eum Munro. — 541 *caeli summania templa* i. c. nocturna, Bergk. ann. philol. t. LXXXIII 506 Mr.: *immania* Creech. Lm. B. — 543 sq. *sive ipsi (ignes i. e. stellae) serpere possunt: quo . . . cibis . . . invitat euntis* OQ. edd.: *aventis* temere Lm. B. — 551 *siet hinc quoque causa* B. *sit et, haec quoque . . .* OQ. *siet haec . . .* Lm. *sit in hoc . . .* Mr. — 554 *minimo* Bkm., v. versum 562 et qui sequuntur. *maior solis rota nec minor ardens*, de verbor. collocatione v. VI 30 sq. all. — *ardor* OQ. edd. a sententia utique alienum est. *orbis* Poll. in ann. eius Lucret., sed mire substantivum geminasset, nihil inde neque ad sententiam neque ad orationis ornatum lucratus, cum nihil dicere vellet nisi hoc, solem nec maiorem nec minorem esse quam videretur. — 575 *quoscunque in terris cernimus ignes* recte Marullus: *cernimu'*, *flammae* male Lm. et B.: caelestes enim ignes idem pati dicuntur quod terrestres. — 577 *videntur sc. ignes* Q.: *videtur* O. Lm. B., item Mr., sed dubitans. — 602 *et certa* Christ. p. 30. Mr. *recta* OQ. *rellata* Lm. *reclusa* B. — 644 *natura* vulgo. *matura* OQ. *Matuta* Lm. B. — 678 *distinet aequato (caelum OQ.) caeli discrimine metas (OQ.)* Goeb. observ. p. 42: *caelum . . . metans* Lm.: reliqua correxit versibus sic collocatis et emendatis: 691 *propter signiferi posituram totius orbis* 693 *obliquit (obliquo OQ.)*, *terras* — *lustrans* 692 . . . *in quo . . . serpens*. Mr. nihil mutat in his vv. — 684 *quia crassior est certis in partibus anni* *; quaeritur enim cur certis in partibus anni dies longiores, in certis breviores sint. *aera* crassiorem esse dici apparet neque dubito quin vox *aer* eum versum qui excidit clauserit. — 692 * Mr. — 708 *ut si forte* OQ. Madv. emend. Liv. p. 123. Mr.: *ut sit forte* J. Dousa fil. Lm. 'sine ulla causa et cum orationis et sententiae detrimento' Madv. — 725 sq. . . . *et Veneris*

(OQ. Mr.) *praenuntius ante pennatus graditur, Zephyri*
(OQ. Mr.) *vestigia propter etc.: veris* (Bentl.) *praenuntius*
... *graditur Zephyrus* Pontan. Marull. Lm. B. — 735 sq.
... *rigorem dedit: hiems (hiemps)* ... Bergk. ann. philol.
LXVII 325 ... *redit* OQ. *rigorem reddit*: Flor. 31. Mr.
prodit hiemps, sequitur ... *algor* Lm.: *algi* OQ. ... *algu*
Bergk. Mr. — 756 *fulget* OQ. Mr. *fulgit* Lm. B. —
778 *inde loci animalia saecula creavit* cf. VI 755 *natura*
loci opus efficit et supra p. XVIII sq. *mortalia saecula*
OQ. sed *mortalia saecula* sunt homines, et hominum ortus
infra demum narratur, et eorum quae hic dicit poeta
saeculorum *principio* volucres ortae dicuntur. sensit diffi-
cultatem Lachmannus, sed nihil profecit, cum versum 792
tum tibi terra dedit passim (primum OQ.) *mortalia saecula*
scribens corrupit. — 796 sq. *aetas infantum* B.: *aestas*
OQ. *aestus* Lm. Mr. — 823 *quod tulit ut (potuit* OQ.)
nequeat Bentl. egregie, *possit quod non tulit ante* OQ.:
quod pote uti ... Lm., quasi hoc *pote* pro perfecto esse
possit. alia cf. ap. Poll. ann. Lucret. *quod potuit, ne-*
quit, ut possit, quod haud scio an latinum non sit, Mr. —
826 *androgynum, interutra(s)que nec utrum, utrumque*
remotum, ex eo quod erat *androgynem, inter utrasque*
(inter utraque) nec utrumque utrumque remotum Lach-
mannus effecit, pulcherrima emendatione, nisi quod *inter-*
utrasque mutavit, cf. ad l. VI 518. — 838 sq. ... *geni-*
talia ... *per artus semina qua possint membris manare*
remissa Lm. B.: *qua* OQ. impressum volui, non *quae*
quod Wakefieldus scripsit. pabula enim esse debent, ut
concrecant semina membris, cf. IV 1236 sqq., deinde
opus est foraminibus, quibus ex corpore remitti pos-
sint. absurdum enim est illud *membris manare remis-*
sis codicum, quod Mr. probavit. || 841—864 || Bkm.
nam versuum 824—841 et 865—911 sententiae inter se
oppositae sunt: portenta creavit natura: centauros non crea-
vit. — 867 sq. *potestas hinc illinc partitis ut non par esse*
potissit: par vis ut non sit pars esse O. ... *par vis ut non*
sat pars Q. *partis ut si par* ... Lm. *parilis ut non super-*

esse potissit B. ingeniose. hinc illinc visque ut non sat par ... Mr. alia vide ap. Pollium de art. voc. p. 35 sq., qui ipse proxime ad verum accedere putat hoc: *hinc illinc parti ut par si pars esse potissit.* — 910 *sed res quaeque Mr.: sed si quaeque OQ. vis Lm.B.* — 933 sq. *decursus aquai largu' citat ... saecula ferarum.* Ritschel. v. Poll. l. c.: *claricitati a te OQ. clarigitat Lm. B.,* sed vide Mr. not. II. *claru' citat* Forbiger Mr. — 935 *nota vagi* (Lm. vagis OQ.) *silvestria templa petebant* scripsi, probante Giussano. nam et *vagi tenebant* absurdum est et quod quis quasi domi habeat, ut semper videat, id inepte dicatur scire. — 967 sq. 975. 968. 969 *sūbus OQ. cf. L. Müller. de re metr. p. 350.* — 970 (958 Brg.) *nuda dabant* (pro *nudabant OQ.*) cum Lambino omnes: haec omnia recte Munro, nisi quod *subu' sic* scribit: Lachmannus locum pervertit, cum versus sic collocat: 967. 968. 969 *saetigerisque pares subus ... 975. 969 ... silvestria membra.* cui praeter Bernaysium nemo assensus est. — 966 *ut fieri possent mirarier* Madv. advers. crit. II p. 28. *fieri posset mirarier OQ. Lm. B. Mr.,* quod Madvicus meram barbariem esse dicit. — 972 *validique leonis OQ. i. e. et alias validi leonis adventu. que Mr.,* sed re non perspecta. *validive Lm. B.* — 976 *lamentis OQ aptissime: labentis Lm. B.,* quod nisi de sene vix dici possit. — 981 *et quos—: at OQ.,* quod per se cum recte se habeat, eam tamen ob rem ferri nequit, quod ab eadem vocula v. 986 ea incipiunt, quae antiquae rei conditioni opponuntur. — 984 *privarunt* Saupp. de cod. Victor. p. 16. Poll. l. c. — *privarant OQ. edd.* — versum 993 si Lucretius scripsit, hora non fausta scripsit. — 997 *nunc dant aliis sollertius* scripsi cum Bernaysio, quod *aliis* simplicissimum esse videbatur: *nudant sollertius OQ. nunc se nudant Lm.,* a sententia toto caelo aberrans. *nurui nunc dant Mr.* — 999 *mulier ... concessit in unum * cognita sunt Mr. conubium Lm. coniugium B. cf. p. XXVII.* — 1007 *nec laedere nec violari* respondet illi Epicuri quod est ap. Diog. Laert. et. X par. 150 *μη βλάπτειν μηδὲ βλάπτεσθαι.* — 1035 sq. *quid vellet facere*

ut sciret animoque videret OQ. Mr. *scirent* . . . *viderent* Lm. B., non ignari illi quidem, sed tamen immemores, quae Epicuro in omnibus hominum consiliis praenotionum — *πολλήψεις* vocat — essent partes. cf. quae scripsi in libello quo Epicuri de anima doctrinam explico, p. 19. vide etiam X sq. — 1044 sq. *si* . . . *notavit*: *notaret*, contra constantem bonorum scriptorum usum, OQ. Lm. B. Mr. — 1050 sq. *magna Molossum mollia ricta fremunt* OQ. vulgo ante Lachmannum, qui levissima ratione allata *magna* in *immane* corrumpit. — 1056 *veros imitantur* . . . *haustus* Tan. Faber. *teneros imitantur* non recte OQ. Mr. *teneros minitantur* Lm. B. — 1063 *fremitum patulis ibi naribus edit ad arma*: *sub* OQ. *ubi* Lm., illud *ad arma* de venere dici non recte negans, B. — 1069 *de victu certant praedaeque* (i. e. et de praeda) *repugnant* O. corr. vulgo ante Lachmannum: *praedataque* OQ. *praedaeque* male Lm. B. Mr., quasi pisces ab avibus marinis capti eis repugnare soleant et, ut id fieri posse concedam, mergi pisces rostro tenentes omnino voces mittere possint. 1078—1091 (1091—1104 Lm.) recte Lachmannus seclussit, 1092—1147 non recte, inde a versu 1092 enim ea referuntur, quae sine linguae usu esse non poterant. Kannerig. diss. p. 34 v. 1091—1104 ante 1136 collocari vult, quod probavi in ann. Lucret. 1879 p. 206, sed versus 1123 sqq. vinculo quodam cum eis quae 1107—1115 scripsit poeta contineri videntur. — 1093 *hi monstrabant rebus benigni* Lm. B. Mr.: *rebus et igni* OQ. *ab igni* Goeb. quaest. p. 26, omnia dissimilia afferens. — 1099 *viresque vigeabant* OQ. restituit Vahlen. ind. lect. Berol. 1880/81: 'sie galten', 'be-deuteten etwas' viresque *vigorque* Lm. B. *vigentes* T. Faber. M. — 1131 sq. ante 1127 M. melius quam Lm., qui 1131 sqq. post 1135 collocat. — 1147 *et celata diu in medium peccata dedisse* Marull. v. ad IV 723 | *mala in medium et* Lm. M., sed *mala* non ad rem. — 1176 *sol et luna*: *nox et luna* OQ. M. *lux* . . Lm. B. — 1177 *alma dies* Bkm.: *luna dies* OQ.; edd. fortasse recte, cf. ad II 159 sq. *noctis signa severae*: *severa* OQ. Mr. *serena*

Cand. Lamb. Lachm. B. — 1179 *nubila ros imbres* Lamb.: *sol* OQ. edd., sed solis mentio hic inepta erat. — 1194 sq. *in pectore cura — illa quoque .. caput erigere infit*: Ald. al. vulgo. *in pectora* OQ. Lm. B. Mr., quod quid sit me non capere fateor. dicit poeta hoc, curam, quae ante aliis malis (doloribus vel curis) in pectore oppressa iacuerit, caput erigere. — 1201 *solliciti motus* Bentl. 'eximie et vere' Lachmannus ait. dubitanter tamen scripsi pro eo quod exhibent OQ., *et taciti*, nam tacitus est ingens ille perpetuus atomorum in moenia mundi impetus. — 1214 *induperatorem classi super aequora verrit .. classis* OQ. edd. — 1217 Lm. solus seclussit. — 1230 *ingenti silvas ardore: ingentis* OQ. edd., sed non silvarum verum incendii magnitudo ad rem facit. — 1231 *caeli fulmine misso* O. correct. Q. Mr.: *caelo* O. Lm. B. — 1253 *ut sibi darent ... ut possent* Lm. B. M. *parent*: quid Lucretius scripserit parum constat. — 1266 *repletum: repertum* OQ. edd., quod de eo quod iam in dies magis adpetitur vereor ut recte dicatur. — 1302 (1315 Lm.) lineolas a B. positas removit M. v. ann. Lucret. 1873 p. 1109. — || 1315 || ibid. — 1327 *fera fata suis cum multa dedissent* Lm. B.: *fata* Q., littera c erasa: *facta* O. vulg. Mr. barbare. — 1328 *si fuit ut facerent* dubitantis est. corrumpit Lm. sententiam cum sic scribit. idem vero rectissime versu 1343 ante versum 1342 collocato reliqua emendavit. Mr. hos quoque versus damnat, scilicet non attendens ad sermonem qui aureae litterarum aetatis est et sine dubio Lucretianus. — 1331—1333 videtur poeta quondam ipse de stulto magistri invento dubitans hos versus adiecisse, cf. 546 sqq.: interrumpunt vero, quae continuari debebant. tollit Lm., item B. et Mr. — 1347 *durarunt* Bkm.: *durarent*: Giussanus alterius formae enuntiati putat reliquias esse, sic puto ut scribatur || *1347 ||. — 1366 (1379 Lm.) — 1420 (1435 Lm.) secludit Lachmannus, quod ea quae subiecta sint a versu 1421 ad sationem et agriculturam spectent, de quibus ante egerit poeta; sed ita se rem habere ne verbo quidem indicatum videmus. Munro Lachmanno non assentitur. —

1371 sqq. *dulcisque querellas — repertas* Bkm.: *reperta* (tibia) OQ. tibia mire sane diceretur *per nemora ac silvas saltusque reperta* esse. — 1376 *nam tum sunt carmina cordi* Lm. B. *omnia* OQ. *tum haec sunt omnia* Lamb. Mr. — 1393 sq. *tuentur* * et *numerum* Purm. progr. Lubanens. 1858 p. 15, cf. ann. Lucret. 1873 p. 1121. — 1399 *servare genus* OQ. Christ. p. 11. *sonis* Lm. B. *recens* Mr. inepte cf. ibid. — 1421 *magnum versatile templum* OQ. edd.: Lachm. infeliciter *versatili*’, probante Bern. — 1427 *mare velivolis florebat navibus* ...: *propter odores* OQ. *puppibus et res* Lm., sed naves puppes dicere non est Lucretianae similitudinis. *navibus* scripsi; quid praeterea perierit sciri nequit. — 1441 sq. *cordi*’ *videbant artibus* egregie Pollius. *corde videbant* OQ. *conveniebat* Lm. *clarescere et ordine debet artibus* ‘in due order in the different arts’, qui ordo cuius modi esset vellem nos docuisset.

VI 15 sq. *vexare sine ulla pausa atque infestis cogi* (cogei) *saevire querellis* Mr. *vexare querellis pausa* ... *coget saevire querellis* OQ. *querellis passimque* ... *cogei* .. *periculis* Lm. *vexare timore passimque* .. *cogi* .. *querellis* B. quid scripserit poeta incertum est. — 30 sq. *quod fieret* (fuerit OQ.) *naturali varieque volaret seu casu seu vi* OQ. Mr. *causa* Lm. B. cf. V 613 sq. VI 111 sq. verba sunt Lucretianissima, ut ita dicam, ut satis mirari non possim Pollium, philol. XXV 281, ad interpolationis coniecturam confugisse. — 45 .. *fiunt flerique necessessest* OQ. edd. *necessessest* *: *male fiunt, fateare necessessest* Lm. *fiunt possuntque necessessest* B. excidit versus *quo pacto fiant* (sive *qua fiant ratione*) *et qua vi quaeque gerantur* = I 128. — 46 *dissolui* cf. IV 483 *dissolvere causam*: Goeb. observ. p. 18 et Munro sine causa *ressolui* scripserunt. — 47 || — *insignem* .. *currum* * || * 48 *ventorum existat* (*exirtat*, ut omissum OQ.) *placentur ut omnia rursum* * 49 *quae* ... *furore* (L. pro *favore*) * *cetera* ...: hic Lachmannus verum videre poterat, nisi vir omnium prudentissimus stultissimo Aurati invento *ventosum* pro *ventorum* scribentis se a via deduci passus esset. scripsit: *quoniam semel*

iustitui . . . *currum ventosum*; navem significari vult ventis agitatum, quod ut a Lucretiani sermonis simplicitate longissime remotum ita etiam per se paene absurdum est. cetera existimavit ita scripta certe Lucretio digna esse . . . *et certant plangentia flamina rursus: quae fuerint, sine, placato conversa furore.* et hoc *furore* quidem recte: in ceteris nihil sani est. Bern. a lusu ingenii abstinens duas cognovit lacunas, post *currum* et post *rursus* sitas. in v. 48 aut *ut* aut *†* ponere debebat. Munro denique usque ad *ventorum* recte, cetera absurde sic: *ex ira ut placentur, ut omina* (!) *rursus quae fuerint sint placato conversa furore.* idem ne id quidem vidit, *cetera* non habere quo referretur. — Lucretius in prooemio l. VI aurigae in curriculo coronam petenti se comparat versibus 90 sqq. eiusdem sive comparisonis sive similitudinis hoc loco habemus initium, versum 47. novum deinde alterius partis prooemii scripsit initium, iterum ex illis quattuor vel potius quinque versibus 43—46 exorsus. quod initium lacerum ad nos pervenit. — [56 sq.] = 90 sq. Bentleius. — 64 *ratione* Goeb. philol. XV 405. *rationi* OQ., quos hic Lm. B. Mr. nimis religiose sequuntur. — 81 *est ratio caeli nubisque † tenenda.* *docenda* ferri possit. *nubisque* dum quid melius inveniat: *caelisque tenenda* OQ. . . . *fulgendi visque tonandi* Lm.B. *ratio caeli speciesque tenenda* Mr., a *naturae specie*, I 142, non intellecta profectus, neque quid sit *rationem tenere* curans. — 83 *qui fiant* Bkm., id enim ante omnia agitur: *quid faciant* OQ. edd. — 85—89 Lm. B. secludunt, quod versibus 90, 91 sequentibus orationis ordinem perturbent: quod fieri nego. modo recte accipias enuntiatum relativum, ita videlicet ut veritas ‘diese vorgänge verstehen die leute nicht’. — *lapides et ligna* Ver. Venet. Avant. Purm. ann. philol. 1877 p. 28 Mr.: *ac ligna* O. *ac igna* Q. *ligna* corr. Q. Marull. Lm.B. ad rem male, quid enim hic lignorum formam curamus? et allitteratione sublata. — || 100—105 || Kanneng. diss. nam de nubium natura poeta vv. 444 sqq. agit. — 103 *aut* Flor. 31 Mr. *avi* OQ. *ab*

Lm.(B.) ab levissima offensione profectus. — 112 *chartasque* OQ. Mr. cf. ad V 972: *chartasve* Lm.B. — 126 *convalluit* Bkm.: *comminuit* O., a correctore *commovit. comunuit* Q.: *comminuit* Lm. B. Mr., quasi hoc idem esse possit quod *perscidit*. — 127 *scissa* B. Mr. *missa* OQ. *fissa* Lm. — 129 *saepe ita det torrum sonitum: . . . dat parvum* OQ. *dat torrum* Mr., sed indicativus ferri nequit. *saepe det haut parvum* Lm. *noenu' ita det parvum* B. nimis a librorum fide recedens. — 143 sqq. *fit* (OQ.) *quoque . . . continuo ut* (Lamb.) *trucidet* Marull. Mr. (*trucidat* OQ.) *id quoque . . . trucidat* Lm. B. — 156 *in artum concreti* OQ.: *in arto.* Lm. B. . . *confercit, franguntur, in artum*, Mr. quasi aut veteres ita virgulas ponere soliti fuerint aut sine eis verba intellegi potuerint. — 177 *lique-scit* edd. B. Mr.: *quiescit* OQ. *calescit* Lm. quasi non illud vero *etiam* maius aliquid dici delectet. — 185 *ne* OQ. Mr. cf. II 167. *nec* Lm. B. — *inferne* OQ. edd.: *inferna* B. quomodo Lm. locum perverterit vide p. XIX. 207 *quippe etenim* (*quippe enim* OQ.), nam re vera causa causae dicitur: *quin etiam* Lm.B.Mr. — 211 *fulgere* OQ.B.Mr.: *fulgore* Lm. non apte; qui eadem licentia 212 et 216 *fulgit* non *fulget* (OQ.) scribit, intra sex versus ter optimorum codicum auctoritate sprete. cf. p. XXV. — 218 *ictu etius inusta vaporis signa* B. *ictu et inusta* OQ. *ictu loca inusta, vaporis signa* Lm. — 226 *transit.. fulmen per septa domorum clamor ut ac voces, transit per saxa . .* OQ.Mr.: . . . *fulmen* [ ] *per saxa* etc. Lm. item B. — 240 *monimenta virum demoliri* (*commoliri* OQ) *atque † ciere: lamenta virum* etc. Lm.B. *monimenta v. demoliri atque cremare* Mr., quasi lapides igni consumi possint. alia non magis veri similia vide ap. Poll. l. c. — [252 sq.] = IV 172sq. Bkm. Neumann. de interpoll. p. 69. — 264 *extructus foret aether* Bkm. *extractis* OQ.edd. — 282. *obruere ut videantur . . caeli templa* Goeb. quaest. p. 26. cf. III 772. *opprimere* OQ. Vahlen. l. c. p. 12. quod olim perperam probavi; nam non patet quid futurum sit ut opprimatur caelo. *exprimere* Lm. sententia non perspecta. melius

occidere B. *opprimere ut videatur* Mr. absurde. — 288 *revocare* *: *revocare* OQ., quod non recte probat Vahlen l. c. *revocari* Lm.B.Mr. ergo aether, non terra; sed qui potest aether ad diluviem revocari? — 292 *in calidam . . nubem* B.Mr.: *in valida . . OQ. in gravidam . .* Bentl. Lm. — 298 *dum venit* OQ.edd. Mr. recte: *cum venit* Lm.B. — 319 || 320 *at celeri* OQ.... *lapsu* || alterum certe utrum versum eicere voluit Lucretius cf. p. XXVII 319 . . *ictus*, 320 *et celeri* edd. inde ab Marullo. — 346 *perfringit* Marull. Mr.: *perfigit* O. corr. *e perfregit. perfigit* Lm.B. — *ipsis corporibus rerum: ipsa* OQ.edd. — 358 *interutrasque* v. ad II 518: *interutraque* Lm.B. — 363 *nubi* Lm.B.Mr.: *nobis* OQ. — 367. 365. 368 sq. Bkm. nam non frigore et aestu, sed ignibus et ventis opus est ad fabricanda fulmina. — 364 sq. *prima caloris . . pars et postrema rigoris tempus id est vernum* Lamb. Mr.: *pars est . . rigoris . . OQ. . . pars est rigoris, tempus ut est* Lm. *si est . . id est* B. — 365 sq. *quare pugnare necessest dissimiles inter se res* Lm. *quo res . . inter sese* B. *dissimilis res inter se* Mr. — 379 *quidve monere queat . .* Bkm.: *nocere* OQ.edd. — [383 — 385] = 85—87, Neumann. de interpoll. p. 17, Gneiss. de versib. in L. carm. repetitis p. 79, qui ante 382 versum excidisse putat. — 382 *quo quoiquest* Mr.: *quo inquest* OQ. *quo cuiquest* Lm.B. — 399 *caveamus* OQ.edd. *paveamus* Bkm. sed eadem, quae in *caveamus*, in *ut vitare queamus* offensio est. poeta parum attendit. quo enim fugere possimus? — 446 sq. *modis . . indupedita exiguis* OQ.edd. Bkm. *moris exiguis* Lm.B., scilicet ut saxa et ferum cf. II 103. Munronem cum Lachmanno peccasse mireris. — 449 *inde ea* sc. *nubila*, cum *nubes* praecesserit, recte OQ. v. p. XIX: *haec* i. e. *hae* Lm.B.Mr. Poll. scribere non potuit, nam nemo id non, neutrum esse ratus, ἀναφορικῶς ad *haec corpora* referret. — 453 *quam sint quaeque magis* codd. ital. Marull. Lamb.: *quoque* OQ.B. Mr., Lachmannum secuti, qui hoc *quoque* idem vult esse quod *quique*, quod non recte interpretatur. cf. ad III 668. — 483 *tam magnis nimbis* Lm., incert.: . . *montis* OQ.

molis B. montibu' tam magnis pessime Mr. — 484 (*haud mirumst si*) — *coperiunt* Lm. v. comment. BMr.: *cope-riant* OQ. vulgo ante Lm. — 502 *imbris demittere* B., quod probo ut simplicissimum. — *viventi ex vis venti* v. 503 OQ. — *umentia* Lm. *umorem* Mr. — 512 *atque tenere diu pluviae consuerunt* Lm. *at retineret diu* OQ., cuius corrector antiquus *ut retinere diu. atque manere* B., quod vereor ut latinum sit. — 520 *sursum crescunt sursumque creantur* OQ. postquam Vahlen. ind. lect. Berol. 1881 p. 8 hoc *sursum* recte interpretatus est, virorum doctorum coniecturas hic afferri opus non est. — 524 *et mora . . euntis*: cur secluserim v. p. XXVII. Lachmannus ad v. 608 sqq. hic quoque videre sibi visus est signum ex quo appareret Lucretio opus perficere non contigisse. alio tamen ducunt vestigia quae summa sagacitate invenit. recte enim monet ipse poetam, cum versibus 83 et 84 nihil nisi *μετέωρα* promississet, tamen his pertractatis nihil praefatum ad terrestria transire. quid vero inde sequitur? hoc, opinor, ut altera quaedam praefatio post 527 (534) desideretur: quam omnino scriptam non fuisse veri non est simile: exciderunt igitur ibi versus. quod non citius cognoveris, quam videris eum locum, quem Lm. post 607 (Lm.), ubi in membranis extat, retentum secluserit, vv. 608—638, ante 535 transponendum esse, ubi rectissime iam se habet illud *principio*. rem perspexit Kanneng. l. c. — 552 *coniunctast* (tellus) *oris maris, undique cingens*: . . *oras maris . . cingens* OQ. edd. — 574 *nec minus exsultant res* (Bkm.) *ut lapi' cunque viai . . : exultantes dupuis cunque vim* OQ. *exultant, et ubi lapi' cunque viai* Lm. B. *ut scrupu' . .* Mr. — 587 *minantur eandem in prodita partem* Goeb. quaest. p. 27: *minent in eandem* OQ. *meant* Lm., quo non felicius B. *abeunt*, Mr. *tument*. — 598 *recipit prolapsa suas in pondera sedes* Q. Lm. B. male Mr. ex altero Leidensi *in pondere*, cf. Lachm. comment. — 601—608 de anacolutho v. p. XXI. — 656 *satis haec tellus nobis . . mali fert* Marull. B. Mr. *morbi* OQ. *orbi* Lm. — 666 sqq. *at nimis*

est ingens ... ardor. scilicet et *fluvius qui visus maximus cuique est*, <ingens est ..., ... ei> qui non ante aliquem maiorem vidit, et *ingens* etc.: qui visus maximus ei qui non ... OQ. Vahlen l. c. p. 15. Nollem olim Vahleno ad-sensus essem. nam neque video, quomodo aut ex eis quae praecedunt aut ex eis quae sequuntur subintellegi possit quod opus est 'ingens est', et inest in codicum verbis inepta tautologia, non aliter ac si nostro sermone dicas 'der grösste fluss, den jemand gesehen hat, der keinen grösseren gesehen hat'. prudentius Lm. *quivis est maximus*; probant B. et Mr., sed non quaeritur quid maximum sit, sed quid ingens sit, cf. v. 670. — 690 sq. *hac ire fatendumst* * Mr. et *penetrare maris penitus res cogit aperta*. de lacuna vide v. p. XXVII. quid exciderit nequaquam constat; cf. tamen quae Bentl. de re disputat in Lucr. ed. I Glasguensi ad l. IV 466 sq. suspicor scriptum esse a poeta *res cogit aperta*, quod est ἐνδάρηνα, cf. ad III 353. rem apertam puto dictam esse declarare aliquid. — 705 sq. *Nilus ... redundat unicus in terris, Aegypti totius amnis*. vix credideris Lachmannum virgulam post *terris* sublatam post *redundat* ponere: quem sequuntur in aperto errore B. et Mr. — 731 *quae sunt loca cumque lacusque* Bkm.: *sint* OQ. edd. — 733 *quo Averna vocantur nomine* Lm. B. *quod ... nomine* OQ. Mr. quod vereor ut latinum sit. — 742 *est et Athenaeis* OQ. Mr.: *ut* Lm. B. v. p. XXIV. — 748 *natura loci opus efficit ipsa suapte* OQ.: Lachmannus neque in hiato neque in *suapte* nimis graviter offendit: vocem *opus* ferri posse negat, irrisione, quae inest in huius vocis gravitate, non perspecta. — 750 sqq. *quadripedes ... manibus ut si sint divis mactata* OQ. edd. cf. p. XIX. — 754 *quibus e fiant causis* OQ. edd.: *effiant* Lm., sine causa. — *ne forte his regionibus* Mr.: *ne pote is* OQ. Puteis Lm. B. — 781 sq. ante 777 sqq. collocat Kannneng. diss. p. 40. — 772 sq. *per ipsas insimulant naris infesta atque aspera sese: tactu* OQ., quod ex versu proximo huc irrepsit. — 792 sq. *si calidis etiam cunctere lavabris plenior et fueris* scripsi pro *efflueris*, lenissima mutatione, non ignorans tamen voculam et apud

Lucretium aliis locis non ita positam inveniri: *fuertis* iam Wakefield., sed inepte sic: *plenior, et fuertis solio*. assentitur mihi Giussanus. olim audacius conieceram *plenior ex epulis*. Lachmannus et Bernaysius et, quod mireris, etiam Madvicus *cunctare*, quasi de Memmio hoc dicatur, non de quolibet. pro *effluertis* Lachm. et *laveris* scripsit, Madv. et *frueris*, utrumque aequè falso atque illud *cunctare*. — 797 *cum membra hominis percepit fervidior vis: domus* OQ. *domus* editores inde a Pio. (*fervida servis* O. *fervida fervis* Q.) sed qui carbonum halitus nocentior sit, si plus eo conclavi in quo quis forte est percipiat? docuit Lucretius periculum augeri, si non modo cerebrum sed totum corpus hominis percipiat carbonum odor. ... *vis * tum fit odor vini* OQ.: cum sciamus odorem vini posse *plagae mactabilis instar* fieri, non est cur *vini* mentionem tollamus, *viri* scribendo, quod Pius excogitavit. — 808 *cohibet vis magna necessis* Lm. B. Mr. *necesset. necessis* idem esse vult Lachmannus, quod *necessitatis*. valde dubito. mihi ablativo videtur opus esse, neque tamen ausus sum dehortante Lachmanno *necessu* scribere. — 832 Lachmannus ad v. 839 nihil ob stare dicit, quin scheda aliqua hic ex eo codice, qui nostrorum parens sit, excidisse existimetur et cum hac scheda interisse putentur ea, quorum quattuor fragmenta extant apud veteres testes. e quibus fragmentis ego illud quod est '*non mihi si linguae centum sint oraque centum, aerea vox*', si Lucretiana sunt — Enniana sibi videri dicit Munro — cuius capitis in prooemio fuerint non magis scio, quam unde '*mensibus frigus*', '*cameraeque caminis*', '*ne obli met*' sumpta sint. — 833 — 840 seclusi: vereor enim, ne aptius eis praemittantur, quae inde a versu 872 exponuntur. — 851 *satiare* Vatic. 1454 (Mr.) Lm. B. Mr. *soclare* OQ. *donare* B., in archetypo fuit *sociare* pro *saciare* male exaratum. — 858 *subtus frigescit terra* Aldin. I vulgo; *subtus*: 'quo vocabulo Lucretius non utitur' ait Lachmannus. cur vero non semel usus sit? *sonitus* OQ. *penitus* Lm. B. Mr. — 861 *laticis* vulgo. 'praestat' ait Lachmannus, 'grammatico antiquo fidem habere, quem Beda secutus' de metris

p. 2375 versum VI l. 889 ita scriptum exhibet ‘... *faciunt aquae*’. verum cum Beda ipse syllabam paenultimam longam esse velit, de illius nescio cuius grammatici auctoritate addubitare licet. denique cur librarii illud *aquae* (*acuae*) trisyllabum hic minus tulerint quam v. 1063 tulerunt? — 892 *multa ... semina habent ignis ... latentis* B. Mr. *tenentes* OQ. *tepentis* Lm., quasi non omnium ignis seminum una sit natura, quae cum confluxere, creant incendia. *taedaeque tremantes* Bergk. ann. philol. LXVII p. 327 non inscite sed parum proprie. — 892 *lapis ... quem Magneta vocant patrio de nomine* (*patriae de nomine* nunc succurrit scribendum esse) Grai, *Magnetum quia sit patriis in finibus ortus: fit ortus* OQ. Mr. *sit ortus*, i. e. quod ibi eius sit, ut dicunt, *origo. fit ortu* parum apte Lm. B. — 909 *permananter vis per valet eius* (*magnetis*). hoc novum verbum — cf. p. XXIV. — egregie finxit Lucretius, cuius verbi vi non perspecta et Turnebus adv. XXVI 13 et Bentleius *pervolat* scribi cum iussissent, Lm. B. Mr. eis obsecuti sunt. — 918 *frigus it pro ut* Kanneng. philol. IV suppl. p. 510. — 919 *circum* OQ. . . *propter* ex l. IV 220 (Lm.) Lm. B., sed cum versus 217—229 ex libro sexto ab interpolatore in librum IV inserti sint, ut illo loco docui, facilius corrumpi potuerunt. — 927 sq. . . *omnibu’ semper cernere* etc.; cf. philol. XXIX 439 sq.: *omnia* OQ. edd. [928] Lm. B. — 938 *crescit barba, pilique per omnia membra*: cur post *barba* distinxerim, nemo non videbit. — || 941—943 || credi non potest poetam primum de frigore et calore, tum de voce, tertio loco de igni loqui voluisse. 946 sq. . . *penetrare suevit. denique qua circum caeli lorica coerceset*. OQ. editores ante Lachmannum, qui mira coniectura *Galli* scripsit ita: *penetrare suevit denique, qua circum Galli lorica coerceset*. idem pari infelicitate 955 post 947 (940 Brg.) collocavit; inter hos duos versus aliquid excidisse, ex illo . . . *que, . . . morbida visque simul* apparet. sed de re ante omnia videndum est. poeta iam supra — v. 486 sq. — docuit per caeli foramina, quae *magni spiracula mundi* vocat,

elementis exitum introitumque redditum extare. de eadem re hic eum dixisse satis apparet. itaque caelum loricae comparat, quae fuerat olim pectorale ex loris de corio crudo factum, ut docet Varr. de ling. lat. V p. 121, quem locum Lm. ipse affert: in quo pectorali plurima fuisse foramina facile intellegitur. iam cum per caeli caulas omne genus elementa intrare possint, etiam ea quae morbos excitent posse venire necesse est, cf. 655—659, atque pestilitas inde orta extrinsecus superne per caelum in aliquem locum venit (1089), alias e terra ipsa oritur (1091 sqq.), orta in alias terras advehitur (1132 sqq.). hic igitur Lucretius primum docuisse caelum esse penetrabile videmus morborumque vim per id intrare, deinde de morbis in certa quadam terra certoque caelo natis loquitur, quae in aliud caelum aliasque terras facessere possint, per aeris scilicet intervallum: haec omnia vult eo fieri posse, quod nil sit *nisi rarum corpore nexum*, v. infr. iam verba poetae etsi ita ut nil erroris relinquatur recipi non possunt, haec tamen quae subiciam vero proxima puto, nisi quod de versu quem ipse feci ad lacunam explendam nihil spondeo: *morbida visque simul (?) cum extrinsecus insinuatur* — malim *insinuatast* — *<per caelum, aut cum pestilitas hic saepe nocenti> e tempestate in* (B. et *tempestatem* OQ.) *caelo terraque coortast, in caelum terrasque remotas iure* (*remotae* OQ. *iurae* OQ. *iure* O corr. cf. II 1138) *facessit: ... coercet. et tempestate in ... coorta in caelum ... remotae iura facessunt* Lm., quae mire excogitata mire interpretatur. *coortast, ... remotas iure facessunt* Benaysius scribit, qui non senserit pugnare inter se *extrinsecus insinuatur* et *in terra caeloque coortast*. non saniora sunt Munronis haec: *coercet. et, tempestate in ... coorta morbida visque ... insinuatur, in ... remotae iura facessunt*. e comment. altero videmus eum latine dici posse putasse 'tempestate coorta visque' pro eo quod esse debebat 'cum tempestas coortast et vis' sive 'cumque vis'. — 951 *nil est nisi rarum corpore nexum: raro corpore nexum* OQ., quod absurdum est, sed quod Lachmannus scripsit a Bernaysio et Munrone probatum *raro corpori nexu* vereor

ut dici possit. cum corpus inani, inane corpore distinctum sit multoque plus spatii occupet cum omnino, tum maxime in aere et aethere, de quibus hic agitur, inane quod est, non video, cur scribere non potuerit Lucretius *rarum corpore nexum*. — 964 *affluat* (oleaster) *ambrosia quasi vero*, et *nectare tinctus* i. e. qui praeterea etiam nectare tinctus esse videatur: *effluat* (effluat Q.) *ambrosias quasi vero* OQ. et *nectare tinctus* Q. et *nectar et intus* Q. *effluat ambrosiae quasi vere et nectari* linctus Lm. B., sed quomodo linctus effluere possit, non capio. *effluat ambrosius* (latinum non esse puto) *quasi vero* — quod verum esse demonstravit — et *nectare tinctus* Mr. — 1003 *quod ducitur ex elementis: dicitur* OQ. *quo ducitur* . . . Lm. *ducitur* [ex elementis] B. — *quod dico, ibus ex elementis* Mr. ex singulorum corpusculorum, quae in vacuum prolapsa feruntur, motu et nisu fit, ut ferrum quasi ducatur ad magnetem. — 1013 sq. *accedit item* . . . haec quoque res adiumento, motusque iuvatur: *motuque iuvatur* OQ. *uti* . . . *motuque iuvetur* Lm. B. — 1050 sq. *ut aestus pervolet intactas* Lotz. philol. VII 732. *intactus* OQ. edd. — 1053 *interutrasque*, cf. ad II 510. — 1055 *magnesi flumina saxi*, probante Giussano: *magnesia flumina saxa* OQ. *magnesia flumina saxi* Wakefieldo assensus Lachmannus, oblitus, opinor, Lucretio simplicissima quaeque convenire, ut ipse dicit. — 1058 (*simul uniter apta* Lucian. Müller. de re metr. p. 197: *inter se singulariter apta* OQ.) *se singlariter* Flor. 31. cf. app. *inter singillariter* Lm.B. versu immutato. — 1063 *acuai*: nolui *aquai* scribere. — 1097 *quid Brittannis caelum differre* Lm.B. i. e. Britannis esse caelum valde differens ab eo, quod . . : *Britanni* etc. — 1123 *lanigeris balantibus* Bruno l. c. *iam pigris* OQ. edd. — 1126 *an caelum nobis corruptum ultro natura: vitro natura corumptum* OQ. . . *coortum* Lm. *alienum* Bentl. B. — Lachmannus Isidorum (de rer. nat. c. 39) videri caelum corruptum legisse concedit. videntur vero barbariae orientis temporibus in versu holospondiaco offendisse, quippe quem omnino ignorarent — cf. L.Müll. de re metr. 149 — non offendisse in falsa syllabarum quantitate itaque verborum

transpositione versui mederi conati esse. certe cur non potuerit Lucretius scribere *an caelum nobis corruptum ultro natura* eo tempore, quo Catullus scripsit carm. LXVI *qui te lenirem nobis, neu conarere*, hiscendist nulla potestas. — 1129 *mortifer aestus* Macrobr. sat. VI 27. Mr.: *mortiferae* OQ. *morti ferai* Lm.B. — 1132 *Aegypti finibus ortus* OQ. edd. *morbis* Lm.B. — 1147 *animi prorsum vires totius et omne* Flor. 31. vulgo: *totius omni* OQ. *tum vires, totius omne* Wkf. Lm.B.Mr., sed in asyndeto hic nulla elegantia est. — 1167 *sitis arida, corpora torrens* cf. III 914. incertum est. *corpora mersans* O.Lm. *inerrans* Q., quod nihil est. *inurens* Mr. — 1171 sq. ac *nuntia mortis lumina*: Lm. *ardentia morbis* OQ.Mr. falso: hic pluralis apud Lucretium ferri non potest. — 1180 *per . . . fauces rauca vix edita tussi (e)* OQ.: *raucas* Macrobr. VI 213, quod Lachmannum Bernaysium Munronem probasse miror. — 1186 *inhorrescens rictum* Rutgers. Lm.B.: *in horretacet* O., *in oretacet* Q. *rectum* OQ. *in ore truci rictum* Mr. cf. app. — 1187 *nec nimio rigida post artus morte iacebant* OQ. edd.: *rigidi* Lm.B.Mr., a poesi ad pedestrem sermonem descendentes, quod sensit Christ. — 1195 *hac . . . fluebat: huc* vulgo inepte, ut mihi quidem videtur. — 1190 *quorum siquis, ut est* OQ. *ibi* Mr.Lm. *ibi* B. 'debebat', ait Lm., 'certe esse: *ut erat*'. videtur esse: wie es in der natur der sache liegt. scripsisset, si per metrum liceret, *ut fit*. — 1225 . . . certabant OQ. cf. app. || * 1225 * 1247—1251 || primum versum recte huc transtulit Lm., nec minus recte secluserit Giuss., cf. vv. 1269 sqq. — 1250 *nec minimam partem ex agris is maeror . . . confluit, languens quem contulit* edd. Mr. *agris maeroris . . . labes, quem* Lm.B., quod certe debebat esse *quam*. — 1253 sq. *quo magis aestus * confertos* — *mors accumulabat* OQ.Mr. *aestus* OQ. *astu* Lm. *aestu* B. — 1265 *manebant* vulg. Mr.: *manebat* O. *manebit* Q. *tenebat* Lm.B. — 1274 *res subita* Vatican. 1136 Mr.: *res subitae* Lm. *mors* minus bene B.

Scribebam Halis mense Iulio a. MDCCCXCHII.

T. LUCRETI CARI
DE RERUM NATURA
LIBER PRIMUS.

Aeneadum genetrix, hominum divomque voluptas,
alma Venus, caeli subter labentia signa
quae mare navigerum, quae terras frugiferentis
concelebras, per te quoniam genus omne animantum
5 concipitur visitque exortum lumina solis.
|| te, dea, te fugiunt venti, te nubila caeli
adventumque tuum, tibi suavis daedala tellus
summittit flores, tibi rident aequora ponti
placatumque nitet diffuso lumine caelum. ||
10 nam simul ac species patefactast verna diei
et reserata viget genitabilis aura favoni,
aëriae primum volucres te, diva, tuumque
significant initum percussae corda tua vi.
inde ferae pecudes persultant pabula laeta 15
15 et rapidos tranant amnis: ita capta lepore 14
te sequitur cupide quo quamque inducere pergis. 16
denique per maria ac montis fluviosque rapacis
frondiferasque domos avium camposque virentis
omnibus incutiens blandum per pectora amorem
20 efficis ut cupide generatim saecula propagent.
quae quoniam rerum naturam sola gubernas
nec sine te quicquam dias in luminis oras
exoritur neque fit laetum neque amabile quicquam,
te sociam studeo scribendis versibus esse,

- 25 quos ego de rerum natura pangere conor
 Memmiadae nostro, quem tu, dea, tempore in omni
 omnibus ornatum voluisti excellere rebus.
 quo magis aeternum da dictis, diva, leporem.
 effice ut interea fera moenera militiai
- 30 per maria ac terras omnis sopita quiescant:
 nam tu sola potes tranquilla pace iuvare
 mortalis, quoniam belli fera moenera Mavors
 armipotens regit, in gremium qui saepe tuum se
 reicit aeterno devictus vulnere amoris,
- 35 atque ita suspiciens, tereti cervice reposita,
 pascit amore avidos, inhians in te, dea, visus,
 eque tuo pendet resupini spiritus ore.
 hunc tu, diva, tuo recubantem corpore sancto
 circum fusa super, suavis ex ore loquellas
- 40 funde petens placidam Romanis, incluta, pacem:
 nam neque nos agere hoc patriai tempore iniquo
 possumus aequo animo nec Memmi clara propago
 talibus in rebus communi desse saluti.

*

- 50 || quod super est, vacuas auris animumque sagacem 50
 45 semotum a curis adhibe veram ad rationem,
 ne mea dona tibi studio disposta fideli,
 intellecta prius quam sint, contempta relinquas.
 nam tibi de summa caeli ratione deumque
- 55 disserere incipiam, et rerum primordia pandam, 55
 50 unde omnis natura creet res, auctet, alatque,
 quove eadem rursum natura perempta resolvat:
 quae nos materiem et genitalia corpora rebus
 reddunda in ratione vocare et semina rerum
- 60 appellare suemus et haec eadem usurpare 60
 55 corpora prima, quod ex illis sunt omnia primis. ||

Humana ante oculos foede cum vita iaceret
 in terris oppressa gravi sub religione,
 quae caput a caeli regionibus ostendebat

[44—49] = II 645—650.

- 65 horribili super aspectu mortalibus instans, 65
 60 primum Graius homo mortalis tollere contra
 est oculos ausus primusque obsistere contra;
 quem neque fama deum nec fulmina nec minitanti
 murmure compressit caelum, sed eo magis acrem
 70 inritat animi virtutem, effringere ut arta 70
 65 naturae primus portarum claustra cupiret.
 ergo vivida vis animi pervicit, et extra
 processit longe flammantia moenia mundi
 atque omne immensum peragravit mente animoque;
 75 unde refert nobis victor quid possit oriri, 75
 70 quid nequeat, finita potestas denique cuique
 qua nam sit ratione atque alte terminus haerens.
 quare religio pedibus subiecta vicissim
 opteritur, nos exaequat victoria caelo.
 80 Illud in his rebus vereor, ne forte rearis 80
 75 impia te rationis inire elementa viamque
 indugredi sceleris. quod contra saepius illa
 religio peperit scelerosa atque impia facta.
 Aulide quo pacto Triviai virginis aram
 85 Iphianassai turparunt sanguine foede 85
 80 ductores Danaum delecti, prima virorum.
 cui simul infula virgineos circum data comptus
 ex utraque pari malarum parte profusast,
 et maestum simul ante aras adstare parentem
 90 sensit, et hunc propter ferrum celare ministros, 90
 85 aspectuque suo lacrimas effundere civis,
 muta metu terram genibus summissa petebat.
 nec miserae prodesse in tali tempore quibat
 quod patrio princeps donarat nomine regem:
 95 nam sublata virum manibus tremibundaque ad aras 95
 90 deductast, non ut sollemni more sacrorum
 perfecto posset claro comitari Hymenaeo,
 sed casta incesto, nubendi tempore in ipso,
 hostia concideret mactatu maesta parentis,
 100 exitus ut classi felix faustusque daretur. 100
 95 tantum religio potuit suadere malorum.

Tutemet a nobis iam quovis tempore vatum
 terriquois victus dictis desciscere quaeres.
 quippe etenim quam multa tibi iam fingere possunt
 105 somnia, quae vitae rationes vertere possint 105
 100 fortunasque tuas omnis turbare timore!
 et merito: nam si certam finem esse viderent
 aerumnarum homines, aliqua ratione valerent
 religionibus atque minis obsistere vatum:
 110 nunc ratio nullast restandi, nulla facultas, 110
 105 aeternas quoniam poenas in morte timendumst.
 ignoratur enim quae sit natura animai,
 nata sit, an contra nascentibus insinuetur,
 et simul intereat nobiscum morte dirempta,
 115 an tenebras Orci visat vastasque lacunas, 115
 110 an pecudes alias divinitus insinuet se,
 Ennius ut noster cecinit, qui primus amoeno
 detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
 per gentis Italas hominum quae clara clueret;
 120 etsi praeterea tamen esse Acherusia templa 120
 115 Ennius aeternis exponit versibus edens,
 quo neque permanent animae neque corpora nostra,
 sed quaedam simulacra modis pallentia miris;
 unde sibi exortam semper florentis Homeri
 125 commemorat speciem lacrimas effundere salsas 125
 120 coepisse et rerum naturam expandere dictis.
 qua propter bene cum superis de rebus habenda
 nobis est ratio, solis lunaeque meatus
 qua fiant ratione, et qua vi quaeque gerantur
 130 in terris, tum cum primis ratione sagaci 130
 125 unde anima atque animi constet natura videndum,
 et quae res nobis vigilantibus obvia mentes
 terrificet morbo adfectis, somnoque sepultis,
 cernere uti videamur eos audireque coram,
 135 morte obita quorum tellus amplectitur ossa. 135
 130 || Nec me animi fallit Graiorum obscura reperta
 difficile inlustrare Latinis versibus esse,
 multa novis verbis praesertim cum sit agendum

- propter egestatem linguae et rerum novitatem:
 140 sed tua me virtus tamen et sperata voluptas 140
 135 suavis amicitiae quemvis efferre laborem
 suadet et inducit noctes vigilare serenas,
 quaerentem dictis quibus et quo carmine demum
 clara tuae possim praepandere lumina menti,
 145 res quibus occultas penitus convisere possis. || 145
 140 Hunc igitur terrorem animi tenebrasque necessest
 non radii solis neque lucida tela diei
 discutiant, sed naturae species ratioque.
 principium cuius hinc nobis exordia sumet,
 150 nullam rem e nilo gigni divinitus umquam. 150
 145 quippe ita formido mortalis continet omnis,
 quod multa in terris fieri caeloque tuentur,
 quorum operum causas nulla ratione videre
 possunt ac fieri divino numine rentur.
 155 quas ob res ubi viderimus nil posse creari 156
 150 de nilo, tum quod sequimur iam rectius inde
 perspiciemus, et unde queat res quaeque creari
 et quo quaeque modo fiant opera sine divom. 155
 Nam si de nilo fierent, ex omnibu' rebus
 160 omne genus nasci posset, nil semine egeret. 160
 155 e mare primum homines, e terra posset oriri
 squamigerum genus et volucres erumpere caelo;
 armenta atque aliae pecudes, genus omne ferarum,
 incerto partu culta ac deserta tenerent.
 165 nec fructus idem arboribus constare solerent, 165
 160 sed mutarentur, ferre omnes omnia possent.
 quippe, ubi non essent genitalia corpora cuique,
 qui posset mater rebus consistere certa?
 at nunc seminibus quia certis quaeque creantur,
 170 inde enascitur atque oras in luminis exit, 170
 165 materies ubi inest cuiusque et corpora prima;
 atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
 quod certis in rebus inest secreta facultas.
 praeterea cur vere rosam, frumenta calore,
 175 uvas autumnno fundi suadente videmus, 175

- 170 si non, certa suo quia tempore semina rerum
 cum confluerunt, patefit quod cumque creatur,
 dum tempestates adsunt et vivida tellus
 tuto res teneras effert in luminis oras?
- 180 quod si de nilo fierent, subito exorerentur 180
- 175 incerto spatio atque alienis partibus anni;
 quippe ubi nulla forent primordia, quae genitali
 concilio possent arceri tempore iniquo.
 nec porro augendis rebus spatio foret usus,
- 185 seminis ad coitum, si e nilo crescere possent; 185
- 180 nam fierent iuvenes subito ex infantibu' parvis,
 e terraque exorta repente arbusta salirent.
 quorum nil fieri manifestumst, omnia quando
 paulatim crescunt, ut par est semine certo
- *
- 190 crescentesque genus servant; ut noscere possis 190
- 185 quicque sua de materia grandescere alique.
 huc accedit uti sine certis imbribus anni
 laetificos nequeat fetus submittere tellus,
 nec porro secreta cibo natura animantum
- 195 propagare genus possit vitamque tueri; 195
- 190 ut potius multis communia corpora rebus
 multa putes esse, ut verbis elementa videmus,
 quam sine principiis ullam rem existere posse.
 denique cur homines tantos natura parare
- 200 non potuit, pedibus qui pontum per vada possent 204
- 195 transire et magnos manibus divellere montis
 multaque vivendo vitalia vincere saecula,
 si non, materies quia rebus reddita certast
- 204 gignundis, e qua constat quid possit oriri? 204
- 208 postremo quoniam incultis praestare videmus 208
- 200 culta loca et manibus melioris reddere fetus,
- 210 esse videlicet in terris primordia rerum, 210
 quae nos fecundas vertentes vomere glebas
 terraique solum subigentes cimus ad ortus:
 quod si nulla forent, nostro sine quaeque labore
- 205 sponte sua multo fieri meliora videres. 214

- 205 nil igitur fieri de nilo posse fatendumst, 205
 semine quando opus est rebus, quo quaeque creatae
 aëris in teneras possint proferrier auras. 207
- 215 Huc accedit uti quicque in sua corpora rursum 215
 210 dissoluat natura neque ad nilum interemat res.
 nam siquid mortale e cunctis partibus esset,
 ex oculis res quaeque repente erepta periret:
 nulla vi foret usus enim, quae partibus eius
- 220 discidium parere et nexus exsolvere posset. 220
 215 quod nunc, aeterno quia constant semine quaeque,
 donec vis obiit, quae res diverberet ictu
 aut intus penetret per inania dissoluatque,
 nullius exitium patitur natura videri.
- 225 praeterea quae cumque vetustate amovet aetas, 225
 220 si penitus peremit consumens materiem omnem,
 unde animale genus generatim in lumina vitae
 reducit Venus, aut reductum daedala tellus
 unde alit atque auget generatim pabula praebens?
- 230 unde mare ingenui fontes externaque longe 230
 225 flumina suppeditant? unde aether sidera pascit?
omnia enim debet, mortali corpore quae sunt,
 infinita aetas consumpse ante acta diesque.
 quod si in eo spatio atque ante acta aetate fuere
- 235 e quibus haec rerum consistit summa relecta, 235
 230 immortalis sunt natura praedita certe.
 haud igitur possunt ad nilum quaeque reverti.
 denique res omnis eadem vis causaque volgo
 conficeret, nisi materies aeterna teneret,
- 240 inter se nexu minus aut magis indupedita: 240
 235 tactus enim leti satis esset causa profecto;
 quippe, ubi nulla forent aeterno corpore, quorum
 contextum vis deberet dissolvere quaeque.
 at nunc, inter se quia nexus principiorum
- 245 dissimiles constant aeternaque materies est, 245
 240 incolumi remanent res corpore, dum satis acris
 vis obeat pro textura cuiusque reperta.
 haud igitur redit ad nilum res ulla, sed omnes

- discidio redeunt in corpora materiai.
- 250 postremo pereunt imbres, ubi eos pater aether 250
- 245 in gremium matris terrai praecipitavit:
 at nitidae surgunt fruges, ramique virescunt
 arboribus, crescunt ipsae fetuque gravantur;
 hinc alitur porro nostrum genus atque ferarum;
- 255 hinc laetas urbes pueris florere videmus,
 250 frondiferasque novis avibus canere undique silvas; 255
 hinc fessae pecudes pingui per pabula laeta
 corpora deponunt, et candens lacteus umor
 uberibus manat distentis; hinc nova proles
- 260 artubus infirmis teneras lasciva per herbas 260
 255 ludit lacte mero mentes perculsa novellas.
 haud igitur penitus pereunt quaecumque videntur,
 quando alid ex alio reficit natura nec ullam
 rem gigni patitur nisi morte adiuta aliena.
- 265 Nunc age, res quoniam docui non posse creari 265
 260 de nilo neque item genitas ad nil revocari,
 ne qua forte tamen coeptes diffidere dictis,
 quod nequeunt oculis rerum primordia cerni,
 accipe praeterea quae corpora tute necessest
- 270 confiteare esse in rebus nec posse videri. 270
- 265 principio venti vis verberat incita corpus
 ingentisque ruit navis et nubila differt;
 interdum rapido percurrens turbine campos
 arboribus magnis sternit montisque supremos
- 275 silvifragis vexat flabris: ita perfurit acri 275
 270 cum fremitu saevitque minaci murmure ventus.
 sunt igitur venti, nimirum, corpora caeca,
 quae mare, quae terras, quae denique nubila caeli
 verrunt ac subito vexantia turbine raptant,
- 280 nec ratione fluunt alia stragemque propagant, 280
 275 et cum mollis aquae fertur natura repente
 flumine abundanti, quom largis imbribus urget
 montibus ex altis magnus decursus aquai,
 fragmina coniciens silvarum arbustaque tota;
- 285 nec validi possunt pontes venientis aquai 285

- 280 vim subitam tolerare: ita magno turbidus imbri
 molibus incurrit, validis cum viribus, amnis,
 dat sonitu magno stragem volvitque sub undis
 grandia saxa ruitque ita quidquid fluctibus obstat.
 290 sic igitur debent venti quoque flamina ferri; 290
 285 quae veluti validum cum flumen procubuere
 quam libet in partem, trudent res ante ruuntque
 impetibus crebris, interdum vertice torto
 corripiunt rapideque rotanti turbine portant.
 295 quare etiam atque etiam sunt venti corpora caeca, 295
 290 quandoquidem factis et moribus aemula magnis
 annibus inveniuntur, aperto corpore qui sunt.
 tum porro varios rerum sentimus odores,
 nec tamen ad naris venientis cernimus umquam,
 300 nec calidos aestus tuimur, nec frigora quimus 300
 295 usurpare oculis, nec voces cernere suemus;
 quae tamen omnia corporea constare necessest
 natura, quoniam sensus inpellere possunt:
 tangere enim et tangi, nisi corpus, nulla potest res.
 305 denique fluctifrago suspensae in litore vestes 305
 300 uvescunt, eadem dispansae in sole serescunt.
 at neque quo pacto persederit umor aquai
 visumst, nec rursum quo pacto fugerit aestu.
 in parvas igitur partis dispergitur umor,
 310 quas oculi nulla possunt ratione videre. 310
 305 quin etiam multis solis redeuntibus annis
 anulus in digito subter tenuatur habendo,
 stillicidi casus lapidem cavat, uncus aratri
 ferreus occulte decrescit vomer in arvis,
 315 strataque iam volgi pedibus detrita viarum 315
 310 saxea conspiciamus; tum portas propter aëna
 signa manus dextras ostendunt adtenuari
 saepe salutantum tactu praeterque meantum.
 haec igitur minui, cum sint detrita, videmus:
 320 sed quae corpora decedant in tempore quoque, 320
 315 invida praecluserit † speciem natura videndi.
 postremo quaecumque dies natura rebus

paulatim tribuit, moderatim crescere cogens,
nulla potest oculorum acies contenta tueri,

325 nec porro quaecumque aevo macieque senescunt, 325

320 quid quoque amittant in tempore cernere possis. 327

326 || nec, mare quae impendent, vesco sale saxa peresa — || 326
corporibus caecis igitur natura gerit res.

Nec tamen undique corporea stipata tenentur

330 omnia natura: namque est in rebus inane. 330

325 quod tibi cognosse in multis erit utile rebus
nec sinet errantem dubitare et quaerere semper
de summa rerum et nostris diffidere dictis.

qua propter, locus est intactus inane vacansque:

335 quod si non esset, nulla ratione moveri 335

330 res possent, namque officium quod corporis exstat,
officere atque obstare, id in omni tempore adesset
omnibus; haud igitur quicquam procedere posset,
principium quoniam cedendi nulla daret res.

340 at nunc per maria ac terras sublimae caeli 340

335 multa modis multis varia ratione moveri
cernimus ante oculos; quae, si non esset inane,
non tam sollicito motu privata carerent
quam genita omnino nulla ratione fuissent,

345 undique materies quoniam stipata quiesset.

340 praeterea quamvis solidae res esse putentur, 345
hinc tamen esse licet raro cum corpore cernas.

in saxis ac speluncis permanat aquarum
liquidus umor et uberibus flent omnia guttis;

350 dissipat in corpus sese cibus omne animantum; 350

345 crescunt arbusta et fetus in tempore fundunt,
quod cibus in totas usque ab radicibus imis
per truncos ac per ramos diffunditur omnis.

inter saepta meant voces et clausa domorum

355 transvolitant, rigidum permanat frigus ad ossa,

350 quod, nisi inania sint, qua possent corpora quaeque 355
transire, haud ulla fieri ratione videres.

denique cur alias aliis praestare videmus

pondere res rebus nilo maiore figura?

- 360 nam si tantundemst in lanae glomere quantum
 365 corporis in plumbost, tantundem pendere par est, 360
 corporis officiumst quoniam premere omnia deorsum,
 contra autem natura manet sine pondere inanis.
 ergo quod magnumst aequè leviusque videtur,
 365 nimirum, plus esse sibi declarat inanis: 365
 360 at contra gravius plus in se corporis esse
 dedicat et multo yacui minus intus habere.
 est igitur, nimirum, id quod ratione sagaci
 quaerimus, admixtum rebus, quod inane vocamus. 19
 370 Illud in his rebus ne te deducere vero 370
 365 possit, quod quidam fingunt, praecurrere cogor.
 cedere squamigeris latices nitentibus aiunt
 et liquidas aperire vias, quia post loca pisces
 linquant, quo possint cedentes confluere undae; 375
 375 sic alias quoque res inter se posse moveri
 370 et mutare locum, quamvis sint omnia plena.
 scilicet, id falsa totum ratione receptumst.
 nam quo squamigeri poterunt procedere tandem,
 ni spatium dederint latices? concedere porro
 380 quo poterunt undae, cum pisces ire nequibunt? 380
 375 aut igitur motu privandumst corpora quaeque,
 aut esse admixtum dicendumst rebus inane,
 unde initum primum capiat res quaeque movendi.
 postremo duo de concursu corpora lata
 385 si cita dissiliant, nempe aër omne necessest, 385
 380 inter corpora quod fiat, possidat inane:
 is porro quamvis circum celerantibus auris
 confluat, haud poterit tamen uno tempore totum
 compleri spatium: nam primum quemque necessest
 390 occupet ille locum, deinde omnia possideantur. 390
 385 quod si forte aliquis, cum corpora dissiluiere,
 tum putat id fieri quia se condenseat aër,
 errat: nam vacuum tum fit quod non fuit ante,
 et repletur item vacuum quod constitit ante,
 395 nec tali ratione potest denserier aër, 395
 390 nec, si iam posset, sine inani posset, opinor,

ipse in se trahere et partis conducere in unum.

Qua propter, quamvis causando multa moreris,
esse in rebus inane tamen fateare necessest.

400 multaue praeterea tibi possum commemorando 400

395 argumenta fidem dictis conradere nostris.

verum animo satis haec vestigia parva sagaci
sunt, per quae possis cognoscere cetera tute:
namque canes ut montivagae persaepe ferarum

405 naribus inveniunt intactas fronde quietes, 405

400 cum semel institerunt vestigia certa viai,
sic alid ex alio per te tute ipse videre
talibus in rebus poteris caecasque latebras
insinuare omnis et verum protrahere inde.

410 quod si pigraris paulumve recesseris ab re, 410

405 hoc tibi de plano possum promittere, Memmi:
usque adeo largos haustus e fontibu' magnis
lingua meo suavis diti de pectore fundet,
ut verear ne tarda prius per membra senectus

415 serpat et in nobis vitae claustra resolvat, 415

410 quam tibi de quavis una re versibus omnis
argumentorum sit copia missa per auris.

Sed nunc ut repetam coeptum pertexere dictis,
omnis ut est igitur per se natura duabus

420 constitit in rebus: nam corpora sunt, et inane, 420

415 haec in quo sita sunt et qua diversa moventur.

corpus enim per se communis dedicat esse
sensus; cui nisi prima fides fundata valebit,
haut erit occultis de rebus quo referentes

425 confirmare animi quicquam ratione queamus. 425

420 tum porro locus ac spatium, quod inane vocamus,
si nullum foret, haut usquam sita corpora possent
esse neque omnino quaquam diversa meare;
id quod iam supera tibi paulo ostendimus ante.

430 praeterea nil est quod possis dicere ab omni 430

425 corpore seiunctum secretumque esse ab inani,
quod quasi tertia sit numero natura reperta.

nam quodcumque erit, esse aliquo debebit id ipsum

435 augmine vel grandi vel parvo denique, dum sit; 434
 cui si tactus erit quamvis levis exiguusque, 435
 480 corporis augebit numerum summamque sequetur:
 sin intactile erit, nulla de parte quod ullam
 rem prohibere queat per se transire meantem,
 scilicet, hoc id erit, vacuum quod inane vocamus.

440 praeterea per se quod cumque erit, aut faciet quid 440
 485 aut aliis fungi debebit agentibus ipsum,
 aut erit ut possint in eo res esse gerique:
 at facere et fungi sine corpore nulla potest res,
 nec praebere locum porro nisi inane vacansque.
 445 ergo, praeter inane et corpora, tertia per se 445
 440 nulla potest rerum in numero natura relinqui,
 nec quae sub sensus cadat ullo tempore nostros,
 nec ratione animi quam quisquam possit apisci.

Nam quae cumque cluent, aut his coniuncta duabus
 450 rebus ea invenies aut harum eventa videbis. 450
 445 coniunctum est id quod nusquam sine perniciali
discidio potis est seiungi seque gregari;
 pondus uti saxis, calor ignist, liquor aquai,
 tactus corporibus cunctis, intactus inani.
 455 servitium contra, paupertas, divitiaeque, 455
 450 libertas, bellum, concordia, cetera quorum
 adventu manet incolumis natura abituque,
 haec soliti sumus, ut par est, eventa vocare.
 tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis
 460 consequitur sensus, transactum quid sit in aevo, 460
 455 tum quae res instet, quid porro deinde sequatur:
 nec per se quemquam tempus sentire fatendumst
 semotum ab rerum motu placidaque quiete.

|| denique Tyndaridem raptam belloque subactas
 465 Troiugenas gentis cum dicunt esse, videndumst 465
 460 ne forte haec per se cogant nos esse fateri,
 quando ea saecula hominum, quorum haec eventa fuerunt,
 inrevocabilis abstulerit iam praeterita aetas:
 namque aliud saeculis, aliud regionibus ipsis

470 eventum dici poterit quodcumque erit actum. || 470

485 denique materies si rerum nulla fuisset,
nec locus ac spatium, res in quo quaeque geruntur,
numquam Tyndaridis forma conflatus amoris
ignis Alexandri Phrygio sub pectore gliscens

475 clara accendisset saevi certamina belli, 475

470 nec clam durateus Troianis Pergama partu
inflammasset equos nocturno Graiugenaarum;
perspicere ut possis res gestas funditus omnis
non ita uti corpus per se constare neque esse

480 nec ratione cluere eadem qua constet inane, 480

475 sed magis ut merito possis eventa vocare
corporis, atque loci, res in quo quaeque gerantur.

Corpora sunt porro partim primordia rerum,
partim concilio quae constant principiorum.

485 sed quae sunt rerum primordia, nulla potest vis 485

480 stinguere: nam solido vincunt ea corpore demum.

etsi difficile esse videtur credere quicquam
in rebus solido reperiri corpore posse.

transit enim fulmen caeli per saepta domorum

490 clamor ut ac voces, ferrum candescit in igni, 490

485 dissiliuntque fero ferventia saxa vapore;

tum labefactatus rigor auri solvitur aestu;

tum glacies aeris flamma devicta liquescit;

permanat calor argentum penetrabileque frigus,

495 quando utrumque manu retinentes pocula rite 495

490 sensimus infuso lympharum rore superne.

usque adeo in rebus solidi nil esse videtur.

sed quia vera tamen ratio naturaue rerum

cogit, ades, paucis dum versibus expediamus

500 esse ea quae solido atque aeterno corpore constant; 500

495 semina quae rerum primordiaque esse docemus,

unde omnis rerum nunc constet summa creata.

Principio quoniam duplex natura duarum

dissimilis rerum longe constare repertast,

505 corporis, atque loci, res in quo quaeque geruntur, 505

500 esse utramque sibi per se puramque necessest.

nam quacumque vacat spatium, quod inane vocamus,
 corpus ea non est: qua porro cumque tenet se
 corpus, ea vacuum nequaquam constat inane.
 510 sunt igitur solida ac sine inani corpora prima. 510
 505 praeterea quoniam genitis in rebus inanest,
 materiem circum solidam constare necessēst;
 nec res ulla potest vera ratione probari
 corpore inane suo celare atque intus habere,
 515 si non, quod cohibet, solidum constare relinquant: 515
 510 id porro nil esse potest nisi material
 concilium, quod inane queat rerum cohibere.
 materies igitur, solido quae corpore constat,
 esse aeterna potest, cum cetera dissoluantur.
 520 tum porro si nil esset quod inane vacaret, 520
 515 omne foret solidum: nisi contra corpora certa
 essent, quae loca complerent quaecumque tenerent,
 omne quod est spatium, vacuum constaret inane.
 alternis igitur, nimirum, corpus inani

*

525 distinctumst, quoniam nec plenum naviter extat 525
 520 nec porro vacuum: sunt ergo corpora certa,
 quae spatium pleno possint distinguere inane.
 haec neque dissolui plagis extrinsecus icta
 possunt nec porro penitus penetrata retexi
 530 nec ratione queunt alia temptata labare. 530
 525 nam neque conlidi sine inani posse videtur 532
 quicquam nec frangi nec findi in bina secando
 nec capere umorem neque item manabile frigus
 535 nec penetralem ignem, quibus omnia conficiuntur; 535
 et quo quaeque magis cohibet res intus inane,
 530 tam magis his rebus penitus temptata labascit.
 || id quod iam supera tibi paulo ostendimus ante. || 531
 ergo si solida ac sine inani corpora prima
 sunt ita uti docui, sint haec aeterna necessēst.
 540 Praeterea nisi materies aeterna fuisset, 540
 535 antehac ad nilum penitus res quaeque redissent,
 de niloque renata forent quaecumque videmus.

at quoniam supra docui nil posse creari
 de nilo neque quod genitumst ad nil revocari,
 545 esse inmortali primordia corpore debent, 545
 540 dissolui quo quaeque supremo tempore possint,
 materies ut subpeditet rebus reparandis.
 sunt igitur solida primordia simplicitate,
 nec ratione queunt alia servata per aevom
 550 ex infinito iam tempore res reparare. 550
 545 porro si nullast frangendis reddita finis 577
 corporibus, tamen ex aeterno tempore quaeque
 nunc etiam superare necessest corpora rebus,
 580 quae nondum clueant ullo temptata periclo: 580
 at quoniam fragili natura praedita constant,
 550 discrepat aeternum tempus potuisse manere
 583 innumerabilibus plagis vexata per aevom. 583
 551 denique si nullam finem natura parasset 561
 frangendis rebus, iam corpora materiai
 usque redacta forent aevo frangente priore,
 555 ut nil ex illis a certo tempore posset
 555 conceptum ad summum aetatis pervadere finis. 555
 nam quidvis citius dissolvi posse videmus
 quam rursus refici: qua propter longa diei
 infinita aetas ante acti temporis omnis
 560 quod fregisset adhuc disturbans dissoluensque,
 560 numquam relicuo reparari tempore posset. 560
 at nunc, nimirum, frangendi reddita finis
 certa manet, quoniam refici rem quamque videmus
 et finita simul generatim tempora rebus
 565 stare, quibus possint aevi contingere florem.
 565 ¶ Huc accedit uti, solidissima materiai 565
 corpora cum constant, possint tamen omnia reddi
 mollia quae fiunt, aër, aqua, terra, vapores,
 quo pacto fiant, et qua vi quaeque gerantur,
 570 admixtum quoniam semel est in rebus inane:
 570 at contra si mollia sint primordia rerum, 570
 unde queant validi silices ferrumque creari
 non poterit ratio reddi: nam funditus omnis

principio fundamenti natura carebit.

575 sunt igitur solida pollentia simplicitate,
575 quorum condenseo magis omnia conciliatu 575
artari possunt validasque ostendere viris. ||

Denique iam quoniam generatim reddita finis
585 crescendi rebus constat vitamque tenendi, 585
590 et quid quaeque queant per foedera naturai,
quid porro nequeant, sancitum quandoquidem extat,
nec commutatur quicquam, quin omnia constant
usque adeo, variae volucres ut in ordine cunctae
590 ostendant maculas generalis corpore inesse, 590
585 inmutabili' materiae quoque corpus habere
debent, nimirum: nam si primordia rerum
commutari aliqua possent ratione revicta,
incertum quoque iam constet quid possit oriri,
595 quid nequeat, finita potestas denique cuique 595
590 quam sit ratione atque alte terminus haerens,
nec totiens possent generatim saecula referre
naturam mores victum motusque parentum.

Tum porro quoniamst extremum quodque cacumen

*

600 corporis illius, quod nostri cernere sensus 600
595 iam nequeunt, id, nimirum, sine partibus extat
et minima constat natura nec fuit umquam
per se secretum neque posthac esse valebit,
alterius quoniamst ipsum pars primaque, et una
605 inde aliae atque aliae similes ex ordine partes 605
600 agmine condenseo naturam corporis explent;
quae quoniam per se nequeunt constare, necessest
haerere unde queant nulla ratione revelli.
sunt igitur solida primordia simplicitate,
610 quae minimis stipata cohaerent partibus arte, 610
605 non ex illarum conventu conciliata,
sed magis aeterna pollentia simplicitate;
unde neque avelli quicquam neque deminui iam
concedit natura reservans semina rebus.
615 praeterea nisi erit minimum, parvissima quaeque 615

- 610 corpora constabunt ex partibus infinitis;
 quippe ubi dimidiaie partis pars semper habebit
 dimidiam partem, nec res praefiniat ulla,
 ergo rerum inter summam minimamque quid escit?
- 620 nil erit ut distent: nam quamvis funditus omnis 620
 615 summa sit infinita, tamen, parvissima quae sunt,
 ex infinitis constabunt partibus aequae.
 quod quoniam ratio reclamatione vera negatque
 credere posse animum, victus fateare necessest
- 625 esse ea quae nullis iam praedita partibus extent 625
 620 et minima constant natura. quae quoniam sunt,
 illa quoque esse tibi solida atque aeterna fatendum.
 denique si minimas in partis cuncta resolvi
 cogere consuesset rerum natura creatrix,
- 630 iam nil ex illis eadem reparare valeret 630
 625 propterea quia, quae nullis sunt partibus aucta,
 non possunt ea quae debet genitalis habere
 materies, varios conexus pondera plagas
 concursus motus, per quae res quaeque geruntur.
- 635 Quapropter qui materiem rerum esse putarunt 635
 630 ignem atque ex igni summam consistere solo,
 magno opere a vera lapsi ratione videntur.
 Heraclitus init quorum dux proelia primus,
 clarus ob obscuram linguam magis inter inanis
- 640 quamde gravis inter Graios, qui vera requirunt: 640
 635 omnia enim stolidi magis admirantur amantque,
 inversis quae sub verbis latitantia cernunt,
 veraque constituunt quae belle tangere possunt
 auris et lepido quae sunt fucata sonore.
- 645 Nam cur tam variae res possent esse, requiro, 645
 640 ex uno si sunt igni puroque creatae?
 nil prodesset enim calidum denserier ignem
 nec rarefieri, si partes ignis eandem
 naturam quam totus habet super ignis haberent.
- 650 acrior ardor enim conductis partibus esset, 650
 645 languidior porro disiectis disque supatis:
 amplius hoc fieri nil est quod posse rearis

talibus in causis, nedum variantia rerum
 tanta queat densis rarisque ex ignibus esse.
 655 id quoque: si faciant admixtum rebus inane, 655
 660 denseri poterunt ignes rarique relinqui;
 sed quia multa sibi cernunt contraria rursum
 et fugitant in rebus inane relinquere purum,
 ardua dum metuunt, amittunt vera viai,
 660 nec rursum cernunt exempto rebus inani 660
 665 omnia denseri fierique ex omnibus unum
 corpus, nil ab se quod possit mittere raptim,
 aestifer ignis uti lumen iacit atque vaporem,
 ut videas non e stipatis partibus esse.
 665 quod si forte alia credunt ratione potesse 665
 660 ignis in coetu stingui mutareque corpus,
 scilicet, ex nulla facere id si parte reparcent,
 occidet ad nilum, ni mirum, funditus ardor
 omnis et e nilo fient quaecumque creantur:
 670 nam quodcumque suis mutatum finibus exit, 670
 665 continuo hoc mors est illius quod fuit ante.
 proinde aliquid superare necessest incolume ollis,
 ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes
 de niloque renata vigescat copia rerum.
 675 nunc igitur quoniam certissima corpora quaedam 675
 670 sunt, quae conservant naturam semper eandem,
 quorum habitu aut aditu mutatoque ordine mutant
 naturam res et convertunt corpora sese,
 scire licet non esse haec ignea corpora rerum.
 680 nil referret enim quaedam decedere, abire, 680
 675 atque alia adtribui, mutarique ordine quaedam,
 si tamen ardoris naturam cuncta tenerent:
 ignis enim foret omnimodis quodcumque crearent.
 verum, ut opinor, itast: sunt quaedam corpora, quorum
 685 concursus motus ordo positura figurae 685
 680 efficiunt ignis, mutatoque ordine mutant
 naturam neque sunt igni simulata neque ulli
 praeterea rei quae corpora mittere possit
 sensibus et nostros adiectu tangere tactus.

690 dicere porro ignem res omnis esse, neque ullam 690
 685 rem veram in numero rerum constare nisi ignem,
 quod facit hic idem, perdelirum esse videtur.
 nam contra sensus ab sensibus ipse repugnat
 et labefactat eos, unde omnia credita pendent,
 695 unde hic cognitus est ipsi quem nominat ignem: 695
 690 credit enim sensus ignem cognoscere vere,
 cetera non credit, quae nilo clara minus sunt.
 quod mihi cum vanum tum delirum esse videtur:
 quo referemus enim? quid nobis certius ipsis
 700 sensibus esse potest, qui vera ac falsa notemus? 700
 695 praeterea quare quisquam magis omnia tollat
 et velit ardoris naturam linquere solam,
 quam neget esse ignis, *quidvis* tamen esse relinquat?
 aequa videtur enim dementia dicere utrumque.
 705 Quapropter qui materiem rerum esse putarunt 705
 700 ignem atque ex igni summam consistere posse,
 et qui principium gignundis aëra rebus
 constituere, aut umorem quicumque putarunt
 fingere res ipsum per se, terramve creare
 710 omnia et in rerum naturas vertier omnis, 710
 705 magno opere a vero longe derrasse videntur.
 adde etiam qui conduplicant primordia rerum
 aëra iungentes igni terramque liquori,
 et qui quattuor ex rebus posse omnia rentur
 715 ex igni terra atque anima procreare et imbri. 715
 710 quorum Acragantinus cum primis Empedocles est,
 insula quem triquetris terrarum gessit in oris,
 quam fluitans circum magnis anfractibus aequor
 Ionium glaucis aspargit virus ab undis,
 720 angustoque fretu rapidum mare dividit undans 720
 715 Italiae terrarum oras a finibus eius.
 hic est vasta Charybdis, et hic Aetnaea minantur
 murmura flammaram rursum se colligere iras,
 faucibus eructans iterum vis ut vomat ignis
 725 ad caelumque ferat flammai fulgura rursum. 725
 720 quae cum magna modis multis miranda videtur

gentibus humanis regio visendaque fertur,
 rebus opima bonis, multa munita virum vi,
 nil tamen hoc habuisse viro praeclarius in se
 730 nec sanctum magis et mirum carumque videtur. 730
 725 carmina quin etiam divini pectoris eius
 vociferantur et exponunt praeclara reperta,
 ut vix humana videatur stirpe creatus.

Hic tamen et supra quos diximus inferiores
 735 partibus egregie multis multoque minores, 735
 730 quamquam multa bene ac divinitus invenientes
 ex adyto tamquam cordis responsa dedere
 sanctius et multo certa ratione magis quam
 Pythia quae tripodi a Phoebi lauroque profatur,
 740 principiis tamen in rerum fecere ruinas 740
 735 et graviter magni magno cecidere ibi casu;
 primum quod motus exempto rebus inani
 constituunt et res mollis rarasque relinquunt
 aëra rorem ignem terras animalia frugis
 745 nec tamen admiscent in eorum corpus inane; 745
 740 deinde quod omnino finem non esse secandis
 corporibus faciunt neque pausam stare fragori
 nec prorsum in rebus minimum consistere quicquam;
 cum videamus id extremum cuiusque cacumen
 750 esse quod ad sensus nostros minimum esse videtur, 750
 745 conicere ut possis ex hoc, quae cernere non quis
 extremum quod habent, minimum consistere *vere*.
 huc accedit item, quoniam primordia rerum
 mollia constituunt, quae nos nativa videmus
 755 esse et mortali cum corpore, funditus utqui 755
 750 debeat ad nilum iam rerum summa reverti
 de niloque renata vigescere copia rerum;
 quorum utrumque quid a vero iam distet habebis.
 deinde inimica modis multis sunt atque veneno
 760 ipsa sibi inter se; quare aut congressa peribunt 760
 755 aut ita diffugient ut tempestate coacta
 fulmina diffugere atque imbris ventosque videmus.
 denique quattuor ex rebus si cuncta creantur

- atque in eas rursum res omnia dissoluuntur,
 765 qui magis illa queunt rerum primordia dici 765
 760 quam contra res illorum retroque putari?
 alternis gignuntur enim mutantque colorem
 762 et totam inter se naturam tempore ab omni. 768
 764 sin ita forte putas ignis terraeque coire 770
 765 corpus et aërias auras roremque liquoris,
 nil in concilio naturam ut mutet eorum,
 nulla tibi ex illis poterit res esse creata,
 non animans, non exanimo cum corpore, ut arbos:
 775 quippe suam quicque in coetu variantis acervi 775
 770 naturam ostendet, mixtusque videbitur aër
 cum terra simul atque ardor cum rore manere.
 at primordia gignundis in rebus oportet
 naturam clandestinam caecamque adhibere,
 780 emineat ne quid, quod contra pugnet et obstat 780
 775 quo minus esse queat proprie quodcumque creatur.
 Quin etiam repetunt a caelo atque ignibus eius
 et primum faciunt ignem se vertere in auras
 aëris, hinc imbrem gigni, terramque creari
 785 ex imbri, retroque a terra cuncta reverti, 785
 780 umorem primum, post aëra, deinde calorem,
 nec cessare haec inter se mutare, meare
 a caelo ad terram, de terra ad sidera mundi.
 quod facere haud ullo debent primordia pacto.
 790 immutabile enim quiddam superare necessest, 790
 785 ne res ad nilum redigantur funditus omnes;
 nam quodcumque suis mutatum finibus exit,
 continuo hoc mors est illius quod fuit ante.
 quapropter quoniam quae paulo diximus ante
 795 in commutatum veniunt, constare necessest 795
 790 ex aliis ea, quae nequeant convertier usquam,
 ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
 quin potius tali natura praedita quaedam
 corpora constituas, ignem si forte crearint,
 800 posse eadem, demptis paucis paucisque tributis, 800
 [769] = 762.

- 795 ordine mutato et motu, facere aëris auras,
 sic alias aliis rebus mutarier omnis?
 'At manifesta palam res indicat' inquis 'in auras
 aëris e terra res omnis crescere alique;
 805 et nisi tempestas indulget tempore fausto 805
 800 imbris, ut tabe nimborum arbusta vacillent,
 solque sua pro parte fovet tribuitque calorem,
 crescere non possint fruges arbusta animantis.'
 scilicet, et nisi nos cibus aridus et tener umor
 810 adiuvet, amisso iam corpore vita quoque omnis 810
 805 omnibus e nervis atque ossibus exsoluatur:
 adiutamur enim dubio procul atque alimur nos
 certis ab rebus, certis aliae atque aliae res.
 nimirum, quia multa modis communia multis
 815 multarum rerum in rebus primordia mixta 815
 810 sunt, ideo variis variae res rebus aluntur.
 atque eadem magni refert primordia saepe
 cum quibus et quali positura contineantur
 et quos inter se dent motus accipiantque:
 820 namque eadem caelum mare terras flumina solem 820
 815 constituunt, eadem fruges arbusta animantis,
 verum aliis alioque modo commixta moventur.
 quin etiam passim nostris in versibus ipsis
 multa elementa vides multis communia verbis,
 825 cum tamen inter se versus ac verba necessest 825
 820 confiteare et re et sonitu distare sonanti.
 tantum elementa queunt permutato ordine solo;
 at rerum quae sunt primordia, plura adhibere
 possunt unde queant variae res quaeque creari.
 830 Nunc et Anaxagorae scrutemur homoeomerian 830
 825 quam Grai memorant nec nostra dicere lingua
 concedit nobis patrii sermonis egestas,
 sed tamen ipsam rem facilest exponere verbis.
 principio, rerum quam dicit homoeomerian,
 835 ossa, videlicet, e pauxillis atque minutis 835
 830 ossibus hic et de pauxillis atque minutis
 visceribus viscus gigni sanguenque creari

sanguinis inter se multis coeuntibu' guttis
 ex aurique putat micis consistere posse
 840 aurum et de terris terram condescere parvis, 840

*

835 ignibus exiguis, umorem umoribus esse,
 cetera consimili fingit ratione putatque.
 nec tamen esse ulla idem ex parte in rebus inane
 concedit, neque corporibus finem esse secandis.
 845 quare in utraque mihi pariter ratione videtur 845
 840 errare atque illi, supra quos diximus ante.
 adde quod inbecilla nimis primordia fingit;
 si primordia sunt, simili quae praedita constant
 natura atque ipsae res sunt, aequaeque laborant
 850 et pereunt, neque ab exitio res ulla refrenat. 850
 845 nam quid in oppressu valido durabit eorum,
 ut mortem effugiat, leti sub dentibus ipsis?
 ignis, an umor, an aura? quid horum? sanguen, an ossa?
 nil, ut opinor, ubi ex aequo res funditus omnis
 855 tam mortalis erit quam quae manifesta videmus 855
 850 ex oculis nostris aliqua vi victa perire.
 at neque recidere ad nilum res posse neque autem
 crescere de nilo testor res ante probatas.
 praeterea quoniam cibus auget corpus alitque,
 860 scire licet nobis venas et sanguen et ossa 860
 . . . . .
 855 sive cibos omnis commixto corpore dicent
 esse et habere in se nervorum corpora parva
 ossaque et omnino venas partisque cruoris,
 fiet uti cibus omnis, et aridus et liquor, ipse
 865 ex alienigenis rebus constare putetur, 865
 860 ossibus et nervis sanieque et sanguine mixtim.
 praeterea quaecumque e terra corpora crescunt
 si sunt in terris, terram constare necessest
 ex alienigenis, quae terris exoriuntur.
 873 || praeterea tellus quae corpora cunque alit, auget — || 873
 865 transfer item, totidem verbis utare licebit: 870
 871 in lignis si flamma latet fumusque cinisque,

ex alienigenis consistant ligna necessest, 873
 ex alienigenis, quae lignis exoriuntur. 874

975 Linquitur hic quaedam latitandi copia tenvis, 874

880 id quod Anaxagoras sibi sumit, ut omnibus omnis
 res putet inmixtas rebus latitare, sed illud
 apparere unum, cuius sint plurima mixta
 et magis in promptu primaque in fronte locata.

880 quod tamen a vera longe ratione repulsumst. 880

875 conveniebat enim fruges quoque saepe, minaci
 robore cum saxi franguntur, mittere signum
 sanguinis aut aliquid, nostro quae corpore aluntur.
 cum lapidi lapidem terimus, manare cruorem.

885 consimili ratione herbas quoque saepe decebat 885

880 et salices dulcis guttas similique sapore
 mittere, lanigeræ quali sunt ubere lactis,
 scilicet, et glebis terrarum saepe friatis
 herbarum genera et fruges frondesque videri

890 dispersita inter terram latitare minute, 890

885 postremo in lignis cinerem fumumque videri,
 cum prae fracta forent, ignisque latere minutos.
 quorum nil fieri quoniam manifesta docet res,
 scire licet non esse in rebus res ita mixtas,

895 verum semina multimodis inmixta latere 895

890 multarum rerum in rebus communia debent.

‘At saepe in magnis sit montibus’ inquis ‘ut altis
 arboribus vicina cacumina summa terantur
 inter se, validis facere id cogentibus austris,

900 donec flammai fulserunt flore coorto.’ 900

895 scilicet, et non est lignis tamen insitus ignis,
 verum semina sunt ardoris multa, terendo
 quae cum confluxere, creant incendia silvis:
 quod si facta foret silvis abscondita flamma,

905 non possent ullum tempus celarier ignes, 905

900 conficerent volgo silvas, arbusta cremarent.
 iamne vides igitur, paulo quod diximus ante,
 permagni referre eadem primordia saepe
 cum quibus et quali positura contineantur

- 910 et quos inter se dent motus accipiantque, 910
 905 atque eadem paulo inter se mutata creare
     ignes et lignum? quo pacto verba quoque ipsa
     inter se paulo mutatis sunt elementis,
     cum ligna atque ignes distincta voce notamus.
 915 denique iam quae cumque in rebus cernis apertis 915
 910 si fieri non posse putas, quin material
     corpora consimili natura praedita fingas,
     hac ratione tibi pereunt primordia rerum:
     fiet uti risu tremulo concussa cachinnent
 920 et lacrimis salsis umectent ora genasque. 920
 915 Nunc age, quod super est, cognosce et clarius audi

*

- nec me animi fallit quam sint obscura: sed acri
 percussit thyrsos laudis spes magna meum cor
 et simul incussit suavem mi in pectus amorem
 925 musarum, quo nunc instinctus mente vigenti 925
 920 avia Pieridum peragro loca nullius ante
     trita solo. iuvat integros accedere fontis
     atque haurire, iuvatque novos decerpere flores
     insignemque meo capiti petere inde coronam,
 930 unde prius nulli velarint tempora musae; 930
 925 primum quod magnis doceo de rebus et artis
     religionum animum nodis exsolvere pergo,
     deinde quod obscura de re tam lucida pango
     carmina, musaeo contingens cuncta lepore.
 935 id quoque enim non ab nulla ratione videtur: 935
 930 sed veluti pueris absinthia taetra medentes
     cum dare conantur, prius oras, pocula circum,
     contingunt mellis dulci flavoque liquore,
     ut puerorum aetas improvida ludificetur
 940 laborum tenus, interea perpotet amarum 940
 935 absinthii laticem, deceptaque non capiatur,
     sed potius tali pacto recreata valescat,
     sic ego nunc, quoniam haec ratio plerumque videtur
     tristior esse quibus non est tractata, retroque
 945 vulgus abhorret ab hac, volui tibi suaviloquenti 945

- 940 carmine Pierio rationem exponere nostram
 et quasi musaeo dulci contingere melle;
 si tibi forte animum tali ratione tenere
 versibus in nostris possem, dum perspicis omnem
 950 naturam rerum, qua constet compta figura. 950
- 945 Sed quoniam docui solidissima materiai
 corpora perpetuo volitare invicta per aevom,
 nunc age, summai quaedam sit finis eorum,
 necne sit, evolvamus: item quod inane repertumst
 955 seu locus ac spatium, res in quo quaeque gerantur, 955
 950 pervideamus utrum finitum funditus omne
 constet, an immensum pateat vasteque profundum.
- Omne quod est igitur nulla regione viarum
 finitumst: namque extremum debebat habere:
- 960 extremum porro nullius posse videtur 960
 955 esse, nisi ultra sit quod finiat; ut videatur
 quo non longius haec sensus natura sequatur.
 nunc extra summam quoniam nil esse fatendum,
 non habet extremum, caret ergo fine modoque.
- 965 nec refert quibus adsistas regionibus eius: 965
 960 usque adeo, quem quisque locum possedit, in omnis
 tantundem partis infinitum omne relinquit.
- 1008 ipsa modum porro sibi rerum summa parare 1008
 ne possit, natura tenet, quae corpus inani
 et quod inane autem est finiri corpore cogit,
 965 ut sic alternis infinita omnia reddat.
 aut etiam alterutrum, nisi terminet alterum eorum,
 simplice natura pateat tamen immoderatum. 1013
- 998 postremo ante oculos res rem finire videtur: 998
 aër dissaepit collis atque aëra montes,
 970 terra mare et contra mare terras terminat omnis:
 omne quidem vero nil est quod finiat extra. 1001
 Praeterea si iam finitum constituatur 968
 omne quod est spatium, siquis procurrat ad oras
 970 ultimus extremas iaciatque volatile telum, 970
 975 id validis utrum contortum viribus ire
 quo fuerit missum mavis longeque volare,

- an prohibere aliquid censes obstareque posse?
alterutrum fatearis enim sumasque necessest.
- 975 quorum utrumque tibi effugium praecludit et omne 975
980 cogit ut exempla concedas fine patere.
nam sive est aliquid quod probeat efficiatque
quo minu' quo missumst veniat finique locet se,
sive foras fertur, non est a fine profectum.
- 980 hoc pacto sequar atque, oras ubicumque locaris 980
985 extremas, quaeram quid telo denique fiat.
fiet uti nusquam possit consistere finis,
effugiumque fugae prolatet copia semper.
praeterea spatium summai totius omne
- 985 undique si inclusum certis consisteret oris 985
990 finitumque foret, iam copia material
undique ponderibus solidis confluet ad imum,
nec res ulla geri sub caeli tegmine posset,
nec foret omnino caelum neque lumina solis;
- 990 quippe ubi materies omnis cumulata iaceret 990
995 ex infinito iam tempore subsidendo.
at nunc, nimirum, requies data principiorum
corporibus nullast, quia nil est funditus imum,
quo quasi confluere et sedes ubi ponere possint.
- 995 semper in adsiduo motu res quaeque geruntur 995
1000 partibus in cunctis, infernaque suppeditantur
ex infinito cita corpora material. 997
- 1002 est igitur natura loci spatiumque profundi, 1002
quod neque clara suo percurrere fulmina cursu
perpetuo possint aevi labentia tractu
- 1005 nec prorsum facere ut restet minus ire meando 1005
usque adeo passim patet ingens copia rebus,
finibus exemptis, in cunctas undique partis.
nec mare nec tellus neque caeli lucida templa
- 1015 nec mortale genus nec divum corpora sancta 1015
1010 exiguum possent horai sistere tempus:
nam dispulsa suo de coetu material
copia ferretur magnum per inane soluta,

- sive adeo potius numquam concreta creasset
 1020 ullam rem, quoniam cogi disiecta nequisset. 1020
 1015 nam certe neque consilio primordia rerum
 ordine se suo quaeque sagaci mente locarunt
 nec quos quaeque darent motus pepigere profecto,
 sed quia multa modis multis mutata per omne
 1025 ex infinito vexantur percita plagis, 1025
 1020 omne genus motus et coetus experiundo
 tandem deveniunt in talis disposituras,
 qualibus haec rerum consistit summa creata,
 et multos etiam magnos servata per annos
 1030 ut semel in motus coniectast convenientis, 1030
 1025 efficit ut largis avidum mare fluminis undis
 integrent amnes et solis terra vapore
 fota novet fetus summissaque gens animantum
 floreat et vivant labentes aetheris ignes;
 1035 quod nullo facerent pacto, nisi material 1035
 1030 ex infinito suboriri copia posset,
 unde amissa solent reparare in tempore quaeque.
 nam veluti privata cibo natura animantum
 diffluit amittens corpus, sic omnia debent
 1040 dissolui simul ac defecit suppeditare 1040
 1035 materies aliqua ratione aversa viai.
 nec plagae possunt extrinsecus undique summam
 conservare omnem, quaecumque est conciliata:
 cudere enim crebro possunt partemque morari,
 1045 dum veniant aliae ac suppleri summa queatur; 1045
 1040 interdum resilire tamen coguntur et una
 principii rerum spatium tempusque fugai
 largiri, ut possint a coetu libera ferri.
 quare etiam atque etiam suboriri multa necessest.
 1050 et tamen ut plagae quoque possint suppetere ipsae, 1050
 1045 infinita opus est vis undique material.
 Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi,
 in medium summae quod dicunt omnia niti,
 atque ideo mundi naturam stare sine ullis
 1055 ictibus externis neque quoquam posse resolvi 1055

- 1050 summa atque ima, quod in medium sint omnia nixa;
 (ipsum si quicquam posse in se sistere credis.)
 et quae pondera sint sub terris omnia sursum
 nitier in terraque retro requiescere posta,
 1060 ut per aquas quae nunc rerum simulacra videmus. 1060
 1055 et simili ratione animalia suppa vagari
 contendunt, neque posse e terris in loca caeli
 reccidere inferiora magis quam corpora nostra
 sponte sua possint in caeli templa volare;
 1065 illi cum videant solem, nos sidera noctis 1065
 1060 cernere, et alternis nobiscum tempora caeli
 dividere et noctes parilis agitare diebus.
 sed vanus stolidis haec . . . . .
 amplexi quod habent perv . . . . .
 1070 nam medium nil esse potest 1070
 1065 infinita; neque omnino, si iam *medium sit*,
 possit ibi quicquam consistere . . . . .
 quam quavis alia longe ratione . . . . .
 omnis enim locus ac spatium, quod inane *vocamus*,
 1075 per medium, per non medium, concedere *debet* 1075
 1070 aequae ponderibus, motus qua cumque feruntur;
 nec quisquam locus est, quo corpora cum venerunt,
 ponderis amissa vi possint stare in inani,
 nec quod inane autemst ulli subsistere debet,
 1080 quin, sua quod natura petit, concedere pergat. 1080
 1075 haud igitur possunt tali ratione teneri
 res in concilium medii cuppedine vinctae.

Praeterea quoniam non omnia corpora fingunt
 in medium niti, sed terrarum atque liquoris,

*

- 1085 et quasi terreno quae corpore contineantur, 1085
 1080 umorem ponti magnasque e montibus undas,
 at contra tenuis exponunt aëris auras
 et calidos simul a medio differrier ignis,
 atque ideo totum circum tremere aethera signis
 1090 et solis flammam per caeli caerula pasci, 1090
 1085 quod calor a medio fugiens se ibi conligat omnis,

nec prorsum arboribus summos frondescere ramos
posse, nisi a terris paulatim cuique cibatum

*

- ne volucris ritu flammis moenia mundi 1102
1095 diffugiant subito magnum per inane soluta,
1090 et ne cetera consimili ratione sequantur,
neve ruant caeli tonitralia templa superne 1105
terraque se pedibus raptim subducatur et omnis
inter permixtas rerum caelique ruinas
1100 corpora solventes abeat per inane profundum,
1095 temporis ut puncto nil extet reliquiarum,
desertum praeter spatium et primordia caeca. 1110
nam quacumque prius de parti corpora desse
constitues, haec rebus erit pars ianua leti:
1105 hac se turba foras dabit omnis materiai.
1100 Haec sic pernosces parva perdoctus opella.
namque alid ex alio clarescet, nec tibi caeca 1115
nox iter eripiet, quin ultima naturai
pervideas: ita res accendent lumina rebus.
-

T. LUCRETI CARI
DE RERUM NATURA
LIBER SECUNDUS.

- Suave, mari magno turbantibus aequora ventis
e terra magnum alterius spectare laborem;
non quia vexari quemquamst iucunda voluptas,
sed quibus ipse malis careas quia cernere suavest.
- 5 suave etiam belli certamina magna tueri 6
per campos instructa, tua sine parte pericli: 5
sed nil dulcius est, bene quam munita tenere
edita doctrina sapientum templa serena,
despicere unde queas alios passimque videre
- 10 errare atque viam palantis quaerere vitae,
certare ingenio, contendere nobilitate,
noctes atque dies niti praestante labore
ad summas emergere opes rerumque potiri.
o miseras hominum mentes, o pectora caeca!
- 15 qualibus in tenebris vitae quantisque periclis
degitur hoc aevi quodcumquest! nonne videre
nil aliud sibi naturam latrare, nisi utqui
corpore seiunctus dolor absit, mensque fruatur
iucundo sensu, cura semota metuque?
- 20 ergo corpoream ad naturam pauca videmus
esse opus omnino, quae demant cumque dolorem.
delicias quoque uti multas substernere possint,
gratius interdum, neque natura ipsa requirit,
si non aurea sunt iuvenum simulacra per aedes

- 25 lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
 lumina nocturnis epulis ut suppeditentur,
 nec domus argento fulgenti auroque renidet,
 nec citharae reboant laqueata aurataque tecta,
 cum tamen inter se prostrati in gramine molli
 30 propter aquae rivum sub ramis arboris altae
 non magnis opibus iucunde corpora curant,
 praesertim cum tempestas adridet et anni
 tempora conspergunt viridantis floribus herbas.
 nec calidae citius decedunt corpore febres,
 35 textilibus si in picturis ostroque rubenti
 iacteris, quam si in plebeia veste cubandumst.
 quapropter quoniam nil nostro in corpore gazae
 proficiunt neque nobilitas nec gloria regni,
 quod superest, animo quoque nil prodesse putandum:
 40 si non forte tuas legiones per loca campi
 fervere cum videas, belli simulacra cientis,
 subsidiis magnis et equom vi constabilitas,
 ornatas armis pariter pariterque animatas,

*

- 43^a fervere cum videas classem lateque vagari,
 his tibi tum rebus timefactae religiones
 45 effugiunt animo pavide, mortisque timores
 tum vacuum pectus lincunt curaque solutum.
 quod si ridicula haec ludibriaque esse videmus,
 re veraque metus hominum curaeque sequaces
 nec metuunt sonitus armorum nec fera tela
 50 audacterque inter reges rerumque potentis
 versantur neque fulgorem reverentur ab auro
 nec clarum vestis splendorem purpureai,
 quid dubitas quin omni' sit haec rationi' potestas?
 omnis cum in tenebris praesertim vita laboret:
 55 nam veluti pueri trepidant atque omnia caecis
 in tenebris metuunt, sic nos in luce timemus
 interdum, nilo quae sunt metuenda magis quam
 quae pueri in tenebris pavitant finguntque futura.
 hunc igitur terrorem animi tenebrasque necessest

60 non radii solis neque lucida tela diei
discutiant, sed naturae species ratioque.

Nunc age, quo motu genitalia materialia
corpora res varias gignant genitasque resolvant,
et qua vi facere id cogantur, quaeque sit ollis
65 reddita mobilitas magnum per inane meandi,
expediam: tu te dictis praebere memento.
nam certe non inter se stipata cohaeret
materies, quoniam minui rem quamque videmus,
et quasi longinquo fluere omnia cernimus aevo

70 ex oculisque vetustatem subducere nostris,
cum tamen incolumis videatur summa manere
propterea quia, quae decedunt corpora cuique,
unde abeunt minuunt, quo venere augmine donant.
illa senescere at haec contra florescere cogunt,

75 nec remorantur ibi. sic rerum summa novatur
semper, et inter se mortales mutua vivunt.
augescunt aliae gentes, aliae minuuntur,
inque brevi spatio mutantur saecula animantum
et quasi cursores vitae lampada tradunt.

80 Si cessare putas rerum primordia posse
cessandoque novos rerum progignere motus,
avius a vera longe ratione vagaris.
nam quoniam per inane vagantur, cuncta necessest
aut gravitate sua ferri primordia rerum,

85 aut ictu forte alterius. nam *cum* cita saepe
obvia confluxere, fit ut diversa repente
dissiliant; neque enim mirum, durissima quae sint
ponderibus solidis neque quicquam a tergo ibus obstat.
et quo iactari magis omnia materialia

90 corpora pervideas, reminiscere totius imum
nil esse in summa, neque habere ubi corpora prima
consistant; quoniam spatium sine fine modoquest,
inmensumque patere in cunctas undique partis
pluribus ostendi et certa ratione probatumst.

95 quod quoniam constat, nimirum, nulla quies est
reddita corporibus primis per inane profundum,

- sed magis adsiduo varioque exercita motu
 partim intervallis magnis confulta resultant,
 pars etiam brevibus spatiis vexantur ab ictu.
 100 et quaecumque magis condenso conciliatu
 exiguis intervallis convecta resultant,
 indupedita suis perplexis ipsa figuris,
 haec validas saxi radices et fera ferri
 corpora constituunt et cetera *de* genere horum
 105 paucula. quae porro magnum per inane vagantur

*

- cetera dissiliunt longe longeque recursant
 in magnis intervallis: haec aëra rarum
 sufficiunt nobis et splendida lumina solis.
 multaque praeterea magnum per inane vagantur,
 110 conciliis rerum quae sunt reiecta nec usquam
 consociare etiam motus potuere recepta.
 cuius, uti memoro, rei simulacrum et imago
 ante oculos semper nobis versatur et instat.
 contemplator enim, cum solis lumina cumque
 115 inserti fundunt radii per opaca domorum:
 multa minuta modis multis per inane videbis
 corpora misceri, radiorum lumine in ipso,
 et velut aeterno certamine proelia pugnare
 edere turmatim certantia nec dare pausam,
 120 conciliis et discidiis exercita crebris;
 conicere ut possis ex hoc, primordia rerum
 quale sit in magno iactari semper inani.
 dumtaxat, rerum magnarum parva potest res
 exemplare dare et vestigia notitiae.
 125 hoc etiam magis haec animum te advertere par est
 corpora quae in solis radiis turbare videntur,
 quod tales turbae motus quoque materiali
 significant clandestinos caecosque subesse.
 multa videbis enim plagis ibi percita caecis
 130 commutare viam retroque repulsa reverti,
 nunc huc nunc illuc, in cunctas undique partis
 scilicet, hic a principiis est omnibus error.

prima moventur enim per se primordia rerum,
 inde ea quae parvo sunt corpora conciliatu
 135 et quasi proxima sunt ad viris principiorum,
 ictibus illorum caecis impulsa cientur,
 ipsaque proporro paulo maiora lacescunt.
 sic a principiis ascendit motus et exit
 paulatim nostros ad sensus; ut moveantur
 140 illa quoque, in solis quae lumine cernere quimus
 nec quibus id faciant plagis apparet aperte.

Nunc quae mobilitas sit reddita materiai
 corporibus, paucis licet hinc cognoscere, Memmi.
 primum aurora novo cum spargit lumine terras,
 145 et variae volucres nemora avia pervolitantes
 aëra per tenerum liquidis loca vocibus opplent,
 quam subito soleat sol ortus tempore tali
 convestire sua perfundens omnia luce,
 omnibus in promptu manifestumque esse videmus.
 150 at vapor is quem sol mittit lumenque serenum
 non per inane meat vacuum; quo tardius ire
 cogitur, aërias quasi dum diverberat undas;
 nec singillatim corpuscula quaeque vaporis
 sed complexa meant inter se conque globata;
 155 quapropter simul inter se retrahuntur et extra
 officiuntur, uti cogantur tardius ire.
 at quae sunt solida primordia simplicitate,
 cum per inane meant vacuum, nec res remoratur
 ulla foris, atque ipsa suis e partibus unum,
 160 unum, in quem coepere locum conixa feruntur,
 debent, nimirum, praecellere mobilitate
 et multo citius ferri quam lumina solis
 multiplexque loci spatium transcurrere eodem
 tempore quo solis pervolgant fulgura caelum.

*

165 nec persectari primordia singula quaeque,
 ut videant qua quicque geratur cum ratione.
 165 At quidam contra haec, ignari materiai,
 naturam non posse, deum sine numine, rentur

- tanto opere humanis rationibus admoderate
 170 tempora mutare annorum frugesque creare
 et iam cetera, mortalis quae suadet adire
 ipsaque deducit dux vitae dia voluptas
 et res per Veneris blanditur saecula propagent,
 ne genus occidat humanum. quorum omnia causa
 175 constituisse deos cum fingunt, omnibu' rebus
 magno opere a vera lapsi ratione videntur.
 nam quamvis rerum ignorem primordia quae sint,
 hoc tamen ex ipsis caeli rationibus ausim
 confirmare aliisque ex rebus reddere multis,
 180 nequaquam nobis divinitus esse creatam
 naturam mundi: tanta stat praedita culpa.
 quae tibi posterius, Memmi, faciemus aperta:
 nunc id quod superest de motibus expediemus.
- Nunc locus est, ut opinor, in his illud quoque rebus
 185 confirmare tibi, nullam rem posse sua vi
 corpoream sursum ferri sursumque meare.
 ne tibi dent in eo flammaram corpora fraudem:
 sursus enim versus gignuntur et augmina sumunt,
 || et sursum nitidae fruges arbustaque crescunt, ||
 190 pondera, quantum in sest, cum deorsum cuncta ferantur.
 nec cum subsiliunt ignes ad tecta domorum
 et celeri flamma degustant tigna trabesque,
 sponte sua facere id sine vi subeunte putandumst.
 quod genus, e nostro cum missus corpore sanguis
 195 emicat exultans alte spargitque cruorem.
 nonne vides etiam quanta vi tigna trabesque
 respuat umor aquae? nam quo magis ursimus alte
 directa et magna vi multi pressimus aegre,
 tam cupide sursum revomit magis atque remittit,
 200 plus ut parte foras emergant exiliantque.
 nec tamen haec, quantumst in se, dubitamus, opinor,
 quin vacuum per inane deorsum cuncta ferantur.
 sic igitur debent flammae quoque posse per auras
 aëris expressae sursum succedere, quamquam
 205 pondera, quantum in sest, deorsum deducere pugnent.

- nocturnasque faces caeli sublime volantis
 nonne vides longos flammaram ducere tractus
 in quascumque dedit partis natura meatum?
 non cadere in terram stellas et sidera cernis?
- 210 sol etiam *caeli* de vertice dissipat omnis
 ardorem in partis et lumine conserit arva:
 in terras igitur quoque solis vergitur ardor.
 transversosque volare per imbris fulmina cernis,
 nunc hinc nunc illinc abrupti nubibus ignes
- 215 concursant: cadit in terras vis flammea volgo.
 Illud in his quoque te rebus cognoscere avemus,
 corpora cum deorsum rectum per inane feruntur
 ponderibus propriis, incerto tempore ferme
 incertisque locis spatio depellere paulum,
- 220 tantum quod momen mutatum dicere possis.
 quod nisi declinare solerent, omnia deorsum
 imbris uti guttae caderent per inane profundum
 nec foret offensus natus nec plaga creata
 principiis: ita nil umquam natura creasset.
- 225 Quod si forte aliquis credit graviora potesse
 corpora, quo citius rectum per inane ferantur,
 incidere ex supero levioribus atque ita plagas
 gignere, quae possint genitalis reddere motus,
 avius a vera longe ratione recedit.
- 230 nam per aquas quaecumque cadunt atque aëra rarum,
 haec pro ponderibus casus celerare necessest
 propterea quia corpus aquae naturaeque tenvis
 aëris haut possunt aequae rem quamque morari,
 sed citius cedunt gravioribus exsuperata:
- 235 at contra nulli de nulla parte neque ullo
 tempore inane potest vacuum subsistere rei,
 quin, sua quod natura petit, concedere pergat;
 omnia quapropter debent per inane quietum
 aequae ponderibus non aequis concita ferri.
- 240 haud igitur poterunt levioribus incidere umquam
 ex supero graviora neque ictus gignere per *se*,
 qui varient motus, per quos natura gerat res.

quare etiam atque etiam paulum inclinare necessest
 corpora; nec plus quam minimum, ne fingere motus
 245 obliquos videamur et id res vera refutet.

namque hoc in promptu manifestumque esse videmus,
 pondera, quantum in sest, non posse obliqua meare,
 ex supero cum praecipitant, quod cernere possis:
 sed nil omnino recta regione viai

250 declinare quis est qui ~~posset~~ cernere sese? ?

Denique si semper motus conectitur omnis
 et vetere exoritur semper novus ordine certo,
 nec declinando faciunt primordia motus
 principium quoddam, quod fati foedera rumpat

255 ex infinito ne causam causa sequatur,
 libera per terras unde haec animantibus exstat,
 undest haec, inquam, fatis avolsa potestas,
 per quam progredimur quo ducit quemque voluntas,
 declinamus item motus nec tempore certo

260 nec regione loci certa, sed ubi ipsa tulit mens?
 nam dubio procul his rebus sua cuique voluntas
 principium dat, et hinc motus per membra rigantur.
 nonne vides etiam patefactis tempore puncto
 carceribus non posse tamen prorumpere equorum

265 vim cupidam tam de subito quam mens avet ipsa?
 omnis enim, totum per corpus, material
 copia conciri debet, concita per artus
 omnis ut studium mentis conexa sequatur;
 ut videas initum motus a corde creari

270 ex animique voluntati procedere primum,
 inde dari porro per totum corpus et artus.
 nec similest ut cum impulsu procedimus ictu,
 viribus alterius magnis magnoque coactu;
 nam tum materiem totius corporis omnem

275 perspicuumst nobis invitis ire rapique,
 donec eam refrenavit per membra voluntas.
 iamne vides igitur, quamquam vis externa multos
 pellat et invitos cogat procedere saepe
 praecipitesque rapi, tamen esse in pectore nostro

Rom.
 mult. 91

si
 put
 digne
 hinc
 pr
 after
 reae.

- 280 quiddam quod contra pugnare obstareque possit?
 cuius ad arbitrium quoque copia material
 cogitur interdum flecti per membra per artus
 et proiecta refrenatur retroque residit.
 quare in seminibus quoque idem fateare necessest,
 285 esse aliam praeter plagas et pondera causam
 motibus, unde haec est nobis innata potestas;
 de nilo quoniam fieri nil posse videmus.
 pondus enim prohibet ne plagis omnia fiant
 externa quasi vi: sed ne mens ipsa necessum
 290 intestinum habeat cunctis in rebus agendis
 et devicta quasi cogatur ferre patique,
 id facit exiguum clinamen principiorum
 nec regione loci certa nec tempore certo.
 Nec stipata magis fuit umquam material
 295 copia nec porro maioribus intervallis:
 nam neque adaugescit quicquam neque deperit inde.
 quapropter quo nunc in motu principiorum
 corpora sunt, in eodem ante acta aetate fuere
 et post haec semper simili ratione ferentur,
 300 et quae consuerunt gigni gignentur eadem
 condicione et erunt et crescent vique valebunt,
 quantum cuique datumst per foedera naturai.
 nec rerum summam commutare ulla potest vis:
 nam neque quo possit genus ullum material
 305 *immenso* effugere ex omni quicquamst, neque in omne
 unde coorta queat nova vis inrumpere et omnem
 naturam rerum mutare et vertere motus.
 Illud in his rebus non est mirabile, quare,
 omnia cum rerum primordia sint in motu,
 310 summa tamen summa videatur stare quiete,
 praeter quam siquid proprio dat corpore motus.
 omnis enim longe nostris ab sensibus infra
 primorum natura iacet; quapropter, ubi ipsa
 cernere iam nequeas, motus quoque surpere debent;
 315 praesertim cum, quae possimus cernere, celent
 saepe tamen motus, spatio diducta locorum.

- nam saepe in colli tondentes pabula laeta
lanigerae reptant pecudes quo quamque vocantes
invitant herbae gemmantes rore recenti,
320 et satiati agni ludunt blandeque coruscant;
omnia quae nobis longe confusa videntur
et velut in viridi candor consistere colli.
praeterea magnae legiones cum loca cursu
camporum complent belli simulacra cientes,
325 fulgor ibi ad caelum se tollit, totaque circum
aere renidescit tellus, supterque virum vi
excitur pedibus sonitus, clamoreque montes
icti reiectant voces ad sidera mundi,
et circum volitant equites mediosque repente
330 tramittunt valido quatientes impete campos:
et tamen est quidam locus altis montibus, *unde*
stare videntur et in campis consistere fulgor.
- Nunc age, iam deinceps cunctarum exordia rerum
qualia sint et quam longe distantia formis
335 percipe, multigenis quam sint variata figuris;
non quo multa parum simili sint praedita forma,
sed quia non volgo paria omnibus omnia constant.
nec mirum: nam cum sit eorum copia tanta,
ut neque finis, uti docui, neque summa sit ulla,
340 debent, nimirum, non omnibus omnia prorsum
esse pari filo similique adfecta figura.
praeterea genus humanum mutaeque natantes
squamigerum pecudes et laeta armenta feraeque,
et variae volucres, laetantia quae loca aquarum
345 concelebrant circum ripas fontisque lacusque,
et quae pervolgant nemora avia pervolitantes —
quorum unum quidvis generatim sumere perge:
invenies tamen inter se differre figuris.
nec ratione alia proles cognoscere matrem
350 nec mater posset prolem; quod posse videmus
nec minus atque homines inter se nota cluere.
nam saepe ante deum vitulus delubra decora
turicremas propter mactatus concidit aras,

- sanguinis expirans calidum de pectore flumen:
 355 at mater viridis saltus orbata peragrans
 noscit humi pedibus vestigia pressa bisulcis,
 omnia convisens oculis loca, si queat usquam
 conspiciere amissum fetum, completque querellis
 frondiferum nemu' subsistens, et crebra revisit
 360 ad stabulum, desiderio perfixa iuvenci,
 nec tenerae salices atque herbae rore vigentes
 fluminaque illa queunt summis labentia ripis
 oblectare animum subitoque avertere curam,
 nec vitulorum aliae species per pabula laeta
 365 derivare queunt animum curaque levare:
 usque adeo quiddam proprium notumque requirit.
 praeterea teneri tremulis cum vocibus haedi
 cornigeras norunt matres, agnique petulci
 balantum pecudes: ita, quod natura reposcit,
 370 ad sua quisque fere decurrunt ubera lactis.
 postremo quodvis frumentum non tamen omne
 quique suo genere inter se simile esse videbis,
 quin intercurrat quaedam distantia formis.
 concharumque genus parili ratione videmus
 375 pingere telluris gremium, qua mollibus undis
 litoris incurvi bibulam pavit aequor harenam.
 quare etiam atque etiam simili ratione necessest,
 natura quoniam constant neque facta manu sunt
 unius ad certam formam primordia rerum,
 380 dissimili inter se quaedam volitare figura.

*

- perfacilest animi ratione exsolvere nobis
 quare fulmineus multo penetratior ignis
 quam noster fuat e taedis terrestribus ortus:
 dicere enim possis caelestem fulminis ignem
 385 subtilem magis e parvis constare figuris
 atque ideo transire foramina quae nequit ignis
 noster hic e lignis ortus taedaeque creatus.
 praeterea lumen per cornum transit, at imber
 respuitur. quare? nisi luminis illa minora

- 390 corpora sunt quam de quibus est liquor almus aquarum.
et quamvis subito per colum vina videmus
perfluere: at contra tardum cunctatur olivom,
aut quia, nimirum, maioribus est elementis
aut magis hamatis inter se perque plicatis,
395 atque ideo fit uti non tam diducta repente
inter se possint primordia singula quaeque
singula per cuiusque foramina permanare.
huc accedit uti mellis lactisque liquores
iucundo sensu linguae tractentur in ore:
400 at contra taetra absinthi natura ferique
centauri foedo pertorquent ora sapore;
ut facile agnoscas e levibus atque rutundis
esse ea quae sensus iucunde tangere possunt,
at contra quae amara atque aspera cumque videntur,
405 haec magis hamatis inter se nexa teneri
proptereaque solere vias rescindere nostris
sensibus introituque suo perrumpere corpus.
omnia postremo bona sensibus et mala tactu
dissimili inter se pugnant perfecta figura;
410 ne tu forte putes serrae stridentis acerbum
horrorem constare elementis levibus aequae
ac musaea mele, per chordas organici quae
mobilibus digitis expergefata figurant,
neu simili penetrare putes primordia forma
415 in nares hominum, cum taetra cadavera torrent,
et cum scena croco Cilici perfusa recens est
araque Panchaeos exhalat propter odores,
neve bonos rerum simili constare colores
semine constituas, oculos qui pascere possunt,
420 et qui compungunt aciem lacrimareque cogunt
aut foeda specie diri turpesque videntur.
omnis enim, sensus quae mulcet cumque † videntur
haut sine principali aliquo levore creatast:
at contra quaecumque molesta atque aspera constat,
425 non aliquo sine materiae squalore repertast.
sunt etiam quae iam nec levia iure putantur

- esse neque omnino flexis mucronibus unca,
 sed magis angellis paulum prostantibus, utqui
 titillare magis sensus quam laedere possint;
 430 fecula iam quo de generest inulaeque saporēs.
 denique iam calidos ignis gelidamque pruinam
 dissimili dentata modo compungere sensus
 corporis indicio nobis est tactus uterque.
 tactus enim, tactus, pro, divum numina sancta,
 435 corporis est sensus, vel cum res externa sese
 insinuat, vel cum laedit quae in corpore natast
 aut iuvat egrediens genitalis per Veneris res,
 aut ex offensu cum turbant corpore in ipso
 semina confunduntque inter se concita sensum;
 440 ut si forte manu quamvis iam corporis ipse
 tute tibi partem ferias atque experiare.
 quapropter longe formas distare necessest
 principiis, varios quae possint edere sensus.
- Denique quae nobis durata ac spissa videntur,
 445 haec magis hamatis inter sese esse necessest
 et quasi ramosis alte compacta teneri.
 in quo iam genere in primis adamantina saxa
 prima acie constant ictus contemnere sueta
 et validi silices ac duri robora ferri
 450 aeraque quae claustris restantia vociferantur.
 illa quidem debent e levibus atque rutundis
 esse magis, fluvido quae corpore liquida constant.
 namque papaveris haustus itemst facilis quasi aquarum, 453
 455 et percussus item proclive volubilis exstat; 455
 455 nec retinentur enim inter se glomeramina quaeque. 454
 sed quod amara vides eadem quae fluvida constant, 464
 465 sudor uti maris est, minime mirabile debet 465
- . . . . .
 nam quod fluvidus est, e levibus atque rutundis
 est, *et squalida* multa creant admixta doloris
 460 corpora. nec tamen haec retineri hamata necessumst:
 scilicet esse globosa tamen, cum squalida constant,
 470 provolvi simul ut possint et laedere sensus. 470

et quo mixta putes magis aspera levibus esse
 principiis, undest Neptuni corpus acerbum,
 465 est ratio discernendi seorsumque videndi, 473
 475 umor dulcis, ubi per terras crebrius idem 474
 percolatur, ut in foveam fluat ac mansuescat; 475
 474 linquit enim supera taetri primordia viri, 476
 479 aspera quom. magis in terris haerescere possint. 477
 470 omnia postremo quae puncto tempore cernis 486
 diffugere, ut fumum nebulas flammisque, necessest,
 si minus omnia sunt e levibus atque rutundis,
 at non esse tamen perplexis indupedita,
 460 pungere uti possint corpus penetrareque saxa, 460
 475 nec tamen haerere inter se quod cumque videmus

*

sensibus esse datum, facile ut cognoscere possis
 non e perplexis sed acutis esse elementis. 483

*

Quod quoniam docui, pergam conectere rem quae 478
 ex hoc apta fidem ducat, primordia rerum
 480 finita variare figurarum ratione.
 quod si non ita sit, rursum iam semina quaedam
 esse infinito debebunt corporis auctu.
 namque in eadem una cuiusvis iam brevitate
 corporis inter se multum variare figurae
 485 non possunt. fac enim minimis e partibus esse
 corpora prima tribus, vel paulo pluribus auge:
 nempe ubi eas partis unius corporis omnis,
 summa atque ima locans, transmutans dextera laevis,
 omnimodis expertus eris, quam quisque det ordo
 490 formai speciem totius corporis eius,
 quod superest si forte voles variare figuras,
 addendum partis alias erit. inde sequetur,
 adsimili ratione alias ut postulet ordo,
 si tu forte voles etiam variare figuras.
 495 ergo formarum novitatem corporis augmen
 subsequitur. quare non est ut credere possis
 esse infinitis distantia semina formis,

ne quaedam cogas inmani maximitate
esse, supra quod iam docui non posse probari.

*

- 500 iam tibi barbaricae vestes Meliboeaque fulgens
purpura Thessalico concharum infecta colore
caudaque pavonum ridenti imbuta lepore
caeca novo rerum superata colore iacerent
et contemptus odor smyrnae mellisque saporēs,
505 et cycnea mele Phoebeaque daedala chordis
carmina consimili ratione oppressa silerent:
namque aliis aliud praestantius exoreretur.
cedere item retro possent in deteriores
omnia sic partis, ut diximus in melioris:
510 namque aliis aliud retro quoque taetrius esset
naribus auribus atque oculis orisque saporī.
quae quoniam non sunt, *sed* rebus reddita certa
finis utrimque tenet summam, fateare necessest
materiem quoque finitis differre figuris.
515 denique ab ignibus ad gelidas iter usque pruinas
finitumst retroque pari ratione remensumst.
omnis enim calor ac frigus mediique tepores
interutrasque iacent explentes ordine summam:
ergo finita distant ratione creata,
520 ancipiti quoniam mucroni utrimque notantur,
hinc flammis illinc rigidis infesta pruinis.
Quod quoniam docui, pergam conectere rem quae
ex hoc apta fidem ducat, primordia rerum,
inter se simili quae sunt perfecta figura,
525 infinita cluere. etenim distantia cum sit
formarum finita, necessest quae similes sint
esse infinitas, aut summam materiai
finitam constare, id quod non esse probavi.

*

- versibus ostendi corpuscula materiai
530 ex infinito summam rerum usque tenere
undique protelo plagarum continuato.
nam quod rara vides magis esse animalia quaedam

- fecundamque minus naturam cernis in illis,
at regione locoque alio terrisque remotis
535 multa licet genere esse in eo numerumque repleri;
sicut quadripedum cum primis esse videmus
in genere anguimanus elephantos, India quorum
milibus e multis vallo munitur eburno,
ut penitus nequeat penetrari: tanta ferarum
540 vis est; quarum nos perpauca exempla videmus.
sed tamen id quoque uti concedam, quam lubet esto
unica res quaedam nativo corpore sola,
cui similis toto terrarum *nulla* sit orbi:
infinita tamen nisi erit vis material,
545 unde ea progigni possit concepta, creari
non poterit, neque, quod superest, procreescere alique.
quippe etenim sumantur uti finita per omne
corpora iactari unius genitalia rei,
unde ubi qua vi et quo pacto congressa coibunt
550 materiae tanto in pelago turbaque aliena?
non, ut opinor, habent rationem conciliandi:
sed quasi naufragiis magnis multisque coortis
disiectare solet magnum mare transtra gubernata
antennas proram malos tonsasque natantis,
555 per terrarum omnis oras fluitantia aplustra
ut videantur et indicium mortalibus edant,
infidi maris insidias virisque dolumque
ut vitare velint, neve ullo tempore credant,
subdola cum ridet placidi pellacia ponti,
560 sic tibi si finita semel primordia quaedam
constitues, aevom debebunt sparsa per omnem
disiectare aestus diversi material,
numquam in concilium ut possint compulsa coire
nec remorari in concilio nec crescere adaucta;
565 quorum utrumque palam fieri manifesta docet res,
et res progigni et genitas procreescere posse.
esse igitur genere in quovis primordia rerum
infinita palamst, unde omnia suppeditantur.
Nec superare queunt motus itaque exitiales

- 570 perpetuo neque in aeternum sepelire salutem,
 nec porro rerum genitales auctificique
 motus perpetuo possunt servare creata.
 sic aequo geritur certamine principiorum
 ex infinito contractum tempore bellum.
- 575 nunc hic nunc illic superant vitalia rerum,
 et superantur item. miscetur funere vago,
 quem pueri tollunt visentis luminis oras;
 nec nox ulla diem neque noctem aurora secutast,
 quae non audierit mixtos vagitibus aegris
- 580 ploratus mortis comites et funeris atri.

- Illud in his obsignatum quoque rebus habere
 convenit et memori mandatum mente tenere,
 nil esse, in promptu quorum natura videtur,
 quod genere ex uno consistat principiorum,
- 585 nec quicquam quod non permixto semine constet.
 et quodcumque magis vis multas possidet in se
 atque potestates, ita plurima principiorum
 in sese genera ac varias docet esse figuras.
 principio tellus habet in se corpora prima,
- 590 unde mare immensum volventes frigora fontes
 adsidue renovent, habet ignes unde oriantur:
 nam multis succensa locis ardent sola terrae,
 eximiis vero furit ignibus impetus Aetnae;
 tum porro nitidas fruges arbustaque laeta
- 595 gentibus humanis habet unde extollere possit,
 unde etiam fluvios frondes et pabula laeta
 montivago generi possit praebere ferarum.
 quare magna deum mater materque ferarum
 et nostri genetrix haec dictast corporis una.
- 600 Hanc veteres Graium docti cecinere poëtae

- .....
 sedibus in curru biiugos agitare leones,
 aëris in spatio magnam pendere docentes
 tellurem, neque posse in terra sistere terram.
 adiunxere feras, quia quamvis effera proles
- 605 officii debet molliri victa parentum.

- muralique caput summum cinxere corona,
 exiniis munita locis quia sustinet urbes.
 quo nunc insigni per magnas praedita terras
 horrifice fertur divinae matris imago.
 610 hanc variae gentes antiquo more sacrorum
 Idaeam vocitant matrem, Phrygiasque catervas
 dant comites, quia primum ex illis finibus edunt
 per terrarum orbem fruges coepisse creari.
 Gallos attribuunt, quia, numen qui violarint
 615 matris et ingrati genitoribus inventi sint,
 significare volunt indignos esse putandos,
 vivam progeniem qui in oras luminis edant.
 tympana tenta tonant palmis et cymbala circum
 concava, raucisonoque minantur cornua cantu,
 620 et Phrygio stimulat numero cava tibia mentis,
 telaque praeportant, violenti signa furoris,
 ingratos animos atque impia pectora volgi
 conterrere metu quae possint numini' divae.
 ergo cum primum magnas invecta per urbis
 625 munificat tacita mortalis muta salute,
 aere atque argento sternunt iter omne viarum,
 largifica stipe ditantes, ninguntque rosarum
 floribus umbrantes matrem comitumque catervas.
 hic armata manus, Curetas nomine Grai
 630 quos memorant Phrygios, inter se forte *quod armis*
 ludunt in numerumque exultant sanguine laeti,
 terrificas capitum quatientes momine cristas,
 Dictaeos referunt Curetas, qui Iovis illum
 vagitum in Creta quondam occultasse feruntur,
 635 cum pueri circum puerum pernixe chorea 635
 637 armati in numerum pulsarent aeribus aera, 637
 ne Saturnus eum malis mandaret adeptus
 aeternumque daret matri sub pectore volnus.
 640 propterea magnam matrem armati comitantur,
 640 aut quia significant divam praedicere ut armis
 ac virtute velint patriam defendere terram
 praesidioque parent decorique parentibus esse.

quae bene et eximie quamvis disposta ferantur,
 645 longe sunt tamen a vera ratione repulsa.
 645 omnis enim per se divom natura necessest 645
 immortalis aevo summa cum pace fruatur
 semota ab nostris rebus seiunctaque longe:
 nam privata dolore omni, privata periculis,
 650 ipsa suis pollens opibus, nil indiga nostri, 650
 650 nec bene promeritis capitur neque tangitur ira.
 655 hic si quis mare Neptunum Cereremque vocare 655
 constituit fruges et Bacchi nomine abuti
 mavolt quam laticis proprium proferre vocamen,
 concedamus ut hic terrarum dictitet orbem
 655 esse deum matrem, dum vera re tamen ipse 659
 660 religione animum turpi contingere parcat. 680
 652 Terra quidem vero caret omni tempore sensu, 652
 et quia multarum potitur primordia rerum,
 multa modis multis effert in lumina solis. 654
 660 saepe itaque ex uno tondentes gramina campo 660
 lanigerae pecudes et equorum duellica proles
 buceriaeque greges eodem sub tegmine caeli
 ex unoque sitim sedantes flumine aquai
 665 dissimili vivunt specie retinentque parentum 665
 665 naturam et mores generatim quaeque imitantur.
 tantast in quovis genere herbae material
 dissimilis ratio, tantast in flumine quoque.
 hinc porro quamvis animantem ex omnibus unam
 670 ossa cruor venae calor umor viscera nervi
 670 constituunt, quae sunt porro distantia longe, 670
 dissimili perfecta figura principiorum.
 tum porro quaecumque igni flammata cremantur,
 si nil praeterea, tamen haec in corpore celant,
 675 unde ignem iacere et lumen summittere possint
 675 scintillasque agere ac late differre favillam. 675
 cetera consimili mentis ratione peragrans
 invenies igitur multarum semina rerum
 corpore celare et varias cohibere figuras.
 680 denique multa vides, quibus et color et sapor una 679

- 680 reddita sunt cum odore in primis, pluraque dona 681
 . . . . .
 haec igitur variis debent constare figuris: 682
 nidor enim penetrat qua fucus non it in artus,
 fucus item sorsum, sorsum sapor insinuatur
 685 sensibus; ut noscas primis differre figuris. 685
 685 dissimiles igitur formae glomeramen in unum
 conveniunt, et res permixto semine constant.
 quin etiam passim nostris in versibus ipsis
 multa elementa vides multis communia verbis,
 690 cum tamen inter se versus ac verba necessest 690
 690 confiteare alia ex aliis constare elementis;
 non quo multa parum communis littera currat
 aut nulla inter se duo sint ex omnibus isdem,
 sed quia non volgo paria omnibus omnia constant.
 695 sic aliis in rebus item communia multa 695
 695 multarum rerum cum sint primordia, eorum
 dissimili tamen inter se consistere summa
 possunt; ut merito ex aliis constare feratur
 humanum genus et fruges arbustaque laeta.
 700 Nec tamen omnimodis coniecti posse putandumst 700
 700 omnia: nam volgo fieri portenta videres,
 semiferas hominum species existere, et altos
 interdum ramos eigni corpore vivo,
 multaque coniecti terrestria membra marinis,
 705 tum flammam taetro spirantis ore Chimaeras 705
 705 pascere naturam per terras omniparentis.
 quorum nil fieri manifestumst, omnia quando
 seminibus certis certa genetrice creata
 conservare genus crescentia posse videmus.
 710 scilicet, id certa fieri ratione necessust. 710
 710 nam sua cuique cibus ex omnibus intus in artus
 corpora discedunt conexaque convenientis
 efficiunt motus: at contra aliena videmus
 reicere in terras naturam; multaque caecis
 715 corporibus fugiunt e corpore, percita plagis, 715
 715 quae neque coniecti quoquam potuere neque inde

vitalis motus consentire atque imitari.
sed ne forte putes animalia sola teneri
legibus hisce, eadem ratio disterminat omnis

*

- 720 nam veluti tota natura dissimiles sunt 720
720 inter se genitae res quaeque, ita quamque necessest
dissimili constare figura principiorum; 722
725 semina cum porro distent, differre necessust 725
intervalla vias conexus pondera plagas
concursus motus; quae non animalia solum
725 corpora seiungunt, sed terras ac mare totum
secernunt caelumque a terris omne retentant.
730 Nunc age dicta meo dulci quaesita labore 730
percipe, ne forte haec albis ex alba rearis
principiis esse, ante oculos quae candida cernis,
730 aut ea quae nigrant nigro de semine nata;
nive alium quemvis quae sunt induta colorem,
735 propterea gerere hunc credas, quod materialai 735
corpora consimili sint eius tincta colore:
nullus enim color est omnino materialai
735 corporibus, neque par rebus neque denique dispar.
in quae corpora si nullus tibi forte videtur
740 posse animi iniectus fieri, procul avius erras. 740
nam cum caecigeni, solis qui lumina numquam
dispexere, tamen cognoscant corpora tactu,
740 ex ineunte aevo, nullo coniuncta colore, 743
scire licet nostrae quoque menti corpora posse
vorti in notitiam nullo circum lita fuco. 745
745 denique nos ipsi caecis quaecumque tenebris
tangimus, haud ullo sentimus tincta colore.
745 quod quoniam vinco fieri, nunc esse docebo

*

omnis enim color omnino mutatur et omnis

*

- 750 quod facere haud ullo debent primordia pacto. 750
immutabile enim quiddam superare necessest,
[723 sq.] = 336 sq. 743 post 748 L. B.

- ne res ad nilum redigantur funditus omnes:
 750 nam quodcumque suis mutatum finibus exit,
 continuo hoc mors est illius quod fuit ante.
 755 proinde colore cave contingas semina rerum, 755
 ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
 Praeterea si nulla coloris principiis est
 755 reddita natura et variis sunt praedita formis,
 e quibus omne genus gignunt variantque colores
 760 propterea, magni quod refert semina quaeque 760
 cum quibus et quali positura contineantur
 et quos inter se dent motus accipiantque,
 760 perfacile extemplo rationem reddere possis,
 cur ea quae nigro fuerint paulo ante colore,
 765 marmoreo fieri possint candore repente; 765
 ut mare, cum magni commorunt aequora venti,
 vertitur in canos candenti marmore fluctus:
 765 dicere enim possis, nigrum quod saepe videmus,
 materies ubi permixta est illius et ordo
 770 principiis mutatus et addita demptaque quaedam, 770
 continuo id fieri ut candens videatur et album.
 quod si caeruleis constarent aequora ponti
 770 seminibus, nullo possent albescere pacto:
 nam quocumque modo perturbes caerulea quae sint,
 775 numquam in marmoreum possunt migrare colorem. 775
 sin alio atque alio sunt semina tincta colore,
 quae maris efficiunt unum purumque nitorem,
 775 ut saepe ex aliis formis variisque figuris
 efficitur quiddam quadratum unaque figura,
 780 conveniebat, ut in quadrato cernimus esse 780
 dissimiles formas, ita cernere in aequore ponti
 aut alio in quovis uno puroque nitore
 780 dissimiles longe inter se variosque colores.
 praeterea nil officiant obstantque figurae
 785 dissimiles, quo quadratum minus omne sit extra, 785
 at varii rerum inpediunt prohibentque colores,
 quo minus esse uno possit res tota nitore.

- 785 Tum porro quae ducit et inlicit ut tribuamus
 principiis rerum nonnumquam causa colores,
 790 occidit, ex albis quoniam non alba creantur, 790
 nec quae nigra cluent de nigris, sed variis ex.
 quippe etenim multo proclivius exorientur
 790 candida de nullo quam nigro nata colore,
 794 aut alio quovis, qui contra pugnet et obstet. 794
 817 praeterea quoniam non certis certa figuris 817
 est natura coloris et omnia principiorum
 formamenta queunt in quovis esse nitore,
 795 cur ea quae constant ex illis non pariter sunt 820
 821 omne genus perfusa coloribus in genere omni?
 conveniebat enim corvos quoque saepe volantis
 ex albis album pinnis iactare colorem,
 et nigros fieri nigro de semine cycnos
 800 aut alio quovis uno varioque colore. 825
 795 Praeterea quoniam nequeunt sine luce colores 795
 esse, neque in lucem existunt primordia rerum,
 scire licet quam sint nullo velata colore:
 qualis enim caecis poterit color esse tenebris?
 805 lumine quin ipso mutatur propterea quod
 800 recta aut obliqua percussus luce refulget; 800
 pluma columbarum quo pacto in sole videtur,
 quae sita cervicemst circum collumque coronat:
 namque alias fit uti claro sit rubra pyropo,
 810 interdum quodam †sensu fit uti videatur
 805 inter curalium viridis miscere zmaragdus. 805
 caudaque pavonis, larga cum luce repletast,
 consimili mutat ratione obversa colores;
 qui quoniam quodam gignuntur luminis ictu,
 815 scire licet, sine eo fieri non posse putandumst.
 810 et quoniam plagae quoddam genus excipit in se 810
 pupula, cum sentire colorem dicitur album,
 atque aliud porro, nigrum cum et cetera sentit,
 nec refert ea quae tangas quo forte colore
 820 praedita sint, verum quali magis apta figura,
 815 scire licet nil principiis opus esse colores, 815

sed variis formis variantes edere tactus. 816

826 quin etiam quanto in partes res quaeque minutas 826
distrahitur magis, hoc magis est ut cernere possis

825 evanescere paulatim stinguique colorem;
ut fit ubi in parvas partis discerpitur austrum;

830 purpura poeniceusque color clarissimu' multo, 830
filatim cum distractumst, disperditur omnis;
noscere ut hinc possis prius omnem efflare colorem

880 particulas, quam discedant ad semina rerum.

Postremo quoniam non omnia corpora vocem

835 mittere concedis neque odorem, propterea fit 835
ut non omnibus adtribuas sonitus et odores:

sic oculis quoniam non omnia cernere quimus,

835 scire licet quaedam tam constare orba colore
quam sine odore ullo quaedam sonituque remota,

840 nec minus haec animum cognoscere posse sagacem 840
quam quae sunt aliis rebus privata notare.

Sed ne forte putes solo spoliata colore

840 corpora prima manere, etiam secreta teporis
sunt ac frigoris omnino calidique vaporis,

845 et sonitu sterila et suco ieiuna feruntur, 845
nec iaciunt ullum proprium de corpore odorem.
sicut amaracini blandum stactaeque liquorem

845 et nardi florem, nectar qui naribus halat,
cum facere instituas, cum primis quaerere par est,

850 quoad licet ac possis reperire, inolentis olivi 850
naturam, nullam quae mittat naribus auram,
quam minime ut possit mixtos in corpore odores

850 concoctosque suo contractans perdere viro,
propter eandem *rem* debent primordia rerum

855 non adhibere suum gignundis rebus odorem, 855
nec sonitum, quoniam nil ab se mittere possunt,
nec simili ratione saporem denique quemquam

855 nec frigus neque item calidum tepidumque vaporem,
cetera, quae comitant, tamen ut mortalia constent,

860 molli lenta, fragosa putri, cava corpore raro: 860
omnia sint a principiis seiuncta necessest,

immortalia si volumus subiungere rebus
 860 fundamenta, quibus nitatur summa salutis;
 ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
 865 Nunc ea quae sentire videmus cumque necessest 865
 ex insensilibus tamen omnia confiteare
 principiis constare. neque id manifesta refutant
 865 nec contra pugnant in promptu cognita quae sunt,
 sed magis ipsa manu ducunt et credere cogunt
 870 ex insensilibus, quod dico, animalia gigni. 870
 quippe videre licet vivos existere vermes
 stercore de taetro, putorem cum sibi nactast
 870 intempestivis ex imbribus umida tellus;
 praeterea cunctas itidem res vertere sese.
 875 vertunt se fluvii frondes et pabula laeta 875
 in pecudes, vertunt pecudes in corpora nostra
 naturam, et nostro de corpore saepe ferarum
 875 augescunt vires et corpora pennipotentum.
 ergo omnes natura cibos in corpora viva
 880 vertit et hinc sensus animantium procreat omnes, 880
 non alia longe ratione atque arida ligna
 explicat in flammis et in ignis omnia versat.
 880 iamne vides igitur magni primordia rerum
 referre in quali sint ordine quaeque locata
 885 et commixta quibus dent motus accipiantque? 885
 Tum porro, quid id est, animum quod percutit, ipsum,
 quod movet et varios sensus expromere cogit,
 885 ex insensilibus ne credas sensile gigni?
 nimirum, lapides et ligna et terra quod una
 890 mixta tamen nequeunt vitalem reddere sensum. 890
 illud in his igitur rebus meminisse decebit,
 non ex omnibus omnino, quaecumque creant res
 890 sensilia, extemplo me gigni dicere sensus,
 sed magni referre ea primum quantula constant,
 895 sensile quae faciunt, et qua sint praedita forma, 895
 motibus ordinibus posituris denique quis sint.
 quarum nil rerum in lignis glaebisque videmus:
 895 et tamen haec, cum sunt quasi putrefacta per imbres,

vermiculos pariunt, quia corpora materialia
 900 antiquis ex ordinibus permota nova re 900
 concilianantur ita ut debent animalia gigni.
 deinde, ex sensilibus qui sensibile posse creari
 900 constituunt, porro ex aliis sentire suētis

*

mollia cum faciunt: nam sensus iungitur omnis
 905 visceribus nervis venis, quae cuncta videmus 905
 mollia mortali consistere corpore creta.
 sed tamen esto iam posse haec aeterna manere:
 905 nempe tamen debent aut sensum partis habere
 aut simili totis animalibus esse putari.
 910 at nequeant per se partes sentire necessest: 910
 namque † alios sensus membrorum respuit omnis,
 nec manus a nobis potis est secreta neque ulla
 910 corporis omnino sensum pars sola tenere.
 linquitur ut totis animantibus adsimulentur.
 915 sic itidem quae sentimus sentire necessest, 923
 vitali ut possint consentire undique sensu. 915
 qui poterunt igitur rerum primordia dici
 915 et leti vitare vias, animalia cum sint,
 atque animalia sint mortalibus una eademque?
 920 quod tamen ut possint, at coetu concilioque
 nil facient praeter volgum turbamque animantum, 920
 scilicet, ut nequeant homines armenta feraeque
 920 inter sese ullam rem gignere conveniundo. 922
 quod si forte suum dimittunt corpore sensum 924
 925 atque alium capiunt, quid opus fuit adtribui id quod 925
 detrahatur? tum praeterea, quod vidimus ante,
 quatenus in pullos animalis vertier ova
 925 cernimus alituum, vermisque effervere, terram
 intempestivos quom putor cepit ob imbris,
 930 scire licet gigni posse ex non sensibu' sensus. 930
 Quod si forte aliquis dicet, dumtaxat, oriri
 posse ex non sensu sensus mutabilitate,
 930 aut aliquo tamquam partu, quo proditur extra,
 huic satis illud erit planum facere atque probare,

- 935 non fieri partum nisi concilio ante coacto,
 nec quicquam commutari sine conciliatu. 935
 || principio nequeunt ullius corporis esse
 935 sensus ante ipsam genitam naturam animantis,
 nimirum, quia materies disiecta tenetur
 940 aëre fluminibus terris terraque creatis, 940
 nec congressa modo vitali convenientes
 contulit inter se motus, quibus omnituentes
 940 accensi sensus animantem quamque tuentur. ||
 Praeterea quamvis animantem grandior ictus
 945 quam patitur natura, repente adfligit et omnis 945
 corporis atque animi pergit confundere sensus.
 dissoluuntur enim positurae principiorum,
 945 et penitus motus vitales inpediuntur,
 donec materies, omnis concussa per artus,
 950 vitalis animae nodos a corpore solvit 950
 dispersamque foras per caulas eiecit omnis:
 nam quid praeterea facere ictum posse reamur
 950 oblatum, nisi discutere ac dissolvere quaeque?
 fit quoque uti soleant minus oblato acriter ictu
 955 relicui motus vitalis vincere saepe, 955
 vincere et ingentis plagae sedare tumultus
 inque suos quicquid rursus revocare meatus
 955 et quasi iam leti dominantem in corpore motum
 discutere ac paene amissos accendere sensus:
 960 nam qua re potius leti iam limine ab ipso 960
 ad vitam possint conlecta mente reverti,
 quam quo decursum prope iam siet ire et abire?
 960 praeterea, quoniam dolor est, ubi materialia
 corpora vi quadam per viscera viva per artus
 965 sollicitata suis trepidant in sedibus intus, 965
 inque locum quando remigrant, fit blanda voluptas,
 scire licet nullo primordia posse dolore
 965 temptari nullamque voluptatem capere ex se,
 quandoquidem non sunt ex ullis principiorum
 970 corporibus, quorum motus novitate laborent 970
 aut aliquem fructum capiant dulcedinis almae.

haut igitur debent esse ullo praedita sensu.

- 970 Denique uti possint sentire animalia quaeque,
 principiis si iamst sensus tribuendus eorum,
 975 quid, genus humanum proprium de quibus auctumst? 975
 scilicet, et risu tremulo concussa cachinnant
 et lacrimis spargunt rorantibus ora genasque,
 975 multaque de rerum mixtura dicere callent,
 et sibi proporro quae sint primordia quaerunt;
 980 quandoquidem totis mortalibus adsimulata 980
 ipsa quoque ex aliis debent constare elementis,
 inde alia ex aliis, nusquam consistere ut ausis:
 980 quippe sequar, quodcumque loqui ridereque dices
 et sapere, ex aliis eadem haec facientibus ut sit.
 985 quod si delira haec furiosaque cernimus esse, 985
 et ridere potest non ex ridentibus auctus,
 et sapere et doctis rationem reddere dictis
 985 non ex seminibus sapientibus atque disertis,
 qui minus esse queant ea quae sentire videmus
 990 seminibus permixta carentibus undique sensu? 990

- Denique caelesti sumus omnes semine oriundi:
 omnibus ille idem pater est, unde alma liquentis
 990 umoris guttas mater cum terra recepit,
 feta parit nitidas fruges arbustaque laeta,
 995 et genus humanum parit, omnia saecula ferarum, 995
 pabula cum praebet, quibus omnes corpora pascunt
 et dulcem ducunt vitam prolemque propagant;
 995 quapropter merito maternum nomen adeptast.
 cedit item retro, de terra quod fuit ante,
 1000 in terras, et quod missumst ex aetheris oris, 1000
 id rursum caeli rellatum templa receptant.
 nec sic interemit mors res, ut material
 1000 corpora conficiat, sed coetum dissipat ollis:
 inde aliis aliud coniungit et efficit omnes
 1005 res ut convertant formas mutantque colores 1005
 et capiant sensus et puncto tempore reddant;
 ut noscas referre eadem primordia rerum
 1005 cum quibus et quali positura contineantur

- et quos inter se dent motus accipiantque,
 1010 neve putes aeterna penes residere potesse 1010
 corpora prima, quod in summis fluitare videmus
 rebus et interdum nasci subitoque perire.
 1010 || Quin etiam refert nostris in versibus ipsis
 cum quibus et quali sint ordine quaeque locata.
 1015 namque eadem caelum mare terras flumina solem 1015
 significant eadem fruges arbusta animantis;
 si non omnia sunt, at multo maxima pars est
 1015 consimilis: verum positura discrepant res.
 sic ipsis in rebus item iam materiali 1019
 1021 concursus motus ordo positura figurae 1021
 cum permutantur, mutari res quoque debent. ||
 Nunc animum nobis adhibe veram ad rationem.
 1020 nam tibi vementer nova res molitur ad auris
 1025 accidere et nova se species ostendere rerum. 1025
 sed neque tam facilis res ullast, quin ea primum
 difficilis magis ad credendum constet, itemque
 nil adeo magnum neque tam mirabile quicquam,
 1025 quod non paulatim mittant mirarier omnes.
 1030 principio caeli clarum purumque colorem 1030
 quaeque in se cohibet, palantia sidera passim,
 lunamque et solis praeclara luce nitorem —
 omnia quae nunc si primum mortalibus extent,
 1030 ex inproviso si sint obiecta repente,
 1035 quid magis his rebus poterat mirabile dici, 1035
 aut minus ante quod auderent fore credere gentes?
 nil, ut opinor: ita haec species miranda fuisset.
 quam tibi iam nemo, fessus satiate videndi,
 1035 suspicere in caeli dignatur lucida templa!
 1040 desine quapropter novitate exterritus ipsa 1040
 expuere ex animo rationem, sed magis acri
 iudicio perpende, et si tibi vera videntur,
 dede manus, aut, si falsumst, accingere contra.
 1040 quaerit enim rationem animus, cum summa loci sit
 1045 infinita foris haec extra moenia mundi, 1045

quid sit ibi porro, quo prospicere usque velit mens
atque animi iactus liber quo pervolet ipse.

Principio nobis in cunctas undique partis
1045 et latere ex utroque *supra* supterque per omne
1050 nullast finis; uti docui, res ipsaque per se 1050
vociferatur, et elucet natura profundi.
nullo iam pacto veri simile esse putandumst,
undique cum vorsum spatium vacet infinitum
1050 seminaque innumero numero summaque profunda
1055 multimodis volitent aeterno percita motu, 1055
hunc unum terrarum orbem caelumque creatum,
nil agere illa foris tot corpora material;
cum praesertim hic sit natura factus et ipse,
1055 sponte sua forte offensando *ut* semina rerum
1060 multimodis temere in cassum frustra coacta 1060
tandem coluerunt ea quae concreta repente
magnarum rerum fierent exordia semper,
terrai maris et caeli generisque animantum.
1060 quare etiam atque etiam talis fateare necessest
1065 esse alios alibi congressus material, 1065
qualis hic est, avido complexu quem tenet aether.
Praeterea cum materies est multa parata,
cum locus est praesto, nec res nec causa moratur
1065 ulla, geri debent, nimirum, et confieri res.
1070 nunc et seminibus si tantast copia quantam 1070
enumerare aetas animantum non queat omnis,

*

sique eadem natura manet, quae semina rerum
conicere in loca quaeque queat simili ratione
1070 atque huc sunt coniecta, necessest confiteare
1075 esse alios aliis terrarum in partibus orbis 1075
et varias hominum gentis et saecula ferarum.
Huc accedit ut in summa res nulla sit una,
unica quae gignatur et unica solaque crescat,
1075 quin aliquoiu' siet saeculi permultaque eodem
1080 sint genere. in primis animalibus inice mentem; 1080
invenies sic montivagum genus esse ferarum,

sic hominum genitam prolem, sic denique mutas
 squamigerum pecudes et corpora cuncta volantum.
 1080 quapropter caelum simili ratione fatendumst,
 1085 terramque et solem, lunam mare cetera quae sunt, 1085
 non esse unica, sed numero magis innumerali;
 quandoquidem vitae depactus terminus alte
 tam manet haec, et tam nativo corpore constant,
 1085 quam genus omne quod hinc generatumst rebus abundans.
 1090 Quae bene cognita si teneas, natura videtur 1090
 libera continuo, dominis privata superbis,
 ipsa sua per se sponte omnia dis agere expers.
 nam pro, sancta deum tranquilla pectora pace
 1090 quae placidum degunt aevom vitamque serenam,
 1095 quis regere immensi summam, quis habere profundi 1095
 indu manu validas potis est moderanter habenas,
 quis pariter caelos omnis convertere et omnis
 ignibus aetheriis terras suffire feracis,
 1095 omnibus inve locis esse omni tempore praesto,
 1100 nubibus ut tenebras faciat caelique serena 1100
 concutiat sonitu, tum fulmina mittat et aedis
 saepe suas disturbet et in deserta recedens
 saeviat, exercens telum, quod saepe nocentes
 1100 praeterit exanimatque indignos inque merentes?
 1105 Multaque post mundi tempus genitale diemque 1105
 primigenum maris et terrae solisque coortum
 addita corpora sunt extrinsecus, addita circum
 semina, quae magnum iaculando contulit omne,
 1105 unde mare et terrae possent augescere, et unde
 1110 appareret spatium caeli domus altaque tecta 1110
 tolleret a terris procul, et consurgeret aër.
 nam sua cuique, locis ex omnibus, omnia plagis
 corpora distribuuntur et ad sua saecula recedunt,
 1110 umor ad umorem, terreno corpore terra
 1115 crescit, et ignem ignes procidunt aëraque aër, 1115
 donique ad extremam crescendi perfica finem
 omnia perduxit rerum natura creatrix;
 ut fit ubi nilo iam plus est quod datur intra

- 1115 vitalis venas quam quod fluit atque recedit.
 1120 omnibus hic aetas debet consistere rebus; 1120
     hic natura suis refrenat viribus auctum.
     nam quaecumque vides hilaro grandescere adauctu
     paulatimque gradus aetatis scandere adultae,
 1120 plura sibi adsumunt quam de se corpora mittunt,
 1125 dum facile in venas cibus omnis diditur, et dum 1125
     non ita sunt late dispessa, ut multa remittant
     et plus dispendi faciant quam vescitur aetas.
     nam certe fluere atque recedere corpora rebus
 1125 multa manus dandumst: sed plura accedere debent,
 1130 donec alescendi summum tetigere cacumen. 1130
     inde minutatim vires et robur adultum
     frangit et in partem peiorem liquitur aetas.
     quippe etenim quantost res amplior, augmine adempto,
 1130 et quo latior est, in cunctas undique partis
 1135 plura modo dispargit et ab se corpora mittit, 1135
     nec facile in venas cibus omnis diditur ei,
     nec satis est, pro quam largos exaestuat aestus,
     unde queat tantum suboriri ac subpeditare,
 1135 quandoquidem grandi cibus aevo denique defit, 1141
     nec tuditantia rem cessant extrinsecus ullam
     corpora conficere et plagis infesta domare. 1143
     iure igitur pereunt, cum rarefacta fluendo 1139
 1140 sunt et cum externis succumbunt omnia plagis. 1140
 1140 Sic igitur magni quoque circum moenia mundi
 1145 expugnata dabunt labem putrisque ruinas: 1145
     || omnia debet enim cibus integrare novando
     et fulcire cibus, *cibus* omnia sustentare;
     nequiquam, quoniam nec venae perpetiuntur
 1145 quod satis est, neque quantum opus est natura ministrat. ||
 1150 iamque adeo fractast aetas, effetaque tellus 1150
     vix animalia parva creat, quae cuncta creavit
     saecla deditque ferarum ingentia corpora partu.
     haud, ut opinor, enim mortalia saecla superne
 1150 aurea de caelo demisit funis in arva,
 1155 nec mare nec fluctus plangentis saxa crearunt, 1155

sed genuit tellus eadem quae nunc alit ex se.
praeterea nitidas fruges vinetaque laeta
sponte sua primum mortalibus ipsa creavit,
1155 ipsa dedit dulcis fetus et pabula laeta;
1160 quae nunc vix nostro grandescunt aucta labore, 1160
conterimusque boves et viris agricolarum
conficimus; ferrum vix arvis suppeditat iam.
usque adeo parcunt fetus augentque laborem.
1160 iamque caput quassans grandis suspirat arator
1165 crebrius, incassum magnum cecidisse laborem, 1165
et cum tempora temporibus praesentia confert
praeteritis, laudat fortunas saepe parentis
1170 et crepat, antiquum genus ut pietate repletum 1170
1165 perfacile angustis tolerarit finibus aevom,
cum minor esset agri multo modus ante viritim: 1172
1168 tristis item vetulae vitis sator atque vietae 1168
temporis incusat momen caelumque fatigat, 1169
1173 nec tenet omnia paulatim tabescere et ire 1173
1170 ad capulum, spatio aetatis defessa vetusto.

T. LUCRETI CARI
DE RERUM NATURA
LIBER TERTIUS.

E tenebris tantis tam clarum extollere lumen
qui primus potuisti inlustrans commoda vitae,
te sequor, o Graiae gentis decus, inque tuis nunc
ficta pedum pono pressis vestigia signis,
5 non ita certandi cupidus quam propter amorem
quod te imitari aveo: quid enim contendat hirundo
cycnis, aut quidnam tremulis facere artubus haedi
consimile in cursu possint et fortis equi vis?
tu, pater, es rerum inventor, tu patria nobis
10 suppeditas praecepta, tuisque ex, inclute, chartis,
floriferis ut apes in saltibus omnia libant,
omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
aurea, perpetua semper dignissima vita.
nam simul ac ratio tua coepit vociferari
15 naturam rerum, divina mente coorta,
diffugiunt animi terrores, moenia mundi
discedunt, totum video per inane geri res.
apparet divum numen sedesque quietae,
quas neque concutiunt venti nec nubila nimbis
20 aspergunt neque nix acri concreta pruina
cana cadens violat semperque innubilus aether
integit, et large diffuso lumine rident:
omnia suppeditat porro natura, neque ulla
res animi pacem delibat tempore in ullo.

25 at contra nusquam apparent Acherusia templa.

|| nec tellus obstat quin omnia dispiciantur,
sub pedibus quaecumque infra per inane geruntur. ||
his tibi me rebus quaedam divina voluptas
percipit atque horror, quod sic natura tua vi

30 tam manifesta patens ex omni parte relectast.

Et quoniam docui, cunctarum exordia rerum
qualia sint et quam variis distantia formis
sponte sua volitent aeterno percita motu,
quove modo possint res ex his quaeque creari,

35 hasce secundum res animi natura videtur
atque animae claranda meis iam versibus esse,
et metus ille foras praeceptis Acheruntis agendus,
funditus humanam qui vitam turbat ab imo,
omnia suffundens mortis nigrore, neque ullam

40 esse voluptatem liquidam puramque relinquit.
nam quod saepe homines morbos magis esse timendos
infamemque ferunt vitam quam Tartara leti,
et se scire animi naturam sanguinis esse,
aut etiam venti, si fert ita forte voluntas, 46

45 nec prosum quicquam nostrae rationis egere, 44
hinc licet advertas animum magis omnia laudis 45
iactari causa quam quod res ipsa probetur. 47

extorres idem patria longeque fugati
conspectu ex hominum, foedati crimine turpi,

50 omnibus aerumnis adfecti denique, vivunt,
et quocumque tamen miseri venere parentant
et nigras mactant pecudes et manibu' divis
inferias mittunt, multoque in rebus acerbis
acrius advertunt animos ad religionem.

55 quo magis in dubiis hominem spectare periculis
convenit adversisque in rebus noscere qui sit.
nam verae voces tum demum pectore ab imo
eliciuntur; deripitur persona, manet res.
denique avarities et honorum caeca cupido,

60 quae miseros homines cogunt transcendere fines
iuris et interdum socios scelerum atque ministros

- noctes atque dies niti praestante labore
 ad summas emergere opes, haec vulnera vitae
 non minimam partem mortis formidine aluntur.
- 65 turpis enim ferme contemptus et acris egestas
 semota ab dulci vita stabilique videntur
 et quasi iam leti portas cunctarier ante:
 unde homines dum se falso terrore coacti
 effugisse volunt longe, longeque remosse,
- 70 sanguine civili rem conflant divitiasque
 conduplicant avari, caedem caede accumulantes,
 crudeles gaudent in tristi funere fratris,
 et consanguineum mensas odere timentque.
 consimili ratione ab eodem saepe timore
- 75 macerat invidia ante oculos illum esse potentem,
 illum aspectari, claro qui incedit honore;
 ipsi se in tenebris volvi caenoque queruntur.
 intereunt partim statuarum et nominis ergo.
 et saepe usque adeo, mortis formidine, vitae
- 80 percipit humanos odium lucisque videndae,
 ut sibi consciscant maerenti pectore letum,
 obliti fontem curarum hunc esse timorem,
 hunc vexare pudorem, hunc vincula amicitiae
 rumpere et in summa pietatem evertere † suadet:
- 85 nam iam saepe homines patriam carosque parentis
 prodiderunt vitare Acherusia templa petentes.
 nam veluti pueri trepidant atque omnia caecis
 in tenebris metuunt, sic nos in luce timemus
 interdum, nilo quae sunt metuenda magis quam
- 90 quae pueri in tenebris pavitant finguntque futura.
 hunc igitur terrorem animi tenebrasque necessest
 non radii solis neque lucida tela diei
 discutiant, sed naturae species ratioque.
- Primum animum dico, mentem quam saepe vocamus,
- 95 in quo consilium vitae regimenque locatumst,
 esse hominis partem nilo minus ac manus et pes
 atque oculi partes animantis totius extant.
- . . . . .

- sensum animi certa non esse in parte locatum,
verum habitum quendam vitalem corporis esse,
100 harmoniam Grai quam dicunt, quod faciat nos
vivere cum sensu, nulla cum in parte siet mens;
ut bona saepe valetudo cum dicitur esse
corporis, et non est tamen haec pars ulla valentis;
sic animi sensum non certa parte reponunt:
105 magno opere in quo mi diversi errare videntur.
saepe itaque in promptu corpus quod cernitur aegret,
cum tamen ex alia laetamur parte latenti:
et retro fit uti contra sit saepe vicissim,
cum miser ex animo laetatur corpore toto;
110 non alio pacto quam si, pes cum dolet aeger,
in nullo caput interea sit forte dolore.
praeterea molli cum somno dedita membra
effusumque iacet sine sensu corpus onustum,
est aliud tamen in nobis quod tempore in illo
115 multimodis agitur et omnis accipit in se
laetitiae motus et curas cordis inanis.
nunc animam quoque ut in membris cognoscere possis
esse, neque harmonia corpus sentire solere,
principio fit uti detracto corpore multo
120 saepe tamen nobis in membris vita moretur:
atque eadem rursum, cum corpora pauca caloris
diffugere forasque per os est editus aër,
deserit extemplo venas atque ossa relinquit;
noscere ut hinc possis non aequas omnia partis
125 corpora habere neque ex aequo fulcire salutem,
sed magis haec, venti quae sunt calidique vaporis
semina, curare in membris ut vita moretur.
est igitur calor ac ventus vitalis in ipso
corpore, qui nobis moribundos deserit artus.
130 quapropter quoniamst animi natura reperta
atque animae quasi pars hominis, redde harmoniai
nomen, ad organicos alto delatum Heliconi;
sive aliunde ipsi porro traxere et in illam
transtulerunt, proprio quae tum res nomine egebat.

135 quidquid *id* est, habeant: tu cetera percipe dicta.

Nunc animum atque animam dico coniuncta teneri
inter se atque unam naturam conficere ex se,
sed caput esse quasi et dominari in corpore toto
consilium, quod nos animum mentemque vocamus.

140 idque situm media regione in pectoris haeret.
hic exultat enim pavor ac metus, haec loca circum
laetitiae mulcent: hic ergo mens animusquest.
cetera pars animae per totum dissita corpus
paret et ad numen mentis momenque movetur.

145 idque sibi solum per se sapit: *id* sibi gaudet,
cum neque res animam neque corpus commovet una.
et quasi, cum caput aut oculus temptante dolore
laeditur in nobis, non omni concruciamur
corpore, sic animus nonnumquam laeditur ipse

150 laetitiaeque viget, cum cetera pars animai
per membra atque artus nulla novitate cietur:
verum ubi vementi magis est commota metu mens,
consentire animam totam per membra videmus,
sudoresque ita palloremque existere toto

155 corpore et infringi linguam vocemque aboriri,
caligare oculos, sonere auris, succidere artus,
denique concidere ex animi terrore videmus
saepe homines; facile ut quivis hinc noscere possit
esse animam cum animo coniunctam, quae cum animi *vi*

160 percussast, exim corpus propellit et icit.

Haec eadem ratio naturam animi atque animai
corpoream docet esse: ubi enim propellere membra,
corripere ex somno corpus, mutareque vultum
atque hominem totum regere ac versare videtur,

165 quorum nil fieri sine tactu posse videmus,
nec tactum porro sine corpore, nonne fatendumst
corporea natura animum constare animamque?
praeterea pariter fungi cum corpore et una
consentire animum nobis in corpore cernis.

170 si minus offendit vitam vis horrida teli
ossibus ac nervis disclusis intus adacta,

et tamen insequitur languor terraeque petitus
 segni' fit, interea mentis qui gignitur aestus
 interdumque quasi exurgendi incerta voluntas?

175 ergo corpoream naturam animi esse necessest,
 corporeis quoniam telis ictuque laborat.

Is tibi nunc animus quali sit corpore et unde
 constiterit pergam rationem reddere dictis.

principio esse aio persuptilem atque minutis
 180 perquam corporibus factum constare. id ita esse
 hinc licet advertas animum ut pernoscere possis.
 nil adeo fieri celeri ratione videtur,

quam sibi mens fieri proponit et inchoat ipsa:

ocius ergo animus quam res se perciet ulla,
 185 ante oculos quorum in promptu natura videtur:
 at quod mobile tanto operest, constare rutundis
 perquam seminibus debet perquamque minutis,
 momine uti parvo possint impulsa moveri.

|| namque movetur aqua et tantillo momine flutat,

190 quippe volubilibus parvisque creata figuris.

at contra mellis constantior est natura
 et pigri latices magis et cunctantior actus:
 haeret enim inter se magis omnis material
 copia, nimirum, quia non tam levibus extat

195 corporibus neque tam suptilibus atque rutundis. ||

namque papaveris aura potest suspensa levisque
 cogere ut ab summo tibi diffluet altus acervus,
 at contra lapidum conlectum spicarumque

noenu potest. igitur parvissima corpora proquam

200 et levissima sunt, ita mobilitate fruuntur:

at contra quae cumque magis cum pondere magno
 asperaque inveniuntur, eo stabilita magis sunt.

nunc igitur quoniamst animi natura reperta
 mobilis egregie, perquam constare necessest

205 corporibus parvis et levibus atque rutundis.

quae tibi cognita res in multis, o bone, rebus
 utilis invenietur et opportuna cluebit.

haec quoque res etiam naturam dedicat eius,

- quam tenui constet textura, quamque loco se
 210 contineat parvo, si possit conglomerari,
 quod simul atque hominem leti secura quies est
 indepta atque animi natura animaeque recessit,
 nil ibi libatum de toto corpore cernas
 ad speciem, nil ad pondus: mors omnia praestat,
 215 vitalem praeter sensum calidumque vaporem.
 ergo animam totam perparvis esse necessest
 seminibus nexam per venas viscera nervos,
 quatenus, omnis ubi e toto iam corpore cessit,
 extima membrorum circum caesura tamen se
 220 incolumem praestat nec defit ponderis hilum.
 quod genus est, Bacchi cum flos evanuit, aut cum
 spiritus unguenti suavis diffugit in auras,
 aut aliquo cum iam sucus de corpore cessit:
 nilo oculis tamen esse minor res ipsa videtur
 225 propterea neque detractum de pondere quicquam,
 nimirum, quia multa minutaque semina sucos
 efficiunt et odorem in toto corpore rerum.
 quare etiam atque etiam mentis naturam animaeque
 scire licet perquam paucillius esse creatam
 230 seminibus, quoniam fugiens nil ponderis aufert.
 Nec tamen haec simplex nobis natura putandast.
 tenvis enim quaedam moribundos deserit aura
 mixta vapore, vapor porro trahit aëra secum,
 nec calor est quisquam, cui non sit mixtus et aër:
 235 rara quod eius enim constat natura, necessest
 aëris inter eum primordia multa moveri.
 iam triplex animaest igitur natura reperta:
 nec tamen haec sat sunt ad sensum cuncta creandum,
 nil horum quoniam recipit res posse creare
 240 sensiferos motus, quaedam quae † mente volutat.
 quarta quoque his igitur quaedam natura necessest
 adtribuatur: east omnino nominis expers;
 qua neque mobilius quicquam neque tenuius extat
 nec magis e parvis et levibus est elementis;
 245 sensiferos motus quae didit prima per artus:

prima cietur enim, parvis perfecta figuris,
inde calor motus et venti caeca potestas
accipit, inde aër; inde omnia mobilitantur,
concutitur sanguis, tum viscera persentiscunt
250 omnia, postremis datur ossibus atque medullis
sive voluptas est sive est contrarius ardor.
nec temere huc dolor usque potest penetrare neque acre
permanere malum, quin omnia perturbentur
usque adeo *ut* vitae desit locus atque animai
255 diffugiant partes per caulas corporis omnis.
sed plerumque fit in summo quasi corpore finis
motibus: hanc ob rem vitam retinere valemus.

Nunc ea quo pacto inter sese immixta quibusque
compta modis vigeant rationem reddere aventem
260 abstrahit invitum patrii sermonis egestas:
sed tamen, ut potero summatim attingere, tangam.
inter enim cursant primordia principiorum
motibus inter se, nil ut secernier unum
possit nec spatio fieri divisa potestas,
265 sed quasi multae vis unius corporis extant.
quod genus in quovis animantium viscere volgo
est odor et quidam color et sapor, et tamen ex his
omnibus est unum perfectum corporis augmen;
sic calor atque aër et venti caeca potestas
270 mixta creant unam naturam, et mobilis illa
vis, initum motus ab se quae dividit ollis,
sensifer unde oritur primum per viscera motus.
nam penitus prorsum latet haec natura subestque,
nec magis hac infra quicquamst in corpore nostro,
275 atque animast animae porporro totius ipsa.
quod genus in nostris membris et corpore toto
mixta latens animi vis est animaeque potestas,
corporibus quia de parvis paucisque creatast;
sic tibi nominis haec expers vis, facta minutis
280 corporibus, latet atque animae quasi totius ipsa
porporrost anima et dominatur corpore toto.
consimili ratione necessest ventus et aër

- et calor inter se vigeant commixta per artus,
 atque alias aliud subsit magis emineatque,
 285 ut quiddam fieri videatur ab omnibus unum,
 ne calor ac ventus seorsum seorsumque potestas
 aëris interemant sensum diductaque solvant.
 est etenim calor ille animo, quem sumit, in ira
 cum fervescit et ex oculis micat acrius ardor:
 290 est et frigida multa, comes formidinis, aura,
 quae ciet horrorem membris et concitat artus:
 est etiam quoque pacati status aëris ille,
 pectore tranquillo qui fit voltuque sereno.
 sed calidi plus est illis quibus acria corda
 295 iracundaque mens facile effervescit in ira;
 quo genere in primis vis est violenta leonum,
 pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes.

||

*

- nec capere irarum fluctus in pectore possunt. ||
 at ventosa magis cervorum frigida mens est
 300 et gelidas citius per viscera concitat auras,
 quae tremulum faciunt membris existere motum.
 at natura boum placido magis aëre vivit,
 nec nimis irai fax umquam subdita percit
 fumida, suffundens caecae caliginis umbram,
 305 nec gelidis torpet telis perfixa pavoris,
 interutrasque sitast cervos saevosque leones.
 sic hominum genus est: quamvis doctrina politos
 constituat pariter quosdam, tamen illa relinquit
 naturae cuiusque animi vestigia prima.
 310 nec radicitus evelli mala posse putandumst,
 quin proclivius hic iras decurrat ad acris,
 ille metu citius paulo temptetur, at ille
 tertius accipiat quaedam clementius aequo.
 inque aliis rebus multis differre necessest
 315 naturas hominum varias moresque sequacis:
 quorum ego nunc nequeo caecas exponere causas
 nec reperire figurarum tot nomina quot sunt
 principiis, unde haec oritur variantia rerum.

illud in his rebus videor firmare potesse,
 320 usque adeo naturarum vestigia linqui
 parvola, quae nequeat ratio depellere doctis,
 ut nil inpediat dignam dis degere vitam.

Haec igitur natura tenetur corpore ab omni,
 ipsaque corporis est custos et causa salutis:
 325 nam communibus inter se radicibus haerent,
 nec sine pernicie divelli posse videntur.
 quod genus e thuris glaebis evellere odorem
 haud facilest, quin intereat natura quoque eius.
 sic animi atque animae naturam corpore toto
 330 extrahere haut facilest, quin omnia dissolvantur.
 inplexis ita principiis ab origine prima
 inter se fiunt consorti praedita vita,
 nec sibi quaeque sine alterius vi posse videtur
 corporis atque animi seorsum sentire potestas,
 335 sed communibus inter eas conflatur utrimque
 motibus accensus nobis per viscera sensus.

¶ Praeterea corpus per se nec gignitur umquam
 nec crescit neque post mortem durare videtur.
 non enim, ut umor aquae dimittit saepe vaporem,
 340 qui datus est, neque ea causa convellitur ipse,
 sed manet incolumis, non, inquam, sic animai
 discidium possunt artus perferre relictis,
 sed penitus pereunt convulsi conque putrescunt.
 ex ineunte aevo sic corporis atque animai

345 mutua vitalis discunt contagia motus,
 maternis etiam membris alvoque reposta,
 discidium *ut* nequeat fieri sine peste maloque;
 ut videas, quoniam coniunctast causa salutis,
 coniunctam quoque naturam consistere eorum. ¶

350 Quod super est, siquis corpus sentire refutat
 atque animam credit permixtam corpore toto
 suscipere hunc motum quem sensum nominamus,
 vel manifestas res contra verasque repugnat.
 quid sit enim corpus sentire quid adferet umquam,
 355 si non ipsa palam quod res dedit ac docuit nos?

'at dimissa anima corpus caret undique sensu:
perdit enim quod non proprium fuit eius in aevo.'

*

multaque praeterea perdit quam pellitur ante.

Dicere porro oculos nullam rem cernere posse,
360 sed per eos animum ut foribus spectare reclusis,
difficilest, contra cum sensus dicat eorum;
sensus enim trahit atque acies detrudit ad ipsas

*

fulgida praesertim cum cernere saepe nequimus,
lumina luminibus quia nobis praepediuntur.

365 quod foribus non fit: neque enim qua cernimus ipsi
ostia suscipiunt ullum reclusa laborem.

praeterea si pro foribus sunt lumina nostra,
iam magis exemptis oculis debere videtur
cernere res animus sublatis postibus ipsis.

370 Illud in his rebus nequaquam sumere possis,
Democriti quod sancta viri sententia ponit,
corporis atque animi primordia, singula privis
adposita, alternis variare, acnectere membra.
nam cum multo sunt animae elementa minora
375 quam quibus e corpus nobis et viscera constant,
tum numero quoque concedunt et rara per artus
dissita sunt dumtaxat; ut hoc promittere possis,
quantula prima queant nobis iniecta ciere
corpora sensiferos motus in corpore, tanta

380 intervalla tenere exordia priva animai.
nam neque pulveris interdum sentimus adhaesum
corpore nec membris incussam sidere cretam,
nec nebulam noctu neque aranei tenvia fila
obvia sentimus, quando obretimur euntes,
385 nec supera caput eiusdem cecidisse vietam
vestem, nec plumas avium papposque volantis,
qui nimia levitate cadunt plerumque gravatim,
nec repentis itum cuiusviscumque animantis
sentimus, nec priva pedum vestigia quaeque,
390 corpore quae in nostro culices et cetera ponunt.

usque adeo prius est in nobis multa ciendum
 semina corporibus nostris in mixta per artus, 393
 quam primordia sentiscant concussa animai 392
 et quam in his intervallis tuditantia possint
 395 concursare coire et dissultare vicissim.

Et magis est animus vitae claustra coercens
 et dominantior ad vitam quam vis animai.
 nam sine mente animoque nequit residere per artus
 temporis exiguam partem pars ulla animai,
 400 sed comes insequitur facile et discedit in auras
 et gelidos artus in leti frigore linquit.
 at manet in vita cui mens animusque remansit.
 quamvis est circum caesis lacer undique membris,
 truncus, adempta animae vi cum membrisque remota,
 405 vivit et aetherias vitalis suscipit auras:
 si non omnimodis, at magna parte animai
 privatus, tamen in vita cunctatur et haeret;
 ut, lacerato oculo circum si pupula mansit
 incolumis, stat cernundi vivata potestas,
 410 dum modo ne totum corrumpas luminis orbem
 et circum caedas aciem solamque relinquas:
 || id quoque enim sine pernicie non fiet eorum. ||
 at si tantula pars oculi media illa peresast,
 occidit extemplo lumen tenebraeque secuntur.
 415 incolumis quamvis alioqui splendidus orbis.
 hoc anima atque animus vincti sunt foedere semper.

Nunc age, nativos animantibus et mortalis
 esse animos animasque levis ut noscere possis,
 conquisita diu dulcique reperta labore
 420 digna tua pergam disponere carmina cura.
 tu fac utrumque uno sub iungas nomine eorum
 atque animam verbi causa cum dicere pergam,
 mortalem esse docens, animum quoque dicere credas,
 quatenus est unum inter se coniunctaque res est.
 425 Principio quoniam tenuem constare minutis
 corporibus docui multoque minoribus esse
 principiis factam quam liquidus umor aquai

- aut nebula aut fumus; nam longe mobilitate
 praestat et a tenui causa magis icta movetur;
 430 quippe ubi imaginibus fumi nebulaeque movetur:
 quod genus, in somnis sopiti ubi cernimus alte
 exhalare vaporem altaria ferreque fumum:
 nam procul hinc dubio nobis simulacra geruntur —
 nunc igitur quoniam quassatis undique vasis
 435 diffluere umorem et laticem discedere cernis,
 et nebula ac fumus quoniam discedit in auras,
 crede animam quoque diffundi multoque perire
 ocius et citius dissolvi in corpora prima,
 cum semel ex hominis membris ablata recessit:
 440 quippe etenim corpus, quod vas quasi constitit eius,
 quam cohibere nequit conquassatum ex aliqua re
 ac rarefactum detracto sanguine venis,
 aëre qui credas posse hanc cohiberier ullo?

||

*

- corpore qui nostro rarus mage sit, cohibessit? ||
 445 Praeterea gigni pariter cum corpore et una
 crescere sentimus pariterque senescere mentem.
 nam velut infirmo pueri teneroque vagantur
 corpore, sic animi sequitur sententia tenvis:
 inde ubi robustis adolevit viribus aetas,
 450 consilium quoque maius et auctior est animi vis:
 post ubi iam validis quassatumst viribus aevi
 corpus et obtusis ceciderunt viribus artus,
 claudicat ingenium, delirat lingua, † mens,
 omnia deficiunt atque uno tempore desunt.
 455 ergo dissolui quoque convenit omnem animai
 naturam, ceu fumus, in altas aëris auras;
 quandoquidem gigni pariter pariterque videmus
 crescere et, *ut* docui, simul aevo fessa fatisci.
 Huc accedit uti videamus, corpus ut ipsum
 460 suscipere inmanis morbos durumque dolorem,
 sic animum curas acris luctumque metumque;
 quare participem leti quoque convenit esse:
 || quin etiam morbis in corporis avius errat

- saepe animus: dementit enim deliraeque fatur,
 465 interdumque gravi lethargo fertur in altum
 aeternumque soporem oculis nutuque cadenti;
 unde neque exaudit voces nec noscere voltus
 illorum potis est, ad vitam qui revocantes
 circum stant lacrimis rorantes ora genasque.
 470 quare animum quoque dissolui fateare necessest,
 quandoquidem penetrant in eum contagia morbi. ||
 nam dolor ac morbus leti fabricator uterquest;
 multorum exitio perdocti quod sumus ante. 473
 denique cur, hominem cum vini vis penetravit 476
 475 acris et in venas discessit diditus ardor,
 consequitur gravitas membrorum, praepediuntur
 crura vacillanti, tardescit lingua, madet mens,
 nant oculi, clamor singultus iurgia gliscunt, 480
 et iam cetera de genere hoc quaecumque secuntur,
 480 cur ea sunt, nisi quod vemens violentia vini
 conturbare animam consuevit corpore in ipso?
 at quaecumque queunt conturbari inque pediri,
 significant, paulo si durior insinuarit 485
 causa, fore ut pereant aevo privata futuro.
 485 quin etiam subito vi morbi saepe coactus
 ante oculos aliquis nostros, ut fulminis ictu,
 concidit et spumas agit, ingemit et tremit artus,
 desipit, extentat nervos, torquetur, anhelat 490
 inconstanter, et in iactando membra fatigat.
 490 nimirum, quia vi morbi distracta per artus

*

- turbat agens animam, spumans *ut* in aequore salso
 ventorum validis fervescunt viribus undae.
 exprimitur porro gemitus, quia membra dolore 495
 adficiuntur, et omnino quod semina vocis
 495 eiciuntur et ore foras glomerata feruntur
 qua quasi consuerunt et sunt munita viai.
 desipientia fit, quia vis animi atque animai
 conturbatur et, ut docui, divisa seorsum 500
 [474] = 510. [475].

- disiectatur eodem illo distracta veneno.
 500 inde ubi iam morbi reflexit causa, reditque
 in latebras acer corrupti corporis umor,
 tum quasi vaccillans primum consurgit et omnis
 paulatim redit in sensus animamque receptat. 505
 haec igitur tantis ubi morbis corpore in ipso
 505 iacentur miserisque modis distracta laborent,
 cur eadem credis sine corpore in aëre aperto
 cum validis ventis aetatem degere posse?
 et quoniam mentem sanari, corpus ut aegrum, 510
 cernimus et flecti medicina posse videmus,
 510 id quoque praesagit mortalem vivere mentem.
 addere enim partis aut ordine traiecere aecumst
 aut aliquid prosum de summa detrahere hilum,
 commutare animum quicumque adoritur et infit 515
 aut aliam quamvis naturam flectere quaerit.
 515 at neque transferri sibi partis nec tribui vult
 immortale quod est quicquam neque defluere hilum:
 nam quodcumque suis mutatum finibus exit,
 continuo hoc mors est illius quod fuit ante. 520
 ergo animus sive aegrescit, mortalia signa
 520 mittit, uti docui, seu flectitur a medicina.
 usque adeo falsae rationi vera videtur
 res occurrere et effugium praecludere eunti
 ancipitique refutatu convincere falsum. 525
 Denique saepe hominem paulatim cernimus ire
 525 et membratim vitalem perdere sensum:
 in pedibus primum digitos livescere et unguis,
 inde pedes et crura mori, post inde per artus
 ire alios tractim gelidi vestigia leti; 530
 scinditur atqui animae quoniam natura nec uno
 530 tempore sincera existit, mortalis habendast.
 quod si forte putas ipsam se posse per artus
 introsum trahere et partis conducere in unum
 atque ideo cunctis sensum deducere membris, 535
 at locus ille tamen, quo copia tanta animai
 535 cogitur, in sensu debet maiore videri;

- qui quoniam nusquamst, nimirum, ut diximus *ante*,
 dilaniata foras dispargitur, interit ergo.
 quin etiam si iam libeat concedere falsum 540
 et dare, posse animam glomerari in corpore eorum,
 540 lumina qui lincunt moribundi particulatim,
 mortalem tamen esse animam fateare necesse,
 nec refert utrum pereat dispersa per auras
 an contracta suis e partibus obbrutescat, 545
 quando hominem totum magis ac magis undique sensus
 545 deficit et vitae minus et minus undique restat.
 Et quoniam mens est hominis pars una, loco quae
 fixa manet certo, velut aures atque oculi sunt
 atque alii sensus qui vitam cumque gubernant — 550
 et veluti manus atque oculus naresve seorsum
 550 secreta ab nobis nequeunt sentire neque esse,
 sed tamen in parvo lincuntur tempore tabi,
 sic animus per se non quit sine corpore et ipso
 esse homine, illius quasi quod vas esse videtur, 555
 sive aliud quid vis potius coniunctius ei
 555 fingere: quandoquidem conexu corpus adhaeret.
 Denique corporis atque animi vivata potestas
 inter se coniuncta valent vitaeque fruuntur:
 nec sine corpore enim vitalis edere motus 560
 sola potest animi per se natura nec autem
 560 cassum anima corpus durare et sensibus uti.
 scilicet, avolsus radicibus ut nequit ullam
 dispicere ipse oculus rem seorsum corpore toto,
 sic anima atque animus per se nil posse videtur. 565
 nimirum, quia *per* venas et viscera mixtim,
 565 per nervos atque ossa, tenentur corpore ab omni
 nec magnis intervallis primordia possunt
 libera dissultare, ideo conclusa moventur
 sensiferos motus, quos extra corpus in auras 570
 aëris haut possunt post mortem eiecta moveri
 570 propterea quia non simili ratione tenentur:
 corpus enim atque animans erit aër, si cohibere
 in se animam atque in eos poterit concludere motus,

- quos ante in nervis et in ipso corpore agebat. 575
 quare etiam atque etiam resoluta corporis omni
 575 tegmine et electis extra vitalibus auris
 dissolui sensus animi fateare necessest
 atque animam, quoniam coniunctast causa duobus.
 Denique cum corpus nequeat perferre animai 580
 discidium, quin in taetro tabescat odore,
 580 quid dubitas quin ex imo penitusque coorta
 emanarit uti fumus diffusa animae vis,
 atque ideo tanta mutatum putre ruina
 conciderit corpus, penitus quia mota loco sunt 585
 fundamenta, foras manante anima usque per artus
 585 perque viarum omnis flexus, in corpore qui sunt,
 atque foramina? multimodis ut noscere possis
 dispertitam animae naturam exisse per artus
 et prius esse sibi distractam corpore in ipso, 590
 quam prolapsa foras enaret in aëris auras.
 590 || quin etiam finis dum vitae vertitur intra,
 saepe aliqua tamen e causa labefacta videtur
 ire anima ac toto solui de corpore *velle*,
 et quasi supremo languescere tempore voltus, 595
 molliaque exsanguī facie cadere omnia membra
 595 quod genus est, animo male factum cum perhibetur
 aut animam liquisse; ubi iam trepidatur et omnes
 extremum cupiunt vitae reprehendere vinclum:
 conquassatur enim tum mens animaeque potestas 600
 omnis, et haec ipso cum corpore conlabefiunt;
 600 ut gravior paulo possit dissolvere causa.
 quid dubitas tandem quin extra prodita corpus
 inbecilla foras, in aperto, tegmine dempto,
 non modo non omnem possit durare per aevom, 605
 sed minimum quodvis nequeat consistere tempus? ||
 605 nec sibi enim quisquam moriens sentire videtur
 ire foras animam incolumem de corpore toto,
 nec prius ad iugulum et superas succedere fauces,
 verum deficere in certa regione locatam; 610
 ut sensus alios in parti quemque sua scit

610 dissolui. quod si immortalis nostra foret mens,
non tam se moriens dissolvi conquereretur,
sed magis ire foras vestemque relinquere, ut anguis.

|| Denique cur animi numquam mens consiliumque 615
gignitur in capite aut pedibus manibusve, sed unis
615 sedibus et certis regionibus omnibus haeret,
si non certa loca ad nascendum reddita cuique
sunt, et ubi quicquid possit durare creatum
atque ita multimodis partitis artubus esse, 620
membrorum ut numquam existat praeposterus ordo?
620 usque adeo sequitur res rem, neque flamma creari
fluminibus solitast neque in igni gignier alior. ||

Praeterea si immortalis natura animaist
et sentire potest secreta a corpore nostro, 625
quinque, ut opinor, eam faciundumst sensibus auctam:
625 nec ratione alia nosmet proponere nobis
possumus infernas animas Acherunte vagari.
pictores itaque et scriptorum saecula priora
sic animas intro duxerunt sensibus auctas. 630
at neque sorsum oculi neque nares nec manus ipsa
630 esse potest animae, neque sorsum lingua neque aures:
haud igitur per se possunt sentire neque esse.

|| Et quoniam toto sentimus corpore inesse
vitalem sensum et totum esse animale videmus, 635
si subito medium celeri praeciderit ictu
635 vis aliqua, ut sorsum partem secernat utramque,
dispertita procul dubio quoque vis animai
et discissa simul cum corpore dissocietur.
at quod scinditur et partis discedit in ullas, 640
scilicet, aeternam sibi naturam abnuit esse.
640 falciferos memorant currus abscidere membra
saepe ita de subito permixta caede calentis,
ut tremere in terra videatur ab artubus id quod
decidit abscisum, cum mens tamen atque hominis vis 645
mobilitate mali non quit sentire dolorem;
645 et simul in pugnae studio quod dedita mens est,
corpore relicuo pugnam caedesque petessit,

- nec tenet amissam laevam cum tegmine saepe
inter equos abstraxe rotas falcesque rapaces, 650
nec cecidisse alius dextram, cum scandit et instat.
- 650 inde alius conatur adempto surgere crure,
cum digitos agitat propter moribundus humi pes.
et caput abscisum calido viventeque trunco
servat humi voltum vitalem oculosque patentis, 655
donec reliquias animai reddidit omnes.
- 655 quin etiam tibi si, lingua vibrante, micanti
serpentis cauda procero corpore truncum
sit libitum in multas partis discidere ferro,
omnia iam sorsum cernes ancisa recenti 660
vulnere tortari et terram conspargere tabo,
- 660 ipsam seque retro partem petere ore priorem,
vulneris ardentem ut morsu premat icta dolorem.
omnibus esse igitur totas dicemus in illis
particulis animas? at ea ratione sequetur 665
unam animantem animas habuisse in corpore multas.
- 665 ergo divisast ea quae fuit una simul cum
corpore; quapropter mortale utrumque putandumst,
in multas quoniam partis disciditur aequae. ¶
- Praeterea si immortalis natura animai 670
constat et in corpus nascentibus insinuat,
- 670 cur supera ante actam aetatem meminisse nequimus
nec vestigia gestarum rerum ulla tenemus?
nam si tanto operest animi mutata potestas,
omnis ut actarum exciderit retinentia rerum, 675
non, ut opinor, id a leto iam longiter errat;
- 675 quapropter fateare necessest quae fuit ante
interiisse, et quae nunc est nunc esse creatam.
- Praeterea si iam perfecto corpore nobis
inferri solitast animae vivata potestas 680
tum cum gignimur et vitae cum limen inimus,
- 680 haud ita conveniebat uti cum corpore et una
cum membris videatur in ipso sanguine cresse,
sed velut in cavea per se sibi vivere solam
convenit, ut sensu corpus tamen afuat omne: 685

- quod fieri totum contra manifesta docet res: 690
 685 namque ita conexast per venas viscera nervos
 ossaque, uti dentes quoque sensu participantur;
 morbus ut indicat, et gelidai stringor aquai,
 et lapis oppressus subito his e frugibus asper. 694
 quare etiam atque etiam neque originis esse putandumst 686
 690 expertis animas nec leti lege solutas:
 nam neque tanto opere adnecti potuisse putandumst
 corporibus nostris extrinsecus insinuatatas,
 nec, tam contextae cum sint, exire videntur 695
 incolumes posse et salvas exsolvere sese
 696 omnibus e nervis atque ossibus articulisque.
 quod si forte putas extrinsecus insinuatam
 permanare animam nobis per membra solere,
 tanto quique magis cum corpore fusa peribit. 700
 || quod permanat enim, dissolvitur, interit ergo. ||
 700 dispartitus enim per caulas corporis omnis
 ut cibus, in membra atque artus cum diditur omnis,
 disperit atque aliam naturam sufficit ex se,
 sic anima atque animus quamvis integra recens in 705
 corpus eunt, tamen in manando dissoluuntur,
 706 dum quasi per caulas omnis diduntur in artus
 particulae quibus haec animi natura creatur,
 quae nunc in nostro dominatur corpore nata
 ex illa quae tum periit partita per artus. 710
 quapropter neque natali privata videtur
 710 esse die natura animae nec funeris expers.
 Semina praeterea linquuntur, necne, animai
 corpore in exanimis? quod si lincuntur et insunt,
 haut erit ut merito immortalis possit haberi, 715
 partibus amissis quoniam libata recessit:
 716 sin ita sinceris membris ablata profugit,
 ut nullas partis in corpore liquerit ex se,
 unde cadavera racenti iam viscere vermes
 expirant, atque unde animantum copia tanta 720
 exos et exsanguis tumidos perfluctuat artus?
 720 quod si forte animas extrinsecus insinuari

vermibus et privas in corpora posse venire
 credis nec reputas cur milia multa animarum
 convenient unde una recesserit, hoc tamen est ut 725
 quaerendum videatur et in discrimen agendum,
 725 utrum tandem animae venientur semina quaeque
 vermiculorum ipsaeque sibi fabricentur ubi sint,
 an quasi corporibus perfectis insinuentur.
 at neque cur faciant ipsae quareve laborent 730
 dicere suppeditat. neque enim, sine corpore cum sunt,
 730 sollicitae volitant morbis alguque fameque:
 corpus enim magis his vitiis adfines laborat,
 et mala multa animus contagio fungitur eius.
 sed tamen his esto quamvis facere utile corpus 735
 cui subeant: at qua possint via nulla videtur.
 735 haut igitur faciunt animae sibi corpora et artus.
 nec tamen est utqui perfectis insinuentur
 corporibus: neque enim poterunt suptiliter esse
 conexae, neque consensus contagia fient. 740

Denique cur acris violentia triste leonum
 740 seminium sequitur, volpes dolus, et fuga cervos,

||

*

a patribus datur et patrius pavor incitat artus. ||
 et iam cetera de genere hoc cur omnia membris
 ex ineunte aevo generascunt ingenioque, 745
 si non, certa suo quia semine seminioque
 745 vis animi pariter crescit cum corpore quoque?
 quod si immortalis foret et mutare soleret
 corpora, permixtis animantes moribus essent:
 effugeret canis Hyrcano de semine saepe 750
 cornigeri incursum cervi, tremereque per auras
 750 aëris accipiter fugiens veniente columba,
 desiperent homines, saperent fera saecula ferarum.
 illud enim falsa fertur ratione, quod aiunt
 inmortalem animam mutato corpore flecti: 755
 quod mutatur enim, dissolvitur, interit ergo.
 755 traiciuntur enim partes atque ordine migrant;
 quare dissolui quoque debent posse per artus,

denique ut intereant una cum corpore cunctae.

*

- sic animas hominum dicent in corpora semper 766
 ire humana, tamen quaeram cur e sapienti
 760 stulta queat fieri, nec prudens sit puer ullus?
 || nec tam doctus equae pullus quam fortis equi vis. ||
 scilicet, in tenero tenerascere corpore mentem 765
 confugient. quod si iam fit, fateare necessest
 765 mortalem esse animam, quoniam mutata per artus
 765 tanto opere amittit vitam sensumque priorem.
 quove modo poterit pariter cum corpore quoque
 confirmata cupitum aetatis tangere florem 770
 vis animi, nisi erit consors in origine prima?
 770 quidve foras sibi vult membris exire senectis?
 770 an metuit conclusa manere in corpore putri,
 et domus aetatis spatio ne fessa vetusto
 obruat? at non sunt immortalī ulla pericla. 775

- Denique conubia ad Veneris partusque ferarum
 775 esse animas praesto deridiculum esse videtur:
 775 expectare immortalis mortalia membra
 innumero numero, certareque praeproperanter
 inter se quae prima potissimaque insinuetur; 780
 si non forte ita sunt animarum foedera pacta,
 780 ut quae prima volans advenerit insinuetur
 780 prima, neque inter se contendant viribus hilum.

- Denique in aethere non arbor, non aequore salso
 nubes esse queunt, nec pisces vivere in arvis, 785
 nec cruor in lignis neque saxis sucus inesse.
 785 certum ac dispositumst ubi quicquid crescat et insit.
 785 sic animi natura nequit sine corpore oriri
 sola neque a nervis et sanguine longiter esse.
 quod si posset enim, multo prius ipsa animi vis 790
 in capite aut umeris aut imis calcibus esse
 790 posset et innasci quavis in parte soleret,
 790 tandem in eodem homine atque in eodem vase manere.
 quod quoniam nostro quoque constat corpore certum,

[763] = 744.

dispositumque videtur ubi esse et crescere possit 795
 sorsum anima atque animus, tanto magis infitandum
 795 totum posse extra corpus durare genique.
 795 quare, corpus ubi interiit, periisse necessest
 confiteare animam distractam in corpore toto.
 quippe etenim mortale aeterno iungere et una 800
 consentire putare et fungi mutua posse
 800 desiperest: quid enim diversius esse putandumst
 800 aut magis inter se disiunctum discrepitansque,
 quam mortale quod est immortali atque perenni

*

iunctum in concilio saevas tolerare procellas? 805
 praeterea quaecumque manent aeterna necessest
 805 aut quia sunt solido cum corpore respuere ictus
 805 nec penetrare pati sibi quicquam quod queat artas
 dissociare intus partis, ut material
 corpora sunt quorum naturam ostendimus ante, 810
 aut ideo durare aetatem posse per omnem,
 810 plagarum quia sunt expertia sicut inanest,
 810 quod manet intactum neque ab ictu fungitur hilum,
 aut etiam quia nulla loci fit copia circum,
 quo quasi res possint discedere dissoluique, 815
 sicut summarum summast aeterna, neque extra
 815 quis locus est quo diffugiant, neque corpora sunt quae
 815 possint incidere et valida dissolvere plaga.

*

quod si forte ideo magis immortalis habendast,
 quod letalibus ab rebus munita tenetur, 820
 aut quia non veniunt omnino aliena salutis,
 820 aut quia quae veniunt aliqua ratione recedunt
 820 pulsa prius quam quid noceant sentire queamus,
 . . . . .
 praeter enim quam quod morbis cum corporis aegret,
 advenit id quod eam de rebus saepe futuris 825
 macerat inque metu male habet curisque fatigat,
 825 praeteritisque male admissis peccata remordent.
 825 adde furorem animi proprium atque oblivia rerum,

adde quod in nigras lethargi mergitur undas.

- Nil igitur mors est ad nos neque pertinet hylum, 830
quandoquidem natura animi mortalis habetur.
830 et velut ante acto nil tempore sensimus aegri,
830 ad confligendum venientibus undique Poenis,
omnia cum belli trepido concussa tumultu
horrida contremuere sub altis aetheris oris, 835
in dubioque fuere utrorum ad regna cadendum
835 omnibus humanis esset terraque marique,
835 sic, ubi non erimus, cum corporis atque animai
discidium fuerit, quibus e sumus uniter apti,
scilicet, haud nobis quicquam, qui non erimus tum, 840
accidere omnino poterit sensumque movere,
840 non si terra mari miscebitur et mare caelo.
840 || et si iam nostro sentit de corpore postquam
distractast animi natura animaeque potestas,
nil tamen est ad nos, qui computu coniugioque 845
corporis atque animae consistimus uniter apti.
845 nec, si materiem nostram collegerit aetas
845 post obitum rursumque redegerit ut sita nunc est,
atque iterum nobis fuerint data lumina vitae,
pertineat quicquam tamen ad nos id quoque factum, 850
interrupta semel cum sit repententia nostri.
850 et nunc nil ad nos de nobis attinet, ante
850 qui fuimus, *neque* iam de illis nos adficit angor.
nam cum respicias inmensi temporis omne
praeteritum spatium, tum motus material 855
multimodis quam sint, facile hoc adcredere possis,
855 semina saepe in eodem, ut nunc sunt, ordine posta 857
855 haec eadem, quibus e nunc nos sumus, ante fuisse: 865
nec memori tamen id quimus reprehendere mente: 868
inter enim iectast vitae pausa, vageque
deerrarunt passim motus ab sensibus omnes. || 860
860 debet enim, misere si forte aegreque futurumst,
860 ipse quoque esse in eo tum tempore, cui male possit 862
accidere: id quoniam mors eximit, esseque probet
illum cui possint incommoda conciliari, 864

scire licet nobis nil esse in morte timendum, 860
 865 nec miserum fieri qui non est posse, neque hilum
 865 differre an nullo fuerit iam tempore natus,
 mortalem vitam mors cum immortalis ademit.

Proinde ubi se videas hominem indignarier ipsum, 870
 post mortem fore ut aut putescat corpore posto
 870 aut flammis interfiat malisve ferarum,
 870 scire licet non sincerum sonere, atque subesse
 caecum aliquem cordi stimulum, quamvis neget ipse
 credere se quemquam sibi sensum in morte futurum: 875
 non, ut opinor, enim dat quod promittit et unde,

875 nec radicitus e vita se tollit et eicit,
 875 sed facit esse sui quiddam super inscius ipse.
 vivus enim sibi cum proponit quisque futurum,
 corpus uti volucres lacerent in morte feraeque, 880
 ipse sui miseret: neque enim se dividit illum

880 nec removet satis a proiecto corpore et illum
 880 se fingit sensuque suo contaminat astans:
 hinc indignatur se mortalem esse creatum,
 nec videt in vera nullum fore morte alium se, 885
 qui possit vivus sibi se lugere peremptum,

885 stansque iacentem se lacerari urive dolere.
 885 nam si in morte malumst malis morsuque ferarum
 tractari, non invenio qui non sit acerbum
 ignibus inpositum calidis torrescere flammis, 890
 aut in melle situm suffocari, atque rigere
 890 frigore, cum summo gelidi cubat aequore saxi,
 890 urgerive superne obtritum pondere terrae.

'Iam iam non domus accipiet te laeta, neque uxor
 optima nec dulces occurrent oscula nati 895
 praeripere et tacita pectus dulcedine tangent.

895 non poteris factis florentibus esse tuisque
 895 praesidium. misero misere' aiunt 'omnia ademit
 una dies infesta tibi tot praemia vitae.'
 illud in his rebus non addunt, 'nec tibi earum 900
 iam desiderium rerum super insidet una.'
 900 quod bene si videant animo dictisque sequantur,

900 dissoluant animi magno se angore metuque.

*

'tu quidem ut es leto sopitus, sic eris aevi
 quod super est cunctis privatu' doloribus aegris: 905
 at nos horrifico cinefactum te prope busto
 905 insatiabiliter deflevimus, aeternumque
 905 nulla dies nobis merorem e pectore demet.'
 illud ab hoc igitur quaerendumst, quid sit amari
 tanto opere, ad somnum si res redit atque quietem, 910
 cur quisquam aeterno possit tabescere luctu.
 910 \| Hoc etiam faciunt ubi discubuerunt tenentque
 910 pocula saepe homines et inumbrant ora coronis,
 ex animo ut dicant 'brevis hic est fructus homullis:
 iam fuerit, neque post umquam revocare licebit.' 915
 tamquam in morte mali cum primis hoc sit eorum,
 915 quod sitis exurat miseros atque arida torrat,
 915 aut aliae cuius desiderium insideat rei. \|
 nec sibi enim quisquam tum se vitamque requirit,
 cum pariter mens et corpus sopita quiescunt: 920
 nam licet aeternum per nos sic esse soporem,
 920 nec desiderium nostri nos adfcit ullum:
 920 et tamen haud quaquam nostros tunc illa per artus
 longe ab sensiferis primordia motibus errant,
 cum correptus homo ex somno se colligat ipse. 925
 multo igitur mortem minus ad nos esse putandumst;
 925 si minus esse potest quam quod nil esse videmus:
 925 maior enim turba et disiectus material
 consequitur leto, nec quisquam expergitus extat,
 frigida quem semel est vitae pausa secuta. 930
 Denique si vocem rerum natura repente
 930 mittat et hoc alicui nostrum sic increpet ipsa,
 930 'quid tibi tanto operest, mortalis, quod nimis aegris
 luctibus indulges? quid mortem congemis ac fles?
 nam si grata fuit tibi vita ante acta priorque, 935
 et non omnia pertusum congesta quasi in vas
 935 commoda perfluxere atque ingrata interiere,
 935 cur non ut plenus vitae conviva recedis

aequo animoque capis securam, stulte, quietem?
 sin ea quae fructus cumque es periere profusa, 940
 vitaeque in offensast, cur amplius addere quaeris,
 940 rursum quod pereat male et ingratum occidat omne,
 non potius vitae finem facis atque laboris?
 nam tibi praeterea quod machiner inveniamque,
 quod placeat, nil est: eadem sunt omnia semper. 945
 si tibi non annis corpus iam marcet et artus
 945 confecti languent, eadem tamen omnia restant,
 omnia si pergas vivendo vincere saecula,
 atque etiam potius, si numquam sis moriturus',
 quid respondemus, nisi iustam intendere litem 950
 naturam et veram verbis exponere causam?
 950 grandior hic vero si iam seniorque queratur 955
 950 atque obitum lamentetur miser amplius aequo, 952
 non merito inclamet magis et voce increpet acri? 953
 'aufer abhinc lacrimas, balatro, et compesce querellas.
 omnia perfunctus vitae praemia marces: 956
 955 sed quia semper aves quod abest, praesentia temnis,
 955 imperfecta tibi elapsast ingrataque vita,
 et necopinanti mors ad caput adstitit ante
 quam satur ac plenus possis discedere rerum. 960
 nunc aliena tua tamen aetate omnia mitte
 960 aequo animoque, agedum, gnatis concede: necessest.'
 960 iure, ut opinor, agat, iure increpet inciletque:
 cedit enim rerum novitate extrusa vetustas
 semper, et ex aliis aliud reparare necessest. 965
 nec quisquam in barathrum nec Tartara deditur atra:
 965 materies opus est, ut crescant postera saecula;
 965 quae tamen omnia te vita perfuncta sequentur:
 nec minus ergo ante haec quam tu cecidere cadentque.
 sic alid ex alio numquam desistet oriri, 970
 vitaeque mancipio nulli datur, omnibus usu.
 970 respice item quam nil ad nos ante acta vetustas
 970 temporis aeterni fuerit, quam nascimur ante.
 hoc igitur speculum nobis natura futuri
 temporis exponit post mortem denique nostram. 975

numquid ibi horribile apparet, num triste videtur
 975 quicquam, non omni somno securius exstat?
 975 Atque ea, nimirum, quaecumque Acherunte profundo
 prodita sunt esse, in vita sunt omnia nobis.
 nec miser inpendens magnum timet aëre saxum 985
 Tantalus, ut famast, cassa formidine torpens:
 980 sed magis in vita divom metus urget inanis
 980 mortalis, casumque timent quem cuique ferat fors.)
 nec Tityon volucres ineunt Acherunte iacentem,
 nec quod sub magno scrutentur pectore quicquam 985
 perpetuam aetatem possunt reperire profecto.
 985 quamlibet immani proiectu corporis exstet,
 985 qui non sola novem dispessis iugera membris
 optineat, sed qui terrai totius orbem,
 non tamen aeternum poterit perferre dolorem 990
 nec praebere cibum proprio de corpore semper.
 990 sed Tityos nobis hic est, in amore iacentem
 990 quem volucres lacerant . . . . .
 . . . . . atque exest anxius angor
 aut aliae quovis scindunt cuppedini' curae.
 Sisyphus in vita quoque nobis ante oculos est, 995
 qui petere a populo fascēs saevasque secures
 995 imbibit, et semper victus tristisque recedit.
 nam petere imperium, quod inanest nec datur umquam,
 atque in eo semper durum sufferre laborem,
 hoc est adverso nixantem trudere monte 1000
 saxum, quod tamen e summo iam vertice ruseum
 1000 volvitur et plani raptim petit aequora campi.
 deinde animi ingratam naturam pascere semper,
 atque explere bonis rebus satiareque numquam,
 quod faciunt nobis annorum tempora, circum 1005
 cum redeunt fetusque ferunt variosque lepores,
 1005 nec tamen explemur vitae fructibus umquam,
 hoc, ut opinor, id est, aevo florente puellas
 quod memorant laticem pertusum congerere in vas,
 quod tamen expleri nulla ratione potestur. 1010
 Cerberus et Furiae iam vero, et lucis egestas

*

- 1010 Tartarus horriferos eructans faucibus aestus —
 qui neque sunt usquam nec possunt esse profecto:
 sed metus in vita poenarum pro male factis
 est insignibus insignis, scelerisque luella 1015
 carcer et horribilis de saxo iactu' deorsum
- 1015 verbera carnifices robur pix lammina taedae —
 quae tamen etsi absunt, at mens sibi, conscia factis,
 praemetuens adhibet stimulos terretque flagellis,
 nec videt interea qui terminus esse malorum 1020
 possit nec quae sit poenarum denique finis,
- 1020 atque eadem metuit magis haec ne in morte gravescant.
 hinc Acherusia fit stultorum denique vita.
 Hoc etiam tibi tute interdum dicere possis.
 'lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit, 1025
 qui melior multis quam tu fuit, improbe, rebus.
- 1025 inde alii multi reges rerumque potentes
 occiderunt, magnis qui gentibus imperitarunt.
 ille quoque ipse, viam qui quondam per mare magnum
 stravit iterque dedit legionibus ire per altum 1030
 ac pedibus salsas docuit super ire lacunas
- 1030 et contempsit equis insultans murmura ponti,
 lumine adempto animam moribundo corpore fudit.
 Scipiadas, belli fulmen, Carthaginis horror,
 ossa dedit terrae proinde ac famul infimus esset. 1035
 addē repertores doctrinarum atque leporum,
- 1035 adde Heliconiadum comites; quorum unus Homerus
 sceptrā potitus eadem aliis sopitu' quietest.
 denique Democritum postquam matura vetustas
 admonuit memores motus languescere mentis, 1040
 sponte sua leto caput obuius optulit ipse.
- 1040 ipse Epicurus obit decurso lumine vitae,
 qui genus humanum ingenio superavit et omnis
 restinxit, stellas exortus ut aetherius sol.
 tu vero dubitabis et indignabere obire? 1045
 mortua cui vitast prope iam vivo atque videnti,
- 1045 qui somno partem maiorem conteris aevi,

et vigilans stertis nec somnia cernere cessas,
 sollicitamque geris cassa formidine mentem,
 nec reperire potes tibi quid sit saepe mali, cum 1050
 ebrius urgeris multis miser undique curis

1050 atque animi incerto fluitans errore vagaris.

Si possent homines, proinde ac sentire videntur
 pondus inesse animo, quod se gravitate fatiget,
 e quibus id fiat causis quoque noscere et unde 1055
 tanta mali tamquam moles in pectore constet,

1055 haut ita vitam agerent, ut nunc plerumque videmus
 quid sibi quisque velit nescire, et quaerere semper,
 commutare locum, quasi onus deponere possit:

exit saepe foras magnis ex aedibus ille, 1060
 esse domi quem pertaesumst, subitoque *revertit*,

1060 quippe foris nilo melius qui sentiat esse.

currit agens mannos ad villam praecipitanter,
 auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans:
 oscitat extemplo, tetigit cum limina villae, 1065
 aut abit in somnum gravis atque oblivia quaerit,

1065 aut etiam properans urbem petit atque revisit.

hoc se quisque modo fugitat, quem, scilicet, ut fit,
 effugere haut potis est: ingratis haeret et odit
 propterea, morbi quia causam non tenet aeger; 1070
 quam bene si videat, iam rebus quisque relictis

1070 naturam primum studeat cognoscere rerum,
 temporis aeterni quoniam, non unius horae,
 ambigitur status, in quo sit mortalibus omnis
 aetas, post mortem quae restat cumque, manenda. 1075

Denique tanto opere in dubiis trepidare periclis

1075 quae mala nos subigit vitae tanta cupido?

certa quidem finis vitae mortalibus adstat,
 nec devitari letum pote, quin obeamus.

praeterea versamur ibidem atque insumus usque, 1080
 nec nova vivendo procuditur ulla voluptas:

1080 sed dum abest quod avemus, id exsuperare videtur
 cetera: post aliud, cum contigit illud, avemus,
 et sitis aequa tenet vitae semper hiantis.

posteraque in dubios fortunam quam vehat aetas, 1085
quidve ferat nobis casus quive exitus instet.
1085 nec prorsum vitam ducendo demimus hilum
tempore de mortis nec delibare valemus,
quo minus esse diu possimus forte perempti.
proinde licet quotvis vivendo condere saecula: 1090
mors aeterna tamen nilo minus illa manebit,
1090 nec minus ille diu iam non erit, ex hodierno
lumine qui finem vitae fecit, et ille,
mensibus atque annis qui multis occidit ante.

T. LUCRETI CARI
DE RERUM NATURA
LIBER QUARTUS.

- || Avia Pieridum peragro loca nullius ante
trita solo. iuvat integros accedere fontis
atque haurire, iuvatque novos decerpere flores
insignemque meo capiti petere inde coronam,
5 unde prius nulli velarint tempora musae;
primum quod magnis doceo de rebus et artis
religionum animum nodis exsolvere pergo,
deinde quod obscura de re tam lucida pango
carmina, musaeo contingens cuncta lepore.
10 id quoque enim non ab nulla ratione videtur:
nam veluti pueris absinthia taetra medentes
cum dare conantur, prius oras, pocula circum,
contingunt mellis dulci flavoque liquore,
ut puerorum aetas improvida ludificetur
15 laborum tenuis, interea perpotet amarum
absinthii laticem, deceptaque non capiatur,
sed potius tali pacto recreata valescat,
sic ego nunc, quoniam haec ratio plerumque videtur
tristior esse quibus non est tractata, retroque
20 volgus abhorret ab hac, volui tibi suaviloquenti
carmine Pierio rationem exponere nostram
et quasi musaeo dulci contingere melle;
si tibi forte animum tali ratione tenere
versibus in nostris possem, dum percipis omnem

- 25 naturam rerum ac persentis utilitatem. ¶
 48 Sed quoniam docui cunctarum exordia rerum 45
 qualia sint et quam variis distantia formis
 50 sponte sua volitent aeterno percita motu
 quoque modo possit res ex his quaeque creari, 48
 30 atque animi quoniam docui natura quid esset 36
 27 et quibus e rebus cum corpore compta vigeret
 quove modo distracta rediret in ordia prima,
 nunc agere incipiam tibi, quod vehementer ad has res
 30 attinet, esse ea quae rerum simulacra vocamus: 30
 35 quae, quasi membranae summo de corpore rerum
 dereptae, volitant ultroque citroque per auras,
 atque eadem nobis vigilantibus obvia mentes
 terrificant atque in somnis, cum saepe figuras
 35 contuimur miras simulacraque luce carentum, 35
 40 quae nos horrifice languentis saepe sopore
 excierunt; ne forte animas Acherunte reamur
 effugere aut umbras inter vivos volitare,
 neve aliquid nostri post mortem posse relinqui,
 40 cum corpus simul atque animi natura perempta 40
 45 in sua discessum dederint primordia quaeque.

*

- 125 quin potius noscas rerum simulacra vagari 127
 126 multa modis multis nulla vi cassaue sensu. 128
 42 Dico igitur rerum effigias tenuisque figuras 42
 mittier ab rebus, summo de corpore rerum; 43
 50 ¶ quae quasi membranae vel cortex nomenclandast, 51
 45 quod speciem ac formam similem gerit eius imago,
 cuiuscumque cluet de corpore fusa vagari. ¶ 53
 47 id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde. 44
 principio quoniam mittunt in rebus apertis 54
 55 corpora res multae, partim diffusa solute, 55
 roborum ceu fumum mittunt ignesque vaporem,
 55 et partim contexta magis condensaque, ut olim
 cum teretis ponunt tunicas aestate cicadae,
 et vituli cum membranas de corpore summo

[49 sq.] = 29 sq.

- 60 nascentes mittunt, et item cum lubrica serpens 60
 exuit in spinis vestem: nam saepe videmus
 60 illarum spoliis vepres volitantibus auctas:
 quae quoniam fiunt, tenuis quoque debet imago
 ab rebus mitti, summo de corpore rerum.
 65 nam cur illa cadant magis ab rebusque recedant 65
 quam quae tenvia sunt, hiscendist nulla potestas:
 65 praesertim cum sint in summis corpora rebus
 multa minuta, iaci quae possint ordine eodem
 quo fuerint et formai servare figuram,
 70 et multo citius, quanto minus indupediri 70
 pauca queunt et *quae* sunt prima fronte locata.
 70 nam certe iacere ac largiri multa videmus,
 non solum ex alto penitusque, ut diximus ante,
 verum de summis ipsum quoque saepe colorem.
 75 et volgo faciunt id lutea russaque vela 75
 et ferrugina, cum magnis intenta theatris
 75 per malos volgata trabesque trementia flutant:
 namque ibi consessum caveai supter et omnem
 scaenai speciem Parium marmorque deorum
 80 inficiunt coguntque suo fluitare colore: 80
 et quanto circum mage sunt ita clausa theatri
 80 moenia, tam magis hoc intus perfusa lepore
 omnia conrident correpta luce diei.
 ergo lintea de summo cum corpore fucum
 85 mittunt, effigias quoque debent mittere tenvis 85
 res quaeque, ex summo quoniam iaculantur utraque.
 85 sunt igitur iam formarum vestigia certa,
 quae volgo volitant subtili praedita filo
 nec singillatim possunt secreta videri.
 90 praeterea omnis odor fumus vapor atque aliae res 90
 consimiles ideo diffusae e rebus abundant,
 90 ex alto quia dum veniunt intrinsecus ortae,
 scinduntur per iter flexum, nec recta viarum
 ostia sunt, qua contendant exire coortae.
 95 at contra tenuis summi membrana coloris 95
 cum iacitur, nil est quod eam discerpere possit,

95	in promptu quoniamst in prima fronte locata.	97
228	praeterea quoniam manibus tractata figura	230
	in tenebris quaedam cognoscitur esse eadem quae	
100	cernitur in luce et claro candore, necessest	
231	consimili causa tactum visumque moveri.	
	nunc igitur si quadratum temptamus et id nos	
	commovet in tenebris, in luci quae poterit res	235
	accidere ad speciem quadrata, nisi eius imago?	
105	esse in imaginibus quapropter causa videtur	
236	cernundi neque posse sine his res ulla videri.	238
96	postremo speculis in aqua splendoreque in omni	98
	quaecumque apparent nobis simulacra, necessest,	
	quandoquidem simili specie sunt praedita rerum,	100
110	ex ea imaginibus missis consistere rerum:	101
102	sunt igitur tenues formae rerum similesque	104
	effigiae, singillatim quas cernere nemo	105
	cum possit, tamen adsiduo crebroque repulsu	
105	reiectae reddunt speculorum ex aequore visum,	
115	nec ratione alia servari posse videntur,	
	tanto opere ut similes reddantur cuique figurae.	109
127	Sed ne forte putes ea demum sola vagari,	129
	quaecumque ab rebus rerum simulacra recedunt,	130
	sunt etiam quae sponte sua gignuntur et ipsa	
120	constituuntur in hoc caelo, qui dicitur aër.	
131	quae multis formata modis sublime feruntur	135
	nec speciem mutare suam liquentia cessant	141
	et cuiusque modi formarum vertere in oras;	142
	ut nubes facile interdum concrecere in alto	133
125	cernimus et mundi speciem violare serenam,	134
136	aëra mulcentes motu: nam saepe Gigantum	136
	ora volare videntur et umbram ducere late,	
	interdum magni montes avolsaque saxa	
	montibus anteire et solem succedere praeter,	
130	inde alios trahere atque inducere belua nimbos.	140
166	¶ Praeterea modo cum fuerit liquidissima caeli	168
	tempestas, perquam subito fit turbida foede,	
	102 sq. = 65 sq.	

undique uti tenebras omnis Acherunta rearis 170
 liquisse et magnas caeli complesse cavernas.
 135 usque adeo taetra nimborum nocte coorta
 171 inpendent atrae formidinis ora superne. 173

*

||

Nunc age, quam tenui natura constet imago 110
 percipe. et in primis, quoniam primordia tantum
 110 sunt infra nostros sensus tantoque minora
 140 quam quae primum oculi coeptant non posse tueri —
 nunc tamen id quoque uti confirmem, exordia rerum
 cunctarum quam sint subtilia percipe paucis. 115
 primum animalia sunt iam partim tantula, quorum
 115 tertia pars nulla possit ratione videri.
 145 horum intestinum quodvis quale esse putandumst!
 quid cordis globus aut oculi? quid membra? quid artus?
 quantula sunt! quid praeterea primordia quaeque, 120
 unde anima atque animi constet natura necessumst?
 120 nonne vides quam sint subtilia quamque minuta?
 150 praeterea quaecumque suo de corpore odorem
 expirant acrem, panaces absinthia taetra
 habrotonique graves et tristia centaurea, 125
 124 quorum unum quidvis leviter si forte duobus 126

*

172 quorum quantula pars sit imago dicere nemost 174
 155 qui possit, neque eam rationem reddere dictis. 175
 141 Nunc ea quam facili et celeri ratione genantur 143
 perpetuoque fluant ab rebus lapsaque cedant

semper enim summum quicquid de rebus abundat, 145
 quod iaculentur. et hoc certas cum pervenit in res,
 160 transit, ut in primis vestem: sed ubi aspera saxa
 146 aut in materiam ligni pervenit, ibi iam
 scinditur, ut nullum simulacrum reddere possit.
 at cum splendida quae constant opposta fuerunt 150
 densaque, ut in primis speculumst, nil accidit horum.
 165 nam neque, uti vestem, possunt transire, neque autem
 151 scindi; quam meminit levor praestare salutem.

- quapropter fit ut hinc nobis simulacra redundant.
 et quamvis subito, quovis in tempore, quamque 155
 rem contra speculum ponas, apparet imago;
 170 perpetuo fluere ut noscas e corpore summo
 156 texturas rerum tenuis tenuisque figuras.
 ergo multa brevi spatio simulacra genuntur,
 ut merito celer his rebus dicatur origo. 160
 et quasi multa brevi spatio summittere debet
 175 lumina sol, ut perpetuo sint omnia plena,
 161 sic ab rebus item simili ratione necessest
 temporis in puncto rerum simulacra ferantur
 multa modis multis in cunctas undique partis; 165
 quandoquidem speculum quocumque obvertimus oris,
 180 res ibi respondent simili forma atque colore. 167
 175 Nunc age, quam celeri motu simulacra ferantur, 176
 et quae mobilitas ollis tranantibus auras
 reddita sit, longo spatio ut brevis hora teratur,
 in quem quaeque locum diverso momine tendunt,
 185 suavidicis potius quam multis versibus edam; 180
 parvus ut est cycni melior canor, ille gruum quam
 180 clamor in aetheriis dispersus nubibus austri.
 principio persaepe levis res atque minutis
 corporibus factas celeris licet esse videre.
 190 in quo iam generest solis lux et vapor eius 188
 propterea quia sunt e primis facta minutis,
 185 quae quasi cuduntur perque aëris intervallum
 non dubitant transire sequenti concita plaga.
 suppedatur enim confestim lumine lumen,
 195 et quasi protelo stimulat fulgere fulgur. 190
 190 quapropter simulacra pari ratione necessest
 inmemorabile per spatium transcurrere posse
 temporis in puncto, primum quod †parvola causa
 est procul a tergo quae provehat atque propellat,
 200 quod superest, ubi tam volucris levitate ferantur, 195
 deinde quod usque adeo textura praedita rara
 195 mittuntur, facile ut quavis penetrare queant se
 et quasi permanare per aëris intervallum.

	praeterea si quae penitus corpuscula rerum	
205	ex altoque foras mittuntur, solis uti lux	200
	ac vapor, haec puncto cernuntur lapsa diei	
200	per totum caeli spatium diffundere sese	
187	perque volare mare ac terras caelumque rigare:	203
	quid quae sunt igitur iam prima fronte parata?	
210	cum iaciuntur et emissum res nulla moratur,	205
	nonne vides citius debere et longius ire	
205	multiplexque loci spatium transcurrere eodem	
	tempore quo solis pervolgant lumina caelum?	
	hoc etiam in primis specimen verum esse videtur,	
215	quam celeri motu rerum simulacra ferantur,	210
	quod simul ac primum sub diu splendor aquai	
210	ponitur, extemplo caelo stellante serena	
	sidera respondent in aqua radiantia mundi.	
	iamne vides igitur quam puncto tempore imago	
220	aetheris ex oris in terrarum accidat oras?	215
	quare etiam atque etiam mira fateare necessest	

*

237	nunc ea quae dico rerum simulacra feruntur	239
	undique et in cunctas iaciuntur didita partis;	
240	propterea fit uti, speciem quo vertimus, omnes	242
225	res ibi eam contra feriant forma atque colore.	243
239	verum nos oculis quia solis cernere quimus	241

*

242	et quantum quaeque ab nobis res absit, imago	244
	efficit ut videamus et internoscere curat:	245
	nam cum mittitur, extemplo protrudit agitque	
230	aëra qui inter se cumquest oculosque locatus,	
246	isque ita per nostras acies perlabitur omnis	
	et quasi perterget pupillas atque ita transit.	249
	propterea fit uti videamus quam procul absit	251
	res quaeque. et quanto plus aëris ante agitur	250
235	et nostros oculos perterget longior aura,	252
251	tam procul esse magis res quaeque remota videtur.	
	scilicet, haec summe celeri ratione geruntur,	
	[217—229] paene = VI 915—928.	

quale sit ut videamus, et una quam procul absit. 255
 illud in his rebus minime mirabile habendumst,
 240 cur, ea quae feriant oculos simulacra videri
 256 singula cum nequeant, res ipsae perspiciantur.
 ventus enim quoque paulatim cum verberat et cum 259
 acre fluit frigus, non privam quamque solemus 261
 particulam venti sentire et frigoris eius, 260
 245 sed magis unorsum, fierique perinde videmus 262
 261 corpore tum plagas in nostro tamquam aliquae res
 verberet atque sui det sensum corporis extra.
 praeterea lapidem digito cum tundimus, ipsum 265
 tangimus extremum saxi summumque colorem,
 250 nec sentimus eum tactu, verum magis ipsam
 266 duritiem penitus saxi sentimus in alto.
 Nunc age, cur ultra speculum videatur imago
 percipe: nam certe penitus semota videtur. 270
 270 quod genus illa foris quae vere transpiciuntur,
 255 ianua cum per se transpectum praebet apertum,
 multa facitque foris ex aedibus ut videantur:
 is quoque enim duplici geminoque fit aëre visus.
 primus enim citra postes tum cernitur aër, 275
 275 inde fores ipsae dextra laevaque secuntur,
 260 post extraria lux oculos perterget et aër
 alter, et illa foris quae vere transpiciuntur.
 sic ubi se primum speculi proiecit imago,
 dum venit ad nostras acies, protrudit agitque 280
 280 aëra qui inter se cumquest oculosque locatus,
 265 et facit ut prius hunc omnem sentire queamus
 quam speculum: sed ubi speculum quoque sensimus ipsum,
 continuo a nobis in idem quae fertur imago
 pervenit, et nostros oculos reiecta revisit, 285
 285 atque alium prae se propellens aëra volvit,
 270 et facit ut prius hunc quam se videamus, eoque
 distare ab speculo tantum semota videtur.
 quare etiam atque etiam minime mirarier est par

*

268 illis quae reddunt speculorum ex aequore visum, 290

- aëribus binis quoniam res confit utraque.
 275 nunc ea quae nobis membrorum dextera pars est,
 291 in speculis fit ut in laeva videatur eo quod
 planitiem ad speculi veniens cum offendit imago,
 non convertitur incolumis, sed recta retrorsum 325
 sic eliditur, ut siquis, prius arida quam sit
 280 cretea persona, adlidat pilaevae trabive,
 296 atque ea continuo rectam si forte figuram
 servet et elisam retro sese exprimat ipsa. 323
 fiet ita, ante oculus fuerit qui dexter, ut idem
 nunc sit laevus, et e laevo sit mutua dexter. 325
 285 fit quoque de speculo in speculum ut tradatur imago,
 301 quinque etiam sexve ut fieri simulacra suerint.
 nam quaecumque retro parte interiore latebunt,
 inde tamen, quamvis torte penitusque remota,
 omnia per flexos aditus educta licebit 330
 290 pluribus haec speculis videantur in aedibus esse.
 306 usque adeo e speculo in speculum translucet imago,
 et cum laeva datast, fit rursum ut dextera fiat,
 inde retro rursum redit et convertit eodem.
 quin etiam quaecumque latuscula sunt speculorum 335
 295 adsimili lateris flexura praedita nostri,
 311 dextera eapropter nobis simulacra remittunt,
 aut quia de speculo in speculum transfertur imago,
 inde ad nos elisa bis advolat, aut etiam quod
 circum agitur, cum venit, imago propterea quod 340
 300 flexa figura docet speculi convertier ad nos.
 316 indugredi porro pariter simulacra pedemque
 ponere nobiscum credas gestumque imitari
 propterea quia, de speculi qua parte recedas,
 continuo nequeunt illinc simulacra reverti; 345
 305 omnia quandoquidem cogit natura referri
 321 ac resilire ab rebus ad aequos reddita flexus.
 || Splendida porro oculi fugitant vitantque tueri: 299
 sol etiam caecat, contra si tendere pergas, 300
 propterea quia vis magnast ipsius, et alte
 310 aëra per purum graviter simulacra feruntur

- 326 et feriunt oculos, turbantia composituras.
 praeterea splendor quicumque acer adurit
 saepe oculos ideo quod semina possidet ignis 305
 multa, dolorem oculis quae gignunt insinuando.
- 315 lurida praeterea fiunt quaecumque tuentur
 331 arquati, quia luroris de corpore eorum
 semina multa fluunt simulacris obvia rerum,
 multaque sunt oculis in eorum denique mixta, 310
 quae contage sua palloribus omnia pingunt.
- 320 e tenebris autem quae sunt in luce tuemur
 336 propterea quia, cum propior caliginis aër
 ater init oculos prior et possedit apertos,
 insequitur candens confestim lucidus aër, 315
 qui quasi purgat eos ac nigras discutit umbras
- 325 aëris illius: nam multis partibus hic est
 341 mobilior multisque minutor et mage pollens.
 qui simul atque vias oculorum luce replevit
 atque patefecit, quas ante obsederat aër 320
 ater, continuo rerum simulacra secuntur,
- 330 quae sita sunt in luce, lacessuntque ut videamus.
 346 quod contra facere in tenebris e luce nequimus 345
 propterea quia posterior caliginis aër
 crassior insequitur, qui cuncta foramina complet 350
 obsiditque vias oculorum, ne simulacra
- 335 possint ullarum rerum coniecta movere.
 351 quadratasque procul turris cum cernimus urbis,
 propterea fit uti videantur saepe rutundae,
 angulus optusus quia longe cernitur omnis, 355
 sive etiam potius non cernitur ac perit eius
- 340 plaga nec ad nostras acies perlabitur ictus,
 356 aëra per multum quia dum simulacra feruntur,
 cogit hebecere eum crebris offensibus aër.
 hoc ubi suffugit sensum simul angulus omnis, 360
 fit quasi ut ad tornum saxorum structa tuamur:
- 345 non tamen ut coram quae sunt vereque rutunda,
 361 sed quasi adumbratim paulum simulata videntur. ||
 umbra videtur item nobis in sole moveri

- et vestigia nostra sequi gestumque imitari; 365
 aëra si credis privatum lumine posse
 350 indugredi, motus hominum gestumque sequentem:
 366 nam nil esse potest aliud nisi lumine cassus
 aër id quod nos umbram perhibere suëmus.
 nimirum, quia terra locis ex ordine certis 370
 lumine privatur solis quacumque meantes
 355 officimus, repletur item quod liquimus eius,
 371 propterea fit uti videatur, quae fuit umbra
 corporis, e regione eadem nos usque secuta.
 semper enim nova se radiorum lumina fundunt 375
 primaque dispereunt, quasi in ignem lana trahatur.
 380 propterea facile et spoliatur lumine terra,
 376 et repletur item nigrasque sibi abluit umbras.
 Nec tamen hic oculos falli concedimus hilum.
 nam quocumque loco sit lux atque umbra tueri 380
 illorumst: eadem vero sint lumina necne,
 385 umbraque quae fuit hic eadem nunc transeat illuc
 381 an potius fiat paulo quod diximus ante,
 hoc animi demum ratio discernere debet,
 nec possunt oculi naturam noscere rerum. 385
 proinde animi vitium hoc oculis adfingere noli.
 370 qua vehimur navi, fertur, cum stare videtur:
 386 quae manet in statione, ea praeter creditur ire.
 et fugere ad puppim colles campique videntur,
 quos agimus praeter navem velisque volamus. 390
 sidera cessare aetheriis adfixa cavernis
 375 cuncta videntur, et adsiduo sunt omnia motu,
 391 quandoquidem longos obitus exorta revisunt,
 cum permensa suo sunt caelum corpore claro.
 solque pari ratione manere et luna videntur 395
 in statione, ea quae ferri res indicat ipsa.
 380 exstantisque procul medio de gurgite montis
 396 classibus inter quos liber patet exitus ingens,
 insula coniunctis tamen ex his una videtur.
 atria versari et circumcursare columnae 400
 usque adeo fit uti pueris videantur, ubi ipsi

385 desierunt verti, vix ut iam credere possint

401 non supra sese ruere omnia tecta minari.

iamque rubrum tremulis iubar ignibus erigere alte
cum coepat natura supraque extollere montes, 405
quos tibi tum supra sol montis esse videtur

390 comminus ipse suo contingens fervidus igni,

406 vix absunt nobis missus bis mille sagittae,

vix etiam cursus quingentos saepe veruti:

inter eos solemque iacent immania ponti 410

aequora substrata aetheriis ingentibus oris,

395 interiectaque sunt terrarum milia multa,

411 quae variae retinent gentes et saecula ferarum.

at collectus aquae digitum non altior unum,

qui lapides inter sistit per strata viarum, 415

despectum praebet sub terras impete tanto,

400 a terris quantum caeli patet altus hiatus;

416 nubila despicere et solem ut videre videre

corpora mirande sub terras abdita caeli.

denique ubi in medio nobis equus acer obhaesit 420

flumine et in rapidas amnis despeximus undas,

405 stantis equi corpus transversum ferre videtur

421 vis et in adversum flumen contrudere raptim,

et quocumque oculos traiecimus omnia ferri

et fluere adsimili nobis ratione videntur. 425

porticus aequali quamvis est denique ductu

410 stansque in perpetuum paribus suffulta columnis,

426 longa tamen parte ab summa cum tota videtur,

paulatim trahit angusti fastigia coni

tecta solo iungens atque omnia dextera laevis 430

donec in obscurum coni conduxit acumen.

415 in pelago nautis ex undis ortus in undis

431 sol fit uti videatur obire et condere lumen;

quippe ubi nil aliud nisi aquam caelumque tuentur;

ne leviter credas labefactari undique sensus. 435

at maris ignaris in portu clauda videntur

420 navigia aplustris fractis obnitier undae.

- 436 nam quaecumque supra rorem salis edita pars est
 remorum, rectast, et recta superne gubernata:
 quae demersa liquorem obeunt, refracta videntur 440
 omnia converti sursumque supina reverti
 425 et reflexa prope in summo fluitare liquore.
 441 raraque per caelum cum venti nubila portant
 tempore nocturno, tum splendida signa videntur
 labier adversum nimbos atque ire superne 445
 longe aliam in partem ac vera ratione feruntur.
 430 at si forte oculo manus uni subdita supter
 446 pressit eum, quodam sensu fit uti videantur
 omnia quae tuimur fieri tum bina tuendo,
 bina lucernarum florentia lumina flammis, 450
 binaque per totas aedis geminare supellex,
 435 et duplicis hominum facies et corpora bina.
 451 denique cum suavi devinxit membra sopore
 somnus et in summa corpus iacet omne quiete,
 tum vigilare tamen nobis et membra movere 455
 nostra videmur, et in noctis caligine caeca
 440 cernere censemus solem lumenque diurnum,
 456 conclusoque loco caelum mare flumina montis
 mutare et campos pedibus transire videmur,
 et sonitus audire, severa silentia noctis 460
 undique cum constant, et reddere dicta tacentes.
 445 cetera de genere hoc mirande multa videmus,
 461 quae violare fidem quasi sensibus omnia quaerunt,
 nequiquam, quoniam pars horum maxima fallit
 propter opinatus animi, quos addimus ipsi, 465
 pro visis ut sint quae non sunt sensibu' visa:
 450 nam nil aegrius est quam res secernere apertas
 466 ab dubiis, animus quas ab se protinus addit.
 Denique nil sciri siquis putat, id quoque nescit
 an sciri possit, quoniam nil scire fatetur. 470
 hunc igitur contra mittam contendere causam,
 455 qui capite ipse sua in statuit vestigia sese.
 471 et tamen hoc quoque uti concedam scire, at id ipsum
 quaeram, cum in rebus veri nil viderit ante,

- unde sciat quid sit scire et nescire vicissim, 475
 notitiam veri quae res falsique crearit,
 460 et dubium certo quae res differre probarit.
 476 invenies primis ab sensibus esse creatam
 notitiam veri, neque sensus posse refelli.
 nam maiore fide debet reperiri illud, 480
 sponte sua veris quod possit vincere falsa:
 465 quid maiore fide porro quam sensus haberi
 481 debet? an ab sensu falso ratio orta valebit
 dicere eos contra, quae tota ab sensibus aptast?
 qui nisi sunt veri, ratio quoque falsa fit omnis. 485
 an poterunt oculos aures reprehendere, an aures
 470 tactus? an hunc porro tactum sapor arguet oris,
 486 an confutabunt nares oculive revincant?
 non, ut opinor, itast. nam seorsum cuique potestas
 divisast, sua vis cuiquest, ideoque necessest 490
 et quod molle sit et gelidum fervensve seorsum
 475 et seorsum varios rerum sentire colores,
 491 || et quaecumque coloribus sint coniuncta videre: ||
 seorsus item sapor oris habet vim, seorsus odores
 nascuntur, seorsus sonitus. ideoque necessest 495
 non possint alios alii convincere sensus.
 480 nec porro poterunt ipsi reprehendere sese,
 496 aequa fides quoniam debebit semper haberi.
 proinde quod in quoquest his visum tempore, verumst.
 et si non poterit ratio dissolvere causam, 500
 cur ea quae fuerint iuxtim quadrata, procul sint
 485 visa rutunda, tamen praestat rationis egentem
 501 reddere mendose causas utriusque figurae,
 quam manibus manifesta suis emittere quoquam
 et violare fidem primam et convellere tota 505
 fundamenta quibus nixatur vita salusque.
 490 non modo enim ratio ruat omnis, vita quoque ipsa
 506 concidat extemplo, nisi credere sensibus ausis,

*

praecipitisque locos vitare et cetera quae sint
 in genere hoc fugienda, sequi contraria quae sint. 510

illa tibist igitur verborum copia cassa
 495 omnis, quae contra sensus instructa paratast.
 511 denique ut in fabrica, si pravast regula prima,
 normaue si fallax rectis regionibus exit,
 et libella aliqua si ex parti claudicat hilum, 515
 omnia mendose fieri atque obstipa necessest
 500 prava cubantia prona supina atque absona tecta,
 515 iam ruere ut quaedam videantur velle, ruantque
 prodita iudiciis fallacibus omnia primis —
 sic igitur ratio tibi rerum prava necessest 520
 falsaue sit, falsis quaecumque ab sensibus ortast.
 505 Nunc alii sensus quo pacto quisque suam rem
 521 sentiat, haud quaquam ratio scruposa relictast.
 Principio auditur sonus et vox omnis, in auris
 insinuata suo pepulere ubi corpore sensum. 525
 corpoream *vocem* quoque enim constare fatendumst
 510 et sonitum, quoniam possunt inpellere sensus.
 526 praeterea radit vox fauces saepe, facitque
 asperiora foras gradiens arteria clamor,
 quippe, per angustum turba maiore coorta 530
 ire foras ubi coeperunt primordia vocum.
 515 scilicet, expletis quoque ianua raditur oris,

*

531 haud igitur dubiumst quin voces verbaue constant
 corporeis e principiis, ut laedere possint.
 nec te fallit item quid corporis auferat et quid 535
 detrahat ex hominum nervis ac viribus ipsis
 520 perpetuus sermo nigræ noctis ad umbram
 536 auroræ perductus ab exoriente nitore,
 praesertim si cum summost clamore profusus.
 ergo corpoream vocem constare necessest, 540
 multa loquens quoniam amittit de corpore partem.
 525 || asperitas autem vocis fit ab asperitate 551
 541 principiorum, et item levor levore creatur:
 nec simili penetrant auris primordia forma, 542
 cum tuba depresso graviter sub murmure mugit
 et reboant raucum retro loca barbara bombum,

- 530 et gelidis cycni nocte oris ex Heliconis 545
 546 cum liquidam tollunt lugubri voce querellam. ||
 Hasce igitur penitus voces cum corpore nostro
 exprimimus rectoque foras emittimus ore,
 mobilis articulat verborum daedala lingua,
 535 formaturaque labrorum pro parte figurat. 550
 551 hoc ubi non longum spatiumst unde illa profecta
 perveniat vox, quaeque necessest verba quoque ipsa
 plane exaudiri discernique articulatim: 555
 servat enim formaturam servatque figuram.
 540 at si interpositum spatium sit longius aequo,
 556 aëra per multum confundi verba necessest
 et conturbari vocem, dum transvolat auras.
 ergo fit, sonitum ut possis sentire, neque illam 560
 internoscere, verborum sententia quae sit:
 545 usque adeo confusa venit vox inque pedita.
 561 praeterea verbum saepe unum perciet auris
 omnibus in populo, missum praeconis ab ore.
 in multas igitur voces vox una repente 565
 diffugit, in privas quoniam se dividit auris,
 550 obsignans formam verbi clarumque sonorem.
 566 at quae pars vocum non auris incidit ipsas,
 praeterlata perit frustra diffusa per auras:
 pars solidis adlisa locis reiecta sonorem 570
 reddit et interdum frustratur imagine verbi.
 555 quae bene cum videas, rationem reddere possis
 571 tute tibi atque aliis, quo pacto per loca sola
 saxa paris formas verborum ex ordine reddant,
 palantis comites cum montis inter opacos 575
 quaerimus et magna dispersos voce ciemus.
 560 sex etiam aut septem loca vidi reddere vocis,
 576 unam cum iaceres: ita colles collibus ipsi
 verba repulsantes iterabant docta referri.
 haec loca capripedes satyros nymphasque tenere 580
 finitimi fingunt, et faunos esse locuntur,
 565 quorum noctivago strepitu ludoque iocanti
 581 adfirmant volgo taciturna silentia rumpi,

- chordarumque sonos fieri, dulcisque querellas,
 tibia quas fundit digitis pulsata canentum, 585
 et genus agricolum late sentiscere, quom Pan
 570 pinea semiferi capitis velamina quassans
 586 unco saepe labro calamos percurrit hiantis,
 fistula silvestrem ne cesset fundere musam.
 cetera de genere hoc monstra ac portenta loquuntur, 590
 ne loca deserta ab divis quoque forte putentur
 575 sola tenere. ideo iactant miracula dictis,
 591 aut aliqua ratione alia ducuntur, ut omne
 humanum genus est avidum nimis †auricularum.
 Quod superest, non est mirandum qua ratione, 595
 per loca quae nequeunt oculi res cernere apertas,
 580 haec loca per voces veniant aurisque lacessant,
 596 conloquium ut clausis foribus quoque saepe videmus;
 nimirum, quia vox per flexa foramina rerum
 incolumis transire potest, simulacra renutant: 600
 perscinduntur enim, nisi recta foramina tranant,
 585 qualia sunt vitri, species qua travolat omnis.
 601 || praeterea partis in cunctas dividitur vox,
 ex aliis aliae quoniam gignuntur, ubi una
 dissiluit semel in multas exorta, quasi ignis 605
 saepe solet scintilla suos se spargere in ignis.
 590 ergo replentur loca vocibus abdita retro
 606 omniaque his circum fervunt sonituque cientur.
 at simulacra viis directis omnia tendunt,
 ut sunt missa semel; quapropter cernere nemo 610
 saepta intra potis est, at voces accipere extra. ||
 595 et tamen ipsa quoque haec, dum transit clausa *domorum*,
 611 vox optunditur atque auris confusa penetrat,
 et sonitum potius quam verba audire videmur.
 Nec, quis sentimus sucum, lingua atque palatum 615
 plusculum habent in se rationis plus operaeve.
 600 principio sucum sentimus in ore, cibum cum
 616 mandendo exprimimus, ceu plenam spongiam aquai
 siquis forte manu premere ac siccare coëpit.
 inde quod exprimimus per caulas omne palati 620

diditur et rarae per flexa foramina linguae.
 605 hoc ubi levia sunt manantis corpora suci,
 621 suaviter attingunt et suaviter omnia tractant
 umida linguae circum sudantia templa:
 at contra pungunt sensum, lacerantque coorta, 625
 quanto quaeque magis sunt asperitate repleta.
 610 deinde voluptas est e suco fine palati:
 626 cum vero deorsum per fauces praecipitavit,
 nulla voluptas est, dum omnis in diditur artus;
 nec refert quicquam quo victu corpus alatur, 630
 dummodo quod capias concoctum didere possis
 615 artubus et stomachi umectum servare tenorem.
 631 Nunc aliis alius qui sit cibus ut videamus

*

expediam, quareve, aliis quod triste et amarumst,
 hoc tamen esse aliis possit perdulce videri, 635
 tantaque in his rebus distantia differitasque,
 620 ut quod ali cibus est aliis fuit acre venenum;
 636 est ut quae serpens, hominis quae tacta salivis
 disperit ac sese mandendo conficit ipsa.
 praeterea nobis veratrumst acre venenum, 640
 at capris adipēs et coturnicibus auget.
 625 ut quibus id fiat rebus cognoscere possis,
 641 principio meminisse decet quae diximus ante,
 semina multimodis in rebus mixta teneri.
 porro omnes quaecumque cibum capiunt animantes, 645
 ut sunt dissimiles extrinsecus et generatim
 630 extrema membrorum circum caesura coërcet,
 646 proinde ex seminibus constant variante figura.
 semina cum porro distent, differre necessest
 intervalla viasque, foramina quae perhibemus, 650
 omnibus in membris et in ore ipsoque palato:
 635 esse minora igitur quaedam maioraque debent,
 651 esse triquetra aliis, aliis quadrata necessest,
 multa rutunda, modis multis multangula quaedam.
 namque figurarum ratio ut motusque reposcunt, 655
 proinde foraminibus debent differre figurae,

640 et variare viae proinde ac textura coërcet.
 656 hoc ubi quod suavest aliis aliis fit amarum,
 illi, cui suavest, levissima corpora debent
 contractabiliter caulas intrare palati, 660
 at contra quibus est eadem res intus acerba,
 645 aspera, nimirum, penetrant hamataque fauces.
 661 nunc facilest ex his rebus cognoscere quaeque:

*

quippe, ubi cui febris bili superante coortast
 aut alia ratione aliquast vis excita morbi, 665
 perturbatur ibi iam totum corpus, et omnes
 650 commutantur ibi positurae principiorum;
 666 ut prius ad sensum quae corpora conveniebant
 nunc non convenient, et cetera sint magis apta,
 quae penetrata queunt sensum progignere acerbum. 670
 utraque enim sunt in mellis commixta sapore. 671
 655 Nunc age, quo pacto naris adiectus odoris 673
 672 tangat agam. primum res multas esse necessest
 unde fluens volvat varius se fluctus odorum; 675
 et fluere et mitti volgo spargique putandumst:
 675 verum aliis alius magis est animantibus aptus,
 660 dissimilis propter formas. ideoque per auras
 mellis apes quamvis longe ducuntur odore,
 volturiique cadaveribus: tum fissa ferarum 680
 ungula quo tulerit gressum permissa canum vis
 680 ducit, et humanum longe praesentit odorem
 665 Romulidarum arcis servator, candidus anser.
 sic aliis alius nidor datus ad sua quamque
 pabula ducit et a tetro resilire veneno 685
 cogit, eoque modo servantur saecula ferarum.
 685 Hic odor ipse igitur, naris quicumque lacessit,
 670 est alio ut possit permitti longius alter:
 sed tamen haud quisquam tam longe fertur eorum
 quam sonitus, quam vox, mitto iam dicere quam res 690
 quae feriunt oculorum acies visumque lacessunt.
 690 errabundus enim tarde venit, ac perit ante

[672] = I 429.

- 675 paulatim facilis distractus in aëris auras,
 ex alto primum quia vix emittitur ex re:
 nam penitus fluere atque recedere rebus odores 695
 significat quod fracta magis redolere videntur
 695 omnia, quod contrita, quod igni conlabefacta:
 680 deinde videre licet maioribus esse creatum
 principiiis quam vox, quoniam per saxea saepta
 non penetrat, qua vox volgo sonitusque feruntur. 700
 quare etiam quod olet non tam facile esse videbis
 700 investigare in qua sit regione locatum:
 685 refrigescit enim cunctando plaga per auras,
 nec calida ad sensum decurrunt nuntia rerum.
 errant saepe canes itaque et vestigia quaerunt. 705
 || Nec tamen hoc solis in odoribus atque saporum
 705 in generest, sed item species rerum atque colores
 690 non ita conveniunt ad sensus omnibus omnes,
 ut non sint aliis quaedam magis acria visu.
 quin etiam gallum, noctem explaudentibus alis 710
 auroram clara consuetum voce vocare,
 710 noenu queunt rabidi contra constare leones
 695 inque tueri: ita continuo meminere fugai,
 nimirum, quia sunt gallorum in corpore quaedam
 semina, quae cum sunt oculis inmissa leonum, 715
 pupillas interfodiunt acremque dolorem
 715 praebent, ut nequeant contra durare feroces;
 700 cum tamen haec nostras acies nil laedere possint,
 aut quia non penetrant, aut quod penetrantibus illis
 exitus ex oculis liber datur, in remorando 720
 laedere ne possint ex ulla lumina parte. ||
 720 Nunc age, quae moveant animum res accipe, et unde
 705 quae veniunt veniant in mentem percipe paucis.
 principio hoc dico, rerum simulacra vagari
 multa modis multis in cunctas undique partis 725
 tenvia, quae facile inter se iunguntur in auris,
 725 obvia cum veniunt, ut aranea bratteaque auri.
 710 quippe etenim multo magis haec sunt tenvia textu
 quam quae percipiunt oculos visumque lacessunt,

- corporis haec quoniam penetrant per rara cientque 730
 tenvem animi naturam intus sensumque lacessunt.
 730 Centauros itaque et Scyllarum membra videmus
 715 Cerbereasque canum facies simulacraque eorum
 quorum morte obita tellus amplectitur ossa;
 omne genus quoniam passim simulacra feruntur, 735
 partim sponte sua quae fiunt aëre in ipso,
 735 partim quae variis ab rebus cumque recedunt,
 720 et quae confiunt ex horum facta figuris.
 nam certe ex vivo Centauri non fit imago,
 nulla fuit quoniam talis natura animalis: 740
 verum ubi equi atque hominis casu convenit imago,
 740 haerescit facile extemplo, quod diximus ante,
 725 propter subtilem naturam et tenvia texta.
 cetera de genere hoc eadem ratione creantur.
 quae cum mobiliter summa levitate feruntur, 745
 ut prius ostendi, facile uno commovet ictu
 745 quaelibet una animum nobis subtilis imago:
 730 tenvis enim mens est et mire mobilis ipsa.
 Haec fieri ut memoro, facile hinc cognoscere possis:
 quatenus hoc similest illi, quod mente videmus 750
 atque oculis, simili fieri ratione necessest.
 750 nunc igitur quoniam docui me forte leonem

*

- 735 cernere per simulacra, oculos quaecumque lacessunt,
 scire licet mentem simili ratione moveri,
 per simulacra leonem et cetera quae videt aequae 755
 nec minus atque oculi, nisi quod mage tenvia cernit.
 755 nec ratione alia, cum somnus membra profudit,
 740 mens animi vigilat, nisi quod simulacra lacessunt
 haec eadem nostros animos quae cum vigilamus,
 usque adeo, certe ut videamur cernere eum quem 760
 relicta vita iam mors et terra potitast.
 760 hoc ideo fieri cogit natura, quod omnes
 745 corporis effecti sensus per membra quiescunt
 nec possunt falsum veris convincere rebus.
 praeterea meminisse iacet languetque sopore, 765

nec dissentit eum mortis letique potitum
 765 iam pridem, quem mens vivom se cernere credit.
 760 || quod superest, non est mirum simulacra moveri
 brachiaque in numerum iactare et cetera membra.
 nam fit ut in somnis facere hoc videatur imago: 770
 quippe, ubi prima perit alioquest altera nata
 770 inde statu, prior hic gestum mutasse videtur.
 755 scilicet, id fieri celeri ratione putandumst:
 tantast mobilitas et rerum copia tanta,
 tantaque sensibili quovis est tempore in uno 775
 copia particularum, ut possit suppeditare. ||
 775 Multaque in his rebus quaeruntur, multaque nobis
 760 clarandumst, plane si res exponere avemus.
 quaeritur in primis quare, quod cuique libido
 venerit, extemplo mens cogitet eius id ipsum. 780
 anne voluntatem nostram simulacra tuentur,
 780 et simul ac volumus nobis occurrit imago,
 765 si mare, si terram cordist, si denique caelum?
 conventus hominum, pompam, convivia, pugnas,
 omnia sub verbone creat natura paratque? 785
 cum praesertim aliis eadem in regione locoque
 785 longe dissimilis animus res cogitet omnis.
 770 quid porro, in numerum procedere cum simulacra
 cernimus in somnis et mollia membra movere,
 mollia, mobiliter cum alternis brachia mittunt 790
 et repetunt ollis gestum pede convenienti?
 790 scilicet, arte madent simulacra et docta vagantur,
 775 nocturno facere ut possint in tempore ludos.
 an magis illud erit verum? quia tempore in uno,
 cum sentimus, id est cum vox emittitur una, 795
 tempora multa latent, ratio quae comperit esse,
 795 propterea fit uti quovis in tempore quaeque
 780 praesto sint simulacra locis in quisque parata.
 tanta est mobilitas et rerum copia tanta.
 || *
 hoc ubi prima perit alioquest altera nata 800
 inde statu, prior hic gestum mutasse videtur. ||

- 800 et quia tenvia sunt, nisi quae contendit, acute
 785 cernere non potis est animus: proinde omnia quae sunt
 praeterea pereunt, nisi si ad quae se ipse paravit.
 ipse parat sese porro speratque futurum 805
 ut videat quod consequitur rem quamque: fit ergo.
- 805 nonne vides oculos etiam, cum tenvia quae sunt 807
 790 cernere coeperunt, contendere se atque parare, 809
 nec sine eo fieri posse ut cernamus acute? 810
 et tamen in rebus quoque apertis noscere possis,
 si non advertas animum, proinde esse quasi omni
 810 tempore semotum fuerit longaeque remotum.
- 795 cur igitur mirumst, animus si cetera perdit
 praeter quam quibus est in rebus deditus ipse? 815
 deinde adopinamur de signis maxima parvis
 ac nos in fraudem induimus frustraminis ipsi.
- 815 Fit quoque ut interdum non supeditetur imago
 800 eiusdem generis, sed femina quae fuit ante,
 in manibus vir uti factus videatur adesse, 820
 aut alia ex alia facies aetasque sequatur.
 quod ne miremur sopor atque oblivia curant. 826
- 820 || Illud in his rebus vitium vehementer avessis 822
 805 effugere, errorem vitareque praemetuenter,
 lumina ne facias oculorum clara creata,
 prospicere ut possemus, et ut proferre queamus 825
 proceros passus, ideo fastigia posse 827
- 825 surarum ac feminum pedibus fundata plicari,
 810 brachia tum porro validis ex apta lacertis
 esse manusque datas utraque ex parte ministras, 830
 ut facere ad vitam possemus quae foret usus.
 cetera de genere hoc inter quaecumque pretantur,
 830 omnia perversa praepostera sunt ratione,
 815 nil ideo quoniam natumst in corpore ut uti
 possemus, sed quod natumst id procreat usum. 835
 nec fuit ante videre oculorum lumina nata,
 nec dictis orare prius quam lingua creatast,
 835 sed potius longe linguae praecessit origo
 [808] = 804.

820 sermonem, multoque creatae sunt prius aures
 quam sonus est auditus, et omnia denique membra 840
 ante fuere, ut opinor, eorum quam foret usus
 haud igitur potuere utendi crescere causa.

840 at contra conferre manu certamina pugnae
 825 et lacerare artus foedareque membra cruore
 ante fuit multo quam lucida tela volarent, 845
 et vulnus vitare prius natura coëgit
 quam daret obiectum parmai laeva per artem.

845 scilicet, et fessum corpus mandare quieti
 830 multo antiquius est quam lecti mollia strata,
 et sedare sitim prius est quam pocula natum. 850
 haec igitur possunt utendi cognita causa
 credier, ex usu quae sunt vitaque reperta.

850 illa quidem seorsum sunt omnia, quae prius ipsa
 835 nata dedere suae post notitiam utilitatis.
 quo genere in primis sensus et membra videmus; 855
 quare etiam atque etiam procul est ut credere possis
 utilitatis ob officium potuisse creari. ||

Nunc qui fiat uti passus proferre queamus, 877
 840 cum volumus, varieque datum sit membra movere,
 876 et quae res tantum hoc oneris protrudere nostri
 corporis insuerit, dicam: tu percipe dicta. 880
 dico animo nostro primum simulacra meandi
 accidere atque animum pulsare, ut diximus ante.

845 inde voluntas fit: neque enim facere incipit ullam
 881 rem quisquam, *quam* mens providit quid velit ante.
 id quod providet, illius rei constat imago. 885

ergo animus cum sese ita commovet ut velit ire
 inque gredi, ferit extemplo quae in corpore toto,
 850 per membra atque artus, animai dissita vis est:
 886 et facilest factu, quoniam coniuncta tenetur.
 inde ea proporro corpus ferit, atque ita tota 890
 paulatim moles protruditur atque movetur.

praeterea tum rarescit quoque corpus, et aër,
 855 scilicet, ut debet qui semper mobilis extat,
 891 per patefacta venit penetratque foramina largus,

- et dispargitur ad partis ita quasque minutas 895
 corporis. his igitur rebus fit utrimque duabus,
aeque id ut ac navis velis ventoque feratur.
- 860 nec tamen illud in his rebus mirabile constat,
 896 tantula quod tantum corpus corpuscula possunt
 contorquere et onus totum convertere nostrum: 900
 quippe etenim ventus subtili corpore tenvis
 trudit agens magnam magno molimine navem,
 865 et manus una regit quantovis impete euntem
 901 atque gubernaculum contorquet quolibet unum,
 multaque, per trocleas et tympana, pondere magno 905
 commovet atque levi sustollit machina nisu.
- 855 Illud item non est mirandum, corporis ipsa 858
 870 quod natura cibum quaerit cuiusque animantis.
 quippe etenim fluere atque recedere corpora rebus 860
 multa modis multis docui, sed plurima debent
 ex animalibu'; *quae* quia sunt exercita motu,
 860 multa per os exhalantur, cum languida anhelant, 864
 875 multaque per sudorem ex alto pressa feruntur. 863
 his igitur rebus rarescit corpus et omnis 865
 subruitur natura; dolor quam consequitur rem.
 propterea capitur cibus, ut suffulciat artus
 865 et recreet vires interdatus, atque patentem
 880 per membra ac venas ut amorem opturet edendi.
 umor item discedit in omnia quae loca cumque 870
 poscunt umorem; glomerataque multa vaporis
 corpora, quae stomacho praebent incendia nostro,
 870 dissupat adveniens liquor ac restinguit ut ignem,
 885 urere ne possit calor amplius aridus artus.
 sic igitur tibi anhela sitis de corpore nostro 875
 abluitur, sic expletur ieiuna cupido.
- Nunc quibus ille modis somnus per membra quietem
 905 inriget atque animi curas e pectore solvat,
 890 suavidicis potius quam multis versibus edam;
 parvus ut est cyeni melior canor, ille gruum quam 910
 clamor in aetheriis dispersus nubibus austri.
 tu mihi da tenuis aures animumque sagacem,

910 ne fieri negites quae dicam posse, retroque
 895 vera repulsanti discedas pectore dicta,
 tutemet in culpa cum sis neque cernere possis. 915
 principio somnus fit ubist distracta per artus
 vis animae partimque foras eiecta recessit
 915 et partim contrusa magis concessit in altum:
 900 dissoluuntur enim tum demum membra fluuntque.
 nam dubium non est, animai quin opera sit 920
 sensus hic in nobis, quem cum sopor inpedit esse,
 tum nobis animam perturbatam esse putandumst
 920 eiectamque foras; non omnem: namque iaceret
 905 aeterno corpus perfusum frigore leti.
 quippe, ubi nulla latens animai pars remaneret 925
 in membris, cinere ut multa latet obrutus ignis,
 unde reconfliari sensus per membra repente
 925 posset, ut ex igni caeco consurgere flamma?
 910 Sed quibus haec rebus novitas confiat, et unde
 perturbari anima et corpus languescere possit, 930
 expediam: tu fac ne ventis verba profundam.
 principio externa corpus de parte necessumst,
 930 aëriis quoniam vicinum tangitur auris,
 915 tundier atque eius crebro pulsariet ictu,
 proptereaue fere res omnes aut corio sunt 935
 aut etiam conchis aut callo aut cortice tectae.
 interiorem etiam partem spirantibus aër
 935 verberat hic idem, cum ducitur atque reflat.
 920 quare utrimque secus cum corpus vapulet, et cum
 perveniant plagae per parva foramina nobis 940
 corporis ad primas partis elementaque prima,
 fit quasi paulatim nobis per membra ruina.
 940 conturbantur enim positurae principiorum
 925 corporis atque animi. fit uti pars inde animai
 eiciatur, et introrsum pars abdita cedat, 945
 pars etiam distracta per artus non queat esse
 coniuncta inter se neque motu mutua fungi:
 945 inter enim saepit coetus natura viasque:
 930 ergo sensus abit mutatis motibus alte,

et quoniam non est quasi quod suffulciat artus, 950
 debile fit corpus, languescuntque omnia membra,
 brachia palpebraeque cadunt, poplitesque †cubanti
 950 saepe tamen summittuntur virisque resolvunt.
 985 deinde cibum sequitur somnus, quia, quae facit aër,
 haec eadem cibus, in venas dum diditur omnis, 955
 efficit. et multo sopor ille gravissimus exstat,
 quem satur aut lassus capias, quia plurima tum se
 955 corpora conturbant magno contusa labore.
 940 fit ratione eadem coniectus partim animai
 altior, atque foras eiectus largior eius, 960
 et divisor inter se ac distractior intus

*

Et quo quisque fere studio devinctus adhaeret,
 960 aut quibus in rebus multum sumus ante morati
 945 atque in ea ratione fuit contenta magis mens,
 in somnis eadem plerumque videmur obire: 965
 causicidici causas agere et componere leges,
 induperatores pugnare ac proelia obire,
 965 nautae contractum cum ventis degere duellum,
 950 nos agere hoc autem et naturam quaerere rerum
 semper et inventam patriis exponere chartis. 970
 cetera sic studia atque artes plerumque videntur
 in somnis animos hominum frustrata tenere.
 970 et quicumque dies multos ex ordine ludis
 955 adsiduas dederunt operas, plerumque videmus,
 cum iam destiterunt ea sensibus usurpare, 975
 reliquas tamen esse vias in mente patentis,
 qua possint eadem rerum simulacra venire:
 975 per multos itaque illa dies eadem obversantur
 960 ante oculos, etiam vigilantes ut videantur
 cernere saltantis et mollia membra moventis, 980
 et citharae liquidum carmen chordasque loquentis
 auribus accipere, et consessum cernere eundem
 980 scenaique simul varios splendere decores.
 965 usque adeo magni refert studium atque voluptas,
 et quibus in rebus consuerint esse operati 985

- non homines solum sed vero animalia cuncta.
 quippe videbis equos fortis, cum membra iacebunt,
 985 in somnis sudare tamen spirareque semper
 970 et quasi de palma summas contendere viris
     aut quasi carceribus patefactis 990
     venantumque canes in molli saepe quiete 999
     iactant crura tamen subito vocisque repente 991
 990 mittunt et crebro redducunt naribus auras,
 975 ut vestigia si teneant inventa ferarum,
     expergefactive secuntur inania saepe
     cervorum simulacra, fugae quasi dedita cernant, 995
     donec discussis redeunt erroribus ad se.
 995 at consueta domi catulorum blanda propago
 980 discutere et corpus de terra corripere instant, 998
     proinde quasi ignotas facies atque ora tuantur. 1004
     et quo quaeque magis sunt aspera seminiorem, 1005
     tam magis in somnis eadem saevire necessust:
 1000 at variae fugiunt volucres pinnisque repente
 985 sollicitant divom nocturno tempore lucos,
     accipitres somno in leni si proelia pugnās
     edere sunt persectantes visaeque volantes. 1010
     porro hominum mentes, magnis qui motibus edunt
 1005 magna, itidem saepe in somnis faciuntque geruntque,
 990 reges expugnant, capiuntur, proelia miscent,
     tollunt clamorem, quasi si iugulentur, ibidem.
     multi depugnant gemitusque doloribus edunt 1015
     et, quasi pantherae morsu saevire leonis
 1010 mandantur, magnis clamoribus omnia complent.
 995 multi de magnis per somnum rebu' loquuntur,
     indicioque sui facti persaepe fuere.
     multi mortem obeunt. multi, de montibus altis 1020
     ut qui praecipitent ad terram, corpore toto
 1015 exterrentur, et ex somno quasi mentibu' capti
 1000 vix ad se redeunt, permoti corporis aestu.
     flumen item sitiens aut fontem propter amoenum
     adsidet et totum prope faucibus occupat amnem. 1025
- [1000—1003] = 991—994.

pusi saepe lacum propter si ac dolia curta
 1020 somno devincti credunt se extollere vestem,
 1005 totius umorem saccatum corpori' fundunt,
 cum Babylonica magnifico splendore rigantur.
 tum quibus aetatis freta primitus insinuatur 1030
 semen, ubi ipsa dies membris matura creavit,
 1025 conveniunt simulacra foris e corpore quoque,
 1010 nuntia praeclari voltus pulchrique coloris,
 qui ciet inritans loca turgida semine multo,
 ut quasi transactis saepe omnibu' rebu' profundant 1035
 fluminis ingentis fluctus vestemque cruentent. 1036
 1032 namque alias aliud res commovet atque lacessit: 1039
 1015 ex homine humanum semen ciet una hominis vis. 1040
 1030 Sollicitatur id *in* nobis, quod diximus ante, 1037
 semen, adulta aetas cum primum roborat artus. 1038
 quod simul atque suis electum sedibus exit, 1041
 1035 per membra atque artus decedit corpore toto,
 1020 in loca conveniens nervorum certa, cietque
 continuo partis genitalis corporis ipsas.
 inritata tument loca semine, fitque voluntas 1045
 eicere id quo se contendit dira libido, 1046
 1040 idque petit corpus, mens undest saucia amore: 1048
 1025 namque omnes plerumque cadunt in vulnus, et illam
 emicat in partem sanguis, unde icimur ictu, 1050
 et si comminus est, hostem ruber occupat umor.
 sic igitur Veneris qui telis accipit ictus,
 1045 sive puer membris muliebribus hunc iaculatur
 1030 seu mulier toto iactans e corpore amorem,
 unde feritur, eo tendit, gestitque coire 1055
 et iacere umorem in corpus de corpore ductum:
 namque voluptatem praesagit muta cupido.
 1050 Haec Venus est nobis: hinc autemst momen amoris,
 1035 hinc illaec. primum Veneris dulcedinis in cor
 stillavit gutta, et successit frigida cura: 1060
 nam si abest quod aves, praesto simulacra tamen sunt
 illius et nomen dulce obversatur ad auris.

[1047] = 1034.

- 1055 sed fugitare decet simulacra et pabula amoris
 1040 abstertere sibi atque alio convertere mentem
 et iacere umorem conlectum in corpora quaeque, 1085
 nec retinere, semel conversum unius amore,
 et servare sibi curam certumque dolorem:
 1060 ulcus enim vivescit et inveterascit alendo,
 1045 inque dies gliscit furor atque aerumna gravescit,
 si non prima novis conturbes volnera plagis 1070
 volgivagaque vagus Venere ante recentia cures
 aut alio possis animi traducere motus.
 1065 Nec Veneris fructu caret is qui vitat amorem,
 1050 sed potius quae sunt sine poena commoda sumit:
 nam certe purast sanis magis inde voluptas 1075
 quam miseris. etenim potiundi tempore in ipso
 fluctuat incertis erroribus ardor amantum,
 1070 || nec constat quid primum oculis manibusque fruuntur.
 1055 quod petiere, premunt arte, faciuntque dolorem
 corporis, et dentes inlidunt saepe labellis 1080
 osculaque adfligunt, quia non est pura voluptas
 et stimuli subsunt, qui instigant laedere id ipsum,
 1075 quodcumquest, rabies unde illaec germina surgunt.
 1060 sed leviter poenas frangit Venus inter amorem,
 blandaque refrenat morsus admixta voluptas. 1085
 namque in eo spes est, undest ardoris origo,
 restingui quoque posse ab eodem corpore flammam.
 1080 quod fieri contra totum natura repugnat,
 1065 unaque res haec est, cuius proquam plurima habemus,
 tam magis ardescit dira cuppedine pectus. 1090
 nam cibus atque umor membris adsumitur intus;
 quae quoniam certas possunt obsidere partis,
 1085 hoc facile expletur laticum frugumque cupido:
 1070 ex hominis vero facie pulchroque colore
 nil datur in corpus praeter simulacra fruendum 1095
 tenvia; quae vanos spes raptat saepe misella.
 ut bibere in somnis sitiens quom quaerit, et umor
 1090 non datur, ardorem qui membris stinguere possit,
 1075 sed laticum simulacra petit frustraue laborat
 in medioque siti torretur flumine potans, 1100

- sic in amore Venus simulacris ludit amantis. ||
 nec satiare queunt spectando corpora coram,
 1095 nec manibus quicquam teneris abradere membris
 1080 possunt errantes incerti corpore toto.
 denique cum membris conlatis flore fruuntur 1105
 aetatis, iam cum praesagit gaudia corpus
 atque in eost Venus ut muliebria conserat arva,
 1100 adfigunt avide corpus iunguntque salivas
 1085 oris et inspirant pressantes dentibus ora,
 || nequiquam, quoniam nil inde abradere possunt 1110
 nec penetrare et abire in corpus corpore toto:
 nam facere interdum velle et certare videntur. ||
 1105 usque adeo cupide iam Veneris compagibus haerent,
 1090 membra voluptatis dum vi labefacta liquescunt.
 tandem ubi se erupit nervis conlecta cupido, 1115
 parva fit ardoris violenti pausa parumper:
 inde redit rabies eadem et furor ille revisit,
 1110 cum sibi quid cupiant ipsi contingere quaerunt,
 1095 nec reperire malum id possunt quae machina vincat.
 usque adeo incerti tabescunt vulnere caeco. 1120
 Adde quod absumunt viris pereuntque labore,
 adde quod alterius sub nutu degitur aetas,
 1115 languent. officia atque aegrotat fama vacillans. 1124
 1100 labitur interea res et Babylonica fiunt, 1123
 argentum et pulchra in pedibus Sicyonia ridet, 1125
 scilicet, et grandes viridi cum luce zmaragdi
 auro includuntur, teriturque thalassina vestis
 1120 adsidue et Veneris sudorem exercita potat.
 1105 et bene parta patrum fiunt anademata, mitrae,
 interdum in pallam atque Alidensia Ciaque vertunt. 1130
 eximia veste et victu convivia, ludi,
 pocula crebra, unguenta, coronae, sarta parantur,
 1125 nequiquam, quoniam medio de fonte leporum
 1110 surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat,
 aut cum conscius ipse animus se forte remordet 1135
 desidiose agere aetatem lustrisque perire,
 aut quod in ambiguo verbum iaculata reliquit,
 1130 quod cupido adfixum cordi vivescit ut ignis,

- 1115 aut nimium iactare oculos aliumve tueri
 quod putat in voltuque videt vestigia risus. 1140
 Atque in amore mala haec proprio summeque secundo
 inveniuntur: in adverso vero atque inopi sunt,
 1135 prendere quae possis oculorum lumine operto,
 1120 innumerabilia; ut melius vigilare sit ante,
 qua docui ratione, cavereque ne inliciaris. 1145.
 nam vitare, plagas in amoris ne iaciamur;
 non ita difficilest quam captum retibus ipsis
 1140 exire et validos Veneris perrumpere nodos.
 1125 at tamen implicitus quoque possis inque peditus
 effugere infestum, nisi tute tibi obvius obstes 1150-
 et praetermittas animi vitia omnia primum
 aut quae corpori' sunt eius, quam tu petis ac vis.
 1145 nam faciunt homines plerumque cupidine caeci
 1130 et tribuunt ea quae non sunt his commoda vere.
 multimodis igitur pravas turpisque videmus 1155.
 esse in deliciis summoque in honore vigere.
 atque alios alii inrident Veneremque suadent
 1150 ut placent, quoniam foedo adflicientur amore,
 1135 nec sua respiciunt miseri mala maxima saepe.
 nigra melichrus est, imunda et fetida acosmos, 1160-
 caesia Palladium, nervosa et lignea dorcas,
 parvula, pumilio, chariton mia, tota merum sal,
 1155 magna atque inmanis cataplexis plenaque honoris.
 1140 balba loqui non quit, traulizi, muta pudens est:
 at flagrans, odiosa, loquacula, Lampadium fit. 1165-
 ischnon eromenion tum fit, cum vivere non quit
 prae macie: rhadine verost iam mortua tussi.
 1160 at tumida et mammosa Ceres est ipsa ab Iaccho,
 1145 simula Silena ac saturast, labeosa philema.
 cetera de genere hoc longumst si dicere coner. 1170-
 sed tamen esto iam quantovis oris honore,
 cui Veneris membris vis omnibus exoriatur:
 1165 nempe aliae quoque sunt: nempe hac sine viximus ante:.
 1150 nempe eadem facit, et scimus facere, omnia turpi,
 et miseram taetris se suffit odoribus ipsa, 1175-
 quam famulae longe fugitant furtimque cachinnant.

- at lacrimans exclusus amator limina saepe
 1170 floribus et sertis operit postisque superbos
 1155 unguis amaracino et foribus miser oscula figit;
 quem si iam admissum venientem offenderit aura 1180
 una modo, causas abeundi quaerat honestas,
 et meditata diu cadat alte sumpta querella,
 1175 stultitiaeque ibi se damnet, tribuisse quod illi
 1160 plus videat quam mortali concedere par est.
 nec Veneres nostras hoc fallit; quo magis ipsae 1185
 omnia summo opere hos vitae postscena celant,
 quos retinere volunt adstrictosque esse in amore,
 1180 nequiquam, quoniam tu animo tamen omnia possis
 1165 protrahere in lucem atque omnis inquirere risus,
 et; si bello animos et non odiosa, vicissim 1190
 praetermittere *et* humanis concedere rebus.
 Nec mulier semper ficto suspirat amore,
 1185 quae complexa viri corpus cum corpore iungit
 1170 et tenet adsuctis umectans oscula labris:
 nam facit ex animo saepe et communia quaerens 1195
 gaudia sollicitat spatium decurrere amoris.
 nec ratione alia volucres armenta feraeque
 1190 et pecudes et equae maribus subsidere possunt,
 1175 si non ipsa quoque illarum subat ardet abundans
 natura et Venerem salientum laeta retractat. 1200
 nonne vides etiam quos mutua saepe voluptas
 vinxit, ut in vinclis communibus excrucientur?
 1195 in triviis quam saepe canes, discedere aventis,
 1180 divorsi cupide summis ex viribu' tendunt, 1210
 quom interea validis Veneris compagibus haerent! 1204
 quod facerent numquam, nisi mutua gaudia nossent, 1205
 quae iacere in fraudem possent vinctosque tenere.
 1200 quare etiam atque etiam, ut dico, est communi' voluptas.
 1185 Et commiscendo quom semine forte virilem
 femina vim vicit subita vi corripuitque,
 tum similes matrum materno semine fiunt, 1211
 ut patribus patrio. sed quos utriusque figurae
 1205 esse vides, iuxtim miscentes vultu parentum,
 1190 corpore de patrio et materno sanguine crescunt,

semina cum Veneris stimulis excita per artus 1215
 obvia confligit conspirans mutuus ardor,
 et neque utrum superavit eorum nec superatumst.
 1210 fit quoque ut interdum similes existere avorum
 1195 possint et referant proavorum saepe figuras
 propterea quia multa modis primordia multis 1220
 mixta suo celant in corpore saepe parentis,
 quae patribus patres tradunt ab stirpe profecta:
 1215 inde Venus varia producit sorte figuras,
 1200 maiorumque refert voltus vocesque comasque;

*

quandoquidem nilo minus haec *de* semine certo 1225
 fiunt quam facies et corpora membraque nobis.
 et muliebre oritur patrio de semine saeculum,
 1220 maternoque mares existunt corpore creti:
 1205 semper enim partus duplici de semine constat,
 atque utri similest magis id quodcumque creatur, 1230
 eius habet plus parte aequa; quod cernere possis,
 sive virum suboles sive muliebris origo.
 1225 Nec divina satum genitalem numina cuiquam
 1210 absterrent, pater a gnatis ne dulcibus umquam
 appelletur et ut sterili Venere exigit aevom; 1235
 quod plerumque putant, et multo sanguine maesti
 conspergunt aras adolentque altaria donis;
 1230 ut gravidas reddant uxores semine largo,
 1215 nequiquam divom numen sortisque fatigant.
 nam steriles nimium crasso sunt semine partim, 1240
 et liquido praeter iustum tenuique vicissim.
 tenve locis quia non potis est adfigere adhaesum,
 1235 liquitur extemplo et revocatum cedit abortu.
 1220 crassius his porro quoniam concretius aequo
 mittitur, aut non tam prolixo provolat ictu 1245
 aut penetrare locos aequae nequit aut penetratum
 aegre admiscetur muliebri semine semen.
 1240 nam multum harmoniae Veneris differre videntur.
 1225 atque alias alii complent magis, ex aliisque
 suscipiunt aliae pondus magis inque gravescunt. 1250

- et multae steriles Hymenaeis ante fuerunt
pluribus, et nactae post sunt tamen unde puellos
1245 suscipere et partu possent ditescere dulci.
1230 et quibus ante domi fecundae saepe nequissent
uxores parere, inventast illis quoque compar 1255
natura, ut possent gnatis munire senectam.
usque adeo magni refert, ut semina possint
1250 seminibus commisceri genitaliter apta,
1235 crassane convenient liquidis et liquida crassis.
atque in eo refert quo victu vita colatur: 1260
namque aliis rebus concrescunt semina membris,
atque aliis extendantur tabentque vicissim.
1255 et quibus ipsa modis tractetur blanda voluptas,
1240 id quoque permagni refert: nam more ferarum
quadrupedumque magis ritu plerumque putantur 1265
concipere uxores, quia sic loca sumere possunt
pectoribus positis sublati semina lumbis.
1260 nec molles opu' sunt motus uxoribus hilum.
1245 nam mulier prohibet se concipere atque repugnat,
clunibus ipsa viri Venerem si laeta retractat 1270
atque exossato ciet omni pectore fluctus:
eicit enim sulcum recta regione viaque
1265 vomeris, atque locis avertit seminis ictum.
1250 idque sua causa consuerunt scorta moveri,
ne complerentur crebro gravidaeque iacerent, 1275
et simul ipsa viris Venus ut concinnior esset;
coniugibus quod nil nostris opus esse videtur.
1270 Nec divinitus interdum Venerisque sagittis
1255 deteriore fit ut forma muliercula ametur:
nam facit ipsa suis interdum femina factis 1280
morigerisque modis et munde corpore culto,
ut facile insuescat *te* secum degere vitam.
1275 quod superest, consuetudo concinnat amorem:
1260 nam leviter quamvis quod crebro tunditur ictu,
vincitur in longo spatio tamen atque labascit. 1285
nonne vides etiam guttas in saxa cadentis
umoris longo in spatio pertundere saxa?
-

T. LUCRETI CARI
DE RERUM NATURA
LIBER QUINTUS.

Quis potis est dignum pollenti pectore carmen
condere pro rerum maiestate hisque repertis?
quisve valet verbis tantum, qui fingere laudes
pro meritis eius possit, qui talia nobis
5 pectore parta suo quaesitaque praemia liquit?
nemo, ut opinor, erit mortali corpore cretus.
nam si, ut ipsa petit maiestas cognita rerum,
dicendumst, deus ille fuit, deus, inclyte Memmi,
qui princeps vitae rationem invenit eam quae
10 nunc appellatur sapientia, quique per artem
fluctibus e tantis vitam tantisque tenebris
in tam tranquillo et tam clara luce locavit.
confer enim divina aliorum antiqua reperta.
namque Ceres fertur fruges Liberque liquoris
15 vitigeni laticem mortalibus instituisse,
cum tamen his posset sine rebus vita manere,
ut famast aliquas etiam nunc vivere gentis:
at bene non poterat sine puro pectore vivi;
quo magis hic merito nobis deus esse videtur,
20 ex quo nunc etiam per magnas didita gentis
dulcia permulcent animos solacia vitae.
Herculis antistare autem si facta putabis,
longius a vera multo ratione ferere.
quid Nemeaeus enim nobis nunc magnus hiatus

- 25 ille leonis obesset et horrens Arcadius sus? 25
 quidve tripectora tergemini vis Geryonai 28
- 31 tanto opere officerent nobis Stympbala colentes? 30
 et Diomedis equi spirantes naribus ignem 29
- 30 Thracis Bistoniasque plagas atque Ismara propter, 31
 30 aureaque Hesperidum servans fulgentia mala, 32
 asper, acerba tuens, immani corpore serpens
 arboris amplexus stirpem quid denique obesset
- 35 propter Atlanteum litus pelagique severa, 35
 quo neque noster adit quisquam nec barbarus audet?
- 35 denique quid Cretae taurus Lernaeaque pestis 26
 hydra venenatis posset vallata colubris? 27
 cetera de genere hoc quae sunt portenta perempta,
 si non victa forent, quid tandem viva nocerent?
 nil, ut opinor: ita ad satietatem terra ferarum
- 40 nunc etiam scatit et trepido terrore repletast
 per nemora ac montes magnos silvasque profundas;
 quae loca vitandi plerumquest nostra potestas.
 at nisi purgatumst pectus, quae proelia nobis
 atque pericula tumst ingratis insinuandum!
- 45 quantae tum scindunt hominem cuppedinis acris
 sollicitum curae, quantique perinde timores!
 quidve superbia spurcitia ac petulantia? quantas
 efficiunt clades! quid luxus desidiaequae?
 haec igitur qui cuncta subegerit ex animoque
- 50 expulerit dictis, non armis, nonne decebit
 hunc hominem numero divom dignarier esse?
 cum bene praesertim multa ac divinitus ipsis
 immortalibu' de divis dare dicta suerit
 atque omnem rerum naturam pandere dictis.
- 55 Cuius ego ingressus vestigia dum rationes
 persequor ac doceo dictis, quo quaeque creata
 foedere sint, in eo quam sit durare necessum
 nec validas valeant aevi rescindere leges,
 quo genere in primis animi natura repertast
- 60 *nativo primum consistere corpore creta*

- nec posse incolumis magnum durare per aevom,
sed simulacra solere in somnis fallere mentem,
cernere cum videamur eum quem vita reliquit,
quod superest, nunc huc rationis detulit ordo,
65 ut mihi mortali consistere corpore mundum
nativomque simul ratio reddunda sit esse;
et quibus ille modis congressus material
fundarit terram caelum mare sidera solem
lunaique globum; tum quae tellure animantes
70 extiterint, et quae nullo sint tempore natae;
quove modo genus humanum variante loquella
coeperit inter se vesci per nomina rerum;
et quibus ille modis divom metus insinuarit
pectora, terrarum qui in orbi sancta tuetur
75 fana lacus lucos aras simulacraque divom.
praeterea solis cursus lunaeque meatus
expediam qua vi flectat natura gubernans;
ne forte haec inter caelum terramque reamur
libera sponte sua cursus lustrare perennis,
80 morigera ad fruges augendas atque animantis,
neve aliqua divom volvi ratione putemus.
nam bene qui didicere deos securum agere aevom,
si tamen interea mirantur qua ratione
quaeque geri possint, praesertim rebus in illis
85 quae supera caput aetheriis cernuntur in oris,
rursus in antiquas referuntur religiones,
et dominos acris adsciscunt, omnia posse
quos miseri credunt, ignari quid queat esse,
quid nequeat, finita potestas denique cuique
90 quam sit ratione atque alte terminus haerens.
Quod superest, ne te in promissis plura moremur,
principio maria ac terras caelumque tuere;
quorum naturam triplicem, tria corpora, Memmi,
tris species tam dissimilis, tria talia texta,
95 una dies dabit exitio, multosque per annos
sustentata ruet moles et machina mundi.
nec me animi fallit quam res nova miraue menti

- accidat exitium caeli terraeque futurum,
et quam difficile id mihi sit pervincere dictis;
100 ut fit ubi insolitam rem adportes auribus ante,
nec tamen hanc possis oculorum subdere visu
nec iacere indu manus, via qua munita fidei
proxima fert humanum in pectus templaque mentis.
sed tamen effabor. dictis dabit ipsa fidem res,
105 forsitan, et graviter terrarum motibus ortis
omnia conquassari in parvo tempore cernes.
quod procul a nobis flectat fortuna gubernans,
et ratio potius quam res persuadeat ipsa
succidere horrissono posse omnia victa fragore.
- 110 Qua prius adgrediar quam de re fundere fata
sanctius et multo certa ratione magis quam
Pythia quae tripode a Phoebi lauroque profatur,
multa tibi expediam doctis solacia dictis,
religione refrenatus ne forte rearis
- 115 terras et solem et caelum, mare sidera lunam,
corpore divino debere aeterna manere,
proptereaque putes ritu par esse Gigantum
pendere eos poenas inmani pro scelere omnis,
qui ratione sua disturbent moenia mundi
- 120 praeclarumque velint caeli restinguere solem,
immortalia mortali sermone notantes;
quae procul usque adeo divino a numine distant
inque deum numero quae sint indigna videntur,
notitiam potius praebere ut posse putentur
- 125 quid sit vitali motu sensuque remotum.
quippe etenim non est, cum quovis corpore ut esse
posse animi natura putetur consiliumque. 127
quod quoniam nostro quoque constat corpore certum 138
dispositumque videtur ubi esse et crescere possit
- 130 seorsum anima atque animus, tanto magis infitiandum 140
141 totum posse extra corpus formamque animalem
putribus in glebis terrarum aut solis in igni
aut in aqua durare aut altis aetheris oris.

[128—137] = III 781—790.

- haud igitur constant divino praedita sensu,
 165 quandoquidem nequeunt vitaliter esse animata. 145
 146 Illud item non est ut possis credere, sedes
 esse deum sanctas in mundi partibus ullis.
 tervis enim natura deum longeque remota
 sensibus ab nostris animi vix mente videtur;
 140 quae quoniam manuum tactum suffugit et ictum, 150
 151 tactile nil nobis quod sit contingere debet:
 tangere enim non quit quod tangi non licet ipsum.
 quare etiam sedes quoque nostris sedibus esse
 dissimiles debent, tenues pro corpore eorum;
 145 quae tibi posterius largo sermone probabo. 155
 156 dicere porro hominum causa voluisse parare
 praeclaram mundi naturam, proptereaque
 adlaudabile opus divom laudare decere
 aeternumque putare atque immortale futurum,
 150 nec fas esse, deum quod sit ratione vetusta 160
 161 gentibus humanis fundatum perpetuo aevo,
 sollicitare suis ulla vi ex sedibus umquam,
 nec verbis vexare et ab imo evertere summa,
 cetera de genere hoc adfingere et addere, Memmi,
 155 desiperest. quid enim immortalibus atque beatis 165
 166 gratia nostra queat largiri emolumenti,
 ut nostra quicquam causa gerere adgrediantur?
 quidve novi potuit tanto post ante quietos
 illicere ut cuperent vitam mutare priorem?
 160 nam gaudere novis rebus debere videtur 170
 cui veteres obsunt: sed cui nil accidit aegri
 tempore in anteacto, cum pulchre degeret aevom,
 175 quid potuit novitatis amorem accendere tali? 178
 170 at, credo, in tenebris vita ac maerore iacebat, 175
 165 donec diluxit rerum genitalis origo.
 176 quidve mali fuerat nobis non esse creatis? 174
 natus enim debet quicumque velle manere 177
 in vita, donec retinebit blanda voluptas:
 qui numquam vero vitae gustavit amorem
 170 nec fuit in numero, quid obest non esse creatum? 180

- 181 exemplum porro gignundis rebus et ipsa
 notities divis hominum undest insita primum,
 quid vellent facere ut scirent animoque viderent,
 quove modost umquam vis cognita principiorum,
 175 quidque inter sese permutato ordine possent, 185
 186 si non ipsa dedit specimen natura creandi?
 namque ita multa modis multis primordia rerum
 ex infinito iam tempore percita plagis
 ponderibusque suis consuerunt concita ferri
 180 omnimodisque coire atque omnia pertemptare, 190
 191 quaecumque inter se possent congressa creare,
 ut non sit mirum, si in talis disposituras
 deciderunt quoque et in talis venere meatus,
 qualibus haec rerum geritur nunc summa novando.
 185 Quod si iam rerum ignorem primordia quae sint, 195
 196 hoc tamen ex ipsis caeli rationibus ausim
 confirmare aliisque ex rebus reddere multis,
 nequaquam nobis divinitus esse paratam
 naturam rerum: tanta stat praedita culpa.
 190 principio quantum caeli tegit impetus ingens, 200
 201 inde avide partem montes silvaeque ferarum
 possedere, tenent rupes vastaeque paludes
 et mare, quod late terrarum distinet oras.
 inde duas porro prope partis fervidus ardor
 195 adsiduusque geli casus mortalibus aufert. 205
 206 quod superest arvi, tamen id natura sua vi
 sentibus obducat, ni vis humana resistat
 vitai causa valido consueta bidenti
 ingemere et terram pressis proscindere aratri.
 || *
 200 si non fecundas vertentes vomere glebas 210
 211 terraique solum subigentes cimus ad ortus,
 sponte sua nequeant liquidas existere in auras. ||
 et tamen interdum magno quaesita labore
 cum iam per terras frondent atque omnia florent,
 205 aut nimiis torret fervoribus aetherius sol 215
 216 aut subiti peremunt imbris gelidaeque pruinae,

- flabraque ventorum violento turbine vexant.
 praeterea genus horrifera natura ferarum
 humanae genti infestum terraeque marique
 210 cur alit atque auget? cur anni tempora morbos 220
 221 adportant? quare mors immatura vagatur?
 tum porro puer, ut saevis proiectus ab undis
 navita, nudus humi iacet, infans, indigus omni
 vitali auxilio, cum primum in luminis oras
 215 nixibus ex alvo matris natura profudit, 225
 226 vagituque locum lugubri complet, ut aequumst
 cui tantum in vita restet transire malorum.
 at variae crescunt pecudes armenta feraeque,
 nec crepitacillis opus est, nec cuiquam adhibendast
 220 almae nutricis blanda atque infracta loquella, 230
 231 nec varias quaerunt vestes pro tempore caeli,
 denique non armis opus est, non moenibus altis,
 quis sua tutentur, quando omnibus omnia large
 tellus ipsa parit naturae daedala rerum.
 225 Principio quoniam terrai corpus et umor 235
 236 aurarumque leves animae calidique vapores,
 e quibus haec rerum consistere summa videtur,
 omnia nato ac mortali corpore constant,
 debet eodem omnis mundi natura putari.
 230 quippe etenim, quorum partis et membra videmus 240
 241 corpore nato ac mortalibus esse figuris,
 haec eadem ferme mortalia cernimus esse
 et nativa simul. quapropter maxima mundi
 cum videam membra ac partis consumpta regni,
 235 scire licet caeli quoque item terraeque fuisse 245
 246 principiale aliquod tempus clademque futuram.
 Illud in his rebus ne corripuisse rearis
 me mihi, quod terram atque ignem mortalia sumpsit
 esse, neque umorem dubitavi aurasque perire,
 240 atque eadem gigni rursusque augescere dixi: 250
 251 principio pars terrai nonnulla, perusta
 solibus adsiduis, multa pulsata pedum vi,
 pulveris exhalat nebulam nubesque volantis,

quas validi toto dispergunt aëre venti.

245 pars etiam glebarum ad diluvium revocatur 255

256 imbris, et ripas radentia flumina rodunt.

praeterea pro parte sua, quodcumque alid auget,

*

redditur: et quoniam dubio procul esse videtur

omniparens eadem rerum commune sepulcrum,

250 ergo terra tibi libatur et aucta recrescit. 260

273 Aëra nunc igitur dicam, qui corpore toto 275

innumerabiliter privas mutatur in horas.

275 semper enim, quodcumque fluit de rebus, id omne 275

aëris in magnum fertur mare; qui nisi contra

255 corpora retribuatur rebus recreetque fluentis,

omnia iam resoluta forent et in aëra versa:

haut igitur cessat gigni de rebus et in res

280 recidere, adsidue quoniam fluere omnia constat. 280

Largus item liquidi fons luminis, aetherius sol,

260 inrigat adsidue caelum candore recenti

suppeditatque novo confestim lumine lumen.

nam primum quicquid fulgoris disperit ei,

285 quocumque accidit. id licet hinc cognoscere possis, 285

quod simul ac primum nubes succedere soli

265 coepere et radios inter quasi rumpere lucis,

extemplo inferior pars horum disperit omnis,

terraque inumbratur qua nimbi cumque feruntur;

290 ut noscas splendore novo res semper egere, 290

et primum iactum fulgoris quemque perire,

270 nec ratione alia res posse in sole videri,

perpetuo ni suppeditet lucis caput ipsum.

quin etiam nocturna tibi, terrestria quae sunt,

295 lumina, pendentes lychni claraeque coruscis 295

fulguribus pingues multa fuligine taedae

275 consimili properant ratione, ardore ministro,

suppeditare novom lumen, tremere ignibus instant,

instant, nec loca lux inter quasi rupta relinquit:

300 usque adeo properanter obortis ignibus ei 300

exitium celeri celatur origine flammae.

- 280 sic igitur solem lunam stellasque putandumst
 ex alio atque alio lucem iactare subortu
 et primum quicquid flammaram perdere semper,
 305 inviolabilia haec ne credas forte vigere. 305
 Quod superest, umore novo mare flumina fontes 261
 285 semper abundare et latices manare perennis
 nil opus est verbis: magnus decursus aquarum
 undique declarat. sed primum quicquid aquai
 265 tollitur, in summaque fit ut nilumor abundet, 265
 partim quod validi verrentes aequora venti
 290 diminuunt radiisque retexens aetherius sol,
 partim quod supter per terras diditur omnis:
 percolatur enim virus, retroque remanat
 270 materies umoris et ad caput amnibus omnis 270
 convenit, inde super terras fluit agmine dulci
 295 qua via secta semel liquido pede detulit undas. 272
 306 Denique non lapides quoque vinci cernis ab aevo, 306
 non altas turris ruere et putrescere saxa,
 non delubra deum simulacraque fessa fatisci,
 nec sanctum numen fati protollere finis
 300 posse neque adversus naturae foedera niti? 310
 311 denique non monumenta virum dilapsa videmus?
 quaerere †proporro sibi †cumque senescere credas.
 non ruere avolsos silices a montibus altis
 nec validas aevi vires perferre patique
 305 finiti? neque enim caderent avolsa repente, 315
 316 ex infinito quae tempore pertolerassent
 omnia tormenta aetatis, privata fragore.
 Denique iam tuere hoc, circum supraque quod omnem
 continet amplexu terram: si procreat ex se
 310 omnia, quod quidam memorant, recipitque perempta, 320
 321 totum nativo ac mortali corpore constat.
 nam quodcumque alias ex se res auget alitque,
 deminui debet, recreari, cum recipit res.
 Praeterea si nulla fuit genitalis origo
 315 terrarum et caeli semperque aeterna fuere, 325
 326 cur supera bellum Thebanum et funera Troiae

- non alias alii quoque res cecinere poëtae?
 quo tot facta virum totiens cecidere neque usquam
 aeternis famaē monimentis insita florent?
- 320 verum, ut opinor, habet novitatem summa, recensque 330
 331 naturast mundi neque pridem exordia cepit.
 quare etiam quaedam nunc artes expoliuntur,
 nunc etiam augescunt: nunc addita navigiis sunt
 multa, modo organici melicos peperere sonores,
 325 denique natura haec rerum ratioque repertast 335
 336 nuper, et hanc primus cum primis ipse repertus
 nunc ego sum in patrias qui possim vertere voces.
 quod si forte fuisse antehac eadem omnia credis,
 sed periisse hominum torrenti saecula vapore,
 330 aut cecidisse urbis magno vexamine mundi, 340
 341 aut ex imbribus adsiduis exisse rapaces
 per terras amnes atque oppida cooperuisse,
 tanto quique magis victus fateare necessest
 exitium quoque terrarum caelique futurum:
 335 nam cum res tantis morbis tantisque periclis 345
 346 temptarentur, ibi si tristior incubisset
 causa, darent late cladem magnasque ruinas.
 nec ratione alia mortales esse videmur
 inter nos, nisi quod morbis aegrescimus isdem
 340 atque illi quos a vita natura removit. 350
 351 Praeterea quaecumque manent aeterna necessust
 aut, quia sunt solido cum corpore, respuere ictus
 nec penetrare pati sibi quicquam quod queat artas
 dissociare intus partis, ut material
 345 corpora sunt, quorum naturam ostendimus ante, 355
 356 aut ideo durare aetatem posse per omnem,
 plagarum quia sunt expertia, sicut inanest,
 quod manet intactum neque ab ictu fungitur hilum,
 aut etiam quia nulla loci fit copia circum,
 350 quo quasi res possint discedere dissoluique, 360
 361 sicut summarum summast aeterna, neque extra
 qui locus est quo dissiliat, neque corpora sunt quae
 possint incidere et valida dissolvere plaga.

at neque, uti docui, solido cum corpore mundi
 355 naturast, quoniam admixtumst in rebus inane, 365
 366 nec tamen est ut inane, neque autem corpora desunt,
 ex infinito quae possint forte coorta
 corruere hanc rerum violento turbine summam
 aut aliam quamvis cladem inportare per ictus,
 360 nec porro natura loci spatiumque profundi 370
 371 deficit, exspargi quo possint moenia mundi,
 aut alia quavis possunt vi pulsa perire.
 haut igitur leti praecclusast ianua caelo
 nec soli terraeque neque altis aequoris undis,
 365 sed patet immani et vasto respectat hiatu. 375
 376 quare etiam nativa necessumst confiteare
 haec eadem: neque enim, mortali corpore quae sunt,
 ex infinito iam tempore adhuc potuissent
 inmensi validas aevi contemnere vires.
 370 Denique tantopere inter se cum maxima mundi 380
 381 pugnent membra, pio nequaquam concita bello,
 nonne vides aliquam longi certaminis ollis
 posse dari finem, vel cum sol et vapor omnis
 omnibus epotis umoribus exsuperarint?
 375 quod facere intendunt, neque adhuc conata patrantur: 385
 386 tantum suppeditant amnes ultraque minantur
 omnia diluviare ex alto gurgite ponti,
 nequiquam, quoniam verrentes aequora venti
 deminuunt radiisque retexens aetherius sol,
 380 et siccare prius confidunt omnia posse 390
 391 quam liquor incepti possit contingere finem.
 tantum spirantes aequo certamine bellum
 magnis *inter se* de rebus cernere certant,
 cum semel interea fuerit superantior ignis
 385 et semel, ut famast, umor regnarit in arvis. 395
 396 ignis enim superavit et ardens multa perussit,
 avia cum Phaethonta rapax vis solis equorum
 aethere raptavit toto terrasque per omnis:
 at pater omnipotens ira tum percitus acri
 390 magnanimum Phaethonta repentis fulminis ictu 400

401 deturbavit equis in terram, solque cadenti
obvius aeternam suscepit lampada mundi,
disiectosque redegit equos iunxitque trementis,
inde suum per iter recreavit cuncta gubernans,
395 scilicet, ut veteres Graium cecinere poëtae. 405
406 quod procul a vera nimis est ratione repulsum.
ignis enim superare potest ubi material
ex infinito sunt corpora plura coorta,

*

inde cadunt vires aliqua ratione revictae,
400 aut pereunt res exustae torrentibus auris. 410
411 umor item quondam coepit superare coortus,
ut famast, hominum multas quando obruit urbis:
inde ubi vis aliqua ratione aversa recessit,
ex infinito fuerat quaecumque coorta,
405 constituerunt imbres et flumina vim minuerunt. 415
416 Sed quibus ille modis coniectus material
fundarit terram et caelum pontique profunda,
solis lunai cursus, ex ordine ponam.
nam certe neque consilio primordia rerum
410 ordine se suo quaeque sagaci mente locarunt 420
421 nec quos quaeque darent motus pepigere profecto,
sed quia multa modis multis primordia rerum
ex infinito iam tempore percita plagis
ponderibusque suis consuerunt concita ferri
415 omnimodisque coire atque omnia pertemptare, 425
426 quaecumque inter se possent congressa creare,
propterea fit uti magnum volgata per aevom
omne genus coëtus et motus experiundo
tandem convenient ea quae convecta repente
420 magnarum rerum fiunt exordia saepe, 430
431 terrai maris et caeli generisque animantum.

Hic neque tum solis rota cerni lumine largo
altivolans poterat nec magni sidera mundi
nec mare nec caelum nec denique terra neque aër
425 nec similis nostris rebus res ulla videri, 435
436 sed nova tempestas quaedam molesque coorta 436

omne genus de principiis, discordia quorum 440
 intervalla vias conexus pondera plagas
 concursus motus turbabat proelia miscens,
 430 propter dissimilis formas variasque figuras
 441 quod non omnia sic poterant coniuncta manere
 nec motus inter sese dare convenientis. 445
 diffugere inde loci partes coepere, paresque 437
 cum paribus iungi res et discludere mundum
 435 membraque dividere et magnas disponere partes,
 446 hoc est, a terris altum secernere caelum, 446
 et sorsum mare, uti secreto umore pateret,
 seorsus item puri secretique aetheris ignes.

Quippe etenim primum terrai corpora quaeque,
 440 propterea quod erant gravia et perplexa, coibant 450
 451 in medio atque imas capiebant omnia sedes;
 quae quanto magis inter se perplexa coibant,
 tam magis expressere ea quae mare sidera solem
 lunamque efficerent et magni moenia mundi:
 445 omnia enim magis haec e levibus atque rutundis 455
 456 seminibus multoque minoribu' sunt elementis
 quam tellus. ideo, per rara foramina, terrae
 partibus erumpens primus se sustulit aether
 ignifer et multos secum levis abstulit ignis,
 450 non alia longe ratione ac saepe videmus, 460
 461 aurea cum primum gemmantis rore per herbas
 matutina rubent radiati lumina solis,

*

exhalantque lacus nebulam fluviiue perennes,
 ipsaque ut interdum tellus fumare videtur;
 455 omnia quae sursum cum conciliantur, in alto 465
 466 corpore concreto subtexunt nubila caelum.
 sic igitur tum se levis ac diffusilis aether
 corpore concreto circumdatus undique *flexit*
 et late diffusus in omnis undique partis
 460 omnia sic avido complexu cetera saepsit. 470
 471 hunc exordia sunt solis lunaeque secuta,
 interutrasque globi quorum vertuntur in auris;

quae neque terra sibi adscivit nec maximus aether,
 quod neque tam fuerunt gravia ut depressa sederent,
 465 nec levia ut possent per summas labier oras, 475
 476 et tamen interutrasque ita sunt, ut corpora viva
 versent et partes ut mundi totius extent;
 quod genus in nobis quaedam licet in statione
 membra manere, tamen cum sint ea quae moveantur.
 470 his igitur rebus retractis terra repente, 480
 481 maxuma qua nunc se ponti plaga caerula tendit,
 succidit et salso suffudit gurgite fossas.
 inque dies quanto circum magis aetheris aestus
 et radii solis cogeabant undique terram
 475 verberibus crebris extrema ad limina in artum, 485
 486 in medio ut propulsa suo condensa coiret,
 tam magis expressus salsus de corpore sudor
 augebat mare manando camposque natantis,
 et tanto magis illa foras elapsa volabant
 480 corpora multa vaporis et aëris altaque caeli 490
 491 densebant procul a terris fulgentia templa.
 sidebant campi, crescebant montibus altis
 ascensus: neque enim poterant subsidere saxa
 nec pariter tantundem omnes succumbere partis.
 485 Sic igitur terrae concreto corpore pondus 495
 496 constitit, atque omnis mundi quasi limus in imum
 confluit gravis et subsedit funditus ut faex;
 inde mare, inde aër, inde aether ignifer ipse
 corporibus liquidis sunt omnia pura relictas
 490 et leviora aliis alia, et liquidissimus aether 500
 501 atque levissimus aërias super influit auras,
 nec liquidum corpus turbantibus aëris auris
 commiscet; sinit haec violentis omnia verti
 turbinibus, sinit incertis turbare procellis,
 495 ipse suos ignis certo fert impete labens. 505
 506 nam modice fluere atque uno posse aethera nisu
 significat Pontos, mare certo quod fluit aestu
 unum labendi conservans usque tenorem. 508
 Terraque ut in media mundi regione quiescat, 514

- 500 evanescere paulatim et decrescere pondus 535
 536 convenit, atque aliam naturam sup̄ter habere
 ex ineunte aevo coniunctam atque uniter aptam
 partibus aëriis mundi, quibus insita vivit.
 propterea non est oneri neque deprimit auras
 505 ut sua cuique homini nullo sunt pondere membra, 540
 541 nec caput est oneri collo, nec denique totum
 corporis in pedibus pondus sentimus inesse:
 at quaecumque foris veniunt inpostaque nobis
 pondera sunt laedunt, permulto saepe minora.
 510 usque adeo magni refert quid quaeque queat res. 545
 546 sic igitur tellus non est aliena repente
 allata atque auris aliunde obiecta alienis,
 sed pariter prima concepta ab origine mundi
 certaue pars eius, quasi nobis membra, videtur.
 515 praeterea grandi tonitru concussa repente 550
 551 terra supra quae se sunt concutit omnia motu;
 quod facere haut ulla posset ratione, nisi esset
 partibus aëriis mundi caeloque revincta:
 nam communibus inter se radicibus haerent
 520 ex ineunte aevo coniuncta atque uniter apta. 555
 556 nonne vides etiam quam magno pondere nobis
 sustineat corpus tenuissima vis animai
 propterea quia tam coniuncta atque uniter aptast?
 denique iam saltu pernici tollere corpus
 525 quid potis est nisi vis animae, quae membra gubernat? 560
 561 iamne vides quantum tenuis natura valere
 possit, ubist coniuncta gravi cum corpore, ut aër
 coniunctus terris et nobis est animae vis?
 Motibus astrorum nunc quae sit causa canamus.
 530 principio magnus caeli si vortitur orbis, 510
 511 ex utraque polum parti premere aëra nobis
 dicendumst extraque tenere et claudere utrimque;
 inde alium supra fluere atque intendere eodem,
 quo volvenda micant aeterni sidera mundi;
 535 aut alium sup̄ter, contra qui subvehat orbem, 515
 516 ut fluvios versare rotas atque haustra videmus.

est etiam quoque uti possit caelum omne manere
 in statione, tamen cum lucida signa ferantur,
 sive quod inclusi rapidi sunt aetheris aestus
 540 quaerentesque viam circumversantur et ignes 520
 521 passim per caeli volvunt summania templa,
 sive aliunde fluens alicunde extrinsecus aër
 versat agens ignis, sive ipsi serpere possunt
 quo cuiusque cibus vocat atque invitat euntis,
 545 flammea per caelum pascentis corpora passim. 525
 526 nam quid in hoc mundo sit eorum ponere certum
 difficilest: sed quid possit fiatque per omne
 in variis mundis varia ratione creatis,
 id doceo, plurisque sequor disponere causas,
 550 motibus astrorum quae possint esse per omne; 530
 531 e quibus una tamen siet hic quoque causa necessest,
 quae vegeat motum signis: sed quae sit earum
 praecipere hautquaquamst pedetemptim progredientis.
 Nec minimo solis maior rota nec minor ardens
 555 esse potest, nostris quam sensibus esse videtur. 565
 566 nam quibus e spatiis cumque ignes lumina possunt
 adicere et calidum membris adflare vaporem,
 nil *illa* his intervallis de corpore libant
 flammaram, nil ad speciemst contractior ignis.
 560 proinde, calor quoniam solis lumenque profusum 575
 571 perveniunt nostros ad sensus et loca mulcent, 570
 forma quoque hinc solis debet filumque videri, 571
 nil adeo ut possis plus aut minus addere, vere. 572
 lunaque sive notho fertur loca lumine lustrans, 576
 565 sive suam proprio iactat de corpore lucem,
 576 quidquid id est, nilo fertur maiore figura
 quam, nostris oculis qua cernimus, esse videtur.
 nam prius omnia, quae longe semota tuemur
 aëra per multum, specie confusa videntur 580
 570 quam minui filum. quapropter luna necessest,
 581 quandoquidem claram speciem certamque figuram
 praebet, ut est oris extremis cumque notata

[574] = 571.

quantaque quantast hinc nobis videatur in alto.
 postremo quoscumque vides hinc aetheris ignes, 585
 575 quandoquidem quoscumque in terris cernimus ignes,
 586 dum tremor *est* clarus, dum cernitur ardor eorum,
 perparvum quiddam interdum mutare videntur
 alteram utram in partem filum, quo longius absunt,
 scire licet perquam pauxillo posse minores 594
 580 esse vel exigua maioris parte brevique. 595
 591 Illud item non est mirandum, qua ratione 590
 tantulus ille queat tantum sol mittere lumen,
 quod maria ac terras omnis caelumque rigando
 compleat et calido perfundat cuncta vapore. 598
 585 nam licet hinc mundi patefactum totius unum 597
 596 largifluum fontem scatere atque erumpere lumen,
 ex omni mundo quia sic elementa vaporis
 undique conveniunt et sic coniectus eorum 600
 confluit, ex uno capite hic ut profluat ardor.
 590 nonne vides etiam quam late parvus aquai
 601 prata riget fons interdum campisque redundet?
 est etiam quoque uti non magno solis ab igni
 aëra percipiat calidis fervoribus ardor, 605
 opportunus itast si forte et idoneus aër,
 595 ut queat accendi parvis ardoribus ictus;
 606 quod genus interdum segetes stipulamque videmus
 accidere ex una scintilla incendia passim.
 forsitan et rosea sol alte lampade lucens 610
 possideat multum caecis fervoribus ignem
 600 circum se, nullo qui sit fulgore notatus,
 611 aestifer ut tantum radiorum exaugeat ictum.
 Nec ratio solis simplex et certa patescit,
 quo pacto aestivis e partibus aegocerotis 615
 brumalis adeat flexus atque inde revertens
 605 cancri se ut vertat metas ad solstitialis,
 616 lunaque mensibus id spatium videatur obire,
 annua sol in quo consumit tempora cursu.
 non, inquam, simplex his rebus reddita causast. 620

[596] = 583.

- nam fieri vel cum primis id posse videtur,
 610 Democriti quod sancta viri sententia ponit,
 621 quanto quaeque magis sint terram sidera propter,
 tanto posse minus cum caeli turbine ferri:
 evanescere enim rapidas illius et acris 625
 imminui sup̄ter viris, ideoque relinqui
 615 paulatim solem cum posterioribū signis,
 626 inferior multo quod sit quam fervida signa.
 et magis hoc lunam: quanto demissior eius
 cursus abest procul a caelo terrisque propinquat, 630
 tanto posse minus cum signis tendere cursum.
 620 flaccidiore etenim quanto iam turbine fertur
 631 inferior quam sol, tanto magis omnia signa
 hanc adipiscuntur circum, praeterque feruntur.
 propterea fit ut haec ad signum quodque reverti 635
 mobilius videatur, ad hanc quia signa revisunt.
 625 fit quoque ut e mundi transversis partibus aër
 636 alternis certo fluere alter tempore possit,
 qui queat aestivis solem detrudere signis
 brumalis usque ad flexus gelidumque rigorem, 640
 et qui reiciat gelidis a frigoris umbris
 630 aestiferas usque in partis et fervida signa.
 641 et ratione pari lunam stellasque putandumst,
 quae volvunt magnos in magnis orbibus annos,
 aëribus posse alternis e partibus ire. 645
 nonne vides etiam diversis nubila ventis
 635 diversas ire in partis inferna supernis?
 646 qui minus illa queant per magnos aetheris orbis
 aestibus inter se diversis sidera ferri?
 At nox obruit ingenti caligine terras, 650
 aut ubi de longo cursu sol ultima caeli
 640 impulit atque suos efflavit languidus ignis
 651 concussos itere et labefactos aëre multo,
 aut quia sub terras cursum convortere cogit
 vis eadem, supra quae terras pertulit orbem. 655
 Tempore item certo roseam natura per oras
 645 aetheris auroram differt et lumina pandit,

- 656 aut quia sol idem, sub terras ille revertens,
 anticipat caelum radiis accendere temptans,
 aut quia conveniunt ignes et semina multa 660
 confluere ardoris consuerunt tempore certo,
 650 quae faciunt solis nova semper lumina gigni:
 661 quod genus Idaeis famast e montibus altis
 dispersos ignis orienti lumine cerni,
 inde coire globum quasi in unum et conficere orbem. 665
 nec tamen illud in his rebus mirabile debet
 655 esse, quod haec ignis tam certo tempore possunt
 666 semina confluere et solis reparare nitorem.
 multa videmus enim, certo quae tempore fiunt
 omnibus in rebus. florescunt tempore certo 670
 arbusta et certo dimittunt tempore florem:
 660 nec minus in certo dentes cadere imperat aetas
 671 tempore et inpubem molli pubescere veste
 et pariter mollem malis demittere barbam:
 fulmina postremo, nix, imbres, nubila, venti, 675
 non nimis incertis fiunt in partibus anni.
 665 namque ubi sic fuerunt causarum exordia prima
 676 atque ita res mundi cecidere ab origine prima,
 consecue quoque iam redeunt ex ordine certo.
 Crescere itemque dies. licet et tabescere noctes, 680
 et minui luces, cum sumant augmina noctes,
 670 aut quia sol idem sub terras atque superne
 681 imparibus currens amfractibus aetheris oras
 partit et in partis non aequas dividit orbem,
 et quod ab alterutra detraxit parte, reponit 685
 eius in adversa tanto plus parte relatus,
 675 donec ad id signum caeli pervenit, ubi anni
 686 nodus nocturnas exaequat lucibus umbras:
 nam medio cursu flatus aquilonis et austri
 distinet aequato caeli discrimine metas, 690
 propter signiferi posituram totius orbis
 680 obliqui, terras et caelum lumine lustrans 693
 691 annua sol in quo concludit tempora serpens, 692
 ut ratio declarat eorum qui loca caeli 694

omnia dispositis signis ornata notarunt. 695
 aut quia crassior est certis in partibus anni

*

685 sub terris ideo tremulum iubar haesitat ignis
 696 nec penetrare potest facile atque emergere ad ortus:
 propterea noctes hiberno tempore longae
 cessant, dum veniat radiatum insigne diei. 700
 aut etiam, quia sic alternis partibus anni
 690 tardius et citius consuerunt confluere ignes,
 701 qui faciunt solem certa de surgere parte
 propterea fit uti videantur dicere verum,

*

Luna potest solis radiis percussa nitere 705
 inque dies magis id lumen convertere nobis
 695 ad speciem, quantum solis secedit ab orbi,
 706 donique eum contra pleno bene lumine fulsit
 atque oriens obitus eius super edita vidit:
 inde minutatim retro quasi condere lumen 710
 debet item, quanto propius iam solis ad ignem
 700 labitur ex alia signorum parte per orbem;
 711 ut faciunt, lunam qui fingunt esse pilai
 consimilem cursusque viam sub sole tenere.
 est etiam quare proprio cum lumine possit 715
 volvier et varias splendoris reddere formas:
 705 corpus enim licet esse aliud, quod fertur et una
 716 labitur omnimodis occursans officiensque,
 nec potis est cerni, quia cassum lumine fertur.
 versarique potest, globus ut si forte pilai 720
 dimidia ex parti candenti lumine tinctus,
 710 versandoque globum variantis edere formas,
 721 donique eam partem, quaecumque ignibus aucta,
 ad speciem vertit nobis oculosque patentis:
 inde minutatim retro contorquet et aufert 725
 luciferam partem glomeraminis atque pilai;
 715 ut Babylonica Chaldaicum doctrina refutans
 726 astrologorum artem contra convincere tendit,
 proinde quasi id fieri nequeat quod pugnat uterque,

- aut minus hoc illo sit cur amplectier ansis. 730
 denique cur nequeat semper nova luna creari
 720 ordine formarum certo certisque figuris,
 731 inque dies privos aborisci quaeque creata
 atque alia illius reparari in parte locoque,
 difficilest ratione docere et vincere verbis, 735
 ordine cum *possint* tam certo multa creari.
 725 it ver et Venus et Veneris praenuntius ante
 736 pennatus graditur, zephyri vestigia propter
 Flora quibus mater praespargens ante viai
 cuncta coloribus egregiis et odoribus opplet. 740
 inde loci sequitur calor aridus et comes una
 730 pulverulenta Ceres *et* etesia flabra aquilonum.
 741 inde autumnus adit, graditur simul Euhius Euan.
 inde aliae tempestates ventique secuntur,
 altitonans Volturnus et auster fulmine pollens. 745
 tandem bruma nives adfert pigrumque rigorem
 735 didit hiems, sequitur crepitans hanc dentibus algor.
 746 quo minus est mirum, si certo tempore luna
 gignitur et certo deletur tempore rusus,
 cum fieri possint tam certo tempore multa. 750
 Solis item quoque defectus lunaeque latebras
 740 pluribus e causis fieri tibi posse putandumst.
 751 nam cur luna queat terram secludere solis
 lumine et a terris altum caput obstruere ei,
 obiciens caecum radiis ardentibus orbem, 755
 tempore eodem aliud facere id non posse putetur
 745 corpus, quod cassum labatur lumine semper?
 756 solque suos etiam dimittere languidus ignis
 tempore cur certo nequeat, recreareque lumen,
 cum loca praeteriit flammis infesta per auras, 760
 quae faciunt ignis interstingui atque perire?
 750 et cur terra queat lunam spoliare vicissim
 761 lumine et oppressum solem super ipsa tenere,
 menstrua dum rigidas coni perlabitur umbras,
 tempore eodem aliud nequeat succurrere lunae 765
 corpus vel supra solis perlabilir orbem,

- 755 quod radios interrumpat lumenque profusum?
 766 et tamen ipsa suo si fulget luna nitore,
     cur nequeat certa mundi languescere parte,
     dum loca luminibus propriis inimica per exit? 770
     Quod superest, quoniam magni per caerula mundi 772
 760 qua fieri quicquid posset ratione resolvi,
 771 solis uti varios cursus lunaeque meatus
     noscere possemus quae vis et causa cieret, 775
     quove modo *possent* offecto lumine obire
     et neque opinantis tenebris obducere terras,
 765 cum quasi conivent et aperto lumine rursum
 776 omnia convisunt clara loca candida luce,
     nunc redeo ad mundi novitatem et mollia terrae 780
     arva, novo fetu quid primum in luminis oras
     tollere et incertis crerint committere ventis.
 770 Principio genus herbarum viridemque nitorem
 781 terra dedit circum collis camposque per omnis,
     florida fulserunt viridanti prata colore, 785
     arboribusque datumst variis exinde per auras
     crescendi magnum inmissis certamen habenis.
 775 ut pluma atque pili primum saetaeque creantur
 786 quadripedum membris et corpore pennipotentum,
     sic nova tum tellus herbas virgultaque primum 790
     sustulit, inde loci animalia saecula creavit
     multa modis multis varia ratione coorta.
 780 nam neque de caelo cecidissee animalia possunt,
 791 nec terrestria de salsis exisse lacunis:
     linquitur ut merito maternum nomen adepta 795
     terra sit, e terra quoniam sunt cuncta creata.
     multaque nunc etiam existunt animalia terris,
 785 imbribus et calido solis concreta vapore;
 796 quo minus est mirum, si tum sunt plura coorta
     et maiora, nova tellure atque aethere adulta. 800
     principio genus alituum variaeque volucres
     ova relinquebant exclusae tempore verno,
 790 folliculos ut nunc teretis aestate cicadae
     771 = 764.

- 801 lincunt sponte sua victum vitamque petentes.
 tum tibi terra dedit primum mortalia saecula. 805
 multus enim calor atque umor superabat in arvis:
 hoc ubi quaeque loci regio opportuna dabatur,
 795 crescebant uteri terram radicibus apti;
 806 quos ubi tempore maturo patefecerat aetas
 infantum, fugiens umorem aurasque petessens, 810
 convertebat ibi natura foramina terrae
 et sucum venis cogebat fundere apertis
 800 consimilem lactis, sicut nunc femina quaeque
 811 cum peperit, dulci repletur lacte, quod omnis
 impetus in mammas convertitur ille alimenti. 815
 terra cibum pueris, vestem vapor, herba cubile
 praebebat multa et molli lanugine abundans.
 805 at novitas mundi nec frigora dura ciebat
 816 nec nimios aestus nec magnis viribus auras.
 omnia enim pariter crescunt et robora sumunt. 820
 Quare etiam atque etiam maternum nomen adepta
 terra tenet merito, quoniam genus ipsa creavit
 810 humanum atque animal prope certo tempore fudit
 821 omne, quod in magnis bacchatur montibu' passim,
 aëriasque simul volucres variantibu' formis. 825
 sed quia finem aliquam pariendi debet habere,
 destitit, ut mulier spatio defessa vetusto.
 815 mutat enim mundi naturam totius aetas,
 826 ex alioque alius status excipere omnia debet, 830
 nec manet ulla sui similis res: omnia migrant,
 omnia commutat natura et vertere cogit.
 namque aliud putrescit et aevo debile languet,
 820 porro aliud clarescit et e contemptibus exit.
 831 sic igitur mundi naturam totius aetas
 mutat, et ex alio terram status excipit alter, 835
 quod tulit ut nequeat, possit quod non tulit ante.
 Multaque tum tellus etiam portenta creare
 825 conatast mira facie membrisque coorta,
 836 androgynum, interutrasque nec utrum, utrimque remotum,
 orba pedum partim, manuum viduata vicissim, 840

muta sine ore etiam, sine voltu caeca reperta,
 vinctaque membrorum per totum corpus adhaesu,
 830 nec facere ut possent quicquam nec cedere quoquam
 841 nec vitare malum nec sumere quod foret usus.
 cetera de genere hoc monstra ac portenta creabat, 845
 nequiquam, quoniam natura absterruit auctum,
 nec potuere cupitum aetatis tangere florem
 835 nec reperire cibum nec iungi per Veneris res.
 846 multa videmus enim rebus concurrere debere,
 ut propagando possint procudere saecula; 850
 pabula primum ut sint, genitalia deinde per artus
 semina qua possint membris manare remissa,
 840 feminaque ut maribus coniungi possit avere,
 851 mutua qui mutant inter se gaudia uterque.
 || Multaque tum interiisse animantum saecula necessest 855
 nec potuisse propagando procudere prolem.
 nam quaecumque vides vesci vitalibus auris,
 845 aut dolus aut virtus aut denique mobilitas est
 856 ex ineunte aevo genus id tutata reservans:
 multaque sunt, nobis ex utilitate sua quae 860
 commendata manent, tutelae tradita nostrae.
 principio genus acre leonum saevaue saecula
 850 tutatast virtus, volpes dolus, et fuga cervos.
 861 at levisomna canum fido cum pectore corda,
 et genus omne quod est veterino semine partum, 865
 lanigeraeque simul pecudes et bucera saecula
 omnia sunt hominum tutelae tradita, Memmi:
 855 nam cupide fugere feras, pacemque secuta
 866 sunt et larga suo sine pabula parta labore,
 quae damus utilitatis eorum praemia causa. 870
 at quis nil horum tribuit natura, nec ipsa
 sponte sua possent ut vivere nec dare nobis
 860 utilitatem aliquam, quare pateremur eorum
 871 praesidio nostro pasci genus esseque tutum,
 scilicet, haec aliis praedae lucroque iacebant 875
 indupedita suis fatalibus omnia vinclis,
 donec ad interitum genus id natura redegit. ||

- 865 Sed neque Centauri fuerunt, nec tempore in ullo
 876 esse queunt duplici natura et corpore bino
 ex alienigenis membris compacta, potestas 880
 hinc illinc partis ut non par esse potissit.
 id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde.
 870 principio circum tribus actis impiger annis
 881 floret equus, puer haut quaquam: nam saepe etiam nunc
 ubera mammarum in somnis lactantia quaeret: 885
 post ubi equum validae vires aetate senecta
 membraque deficiunt fugienti languida vita,
 875 tum demum pueris aevo florente iuventas
 886 occipit et molli vestit lanugine malas;
 ne forte ex homine et veterino semine equorum 890
 confieri credas Centauros posse neque esse,
 aut rabidis canibus succinctas semimarinis
 880 corporibus Scyllas, et cetera de genere horum,
 891 inter se quorum discordia membra videmus;
 quae neque florescunt pariter nec robora sumunt 895
 corporibus neque proiciunt aetate senecta,
 nec simili Venere ardescunt nec moribus unis
 885 conveniunt, neque sunt eadem iucunda per artus.
 896 quippe videre licet pinguescere saepe cicuta
 barbigeras pecudes, homini quaest acre venenum. 900
denique flamma quidem cum corpora fulva leonum
 tam soleat torrere atque urere quam genus omne
 890 visceris in terris quodcumque et sanguinis extet,
 901 qui fieri potuit, triplici cum corpore ut una,
 prima leo, postrema draco, media ipsa Chimaera 905
 ore foras acrem flaret de corpore flammam?
 quare etiam tellure nova caeloque recenti
 895 talia qui fingit potuisse animalia gigni,
 906 nixus in hoc uno novitatis nomine inani,
 multa licet simili ratione effutiat ore, 910
 aurea tum dicat per terras flumina vulgo
 fluxisse, et gemmis florere arbusta suësse,
 900 aut hominem tanto membrorum esse impete natum,
 911 trans maria alta pedum nisus ut ponere posset

- et manibus totum circum se vertere caelum. 915
nam quod multa fuere in terris semina rerum
tempore quo primum tellus animalia fudit,
905 nil tamen est signi mixtas potuisse creari
916 inter se pecudes compactaque membra animantum,
propterea quia quae de terris nunc quoque abundant 920
herbarum genera ac fruges arbustaque laeta
non tamen inter se possunt complexa creari,
910 sed res quaeque suo ritu procedit, et omnes
921 foedere naturae certo discrimina servant.
- At genus humanum multo fuit illud in arvis 925
durius, ut decuit, tellus quod dura creasset,
et maioribus et solidis magis ossibus intus
915 fundatum, validis aptum per viscera nervis,
926 nec facile ex aestu nec frigore quod caperetur,
nec novitate cibi nec labi corporis ulla. 930
multaque per caelum solis volventia lustra
volgivago vitam tractabant more ferarum.
- 920 nec robustus erat curvi moderator aratri
931 quisquam, nec scibat ferro molirier arva
nec nova defodere in terram virgulta neque altis 935
arboribus veteres decidere falcibu' ramos.
quod sol atque imbres dederant, quod terra crearat
925 sponte sua, satis id placabat pectora donum.
- 936 glandiferas inter curabant corpora quercus
plerumque: et quae nunc hiberno tempore cernis 940
arbita puniceo fieri matura colore,
plurima tum tellus etiam maiora ferebat.
- 930 multaque praeterea novitas tum florida mundi
941 pabula dura tulit, miseris mortalibus ampla.
at sedare sitim fluvii fontesque vocabant, 945
ut nunc montibus e magnis decursus aquai
largu' citat late sitientia saecula ferarum.
- 935 denique nota vagi silvestria templa petebant
946 nympharum, quibus e scibant umori' fluenta
lubrica proluvie larga lavere umida saxa, 950
umida saxa, super viridi stillantia musco,

- et partim plano scatere atque erumpere campo.
 940 necdum res igni scibant tractare neque uti
 951 pellibus et spoliis corpus vestire ferarum,
 sed nemora atque cavos montis silvasque colebant, 955
 et frutices inter condebant squalida membra,
 verbera ventorum vitare imbrisque coacti.
 945 nec commune bonum poterant spectare, neque ullis
 956 moribus inter se scibant nec legibus uti.
 quod cuique obtulerat praedae fortuna, ferebat 960
 sponte sua sibi quisque valere et vivere doctus.
 et Venus in silvis iungebat corpora amantum:
 950 conciliabat enim vel mutua quamque cupido
 961 vel violenta viri vis atque impensa libido
 vel pretium, glandes atque arbita vel pira lecta. 965
 et manuum mira freti virtute pedumque 966
 consecabantur silvestria saecla ferarum, 967
 955 missilibus saxis et magno pondere clavae. 975
 966 multaque vincebant, vitabant pauca latebris; 968
 saetigerisque pares subus silvestria membra 969
 nuda dabant terrae, nocturno tempore capti, 970
 970 circum se foliis ac frondibus involventes.
 960 nec plangore diem magno solemque per agros
 quaerebant pavidi palantes noctis in umbris,
 sed taciti respectabant somnoque sepulti,
 dum rosea face sol inferret lumina caelo: 976
 975 a parvis quod enim consuerant cernere semper
 965 alterno tenebras et lucem tempore gigni,
 non erat ut fieri possent mirarier umquam
 nec diffidere, ne terras aeterna teneret 980
 nox in perpetuum detracto lumine solis.
 980 sed magis illud erat curae, quod saecla ferarum
 970 infestam miseris faciebant saepe quietem:
 eiectique domo fugiebant saxea tecta
 spumigeri suis adventu validique leonis, 985
 atque intempesta cedebant nocte paventes
 985 hospitibus saevis instrata cubilia fronde.
 954 = 967; 956 = 968; 957 = 966 et 968.

- 975 Nec nimio tum plus quam nunc mortalia saecula
 dulcia linquebant lamentis lumina vitae.
 unus enim tum quisque magis deprensus eorum 990
 pabula viva feris praebebat, dentibus haustus,
 990 et nemora ac montis gemitu silvasque replebat,
 980 viva videns vivo sepeliri viscera busto.
 et quos effugium servarat corpore adeso,
 posterius tremulas super ulcera tetra tenentes 995
 palmas horriferis accibant vocibus Orcum,
 995 donique eos vita privarunt vermina saeva,
 985 expertis opis, ignaros quid volnera vellent.
 at non multa virum sub signis milia ducta
 una dies dabat exitio, nec turbida ponti 1000
 aequora lidebant navis ad saxa virosque.
 1000 hic temere in cassum frustra mare saepe coortum
 990 saevibat leviterque minas ponebat inanis,
 nec poterat quemquam placidi pellacia ponti
 subdola pellicere in fraudem ridentibus undis. 1005
 || improba navigii ratio tum caeca iacebat. ||
 1005 tum penuria deinde cibi languentia leto
 995 membra dabat, contra nunc rerum copia mersat.
 illi imprudentes ipsi sibi saepe venenum
 vergebant, nunc dant *aliis* sollertius ipsi. 1010
 Inde casas postquam ac pellis ignemque pararunt,
 1010 et mulier coniuncta viro concessit in unum
 *
 1000 cognita sunt, prolemque ex se videre creatam,
 tum genus humanum primum mollescere coepit.
 ignis enim curavit ut alsia corpora frigus 1015
 non ita iam possent caeli sub tegmine ferre,
 1015 et Venus inminuit viris, puerique parentum
 1005 blanditiis facile ingenium fregere superbum.
 tunc et amicitiam coeperunt iungere aventes
 finitimi inter se nec laedere nec violari, 1020
 et pueros commendarunt muliebreque saeculum,
 1020 vocibus et gestu cum balbe significarent
 1010 imbecillorum esse aequum misererier omnis.

- nec tamen omnimodis poterat concordia gigni,
 sed bona magnaue pars servabat foedera caste: 1025
 aut genus humanum iam tum foret omne peremptum,
 1025 nec potuisset adhuc perducere saecula propago.
- 1015 At varios linguae sonitus natura subegit
 mittere, et utilitas expressit nomina rerum,
 non alia longe ratione atque ipsa videtur 1030
 protrahere ad gestum pueros infantia linguae,
 1030 cum facit ut digito quae sint praesentia monstrent.
- 1020 sentit enim vim quisque suam quoad possit abuti.
 cornua nata prius vitulo quam frontibus extent,
 illis iratus petit atque infestus inurget. 1035
 at catuli pantherarum scymnique leonum
- 1035 unguibus ac pedibus iam tum morsuque repugnant,
 1025 vix etiam cum sunt dentes unguisque creati.
 alituum porro genus alis omne videmus
 fidere et a pinnis tremulum petere auxiliatum. 1040
 proinde putare aliquem tum nomina distribuisse
- 1040 rebus, et inde homines didicisse vocabula prima,
 1030 desiperest. nam cur hic posset cuncta notare
 vocibus et varios sonitus emittere linguae,
 tempore eodem alii facere id non quisque putentur? 1045
 praeterea si non alii quoque vocibus usi
- 1045 inter se fuerant, unde insita notities est
 1035 utilitatis et unde datast huic prima potestas,
 quid vellet facere ut sciret animoque videret?
 cogere item pluris unus victosque domare 1050
 non poterat, rerum ut perdiscere nomina vellent.
- 1050 nec ratione docere ulla suadereque surdis,
 1040 quid sit opus facto, facilest: neque enim paterentur,
 nec ratione ulla sibi ferrent amplius auris
 vocis inauditos sonitus obtundere frustra. 1055
 postremo quid in hac mirabile tantoperest re,
- 1055 si genus humanum, cui vox et lingua vigeret,
 1045 pro vario sensu varia res voce notavit?
 cum pecudes mutae, cum denique saecula ferarum
 dissimilis soleant voces variasque ciere, 1060

- cum metus aut dolor est et cum iam gaudia gliscunt.
 1060 quippe etenim licet id rebus cognoscere apertis.
 1050 inritata canum cum primum magna Molossum
 mollia ricta fremunt duos nudantia dentes,
 longe alio sonitu rabie restricta minantur, 1065
 et cum iam latrant et vocibus omnia complent:
 1065 et catulos blande cum lingua lambere temptant,
 1055 aut ubi eos iactant pedibus morsuque petentes
 suspensis veros imitantur dentibus haustus,
 longo alio pacto gannitu vocis adulant, 1070
 et cum deserti baubantur in aedibus, aut cum
 1070 plorantis fugiunt summisso corpore plagas.
 1060 denique non hinnitus item differre videtur,
 inter equas ubi equus florenti aetate iuventus
 pinnigeri saevit calcaribus ictus amoris 1075
 et fremitum patulis ibi naribus edit ad arma,
 1075 et cum sic alias concussis artibus hinnit?
 1065 postremo genus alituum variaeque volucres,
 accipitres atque ossifragae mergique marinis
 fluctibus in salso victum vitamque petentes, 1080
 longe alias alio iaciunt in tempore voces,
 1080 et quom de victu certant praedaeque repugnant:
 1070 et partim mutant cum tempestatibus una
 raucisonos cantus, cornicum ut saecula vetusta
 corvorumque greges ubi aquam dicuntur et imbris 1085
 poscere et interdum ventos aurasque vocare.
 1085 ergo si varii sensus animalia cogunt,
 1075 muta tamen cum sint, varias emittere voces,
 quanto mortalis magis aequumst tum potuisse
 dissimilis alia atque alia res voce notare! 1090
 || Illud in his rebus tacitus ne forte requiras,
 1090 fulmen detulit in terram mortalibus ignem
 1080 primitus, inde omnis flammarum diditur ardor:
 multa videmus enim caelestibus inlita flammis
 fulgere, cum caeli donavit plaga vapore. 1095
 et ramosa tamen cum ventis pulsa vacillans
 1095 aestuat in ramos incumbens arboris arbor,

- 1085 exprimitur validis extritus viribus ignis
 et micat interdum flammai fervidus ardor,
 mutua dum inter se rami stirpesque teruntur. 1100
 quorum utrumque dedisse potest mortalibus ignem.
 1100 inde cibum coquere ac flammae mollire vapore
 1090 sol docuit, quoniam mitescere multa videbant
 verberibus radiorum atque aestu victa per agros. ¶
 Inque dies magis hi victum vitamque priorem 1105
 commutare novis monstrabant rebu' benigni,
 1105 ingenio qui praestabant et corde vigeabant.
 1095 condere coeperunt urbis arcemque locare
 praesidium reges ipsi sibi perfugiumque,
 et pecus atque agros divisere atque dedere 1110
 pro facie cuiusque et viribus ingenioque:
 1110 nam facies multum valuit viresque vigeabant.
 1100 posterius res inventast aurumque repertum,
 quod facile et validis et pulchris dempsit honorem:
 divitioris enim sectam plerumque secuntur 1115
 quamlibet et fortes et pulchro corpore creti.
 1115 quod siquis vera vitam ratione gubernet,
 1105 divitiae grandes homini sunt vivere parce
 aequo animo: neque enimst umquam penuria parvi.
 at claros homines voluerunt se atque potentes, 1120
 ut fundamento stabili fortuna maneret
 1120 et placidam possent opulenti degere vitam:
 1110 nequiquam, quoniam ad summum succedere honorem
 certantes iter infestum fecere viai,
 et tamen e summo, quasi fulmen, deicit ictos 1125
 invidia interdum contemptim in Tartara taetra;
 invidia quoniam, ceu fulmine, summa vaporant 1131
 1115 plerumque et quae sunt aliis magis edita cumque:
 1125 ut satius multo iam sit parere quietum 1127
 quam regere imperio res velle et regna tenere.
 proinde sine in cassum defessi sanguine sudent,
 angustum per iter luctantes ambitionis; 1130
 1120 quandoquidem sapiunt alieno ex ore petuntque
 1114 sq. = 1131 sq.; 1118—1122 = 1127—1131 Lm.

1130 res ex auditis potius quam sensibus ipsis;
nec magis id nunc est neque erit mox quam fuit ante. 1135

Ergo regibus occisis subversa iacebat

1135 pristina maiestas soliorum et sceptrum superba,
1125 et capitis summi praeclarum insigne cruentum
sub pedibus vulgi magnum lugebat honorem:
nam cupide conculcatur nimis ante metutum. 1140

res itaque ad summam faecem turbasque redibat,
1140 imperium sibi cum ac summatum quisque petebat.

1130 inde magistratum partim docuere creare,
iuraque constituere, ut vellent legibus uti.
nam genus humanum, defessum vi colere aevom, 1145
ex inimicitiiis languebat; quo magis ipsum

1145 sponte sua cecidit sub leges artaque iura.

1135 acrius ex ira quod enim se quisque parabat
ulcisci quam nunc concessumst legibus aequis,
hanc ob remst homines pertaesum vi colere aevom. 1150
inde metus maculat poenarum praemia vitae.

1150 circumretit enim vis atque iniuria quemque,
1140 atque unde exortast, ad eum plerumque revertit,
nec facilest placidam ac pacatam degere vitam
qui violat factis communia foedera pacis. 1155

etsi fallit enim divom genus humanumque,
1155 perpetuo tamen id fore clam diffidere debet;
1145 quippe ubi se multi per somnia saepe loquentes
aut morbo delirantes protraxe ferantur
et celata *diu* in medium peccata dedisse. 1160

Nunc quae causa deum per magnas numina gentis
1160 pervulgarit et ararum compleverit urbis

1150 suscipiendaque curarit sollemnia sacra,
quae nunc in magnis florent sacra rebu' locisque,
unde etiam nunc est mortalibus insitus horror, 1165
qui delubra deum nova toto suscitât orbi

1165 terrarum et festis cogit celebrare diebus,
1155 non ita difficilest rationem reddere verbis.
quippe etenim iam tum divom mortalia saecula
egregias animo facies vigilante videbant, 1170

- et magis in somnis mirando corporis auctu.
 1170 his igitur sensum tribuebant propterea quod
 1180 membra movere videbantur vocesque superbas
 mittere pro facie praeclara et viribus amplis.
 aeternamque dabant vitam, quia semper eorum 1175
 subpeditabatur facies et forma manebat,
 1175 et tamen omnino quod tantis viribus auctos
 1165 non temere ulla vi convinci posse putabant.
 fortunisque ideo longe praestare putabant,
 quod mortis timor haut quemquam vexaret eorum, 1180
 et simul in somnis quia multa et mira videbant
 1180 efficere et nullum capere ipsos inde laborem.
 1170 praeterea caeli rationes ordine certo
 et varia annorum cernebant tempora verti,
 nec poterant quibus id fieret cognoscere causis. 1185
 ergo perfugium sibi habebant omnia divis
 1185 tradere et illorum nutu facere omnia flecti.
 1175 in caeloque deum sedes et templa locarunt,
 per caelum volvi quia sol et luna videtur,
 alma dies et nox, et noctis signa severae, 1190
 noctivagaeque faces caeli, flammaeque volantes,
 1190 nubila ros imbres nix venti fulmina grando
 1180 et rapidi fremitus et murmura magna minarum.
 O genus infelix humanum, talia divis
 cum tribuit facta atque iras adiunxit acerbis! 1195
 quantos tum gemitus ipsi sibi, quantaque nobis
 1195 volnera, quas lacrimas peperere minoribu' nostris!
 1185 nec pietas ullast velatum saepe videri
 vertier ad lapidem atque omnis accedere ad aras,
 nec procumbere humi prostratum et pandere palmas 1200
 ante deum delubra, nec aras sanguine multo
 1200 spargere quadrupedum, nec votis nectere vota,
 1190 sed mage pacata posse omnia mente tueri.
 nam cum suspicimus magni caelestia mundi
 templa super stellisque micantibus aethera fixum, 1205
 et venit in mentem solis lunaeque viarum,
 1205 tunc aliis oppressa malis in pectore cura

- 1195 illa quoque expergefactum caput erigere infit,
 ne quae forte deum nobis immensa potestas
 sit, vario motu quae candida sidera verset: 1210
 temptat enim dubiam mentem rationis egestas,
 1210 ecquaenam fuerit mundi genitalis origo,
 1200 et simul ecquae sit finis, quoad moenia mundi
 solliciti motus hunc possint ferre laborem,
 an divinitus aeterna donata salute 1215
 perpetuo possint aevi labentia tractu
 1215 immensi validas aevi contemnere viris.
 1205 praeterea cui non animus formidine divum
 contrahitur, cui non correpunt membra pavore,
 fulminis horribili cum plaga torrida tellus 1220
 contremit et magnum percurrunt murmura caelum?
 1220 non populi gentesque tremunt, regesque superbi
 1210 corripiunt divum percussi membra timore,
 nequid ob admissum foede dictumve superbe
 poenarum grave sit solvendi tempus adultum? 1225
 summa etiam cum vis violenti per mare venti
 1225 induperatorem classi super aequora verrit
 1215 cum validis pariter legionibus atque elephantis,
 non divom pacem votis adit ac prece quaesit
 ventorum pavidus paces animasque secundas, 1230
 nequiquam, quoniam violento turbine saepe
 1230 correptus nilo fertur minus ad vada leti?
 1220 usque adeo res humanas vis abdita quaedam
 opterit et pulchros fascis saevasque secures
 proculcare ac ludibrio sibi habere videtur. 1235
 denique sub pedibus tellus cum tota vacillat
 1235 concussaeque cadunt urbes dubiaeque minantur,
 1225 quid mirum, si se temnunt mortalia saecula
 atque potestatis magnas mirasque relinquunt
 in rebus viris divum, quae cuncta gubernent? 1240
 Quod superest, aes atque aurum ferrumque repertumst
 1240 et simul argenti pondus plumbique potestas,
 1230 ignis ubi ingenti silvas ardore cremarat
 montibus in magnis, seu caeli fulmine misso,

- sive quod inter se bellum silvestre gerentes 1245
 hostibus intulerant ignem formidinis ergo,
 1245 sive quod inducti terrae bonitate volebant
 1235 pandere agros pinguis et pascua reddere rura,
 sive feras interficere et ditescere praeda:
 nam fovea atque igni prius est venarier ortum 1250
 quam saepire plagis saltum canibusque ciere.
 1250 quidquid id est, quacumque e causa flammeus ardor
 1240 horribili sonitu silvas exederat altis
 ab radicibus et terram percoxerat igni,
 manabat venis ferventibus in loca terrae 1255
 concava conveniens argenti rivus et auri,
 1255 aeris item et plumbi. quae cum concreta videbant
 1245 posterius claro in terra splendere colore,
 tollebant nitido capti levique lepore,
 et simili formata videbant esse figura 1260
 atque lacunarum fuerant vestigia cuique.
 1260 tum penetrabat eos posse haec liquefacta calore
 1250 quamlibet in formam et faciem decurrere rerum,
 et prorsum quamvis in acuta ac tenvia posse
 mucronum duci fastigia procudendo, 1265
 ut sibi tela darent, silvasque ut cadere possent
 1265 materiemque domo levare ac radere tigna
 1255 et terebrare etiam ac pertundere perque forare.
 nec minus argento facere haec auroque parabant
 quam validi primum violentis viribus aeris: 1270
 nequiquam, quoniam cedebat victa potestas
 1270 nec poterat pariter durum sufferre laborem.
 1260 tum fuit in pretio magis *aes*, aurumque iacebat
 propter inutilitatem hebeti mucrone retusum:
 nunc iacet *aes*, aurum in summum successit honorem. 1275
 sic volvenda aetas commutat tempora rerum.
 1275 quod fuit in pretio, fit nullo denique honore;
 1265 porro aliud succedit et e contemptibus exit,
 inque dies magis adpetitur floretque repletum
 laudibus et mirost mortalis inter honore. 1280
 Nunc tibi quo pacto ferri natura reperta

- 1280 sit facilest ipsi per te cognoscere, Memmi.
 1270 arma antiqua manus unguēs dentesque fuerunt,
 et lapides et item silvarum fragmina rami,
 et flamma atque ignes, postquam sunt cognita primum. 1285
 posterius ferri vis est aerisque reperta.
 1285 et prior aeris erat quam ferri cognitus usus,
 1275 quo facilis magis est natura et copia maior.
 aere solum terrae tractabant, aereque belli
 miscebant fluctus et vulnera vasta serebant 1290
 et pecus atque agros adimebant: nam facile ollis
 1290 omnia cedebant armatis nuda et inerma.
 1280 inde minutatim processit ferreus ensis,
 versaue in obprobrium species est falcis ahenae,
 et ferro coepere solum proscindere terrae 1295
 exaequataque sunt creperi certamina belli.
 1295 et prius est armatum in equi conscendere costas
 1285 et moderarier hunc frenis dextraque vigere
 quam biiugo curru belli temptare pericla.
 et biiugos prius est quam bis coniungere binos 1300
 et quam falciferos armatum escendere currus.
 1300 inde boves lucas turrīto corpore, tetras;
 1290 anguimanus, belli docuerunt volnera Poeni
 sufferre et magnas Martis turbare catervas.
 sic alid ex alio peperit discordia tristis, 1305
 horribile humanis quod gentibus esset in armis,
 1305 inque dies belli terroribus addidit augmen.
 1295 Temptarunt etiam tauros in moenere belli,
 expertique sues saevos sunt mittere in hostis.
 et validos partim prae se misere leones 1310
 cum doctoribus armatis saevisque magistris,
 1310 qui moderarier his possent vinclisque tenere:
 1300 nequiquam, quoniam permixta caede calentes
 turbabant saevi nullo discrimine turmas,
 terrificas capitum quatientes undique cristas, 1315
 nec poterant equites fremitu perterrita equorum
 1315 pectora mulcere et frenis convertere in hostis.
 1305 inritata leae iaciebant corpora saltu

- undique, et adversum venientibus ora petebant,
et necopinantis a tergo deripiebant, 1320
deplexaeque dabant in terram volnere victos,
1320 morsibus adfixae validis atque unguibus uncis.
1310 iactabantque suos tauri pedibusque terebant,
et latera ac ventres hauribant sup̄ equorum
cornibus, et terram minitanti fronte ruebant. 1325
et validis socios caedebant dentibus apri,
1325 tela infracta suo tingentes sanguine saevi,
1315 || in se fracta suo tingentes sanguine tela, ||
permixtasque dabant equitum peditumque ruinas:
nam transversa feros exhibant dentis adactus 1330
iumenta aut pedibus ventos erecta petebant:
1330 nequiquam, quoniam ab nervis succisa videres
1320 concidere atque gravi terram consternere casu.
si quos ante domi domitos satis esse putabant,
effervescere cernebant in rebus agundis 1335
volneribus clamore fuga terrore tumultu,
1335 nec poterant ullam partem reducere eorum:
1325 diffugiebat enim varium genus omne ferarum,
ut nunc saepe boves lucae ferro male mactae
diffugiunt, fera fata suis cum multa dedere. 1340
si fuit ut facerent. sed vix adducor ut, ante 1341
1340 quam commune malum fieret foedumque, futurum 1343
1330 non quierint animo praesentire atque videre. 1342
|| et magis id possis factum contendere in omni, 1344
in variis mundis varia ratione creatis, 1345
quam certo atque uno terrarum quolibet orbi. ||
1345 sed facere id non tam vincendi spe voluerunt,
1335 quam dare quod gement hostes, ipsique perire,
qui numero diffidebant armisque vacabant.
Nexilis ante fuit vestis quam textile tegmen. 1350
textile post ferrumst, quia ferro tela paratur,
1350 nec ratione alia possunt tam levia gigni
1340 insilia ac fusi, radii, scapique sonantes.
et facere ante viros lanam natura coëgit
quam muliebre genus: nam longe praestat in arte 1355

et sollertius est multo genus omne virile;
 1355 agricolae donec vitio vertere severi,
 1345 ut muliebribus id manibus concedere vellent
 atque ipsi pariter durum sufferre laborem,
 atque opere in duro durarunt membra manusque. 1360

At specimen sationis et insitionis origo
 1360 ipsa fuit rerum primum natura creatrix,
 1350 arboribus quoniam bacae glandesque caducae
 tempestiva dabant pullorum examina sup̄ter;
 unde etiam libitumst stirpis committere ramis 1365
 et nova defodere in terram virgulta per agros.
 1365 inde aliam atque aliam culturam dulcis agelli
 1355 temptabant fructusque feros mansuescere terram
 cernebant indulgendo blandeque colendo.
 inque dies magis in montem succedere silvas 1370
 cogeabant infraque locum concedere cultis,
 1370 prata lacus rivos segetes vinetaque laeta
 1360 collibus et campis ut haberent, atque olearum
 caerulea distinguens inter plaga currere posset
 per tumulos et convallis camposque profusa; 1375
 ut nunc esse vides vario distincta lepore
 1375 omnia, quae pomis intersita dulcibus ornant
 1365 arbustisque tenent felicibus opsita circum.

At liquidas avium voces imitarier ore
 ante fuit multo quam levia carmina cantu 1380
 concelebrare homines possent aurisque iuvare.
 1380 et zephyri, cava per calamorum, sibila primum
 1370 agrestis docuere cavas inflare cicutas.
 inde minutatim dulcis didicere querellas,
 tibia quas fundit digitis pulsata canentum, 1385
 avia per nemora ac silvas saltusque repertas,
 1385 per loca pastorum deserta atque otia dia. 1387
 1375 haec animos ollis mulcebant atque iuvabant 1390
 cum satiate cibi: nam tum sunt carmina cordi.
 1390 saepe itaque inter se prostrati in gramine molli
 propter aquae rivom sub ramis arboris altae
 [1388, 1389] = 1452, 1453.

- non magnis opibus iucunde corpora habebant,
 1380 praesertim cum tempestas ridebat et anni 1385
 tempora pingebant viridantis floribus herbas.
 1395 tum ioca, tum sermo, tum dulces esse cachinni
 consuerant; agrestis enim tum musa vigebat:
 tum caput atque umeros plexis redimire coronis
 1385 floribus et foliis lascivia laeta monebat, 1400
 atque extra numerum procedere membra moventes
 1400 duriter et duro terram pede pelleret matrem;
 unde oriebantur risus dulcesque cachinni,
 omnia quod nova tum magis haec et mira vigebant.
 1390 et vigilantibus hinc aderant solacia somni, 1405
 ducere multimodis voces et flectere cantus
 1405 et supera calamos unco percurrere labro;
 unde etiam vigiles nunc haec accepta tuentur

*

- et numerum servare genus didicere, neque hilo
 1395 maiorem interea capiunt dulcedini? fructum 1410
 quam silvestre genus capiebat terrigenarum.
 1410 nam quod adest praesto, nisi quid cognovimus ante
 suavius, in primis placet et pollere videtur,
 posteriorque fere melior res illa reperta
 1400 perdit et immutat sensus ad pristina quaeque. 1415
 sic odium coepit glandis, sic illa relicta
 1415 strata cubilia sunt herbis et frondibus aucta.
 pellis item cecidit vestis contempta ferinae;
 quam reor invidia tali tunc esse repertam,
 1405 ut letum insidiis qui gessit primus obiret, 1420
 et tamen inter eos distractam sanguine multo
 1420 disperuisse neque in fructum convertere quisse.
 tunc igitur pelles, nunc aurum et purpura curis
 exercent hominum vitam belloque fatigant;
 1410 quo magis in nobis, ut opinor, culpa resedit. 1425
 frigus enim nudos sine pellibus excruciat
 1425 terrigenas: at nos nil laedit veste carere
 purpurea atque auro signisque ingentibus apta,
 dum plebeia tamen sit, quae defendere possit.

- 1415 ergo hominum genus in cassum frustra^{que} laborat 1430
 semper et *in* curis consumit inanibus aevom,
 1430 nimirum, quia non cognovit quae sit habendi
 finis et omnino quoad crescat vera voluptas:
 idque minutatim vitam provexit in altum
 1420 et belli magnos commovit funditus aestus. 1435
 At vigiles mundi magnum versatile templum
 1435 sol et luna suo lustrantes lumine circum
 perdocuere homines annorum tempora verti
 et certa ratione geri rem atque ordine certo.
 1425 Iam validis saepti debebant turribus aevom, 1440
 et divisa colebatur discreta^{que} tellus,
 1440 iam mare velivolis florebat *navibus* .....
 auxilia ac socios iam pacto foedere habebant,
 carminibus cum res gestas coepere poëtae
 1430 tradere: nec multo priu' sunt elementa reperta. 1445
 propterea quid sit prius actum respicere aetas
 1445 nostra nequit, nisi qua ratio vestigia monstrat.
 Navigia atque agri culturas moenia leges
 arma vias vestes *et* cetera de genere horum
 1435 praemia, delicias quoque vitae funditus omnis, 1450
 carmina, picturas, et daedala signa polire,
 1450 usus et impigrae simul experientia mentis
 paulatim docuit pedetemptim progredientis.
 sic unum quicquid paulatim protrahit aetas
 1440 in medium ratioque in luminis erigit oras: 1455
 namque alid ex alio clarescere cordi' videbant
 1455 artibus ad summum donec venere cacumen.
-

T. LUCRETI CARI
DE RERUM NATURA
LIBER SEXTUS.

Primae frugiparos fetus mortalibus aegris
dididerunt quondam praeclaro nomine Athenae
et recreaverunt vitam legesque rogarunt,
et primae dederunt solacia dulcia vitae,
5 cum genuere virum tali cum corde repertum,
omnia veridico qui quondam ex ore profudit;
cuius, et extincti, propter divina reperta
divulgata vetus iam ad caelum gloria fertur.
nam cum vidit hic ad victum quae flagitat usus
10 omnia iam ferme mortalibus esse parata,
et, proquam posset, vitam consistere tutam,
divitiis homines et honore et laude potentis
affluere atque bona gnatorum excellere fama,
nec minus esse domi cuiquam tamen anxia corda,
15 atque animi ingratis vitam vexare *sine ulla*
pausa atque infestis cogi saevire querellis,
intellegit ibi vitium vas efficere ipsum,
omniaque illius vitio corrumpier intus,
quae conlata foris, et commoda, cumque venirent;
20 partim quod fluxum pertusumque esse videbat,
ut nulla posset ratione explerier umquam,
partim quod taetro quasi conspurcare sapore
omnia cernebat, quaecumque receperat, intus.

- veridicis igitur purgavit pectora dictis
 25 et finem statuit cuppedinis atque timoris,
 exposuitque bonum summum, quo tendimus omnes,
 quid foret, atque viam monstravit, tramite parvo
 qua possemus ad id recto contendere cursu,
 quidve mali foret in rebus mortalibu' passim,
 30 quod fieret naturali varieque volaret
 seu casu seu vi, quod sic natura parasset,
 et quibus e portis occurri cuique deceret,
 et genus humanum frustra plerumque probavit
 volvere curarum tristis in pectore fluctus.
 35 nam veluti pueri trepidant atque omnia caecis
 in tenebris metuunt, sic nos in luce timemus
 interdum, nilo quae sunt metuenda magis quam
 quae pueri in tenebris pavitant finguntque futura.
 hunc igitur terrorem animi tenebrasque necessest
 40 non radii solis nec lucida tela diei
 discutiant, sed naturae species ratioque.
 quo magis inceptum pergam pertexere dictis.
 Et quoniam docui mundi mortalia templa
 esse *et* nativo consistere corpore caelum,
 45 et quaecumque in eo fiunt fierique necessest

*

pleraque dissolui, quae restant percipe porro
 || quandoquidem semel insignem conscendere currum

*

||

*

ventorum existant, placentur ut omnia rursum

*

quae fuerint, sint placato conversa furore.

*

- 50 cetera quae fieri in terris caeloque tuentur
 mortales, pavidis cum pendent mentibu' saepe,
 haec faciunt animos humilis formidine divom
 depressosque premunt ad terram propterea quod
 ignorantia causarum conferre deorum
 55 cogit ad imperium res et concedere regnum.

- nam bene qui didicere deos securum agere aevom, 58
 si tamen interea mirantur qua ratione
 60 quaeque geri possint, praesertim rebus in illis 60
 quae supera caput aetheriis cernuntur in oris,
 60 rursus in antiquas referuntur religionis
 et dominos acris adsciscunt, omnia posse
 quos miseri credunt, ignari quid queat esse,
 65 quid nequeat, finita potestas denique cuique 65
 quam sit ratione atque alte terminus haerens;
 65 quo magis errantes caeca ratione feruntur.
 quae nisi respuis ex animo longaeque remittis
 dis indigna putare alienaque pacis eorum,
 70 delibata deum per te tibi numina sancta 70
 saepe oberunt; non quo violari summa deum vis
 70 possit, ut ex ira poenas petere inbibat acris,
 sed quia tute tibi placida cum pace quietos
 constitues magnos irarum volvere fluctus,
 75 nec delubra deum placido cum pectore adibis, 75
 nec de corpore quae sancto simulacra feruntur
 75 in mentes hominum divinae nuntia formae,
 suscipere haec animi tranquilla pace valebis.
 inde videre licet qualis iam vita sequatur.
 80 quam quidem ut a nobis ratio verissima longe 80
 reiciat, quamquam sunt a me multa profecta,
 80 multa tamen restant et sunt ornanda politis
 versibus: est ratio caeli nubisque † tenenda,
 sunt tempestates et fulmina clara canenda,
 85 qui fiant et qua de causa cumque ferantur; 85
 ne trepides caeli divisis partibus amens,
 85 unde volans ignis pervenerit aut in utram se
 verterit hinc partim, quo pacto per loca septa
 insinuarit, et hinc dominatus ut extulerit se.
 90 quorum operum causas nulla ratione videre 90
 possunt ac fieri divino numine rentur.
 90 tu mihi supremae praescripta ad candida calcis
 currenti spatium praemonstra, callida musa
 [56 sq.] = 88 sq. (90 sq.).

- Calliope, requies hominum divomque voluptas,
 95 te duce ut insigni capiam cum laude coronam. 95
 Principio tonitru quatiuntur caerulea caeli
 95 propterea quia concurrunt sublime volantes
 aetheriae nubes contra pugnantibu' ventis.
 nec fit enim sonitus caeli de parte serena,
 100 verum ubicumque magis denso sunt agmine nubes, 100
 tam magis hinc magno fremitus fit murmure saepe.
 100 || praeterea neque tam condense corpore nubes
 esse queunt quam sunt lapides ac ligna, neque autem
 tam tenues quam sunt nebulae fumique volantes:
 105 nam cadere aut bruto deberent pondere pressae 105
 ut lapides, aut ut fumus constare nequirent
 105 nec cohibere nives gelidas et grandinis imbris. ||
 dant etiam sonitum patuli super aequora mundi,
 carbasus ut quondam magnis intenta theatris
 110 dat crepitum malos inter iactata trabesque, 110
 interdum perscissa furit petulantibus auris
 110 et fragilis *sonitus* chartarum commeditatur:
 id quoque enim genus in tonitru cognoscere possis,
 aut ubi suspensam vestem chartasque volantis
 115 verberibus venti versant planguntque per auras. 115
 fit quoque enim interdum *ut* non tam concurrere nubes
 115 frontibus adversis possint quam de latere ire
 diverso motu radentes corpora tractim,
 aridus unde auris terget sonus ille diuque
 120 ducitur, exierunt donec regionibus artis. 120
 Hoc etiam pacto tonitru concussa videntur
 120 omnia saepe gravi tremere et divolsa repente
 maxima dissiluisse capaxis moenia mundi,
 cum subito validi venti conlecta procella
 125 nubibus intorsit sese conclusaque ibidem 125
 turbine versanti magis ac magis undique nubem
 125 cogit uti fiat spisso cava corpore circum,
 post ubi convaluit vis eius et impetus acer,
 tum perterricrepto sonitu dat scissa fragorem.
 130 nec mirum, cum plena animae vesicula parva 130

- saepe ita det torvum sonitum displosa repente.
 130 Est etiam ratio, cum venti nubila perflant,
 ut sonitus faciant: etenim ramosa videmus
 nubila saepe modis multis atque aspera ferri;
 135 scilicet, ut, crebram silvam cum flamina cauri 185
 perflant, dant sonitum frondes ramique fragorem.
 135 fit quoque ut interdum validi vis incita venti
 perscindat nubem perfringens impete recto:
 nam quid possit ibi flatus manifesta docet res,
 140 hic, ubi lenior est, in terra cum tamen alta 140
 arbusta evolvens radicibus haurit ab imis.
 140 sunt etiam fluctus per nubila, qui quasi murmur
 dant in frangendo graviter; quod item fit in altis
 fluminibus magnoque mari, cum frangitur aestus.
 145 fit quoque, ubi e nubi in nubem vis incidit ardens 145
 fulminis, haec multo si forte umore recepit
 145 ignem, continuo ut magno clamore trucidet;
 ut calidis candens ferrum e fornacibus olim
 stridit, ubi in gelidum propere demersimus imbrem.
 150 aridior porro si nubes accipit ignem, 150
 uritur ingenti sonitu succensa repente;
 150 lauricomos ut si per montis flamma vagetur
 turbine ventorum comburens impete magno:
 nec res ulla magis quam Phoebi Delphica laurus
 155 terribili sonitu flamma crepitante crematur. 155
 denique saepe geli multus fragor atque ruina
 155 grandinis in magnis sonitum dat nubibus alte:
 ventus enim cum conferecit, franguntur in artum
 concreti montes nimborum et grandine mixti.
 160 Fulgit item, nubes ignis cum semina multa 160
 excussere suo concursu; ceu lapidem si
 160 percutiat lapis aut ferrum: nam tum quoque lumen
 exilit et claras scintillas dissipat ignis.
 sed tonitrum fit uti post auribus accipiamus,
 165 fulgere quam cernant oculi, quia semper ad auris 165
 tardius adveniunt quam visum quae moveant res.
 165 id licet hinc etiam cognoscere. caedere si quem

ancipiti videas ferro procul arboris auctum,
ante fit ut cernas ictum quam plaga per auris
170 det sonitum: sic fulgorem quoque cernimus ante 170
quam tonitrum accipimus, pariter qui mittitur igni
170 e simili causa, concursu natus eodem.

Hoc etiam pacto volucris loca lumine tingunt
nubes et tremulo tempestas impete fulgit.
175 ventus ubi invasit nubem et versatus ibidem 175
fecit ut ante cavam docui spissescere nubem,
175 mobilitate sua fervescit; ut omnia motu
percalefacta vides ardescere, plumbea vero
glans etiam longo cursu volvenda liquescit.
180 ergo fervidus hic nubem cum perscidit atram, 180
dissipat ardoris quasi per vim expressa repente
180 semina, quae faciunt nictantia fulgura flammæ:
inde sonus sequitur, qui tardius adficit auris
quam quae perveniunt oculorum ad lumina nostra.
185 scilicet, hoc densis fit nubibus et simul alte 185
extractis aliis alias super impete miro.
185 ne tibi sit fraudi quod nos inferne videmus
quam sint lata magis quam sursum extracta quid extent.
contemplator enim, cum montibus adsimulata
190 nubila portabunt venti transversa per auras, 190
aut ubi per magnos montis cumulata videbis
190 insuper esse aliis alia atque urgere superne
in statione locata sepultis undique ventis;
tum poteris magnas moles cognoscere eorum
195 speluncasque velut saxis pendentibus structas 195
cernere, quas venti cum tempestate coorta
195 conplerunt, magno indignantur murmure clausi
nubibus, in caveisque ferarum more minantur,
nunc hinc nunc illinc fremitus per nubila mittunt,
200 quaerentesque viam circumversantur, et ignis 200
semina convolvunt e nubibus atque ita cogunt
200 multa, rotantque cavis flammam fornacibus intus,
donec divolsa fulserunt nube corusci.

Hac etiam fit uti de causa mobilis ille

205 deuolet in terram liquidi color aureus ignis, 205
 semina quod nubes ipsas permulta necessust
 205 ignis habere: etenim cum sunt umore sine ullo,
 flammeus est plerumque colos et splendidus ollis.
 quippe etenim solis de lumine multa necessest
 210 concipere, ut merito rubeant ignesque profundant. 210
 hasce igitur cum ventus agens contrusit in unum
 210 compressitque locum cogens, expressa profundunt
 semina, quae faciunt flammae fulgere colores.
 fulget item, cum rarescunt quoque nubila caeli.
 215 nam cum ventus eas leviter diducit euntis 215
 dissoluitque, cadant ingratis illa necessest
 215 semina quae faciunt fulgorem: tum sine taetro
 terrore et sonitu fulget nulloque tumultu.

Quod superest, *quali* natura praedita constant
 220 fulmina, declarant ictu eius inusta vaporis 220
 signa, notaeque gravis halantis sulphuris auras:
 220 ignis enim sunt haec non venti signa neque imbris.
 praeterea saepe accendunt quoque tecta domorum
 et celeri flamma dominantur in aedibus ipsis.
 225 hunc tibi subtilem cum primis ignibus ignem 225
 constituit natura minutis mobilibusque
 225 corporibus, cui nil omnino obsistere possit.
 transit enim validum fulmen per septa domorum
 clamor ut ac voces, transit per saxa, per aera,
 230 et liquidum puncto facit aes in tempore et aurum, 230
 curat item *ut* vasis integris vina repente
 230 diffugiant, quia, nimirum, facile omnia circum
 conlaxat rareque facit lateramina vasis
 adueniens calor eius, et insinuatus in ipsum
 235 mobiliter soluens differt primordia vini. 235
 quod solis vapor aetatem non posse videtur
 235 efficere usque adeo pollens fervore corusco.
 tanto mobilior vis et dominantior haec est.

Nunc ea quo pacto gignantur et impete tanto
 240 fiant ut possint ictu discludere turris, 240
 disturbare domos, avellere tigna trabesque,

- 240 et monumenta virum demoliri atque †ciere,
 exanimare homines, pecudes prosternere passim,
 cetera de genere hoc qua vi facere omnia possint,
 245 expediam, neque te in promissis plura morabor. 245
 Fulmina gignier e crassis alteque putandumst
 245 nubibus extructis: nam caelo nulla sereno
 nec leviter densis mittuntur nubibus umquam.
 nam dubio procul hoc fieri manifesta docet res,
 250 quod tum per totum concrescunt aëra nubes, 250
 undique uti tenebras omnis Acherunta reamur 251
 250 liquisse et magnas caeli complesse cavernas, 252
 255 cum commoliri tempestas fulmina coeptat. 255
 praeterea persaepe niger quoque per mare nimbus,
 ut picis e caelo demissum flumen, in undas
 sic cadit effertus tenebris procul et trahit atram
 255 fulminibus gravidam tempestatem atque procellis,
 260 ignibus ac ventis cum primis ipse repletus, 260
 in terra quoque ut horrescant ac tecta requirant.
 sic igitur supera nostrum caput esse putandumst
 tempestatem altam. neque enim caligine tanta
 260 obruerent terras, nisi inaedificata superne
 265 multa forent multis exempto nubila sole: 265
 nec tanto possent venientes opprimere imbri,
 flumina abundare ut facerent camposque natare,
 si non extructus foret alte nubibus aether.
 265 hic igitur ventis atque ignibus omnia plena
 270 sunt: ideo passim fremitus et fulgura fiunt. 270
 quippe etenim supra docui permulta vaporis
 semina habere cavas nubes, et multa necessest
 concipere ex solis radiis ardoreque eorum.
 270 hoc ubi ventus eas idem qui cogit in unum
 275 forte locum quemvis, expressit multa vaporis 275
 semina seque simul cum eo commiscuit igni,
 insinuatus ibi vortex versatur in arto
 et calidis acuit fulmen fornacibus intus:
 275 nam duplici ratione accenditur, ipse sua cum
 [252 sq.] = IV 172 sq. Lm.

- 280 mobilitate calescit, et e contagibus ignis. 280
 inde ubi percaluit venti vis et gravis ignis
 impetus incessit, maturum tum quasi fulmen
 perscindit subito nubem, ferturque coruscis
 280 omnia luminibus lustrans loca percitus ardor.
 285 quem gravis insequitur sonitus, displosa repente 285
 obruere ut caeli videantur templa superne.
 inde tremor terras graviter pertemptat, et altum
 murmura percurrunt caelum: nam tota fere tum
 285 tempestas concussa tremit fremitusque moventur.
 290 quo de concussu sequitur gravis imber et uber, 290
 omnis uti videatur in imbrem vertier aether
 atque ita praecipitans ad diluviem revocare

*

- tantus discidio nubis ventique procella
 290 mittitur, ardenti sonitus cum provolat ictu.
 295 est etiam cum vis extrinsecus incita venti 295
 incidit in calidam maturo fulmine nubem;
 quam cum perscidit, extemplo cadit igneus ille
 vertex, quem patrio vocitamus nomine fulmen.
 295 hoc fit idem in partis alias, quocumque tulit vis.
 300 fit quoque ut interdum venti vis missa sine igni 300
 igniscat tamen in spatio longoque meatu,
 dum venit amittens in cursu corpora quaedam
 grandia, quae nequeunt pariter penetrare per auras,
 300 atque alia ex ipso conradens aëre portat
 305 parvola, quae faciunt ignem commixta volando; 305
 non alia longe ratione ac plumbea saepe
 fervida fit glans in cursu, cum multa rigoris
 corpora dimittens ignem concepit in auris.
 305 fit quoque ut ipsius plagae vis excitet ignem,
 310 frigida cum venti pepulit vis missa sine igni, 310
 nimirum, quia, cum vementi perculit ictu,
 confluere ex ipso possunt elementa vaporis,
 et simul ex illa quae tum res excipit ictum;
 310 ut, lapidem ferro cum caedimus, evolat ignis,
 315 nec, quod frigida vis ferrist, hoc setius illi 315

- semina concurrunt calidi fulgoris ad ictum.
 sic igitur quoque res accendi fulmine debet,
 opportuna fuit si forte et idonea flammis.
- 315 nec temere omnino plane vis frigida venti
 320 esse potest, ea quae tanta vi missa supernest, 320
 quin, prius in cursu si non accenditur igni,
 at tepefacta tamen veniat commixta calore.
- Mobilitas autem fit fulminis et gravis ictus,
 320 || at celeri ferme percurrunt fulmina lapsu, ||
 325 nubibus ipsa quod omnino prius incita se vis 325
 colligit et magnum conamen sumit eundi,
 inde ubi non potuit nubes capere inpetis auctum,
 exprimitur vis atque ideo volat impete miro,
 325 ut validis quae de tormentis missa feruntur.
 330 adde quod e parvis et levibus est elementis, 330
 nec facilest tali naturae obsistere quicquam:
 inter enim fugit ac penetrat per rara viarum,
 non igitur multis offensibus in remorando
 330 haesitat, hanc ob rem celeri volat impete labens,
 335 deinde, quod omnino natura pondera deorsum 335
 omnia nituntur, cum plagast addita vero,
 mobilitas duplicatur et impetus ille gravescit,
 ut vementius et citius quaecumque morantur
 335 obvia discutiat plagis itinerque sequatur.
- 340 denique quod longo venit impete, sumere debet 340
 mobilitatem etiam atque etiam, quae crescit eundo
 et validas auget viris et roborat ictum:
 nam facit ut quae sint illius semina cumque
 340 e regione locum quasi in unum cuncta ferantur,
 345 omnia coniciens in eum volventia cursum. 345
 forsitan ex ipso veniens trahat aëre quaedam
 corpora, quae plagis incendunt mobilitatem.
 incolumisque venit per res atque integra transit
 345 multa, foraminibus liquidus quia transvolat ignis.
 350 multaue perfringit, cum corpora fulminis ipsis 350
 corporibus rerum inciderunt, qua texta tenentur.
- dissoluit porro facile aes aurumque repente*

- confervefacit, e parvis quia facta minute
 350 corporibus vis est et levibus ex elementis,
 355 quae facile insinuantur et insinuata repente 355
 dissoluunt nodos omnis et vincla relaxant.
 autumnoque magis stellis fulgentibus apta
 • concutitur caeli domus undique totaque tellus,
 355 et cum tempora se veris florentia pandunt.
 360 frigore enim desunt ignes, ventique calore 360
 deficiunt neque sunt tam denso corpore nubes.
 interutrasque igitur cum caeli tempora constant,
 tum variae causae concurrunt fulminis omnes:
 360 nam fretus ipse anni permiscet frigus *et* aestum,
 366 ut discordia *sit* rerum magnoque tumultu 366
 ignibus et ventis furibundus fluctuet aër, 367
 365 quorum utrumque opus est fabricanda ad fulmina nubi. 365
 prima caloris enim pars et postrema rigoris 368
 365 tempus id est vernum; quare pugnare necessest
 370 dissimilis inter se res turbareque mixtas: 370
 et calor extremus primo cum frigore mixtus
 volvitur, autumnus quod fertur nomine tempus,
 hic quoque confligunt hiemes aestatibus acres.
 370 propterea *freta* sunt haec anni nominanda;
 375 nec mirumst, in eo si tempore plurima fiunt 375
 fulmina tempestasque cietur turbida caelo,
 ancipiti quoniam bello turbatur utrimque,
 hinc flammis, illinc ventis, umoreque mixto.
 375 Hoc est igniferi naturam fulminis ipsam
 380 perspicere et qua vi faciat rem quamque videre, 380
 non Tyrrhena retro volentem carmina frustra
 indicia occultae divum perquirere mentis, 382
 386 quidve monere queat de caelo fulminis ictus. 386
 380 quod si Iuppiter atque alii fulgentia divi
 terrifico quatiunt sonitu caelestia templa
 et iaciunt ignem quo quoiquest cumque voluptas,
 390 cur quibus incautum scelus aversabile cumque 390
 non faciunt icti flammis ut fulguris halent

[383—385] = 85—87.

- 385 pectore perfixo, documen mortalibus acre,
 et potius nulla sibi turpi conscius in re
 volvitur in flammis innoxius inque peditur
 395 turbine caelesti subito correptus et igni? 395
 cur etiam loca sola petunt frustra laborant?
 390 an tum bracchia consuescunt firmantque lacertos? *
 in terraque patris cur telum perpetiuntur
 399 optundi? cur ipse sinit, neque parcit in hostis? 399
 404 in mare qua porro mittit ratione? quid undas 404
 405 arguit et liquidam molem camposque natantis? 405
 395 denique cur numquam caelo iacit undique puro 400
 401 Iuppiter in terras fulmen sonitusque profundit?
 an simul ac nubes succedere, ipse in eas tum
 descendit, prope ut hinc teli determinet ictus? 403
 406 praeterea si vult caveamus fulminis ictum, 406
 400 cur dubitat facere ut possimus cernere missum?
 al necopinantis autem volt opprimere igni,
 cur tonat ex illa parte, ut vitare queamus,
 410 cur tenebras ante et fremitus et murmura concit? 410
 et simul in multas partis qui credere possis
 405 mittere? an hoc ausis numquam contendere factum,
 ut fierent ictus uno sub tempore plures?
 at saepe numero factum fierique necessest,
 415 ut plure in multis regionibus et cadere imbris, 415
 fulmina sic uno fieri sub tempore multa.
 410 postremo cur sancta deum delubra suasque
 discutit infesto praeclaras fulmine sedes
 et bene facta deum frangit simulacra suisque
 420 demit imaginibus violento vulnere honorem? 420
 atque cur plerumque petit loca, plurimaque eius
 415 montibus in summis vestigia cernimus ignis?
 Quod superest, facilest ex his cognoscere rebus,
 presteras Grai quos ab re nominitarunt,
 425 in mare qua missi veniant ratione superne. 425
 nam fit ut interdum tamquam demissa columna
 420 in mare de caelo descendat, quam freta circum
 fervescunt graviter spirantibus incita flabris,

et quaecumque in eo tum sint deprensa tumultu
 430 navigia in summum veniant vexata periculum. 430
 hoc fit ubi interdum non quit vis incita venti
 425 rumpere quam coepit nubem, sed deprimit, ut sit
 in mare de caelo tamquam demissa columna,
 paulatim, quasi quid pugno bracchique superne
 435 coniectu trudatur et extendatur in undas; 435
 quam cum discidit, hinc prorumpitur in mare venti
 430 vis et fervorem mirum concinnat in undis:
 versabundus enim turbo descendit et illam
 deducit pariter lento cum corpore nubem;
 440 quam simul ac gravidam detrusit ad aequora ponti, 440
 ille in aquam subito totum se inmittit et omne
 435 excitat ingenti sonitu mare fervere cogens.
 fit quoque ut involvat venti se nubibus ipse
 vertex, conradens ex aëre semina nubis,
 445 et quasi demissum caelo pretera imitetur: 445
 hic ubi se in terras demisit dissoluitque,
 440 turbinis immanem vim provomit atque procellae.
 sed quia fit raro omnino montisque necessest
 officere in terris, apparet crebrius idem
 450 prospectu maris in magno caeloque patenti. 450
 Nubila concrescunt, ubi corpora multa volando
 445 hoc supero in caeli spatio colere repente
 asperiora, modis quae possint indupedita
 exiguis tamen inter se comprehensa teneri.
 455 haec faciunt primum parvas consistere nubes: 455
 inde ea comprehendunt inter se conque gregantur
 450 et coniungendo crescunt ventisque feruntur
 usque adeo donec tempestas saeva coortast.
 fit quoque uti montis vicina cacumina caelo
 460 quam sint quaeque magis, tanto magis edita fument 460
 adsidue furvae nubis caligine crassa
 455 propterea quia, cum consistunt nubila primum,
 ante videre oculi quam possint tenvia, venti
 portantes cogunt ad summa cacumina montis:
 465 hic demum fit uti turba maiore coorta 465

et condensa queant apparere et simul ipso
 460 vertice de montis videantur surgere in aethram.
 nam loca declarat sursum ventosa patere
 res ipsa et sensus, montis cum ascendimus altos.
 470 praeterea permulta mari quoque tollere toto 470
 corpora naturam declarant litore vestes
 465 suspensae, cum concipiunt umoris adhaesum.
 quo magis ad nubis augendas multa videntur
 posse quoque e salso consurgere momine ponti:
 475 nam ratio consanguineast umoribus ollis. 475
 praeterea fluviis ex omnibus et simul ipsa
 470 surgere de terra nebulas aestumque videmus,
 quae velut halitus hinc ita sursum expressa feruntur
 suffunduntque sua caelum caligine et altas
 480 sufficiunt nubis paulatim conveniundo: 480
 urget enim quoque signiferi super aetheris aestus
 475 et quasi densendo subtextit caerula nimbis.
 fit quoque ut huc veniant in caelum extrinsecus illa
 corpora quae faciunt nubis nimbosque volantis:
 485 innumerabilem enim numerum summamque profundi 485
 esse infinitam docui, quantaque volarent
 480 corpora mobilitate ostendi quamque repente
 immemorabile *per* spatium transire solerent.
 haut igitur mirumst, si parvo tempore saepe
 490 tam magnis nimbis tempestas atque tenebrae 490
 coperiunt maria ac terras inpensa superne,
 485 undique quandoquidem per caulas aetheris omnis
 et quasi per magni circum spiracula mundi
 exitus introitusque elementis redditus extat.
 495 Nunc age, quo pacto pluvius concreseat in altis 495
 nubibus umor, et in terras demissus ut imber
 490 decidat, expediam. primum iam semina aquai
 multa simul vincam consurgere nubibus ipsis
 omnibus ex rebus, pariterque ita crescere utrumque,
 500 et nubis, et aquam, quaecumque in nubibus extat, 500
 ut pariter nobis corpus cum sanguine crescit,
 495 sudor item, atque umor quicumquest denique membris.

- concipiunt etiam multum quoque saepe marinum
 umorem, veluti pendentia vellera lanae
 505 cum supera magnum mare venti nubila portant. 505
 consimili ratione ex omnibus amnibus umor
 500 tollitur in nubis. quo cum bene semina aquarum
 multa modis multis convenere undique adaucta,
 confertae nubes *imbris* demittere certant
 510 dupliciter: nam vis venti contrudit, et ipsa 510
 copia nimborum turba maiore coacta
 505 urget, de supero premit, ac facit effluere imbris.
 praeterea cum rarescunt quoque nubila ventis
 aut dissolvuntur, solis super icta calore,
 515 mittunt umorem pluvium, stillantque, quasi igni 515
 cera super calido tabescens multa liquecat.
 510 sed vemens imber fit, ubi vehementer utraque
 nubila vi cumulata premuntur et impete venti.
 atque tenere diu pluviae longumque morari
 520 consuerunt, ubi multa cientur semina aquarum, 520
 atque aliis aliae nubes nimbiue rigantes
 515 insuper atque omni vulgo de parte feruntur,
 terraque cum fumans umorem tota redhalat.
 hic ubi sol radiis, tempestatem inter opacam,
 525 adversa fulgit nimborum aspargine contra, 525
 tum color in nigris existit nubibus arqui.
 520 Cetera quae sursum crescunt sursumque creantur,
 et quae con crescent in nubibus, omnia, prorsum
 omnia, nix venti grando gelidaeque pruinae
 530 et vis magna geli, magnum duramen aquarum, 530
 || et mora quae fluvios passim refrenat euntis, ||
 525 perfacilest tamen haec reperire animoque videre
 omnia quo pacto fiant qua reve creentur,
 cum bene cognoris elementis reddita quae sint. 534

*

- Principio mare mirantur non reddere maius 608
 naturam, quo sit tantus decursus aquarum,
 530 omnia quo veniant ex omni flumina parte. 610
 611 adde vagos imbris tempestatesque volantes,

- omnia quae maria ac terras sparguntque rignantque;
 adde suos fontis: tamen ad maris omnia summam
 guttai vix instar erunt unius adaugmen;
 535 quo minus est mirum mare non augescere magnum. 615
 616 praeterea magnam sol partem detrahit aestu.
 quippe videmus enim vestis umore madentis
 exsiccare suis radiis ardentibu' solem:
 at pelage multa et late substrata videmus.
 540 proinde licet quamvis ex uno quoque loco sol 620
 621 umoris parvam delibet ab aequore partem:
 largiter in tanto spatio tamen auferet undis.
 tum porro venti quoque magnam tollere partem
 umoris possunt verrentes aequora, ventis
 545 una nocte vias quoniam persaepe videmus 625
 626 siccari mollisque luti concreescere crustas.
 praeterea docui multum quoque tollere nubes
 umorem magno conceptum ex aequore ponti,
 et passim toto terrarum spargere in orbi,
 550 cum pluit in terris et venti nubila portant. 630
 631 postremo quoniam raro cum corpore tellus
 est, et coniunctast oris maris, undique cingens,
 debet, ut in mare de terris venit umor aquai,
 in terras itidem manare ex aequore salso:
 555 percolatur enim virus, retroque remanat 635
 636 materies umoris et ad caput amnibus omnis
 confluit, inde super terras redit agmine dulci
 qua via secta semel liquido pede detulit undas. 638
 535 Nunc age, quae ratio terrai motibus extet 535
 560 percipe. et in primis terram fac ut esse rearis
 supter item ut supera ventosis undique plenam
 speluncis, multosque lacus multasque lacunas
 in gremio gerere et rupes deruptaque saxa:
 540 multaue sub tergo terrai flumina tecta 540
 565 volvere vi fluctus summersaque saxa putandumst:
 undique enim similem esse sui res postulat ipsa.
 his igitur rebus subiunctis suppositisque
 terra superne tremit magnis concussa ruinis,

545 subter ubi ingentis speluncas subruit aetas: 545
 570 quippe cadunt toti montes, magnoque repente
       concussu late disserpunt inde tremores;
       et merito, quoniam plaustris concussa tremescunt
       tectis, viam propter, non magno pondere tota,
 550 nec minus exultant res, ut lapides cumque viae 550
 575 ferratos utrimque rotarum succutit orbes.
       fit quoque, ubi in magnas acuae vastasque lacunas
       gleba vetustate e terra provolvitur ingens,
       ut iactetur aquae fluctu quoque terra vacillans;
 555 ut vas interdum non quit constare, nisiumor 555
 580 destitit in dubio fluctu iactarier intus.

Praeterea ventus cum per loca subcava terrae
       collectus parte ex una procumbit et urget
       obnixus magnis speluncas viribus altis,
 560 incumbit tellus quo venti prona premit vis: 560
 585 tum supera terram quae sunt extructa domorum,
       ad caelumque magis quanto sunt edita quaeque,
       inclinata minent in eandem prodita partem,
       protractaeque trabes independent ire paratae.
 565 et metuunt magni naturam credere mundi 565
 590 exitiale aliquod tempus clademque manere,
       cum videant tantam terrarum incumbere molem!
       quod nisi respirent venti, vis nulla refrenet
       res neque ab exitio possit reprehendere euntis:
 570 nunc quia respirant alternis inque gravescunt 570
 595 et quasi collecti redeunt ceduntque repulsi,
       saepius hanc ob rem minitatur terra ruinas
       quam facit: inclinatur enim retroque recellit,
       et recipit prolapsa suas in pondera sedes.
 575 hac igitur ratione vacillant omnia tecta, 575
 600 summa magis mediis, media imis, ima perhilum.

Est haec eiusdem quoque magni causa tremoris,
       ventus ubi atque animae subito vis maxima quaedam
       aut extrinsecus aut ipsa tellure coorta
 580 in loca se cava terrarum coniecit, ibique 580
 605 speluncas inter magnas fremit ante tumultu

- versabundaque portatur, post incita cum vis
 exagitata foras erumpitur et simul altam
 diffindens terram magnum concinnat hiatum.
- 585 in Syria Sidone quod accidit et fuit Aegi 585
 610 in Peloponneso, quas exitus hic animai
 disturbat urbes et terrae motus obortus:
 multaque praeterea ceciderunt moenia magnis
 motibus in terris, et multae per mare pessum
- 590 subsedere suis pariter cum civibus urbes. 590
 615 quod nisi prorumpit, tamen impetus ipse animai
 et fera vis venti per crebra foramina terrae
 dispersit ut horror et incutit inde tremorem;
 frigus uti nostros penitus cum venit in artus,
- 595 concutit invitos cogens tremere atque movere. 595
 620 ancipiti trepidant igitur terrore per urbis,
 tecta superne timent, metuunt inferne cavernas
 terrai ne dissoluat natura repente,
 neu distracta suum late dispandat hiatum
- 600 atque suis confusa velit complere ruinis. 600
 625 proinde licet quamvis caelum terramque reantur
 incorrupta fore aeternae mandata saluti:
 et tamen interdum praesens vis ipsa pericli
 subdit et hunc stimulum quadam de parte timoris,
- 605 ne pedibus raptim tellus subtracta feratur 605
 630 in barathrum, rerumque sequatur prodita summa
 funditus, et fiat mundi confusa ruina.
- Nunc ratio quae sit, per fauces montis ut Aetnae
 640 expirent ignes interdum turbine tanto, 640
 expediam: neque enim mediocri clade coorta
 635 flammea tempestas Siculum dominata per agros
 finitimis ad se convertit gentibus ora,
 fumida cum caeli scintillare omnia templa
- 645 cernentes pavida complebant pectora cura, 645
 quid moliretur rerum natura novarum.
- 640 Hisce tibi in rebus latest alteque videndum
 et longe cunctas in partis dispiciendum,
 ut reminiscaris summam rerum esse profundam

- 650 et videas caelum summai totius unum 650
 quam sit parvula pars et quam multesima constet,
 645 nec tota pars, homo terrai quota totius unus.
 quod bene propositum si plane contueare
 ac videas plane, mirari multa relinquo.
 655 numquis enim nostrum miratur, siquis in artus 655
 accepit calido febrim fervore coortam
 650 aut alium quemvis morbi per membra dolorem?
 opturgescit enim subito pes, arripit acer
 saepe dolor dentes, oculos invadit in ipsos,
 660 existit sacer ignis et urit corpore serpens 660
 quamcumque arripuit partim repitque per artus,
 655 nimirum, quia sunt multarum semina rerum,
 et satis haec tellus nobis caelumque mali fert,
 unde queat vis immensi procreare morbi.
 665 sic igitur toti caelo terraeque putandumst 665
 ex infinito satis omnia suppeditare,
 660 unde repente queat tellus concussa moveri
 perque mare ac terras rapidus percurrere turbo,
 ignis abundare Aetnaeus, flammescere caelum:
 670 id quoque enim fit, et ardescunt caelestia templa; 670
 et tempestates pluviae graviore coortu
 665 sunt, ubi forte ita se tetulerunt semina aquarum.
 'at nimis est ingens incendi turbidus ardor.'
 scilicet, et fluvius qui visus maximu' cuiquest
 *
 675 qui non ante aliquem maiorem vidit, et ingens 675
 arbor homoque videtur, et omnia de genere omni
 670 maxima quae vidit quisque, haec ingentia fingit,
 cum tamen omnia cum caelo terraque marique
 nil sint ad summam summai totius omnem.
 680 Nunc tamen illa modis quibus inritata repente 680
 flamma foras vastis Aetnae fornacibus efflet,
 675 expediam. primum totius subcava montis
 est natura, fere silicum suffulta cavernis.
 omnibus est porro in speluncis ventus et aër.
 685 ventus enim fit, ubi agitando percitus aër. 685

hic ubi percaluit calefecitque omnia circum
 680 saxa furens, qua contingit, terramque, et ab ollis
 excussit calidum flammis velocibus ignem,
 tollit se ac rectis ita faucibus eicit alte.
 690 fert itaque ardorem longe, longaeque favillam 690
 differt, et crassa volvit caligine fumum,
 685 extruditque simul mirando pondere saxa;
 ne dubites quin haec animai turbida sit vis.
 praeterea magna ex parti mare montis ad eius
 695 radices frangit fluctus aestumque resorbet. 695
 ex hoc usque mari speluncae montis ad altas
 690 perveniunt subter fauces. hac ire fatendumst

*

et penetrare maris penitus res cogit aperta
 atque efflare foras, ideoque extollere flammam
 700 saxaque subiectare et arenae tollere nimbos. 700
 in summo sunt vertice enim crateres, ut ipsi
 695 nominant; nos quod fauces perhibemus et ora.

Sunt aliquot quoque res quarum unam dicere causam
 non satis est, verum pluris, unde una tamen sit;
 705 corpus ut exanimum siquod procul ipse iacere 705
 conspicias hominis, fit ut omnis dicere causas
 700 conveniat leti, dicatur ut illius una:
 nam neque eum ferro nec frigore vincere possis
 interiisse neque a morbo neque forte veneno,
 710 verum aliquid genere esse ex hoc quod contigit ei 710
 scimus. item in multis hoc rebus dicere habemus.

705 Nilus in aestatem crescit campisque redundat
 unicus in terris, Aegypti totius amnis.
 is rigat Aegyptum medium per saepe calorem,
 715 aut quia sunt aestate aquilones ostia contra, 715
 anni tempore eo qui etesiae esse feruntur,
 710 et contra fluvium flantes remorantur et undas
 cogentes sursus replent coguntque manere.
 nam dubio procul haec adverso flabra feruntur
 720 flumine, quae gelidis ab stellis axis aguntur: 720
 ille ex aestifera parti venit amnis ab austro,

- 715 inter nigra virum percoccto saecula colore
 exorians penitus media ab regione diei.
 est quoque uti possit magnus congestus arenae
 725 fluctibus adversis oppilare ostia contra, 725
 cum mare permotum ventis ruit intus arenam;
 720 quo fit uti pacto liber minus exitus amni
 et proclivis item fiat minus impetus undis
 fit quoque uti pluviae, forsan, magis ad caput ei
 730 tempore eo fiant, quod etesia flabra aquilonum 730
 nubila coniciunt in eas tunc omnia partis:
 725 scilicet, ad mediam regionem eiecta diei
 cum convenerunt, ibi ad altos denique montis
 contrusae nubes coguntur vique premuntur.
 735 forsitan Aethiopum penitus de montibus altis 735
 crescat, ubi in campos albas descendere ningues
 730 tabificis subigit radiis sol omnia lustrans.
 Nunc age, Averno tibi quae sunt loca cumque lacusque,
 expediam, quali natura praedita constant.
 740 principio, quo Averno vocantur nomine, id ab re 740
 inpositumst, quia sunt avibus contraria cunctis,
 735 e regione ea quod loca cum venere volantes,
 remigi oblitae pennarum vela remittunt,
 praecipitesque cadunt molli cervice profusae
 745 in terram, si forte ita fert natura locorum, 745
 aut in aquam, si forte lacus substratus Avernist.
 740 is locus est Cumas apud, acri sulphure montes
 oppleti calidis ubi fumant fontibus aucti;
 est et Athenaeis in moenibus, arcis in ipso
 750 vertice, Palladis ad templum Tritonidis almae, 750
 quo numquam pennis appellunt corpora raucae
 745 cornices, non cum fumant altaria donis:
 usque adeo fugitant non iras Palladis acris
 pervigili causa, Graium ut cecinere poëtae,
 755 sed natura loci opus efficit ipsa suapte. 755
 in Syria quoque fertur item locus esse videri,
 750 quadripedes quoque quo simul ac vestigia primum
 intulerint, graviter vis cogat concidere ipsa,

- manibus ut si sint divis mactata repente.
 760 omnia quae naturali ratione geruntur, 760
 et quibus e fiant causis apparet origo:
 765 ianua ne forte his Orci regionibus esse
 credatur, post hinc animas Acheruntis in oras
 ducere forte deos manis inferne reamur,
 765 naribus alipedes ut cervi saepe putantur 765
 ducere de latebris serpentia saecula ferarum.
 760 quod procul a vera quam sit ratione repulsum
 percipe: nam de re nunc ipsa dicere conor.
 Principio hoc dico, quod dixi saepe quoque ante,
 770 in terra cuiusque modi rerum esse figuras; 770
 multa, cibo quae sunt, vitalia, multaque, morbos
 765 incutere et mortem quae possint adcelerare.
 et magis esse aliis alias animantibus aptas
 res ad vitae rationem ostendimus ante
 775 propter dissimilem naturam dissimilisque 775
 texturas inter sese primasque figuras.
 770 Deinde videre licet quam multae sint homini res 781
 782 acriter infestae sensu spurcaeque gravesque; 782
 777 multa meant inimica per auris, multa per ipsas 777
 insinuant naris infesta atque aspera sese,
 nec sunt multa parum tactu vitanda neque autem
 775 aspectu fugienda saporeque tristia quae sint. 780
 783 arboribus primum certis gravis umbra tributa 783
 usque adeo, capitis faciant ut saepe dolores,
 785 siquis eas supter iacuit prostratus in herbis. 785
 est etiam magnis Heliconis montibus arbor
 780 floris odore hominem taetro consueta necare.
 scilicet, haec ideo terris ex omnia surgunt
 multa modis multis multarum semina rerum,
 790 quod permixta gerit tellus discretaque tradit. 790
 nocturnumque recens extinctum lumen ubi acri
 785 nidore offendit nares, consopit ibidem
 concidere et spumas qui morbo mittere suevit.
 castoreoque gravi mulier sopita recumbit,
 795 et manibus nitidum teneris opus effluit ei, 795

tempore eo si odoratast quo menstrua solvit.
 790 multaque praeterea languentia membra per artus
 solvunt atque animam labefactant sedibus intus,
 denique si calidis etiam cunctere lavabris
 800 plenior et fueris, solio ferventis aquai 800
 quam facile in medio fit uti des saepe ruinas!
 795 carbonumque gravis vis atque odor insinuatur
 quam facile in cerebrum, nisi aquam praecepimus ante!
 at cum membra hominis percepit fervidior vis,

*

805 tum fit odor vini plagae mactabilis instar. 805
 nonne vides etiam terra quoque sulphur in ipsa
 800 gignier et taetro concreescere odore bitumen;
 denique ubi argenti venas auriue secuntur,
 terrai penitus scrutantes abdita ferro,
 810 qualis expiret Scaptensula subter odores? 810
 quidve mali fit ut exhalent aurata metalla!
 805 quas hominum reddunt facies qualisque colores!
 nonne vides audisve perire in tempore parvo
 quam soleant, et quam vitae copia desit,
 815 quos opere in tali cohibet vis magna necessis? 815
 hos igitur tellus omnis exaestuat aestus
 810 expiratque foras in apertum promptaque caeli.

Sic et Averna loca alitibus summittere debent
 mortiferam vim, de terra quae surgit in auras,
 820 ut spatium caeli quadam de parte venenet; 820
 quo simul ac primum pennis delata sit ales,
 815 impediatur ibi caeco correpta veneno,
 ut cadat e regione loci, qua derigit aestus.
 quo cum conruit, hic eadem vis illius aestus
 825 reliquias vitae membris ex omnibus aufert. 825
 quippe etenim primo quasi quendam conciet aestum:
 820 posterius fit uti, cum iam cecidere veneni
 in fontis ipsos, ibi sit quoque vita vomenda
 propterea quod magna mali fit copia circum.
 830 Fit quoque ut interdum vis haec atque aestus Averni 830
 aëra, qui inter avis cumquest terramque locatus,

825 discutiat, prope uti locus hic linquatur inanis.
 cuius ubi e regione loci venere volantes,
 claudicat extemplo pinnarum nisus inanis,
 835 et conamen utrimque alarum proditur omne. 835
 hic ubi nixari nequeunt insistereque alis,
 830 scilicet, in terram delabi pondere cogit
 natura, et vacuum prope iam per inane iacentes
 dispergunt animas per caulas corporis omnis.

*

840 || frigidior porro in puteis aestate fit umor, 840
 rarescit quia terra calore, et semina si quae
 835 forte vaporis habet proprii, dimittit in auras.
 quo magis est igitur tellus effeta calore,
 fit quoque frigidior qui in terrast abditus umor.
 845 frigore cum premitur porro omnis terra coitque 845
 et quasi concrescit, fit, scilicet, ut coeundo
 840 exprimat in puteos si quem gerit ipsa calorem. ||
 Esse apud Hammonis fanum fons luce diurna
 frigidus et calidus nocturno tempore fertur.
 850 hunc homines fontem nimis admirantur et acri 850
 sole putant supter terras fervere raptim,
 845 nox ubi terribili terras caligine textit.
 quod nimis a verast longe ratione remotum:
 quippe, ubi sol nudum contractans corpus aquai
 855 non quierit calidum supera de reddere parte, 855
 cum superum lumen tanto fervore fruatur,
 850 qui queat hic supter tam crasso corpore terram
 percoquere umorem et calido satiare vapore?
 praesertim cum vix possit per septa domorum
 860 insinuare suum radiis ardentibus aestum. 860
 quae ratio est igitur? nimirum, terra magis quod
 855 rara tepet circum fontem quam cetera tellus,
 multaque sunt ignis prope semina corpus aquai.
 hoc ubi roriferis terram nox obruit umbris,
 865 extemplo subtus frigescit terra coitque: 865
 hac ratione fit ut, tamquam compressa manu sit,
 860 exprimat in fontem quae semina cumque habet ignis,

quae calidum faciunt laticis tactum atque saporem.
inde ubi sol radiis terram dimovit obortus

- 870 et rarefecit calido gliscente vapore, 870
rursus in antiquas redeunt primordia sedes
865 ignis, et in terram cedit calor omnis aquai.
frigidus hanc ob rem fit fons in luce diurna.
praeterea solis radiis iactatur aquai
875 umor et in lucem tremulo rarescit ab aestu: 875
propterea fit uti quae semina cumque habet ignis
870 dimittat; quasi saepe gelum, quod continet in se,
mittit et exsolvit glaciem nodosque relaxat.

- Frigidus est etiam fons, supra quem sita saepe
880 stuppa iacit flammam concepto protinus igni, 880
taedaeque consimili ratione accensa per undas
875 conlucet, quocumque natans impellitur auris.
nimirum, quia sunt in aqua permulta vaporis
semina, de terraeque necessest funditus ipsa
885 ignis corpora per totum consurgere fontem 885
et simul exspirare foras exireque in auras,
880 non ita multa tamen, calidus queat ut fieri fons,
propterea dispersa foras erumpere cogit
vis per aquam subito sursumque ea conciliari.
890 quod genus endo marist Aradi fons, dulcis aquai 890
qui scatit et salsas circum se dimovet undas:
885 et multis aliis praebet regionibus aequor
utilitatem opportunam sitientibu' nautis,
quod dulcis inter salsas intervomit undas.
895 sic igitur per eum possunt erumpere fontem 895
et scatere illa foras in stuppam semina; quo cum
890 conveniunt aut in taedae corpore adhaerent,
ardescunt facile extemplo, quia multa quoque in se
semina habent ignis stuppae taedaeque latentis.
900 nonne vides etiam, nocturna ad lumina linum 900
nuper ubi extinctum admoveas, accendier ante
895 quam tetigit flammam, taedamque pari ratione?
multaque praeterea prius ipso tacta vapore
eminus ardescunt quam comminus imbuat ignis.

905 hoc igitur fieri quoque in illo fonte putandumst. 905

Quod superest, agere incipiam quo foedere fiat
900 naturae, lapis hic ut ferrum ducere possit,
quem Magneta vocant patriae de nomine Grai,
Magnetum quia sit patriis in finibus ortus.

910 hunc homines lapidem mirantur: quippe catenam 910
saepe ex anellis reddit pendentibus ex se.

905 quinque etenim licet interdum pluresque videre
ordine demissos levibus iactarier auris,
unus ubi ex uno dependet suptr adhaerens,

915 ex alioque alius lapidis vim vinclaque noscit: 915
usque adeo permananter vis pervaleat eius.

910 Hoc genus in rebus firmandumst multa prius quam
ipsius rei rationem reddere possis,
et nimium longis ambagibus est adeundum;

920 quo magis attentas auris animumque reposco. 920

Principio omnibus ab rebus, quascumque videmus,
915 perpetuo fluere ac mitti spargique necessest
corpora quae feriant oculos visumque lacesant:
perpetuoque fluunt certis ab rebus odores;

925 frigus it a fluviis, calor ab sole, aestus ab undis 925
aequoris, exesor moerorum, litora circum:

920 nec varii cessant sonitus manare per auras:
denique in os salsi venit umor saepe saporis,
cum mare versamur propter, dilutaque contra

930 cum tuimur misceri absinthia, tangit amaror. 934

usque adeo omnibus ab rebus res quaeque fluenter 935

925 fertur et in cunctas dimittitur undique partis, 930

nec mora nec requies interdatur ulla fluendi,
perpetuo quoniam sentimus et omnibu' semper

935 cernere odorari licet et sentire sonare. 933

Nunc omnis repetam quam raro corpore sint res 936

930 commemorare; quod in primo quoque carmine claret.

quippe etenim, quamquam multas hoc pertinet ad res
noscere, cum primis hanc ad rem protinus ipsam,

940 qua de disserere adgredior, firmare necessest 940

nil esse in promptu nisi mixtum corpus inani.

935 principio fit ut in speluncis saxa superne
 sudent umore et guttis manantibu' stillent.
 manat item nobis e toto corpore sudor,
 945 crescit barba, pilique per omnia membra, per artus. 945
 diditur in venas cibus omnis, auget alitque
 940 corporis extremas quoque partis unguiculosque.
 || frigus item transire per aes, calidumque vaporem,
 sentimus, sentimus item transire per aurum
 950 atque per argentum, cum pocula plena tenemus. || 950
 denique per dissepta domorum saxea voces
 945 pervolitant, permanat odor frigusque vaposque
 ignis, qui ferri quoque vim penetrare suëvit.
 denique qua circum caeli lorica coërcet

*

955 morbida visque simul, cum extrinsecus insinuat, 955

*

e tempestate in terra caeloque coortast,
 950 in caelum terrasque remotas iure facessit;
 quandoquidem nil est nisi rarum corpore nexum.
 Huc accedit uti non omnia, quae iaciuntur
 960 corpora cumque ab rebus, eodem praedita sensu 960
 atque eodem pacto rebus sint omnibus apta.
 955 principio terram sol excoquit et facit are,
 at glaciem dissolvit et altis montibus altas
 extractasque nives radiis tabescere cogit:
 965 denique cera liquefit in eius posta vapore. 965
 ignis item liquidum facit aes aurumque resolvit,
 960 at coria et carnem trahit et conducit in unum.
 umor aquae porro ferrum condurat ab igni,
 at coria et carnem mollit durata calore.
 970 barbigeras oleaster eo iuvat usque capellas, 970
 affluat ambrosia quasi vero, et nectare tinctus;
 965 qua nil est homini quod amariu' frondeat esca.
 denique amaracinum fugitat sus et timet omne
 ungentum: nam saetigeris subus acre venenumst;
 975 quod nos interdum tamquam recreare videtur. 975
 at contra nobis caenum taeterrima cum sit

- 970 spurcities, eadem subus haec iucunda videtur,
insatiabiliter toti ut volvantur ibidem.
- Hoc etiam superest, ipsa quam dicere de re
- 980 adgredior quod dicendum prius esse videtur. 980
multa foramina cum variis sint reddita rebus,
- 975 dissimili inter se natura praedita debent
esse et habere suam naturam quaeque viasque.
quippe etenim varii sensus animantibus insunt,
- 985 quorum quisque suam proprie rem percipit in se: 985
nam penetrare alio sonitus alioque saporem
- 980 cernimus e sucis, alio nidoris odores. 987
praeterea manare aliud per saxa videtur, 991
atque aliud lignis, aliud transire per aurum,
- 990 argentoque foras aliud vitroque meare:
nam fluere hac species, illac calor ire videtur,
- 985 atque aliis aliud citius transmittere eadem. 995
scilicet, id fieri cogit natura viarum
multimodis varians, ut paulo ostendimus ante, 997
- 995 propter dissimilem naturam textaque rerum. 990
Quapropter, bene ubi haec confirmata atque locata 998
- 990 omnia constiterint nobis praeposta parata,
quod superest, facile hinc ratio reddetur, et omnis 1000
causa patefiet, quae ferri pelliciat vim.
- 1000 principio fluere e lapide hoc permulta necessest
semina, sive aestum, qui discutit aëra plagis,
995 inter qui lapidem ferrumquest cumque locatus.
hoc ubi inanitur spatium multusque vacet 1005
in medio locus, extemplo primordia ferri
- 1005 in vacuum prolapsa cadunt coniuncta, fit utque
anulus ipse sequatur eatque ita corpore toto.
- 1000 nec res ulla magis primoribus *ex* elementis
indupedita suis arte conexa cohaeret 1010
quam validi ferri natura et frigidus horror.
- 1010 quo minus est mirum, quod ducitur ex elementis,
corpora si nequeunt e ferro plura coorta
- 1005 in vacuum ferri, quin anulus ipse sequatur;
[988 sq.] = 993 sq.

- quod facit, et sequitur, donec pervenit ad ipsum 1015
iam lapidem caecisque in eo compagibus haesit.
- 1015 hoc fit idem cunctas in partis; unde vacefit
cumque locus, sive e transverso sive superne
- 1010 corpora continuo in vacuum vicina feruntur:
quippe agitantur enim plagis aliunde, nec ipsa 1020
sponte sua sursum possunt consurgere in auras.
- 1020 huc accedit item, quare queat id magis esse,
haec quoque res adiumento, motusque iuvatur,
- 1015 quod, simul a frontest anelli rarior aër
factus inanitusque locus magis ac vacuatus, 1025
continuo fit uti qui post est cumque locatus 1033
- 1025 aër a tergo quasi provehat atque propellat. 1026
semper enim circumpositus res verberat aër:
- 1020 sed tali fit uti propellat tempore ferrum,
parte quod ex una spatium vacat et capit in se.
hic, tibi quem memoro, per crebra foramina ferri 1030
- 1030 parvas ad partis subtiliter insinuatus,
trudit et inpellit, quasi navem velaque ventus. 1032
- 1025 denique res omnes debent in corpore habere 1034
aëra, quandoquidem raro sunt corpore et aër 1035
omnibus est rebus circumdatus adpositusque.
- 1035 hic igitur, penitus qui in ferrost abditus aër,
sollicito motu semper iactatur eoque
- 1030 verberat anellum dubio procul et ciet intus,
scilicet: ille eodem fertur, quo praecipitavit 1040
iam semel et partem in vacuum conamina sumpsit.
- 1040 Fit quoque ut a lapide hoc ferri natura recedat
interdum, fugere atque sequi consueta vicissim.
- 1035 exultare etiam Samothracia ferrea vidi
et ramenta simul ferri furere intus ahenis 1045
in scaphiis, lapis hic Magnes cum subditus esset:
- 1045 usque adeo fugere ab saxo gestire videtur.
aere interposito discordia tanta creatur
- 1040 proptera quia, nimirum, prius aestus ubi aeris
praecepit ferrique vias possedit apertas, 1050
posterior lapidis venit aestus et omnia plena

- 1050 invenit in ferro, neque habet qua tranet ut ante:
 cogitur offensare igitur pulsareque fluctu
 1045 ferrea texta suo; quo pacto respuit ab se
 atque per aes agitat, sine eo quod saepe resorbet. 1055
 Illud in his rebus mirari mitte, quod aestus
 1055 non valet e lapide hoc alias impellere item res.
 pondere enim fretae partim stant, quod genus aurum,
 1050 et partim raro quia sunt cum corpore, ut aestus
 pervolet intactas, nequeunt inpellier usquam; 1060
 lignea materies in quo genere esse videtur.
 1060 interutrasque igitur ferri natura locata
 aeris ubi accepit quaedam corpuscula, tum fit,
 1055 inpellant ut eam Magnesi flumina saxi.
 nec tamen haec ita sunt aliarum rerum aliena, 1065
 ut mihi multa parum genere ex hoc suppeditentur,
 1065 quae memorare queam inter se singulariter apta.
 saxa vides primum sola colescere calce.
 1060 glutine materies taurino iungitur uno,
 ut vitio venae tabularum saepius hiscant 1070
 quam laxare queant compages taurea vincla.
 1070 vitigeni latices acuai fontibus audent
 misceri, cum pix nequeat gravis et leve olivom.
 1065 purpureusque colos conchyli iungitur uno
 corpore cum lanae, dirimi qui non queat usquam; 1075
 non si Neptuni fluctu renovare operam des,
 1075 non, mare si totum velit eluere omnibus undis.
 denique non auro res aurum copulat una,
 1070 aerique aes plumbo fit uti iungatur ab albo?
 cetera iam quam multa licet reperire! quid ergo? 1080
 nec tibi tam longis opus est ambagibus usquam,
 1080 nec me tam multam hic operam consumere par est,
 sed breviter paucis praestat comprehendere multa.
 1075 quorum ita texturae ceciderunt mutua contra,
 ut cava convenient plenae haec illius illa 1085
 huiusque inter se, iunctura haec optima constat.
 1085 est etiam, quasi ut anellis hamisque plicata
 inter se quaedam possint coplata teneri;

- 1080 quod magis in lapide hoc fieri ferroque videtur.
 Nunc ratio quae sit morbis, aut unde repente 1090
 mortiferam possit cladem conflare coorta
 1090 morbida vis hominum generi pecudumque catervis
 expediam. primum multarum semina rerum
 1085 esse supra docui quae sint vitalia nobis,
 et contra quae sint morbo mortique necessest 1095
 multa volare: ea cum casu sunt forte coorta
 1095 et perturbarunt caelum, fit morbidus aër.
 atque ea vis omnis morborum pestilientia
 1090 aut extrinsecus ut nubes nebulaeque superne
 per caelum veniunt, aut ipsa saepe coortae 1100
 de terra surgunt, ubi putorem umida nactast
 1100 intempestivis pluviisque et solibus icta.
 nonne vides etiam caeli novitate et aquarum
 1095 temptari procul a patria quicumque domoque
 adveniunt ideo quia longe discrepant res? 1105
 nam quid Britannis caelum differre putamus,
 1105 et quod in Aegyptost, qua mundi claudicat axis,
 quidve quod in Pontost differre, et Gadibus atque
 1100 usque ad nigra virum percocto saecula colore?
 quae cum quattuor inter se diversa videmus 1110
 quattuor a ventis et caeli partibus esse,
 1110 tum color et facies hominum distare videntur
 largiter et morbi generatim saecula tenere.
 1105 est elephas morbus qui propter flumina Nili
 gignitur Aegypto in media, neque praeterea usquam. 1115
 Atthide temptantur gressus, oculique in Achaeis
 1115 finibus. inde aliis alius locus est inimicus
 partibus ac membris: varius concinnat id aër.
 1110 proinde ubi se caelum quod nobis forte alienum
 commovet atque aër inimicus serpere coepit, 1120
 ut nebula ac nubes paulatim repit et omne
 1120 qua graditur conturbat et immutare coactat,
 fit quoque ut, in nostrum cum venit denique caelum,
 1115 corrumpat reddatque sui simile atque alienum.
 haec igitur subito clades nova pestilentiaque 1125

- aut in aquas cadit aut fruges persidit in ipsas
 1125 aut alios hominum pastus pecudumque cibatus,
 aut etiam suspensa manet vis aëre in ipso,
 1120 et, cum spirantes mixtas hinc ducimus auras,
 illa quoque in corpus pariter sorbere necessest. 1130
 consimili ratione venit bubus quoque saepe
 1130 pestilitas et lanigeris balantibus aegror.
 nec refert utrum nos in loca deveniamus
 1125 nobis adversa et caeli mutemus amictum,
 an caelum nobis natura ultro corruptum 1135
 deferat aut aliquid quo non consuevimus uti,
 1135 quod nos adventu possit temptare recenti.
 Haec ratio quondam morborum et mortifer aestus
 1130 finibus in Cecropis funestos reddidit agros
 vastavitque vias, exhaustit civibus urbem. 1140
 nam penitus veniens Aegypti finibus ortus,
 1140 aëra permensus multum camposque natantis,
 incubuit tandem populo Pandionis omni.
 1135 inde catervatim morbo mortique dabantur.
 principio caput incensum fervore gerebant 1145
 et duplicis oculos suffusa luce rubentes.
 1145 sudabant etiam fauces intrinsecus atrae
 sanguine, et ulceribus vocis via saepta coibat,
 1140 atque animi interpret manabat lingua cruore,
 debilitata malis, motu gravis, aspera tactu. 1150
 inde ubi per fauces pectus complerat et ipsum
 1150 morbida vis in cor maestum confluxerat aegris,
 omnia tum vero vitae claustra lababant.
 1145 spiritus ore foras taetrum volvebat odorem,
 rancida quo perolent proiecta cadavera ritu. 1155
 atque animi prorsum vires totius et omne
 1155 languebat corpus, leti iam limine in ipso.
 intolerabilibusque malis erat anxius angor
 1150 adsidue comes et gemitu commixta querella.
 singultusque frequens noctem per saepe diemque 1160
 corripere adsidue nervos et membra coactans
 1160 dissolvebat eos, defessos ante, fatigans.

- nec nimio cuiquam posses ardore tueri
 1155 corporis in summo summam ferverescere partem,
 sed potius tepidum manibus proponere tactum 1165
 et simul ulceribus quasi inustis omne rubere
 1165 corpus, ut est per membra sacer cum diditur ignis.
 intima pars hominum vero flagrabat ad ossa,
 1160 flagrabat stomacho flamma ut fornacibus intus.
 nil adeo posses cuiquam leve tenveque membris 1170
 vertere in utilitatem, at ventum et frigora semper.
 1170 In fluvios partim gelidos ardentia morbo
 membra dabant, nudum iacentes corpus in undas. 1175
 1165 multi praecipites lymphis putealibus alte 1178
 inciderunt, ipso venientes ore patente: 1174
 insedabiliter sitis arida, corpora torrens, 1175
 1175 aequabat multum parvis umoribus imbrem.
 nec requies erat ulla mali: defessa iacebant
 1170 corpora. mussabat tacito medicina timore, 1179
 quippe patentia cum totiens ac nuntia mortis 1180
 lumina versarent oculorum expertia somno.
 1180 multaque praeterea mortis tum signa dabantur:
 perturbata animi mens in maerore metuque,
 1175 triste supercilium, furiosus voltus et acer,
 sollicitae porro plenaeque sonoribus aures, 1185
 creber spiritus aut ingens raroque coortus,
 1185 sudorisque madens per collum splendidus umor,
 tenvia sputa minuta, croci contacta colore
 1180 salsaque, per fauces rauca vix edita tussi.
 in manibus vero nervi trahere et tremere artus 1190
 a pedibusque minutatim succedere frigus
 1190 non dubitabat: item ad supremum denique tempus
 compressae nares, nasi primoris acumen
 1185 tenve, cavati oculi, cava tempora, frigida pellis
 duraque in ore, patens rictum, frons tenta tumebat. 1195
 nec nimio rigida post artus morte iacebant.
 1195 octavoque fere candenti lumine solis
 aut etiam nona reddebant lampade vitam.
 1190 quorum siquis, ut est, vitarat funera leti,

- ulceribus taetris et nigra proluvie alvi 1200
 posterius tamen hunc tabes letumque manebat,
 1200 aut etiam multus capitis cum saepe dolore
 corruptus sanguis expletis naribus ibat:
 1195 hac hominis totae vires corpusque fluebat.
 profluvium porro qui taetri sanguinis acre 1205
 exierat, tamen in nervos huic morbus et artus
 1205 ibat et in partis genitalis corporis ipsas.
 et graviter partim metuentes limina leti
 1200 vivebant ferro privati parte virili,
 et manibus sine nonnulli pedibusque manebant 1210
 in vita tamen, et perdebant lumina partim:
 1210 usque adeo mortis metus his incesserat acer.
 atque etiam quosdam cepere obliviam rerum
 1205 cunctarum, neque se possent cognoscere ut ipsi.
 multaque humi cum inhumata iacerent corpora supra 1215
 corporibus, tamen alituum genus atque ferarum
 1215 aut procul absiliebat, ut acrem exiret odorem,
 aut, ubi gustarat, languebat morte propinqua.
 1210 nec tamen omnino temere illis solibus ulla
 comparebat avis, nec tristitia saecula ferarum 1220
 exhibant silvis: languebant pleraque morbo
 1220 et moriebantur. cum primis fida canum vis
 strata viis animam ponebat in omnibus aegre:
 1215 extorquebat enim vitam vis morbida membrīs.
 1244 || incommittata rapi certabant funera vasta, || 1225
 nec ratio remedi communis certa dabatur:
 nam quod ali dederat vitalis aëris auras
 1225 volvere in ore licere et caeli templa tueri,
 1220 hoc aliis erat exitio letumque parabat.
 Illud in his rebus miserandum magnopere unum 1230
 aerumnabile erat, quod ubi se quisque videbat
 implicitum morbo, morti damnatus ut esset,
 1230 deficiens animo maestus cum corde iacebat,
 1225 funera respectansque animam amittebat ibidem.
 quippe etenim nullo cessabant tempore apisci 1235
 ex aliis alios avidi contagia morbi,

- lanigeras tamquam pecudes et bucera saecula. 1245
 1235 idque vel in primis cumulabat funere funus. 1237
 1230 nam quicumque suos fugitabant visere ad aegros,
 vitae nimium cupidos mortisque timentis
 poenibat paulo post turpi morte malaque, 1240
 desertos, opis expertis, incuria mactans.
 1240 qui fuerant autem praesto, contagibus ibant
 1235 atque labore, pudor quem tum cogebat obire
 blandaque lassorum vox mixta voce querellae. 1244
 optimus hoc leti genus ergo quisque subibat. 1246
 || *
 1245 inque aliis alium populum sepelire suorum
 certantes: lacrimis lassi luctuque redibant:
 1240 inde bonam partem in lectum maerore dabantur.
 nec poterat quisquam reperiri, quem neque morbus 1250
 nec mors nec luctus temptaret tempore tali. ||
 1250 Praeterea iam pastor et armentarius omnis
 et robustus item curvi moderator aratri
 1245 languebat, penitusque casa contrusa iacebant
 corpora paupertate et morbo dedita morti. 1255
 exanimis pueris super exanimata parentum
 1255 corpora nonnumquam posses retroque videre.
 matribus et patribus natos super edere vitam.
 1250 nec minimam partem ex agris is maeror in urbem
 confluit, languens quem contulit agricolarum 1260
 copia conveniens ex omni morbida parte.
 1260 omnia conplebant loca tectaque; quo magis aestus
 *
 confertos ita acervatim mors accumulabat.
 1255 multa siti protracta viam per proque voluta
 corpora silanos ad aquarum strata iacebant 1265
 interclusa anima nimia ab dulcedine aquarum,
 1265 multaque per populi passim loca prompta viasque
 languida semanimo cum corpore membra videres
 1260 horrida paedore et pannis cooperta perire,
 || corporis inluvie, pelli super ossibus una, || 1270
 ulceribus taetris prope iam sordique sepulta.

- 1270 omnia denique sancta deum delubra repleat
corporibus mors exanimis, onerataque passim
1265 cuncta cadaveribus caelestum templa manebant,
hospitibus loca quae complerant aedituentes. 1275
nec iam religio divom nec numina magni
1275 pendebantur enim: praesens dolor exsuperabat.
nec mos ille sepulturae remanebat in urbe,
1270 quo pius hic populus semper consuerat humari:
perturbatus enim totus trepidabat, et unus 1280
quisque suum pro re *compostum* maestus humabat.
1280 multaque *res* subita et paupertas horrida suasit:
namque suos consanguineos aliena rogorum
1275 insuper extracta ingenti clamore locabant,
subdebantque faces, multo cum sanguine saepe 1285
rixantes potius quam corpora desererentur.
-

APPENDIX.

Cum vere anni MDCCCXCIV Gymnasii civici Halensis collegarum precibus obsecutus promississem me hanc Lucreti editionem satis mature absoluturum, ut Litterarum Universitati Fridericianae Halensi media aestate illius anni saecularia altera celebranti dedicari posset, mox sensi me rem difficilem ad praestandum suscepisse. itaque omne fere tempus quod muneris scholastici officio vacabat, ad prolegomena — nam ea tum nondum scripta erant — elaboranda insumpsi et continuato paene diurno nocturnoque labore effeci, ut hanc quoque operis partem ad diem absolverem, sed non ita, ut non saepius quam vellem, in numeris potissimum, non nunquam etiam in rebus laborer. quae errata quominus in repetita plagularum mihi ad emendandum missarum lectione omnia corrigerem haec quam dicturus sum res obstitit. ubi primum feriae factae sunt, ut valetudinem parum secundam confirmarem in solitudinem et montium recessus confugi: ubi plagulas illas relegi, cum etiam tum vix satis convaluissem. accedebat quod libris parum instructus eram. quo factum est, ut multa menda me fugerent, quod sero sensi. quo magis nunc gaudeo quod mihi a bibliopola honestissimo facultas data est appendicis prolegomenis subiciendae.

Neque tamen faustissima occasione arrepta satis habui seu mea seu typothetae errata corrigere, sed cum et Susemihlius vir doctissimus et de me plus uno nomine optime meritis non pauca recte monuisset in Lucreti mei censura, quae inserta est hebdom. philologicarum Berol. fasciculo non. Sext. a. 1895 edito, et a Giussano viro acutissimi ingenii, qui editionem meam in voluminis XXIV conspectus librorum philologicorum — rivista di filologia inscribitur — fasciculo primo et tertio recensuit, non pauca didicissem, habebam multa et bona, quae non solum ad meum usum, sed etiam ad eorum qui editione mea uterentur utilitatem viderentur pertinere. ad quae paulo post etiam uberiora accesserunt. nam non multo post idem ille vir doctissimus carmen de rerum natura commentario amplissimo instructum Mediolani edidit tribus voluminibus, quibus uno volumine praemisit decem commentationes de rebus a Lucretio tractatis scriptas. cum igitur

acumine et doctrina viri egregii effectum esset, ut ego non paucis locis aut ea quae Giussanus censuerat probanda existimarem aut certe de eis quae ipse statueram, dubitare coepissem cumque etiam ea quae ille minus recte scripsisse videretur pleraque mentione certe digna esse putarem, visum est in hac appendice maiorem lectionum Giussanianarum partem referre meo, cum opus videretur, de eis iudicio paucis adiecto.

Sed alia quoque addenda erant. aegre ferebat Susemihlius, quod non pauca eorum, a quibus primis quaeque emendatio profecta esset, nomina omissem: quod ille quidem non ita monuit, quasi promisso non stetissem: nam vel plus feci quam prolegomenorum p. XXXIV promiseram. sed tamen visum est desiderio viri humanissimi quoad possem satisfacere. ergo non paucis locis emendatorum antiquiorum nomina infra afferam et praeterea non raro egregias Lachmanni coniecturas, quas olim satis habui tacito consensu probare, nunc ad auctorem referam.

Nonnullis, qui de hac editione scripserunt, accidit ut institutum meum non satis perspicerent. velut fuit qui doleret, quod l. I versibus 6—9 seclulis locum pulcherrimum quodam modo mutilassem. qui lineolarum a me positarum vim et rationem non cepit. cepisse se Giussanus declarat, cum ita me vituperat, ut neget editoris esse ea, quae postea ab ipso poeta inserta aliquo tamen modo cum eis quibus interiecta sint coniuncta videantur, secludere, 'la stratigrafia del testo' inquit 'è oggetto dell commento', qua voce usus rem egregie significat; nam quantum eius fieri potuit id egi, ut appareret, qui versus prius scriptis post inserti essent. quod me egisse Susemihlius laudat cum scribit: 'Ceterum ipse ille lacunae signi et cancellorum usus apud Briegerum multo frequentius quam apud priores editores occurrens declarat, quanti progressus ab eo facti sint in sententiarum conexu vel intimo perspicendo.' qua laude laudati viri gaudeo ita, ut tamen nonnullis locis facile aut illis parallelis opus non fuisse mihi persuaderi patiar aut certe dubitem opusne fuerit. quamquam etiam sunt quae secludenda esse nunc demum didicerim. non multo aliter res se habet in lacunis. qua in utraque re sicubi aliter atque ante hos quattuor annos nunc sentio, mox significabo. iam enim transibo ad singula.

Nonnulla eorum quae hic emendabo multi ex eis qui haec lecturi sunt, iam in textu quem dicunt emendata inveniunt, ei videlicet, qui exemplaribus post editionem quantum eius fieri potuit a me emendatis utentur. neque tamen non eorum quoque ratio habenda erat, in quorum manibus antiquiora exemplaria sunt.

p. XI l. 15 a marg. infer. lege V 524—528. — l. 11 a marg. infer. lege: IV 795. hunc v. Lm. post 785 collocavit, cum leniter immutatum suo loco retinere posset. — p. XV l. 10

lege: appareat. — p. XX l. 14 a marg. infer. lege: I 443 pro IV 443. — p. XXVII l. 14 a marg. inf. lege III . . 761, non 760. — p. XXVIII l. 12 . . secludo.] cf. Susem. philol. XLIV p. 66. — p. XXIX m. lege: ne de l. II versibus 167—183 *quidem*. — p. XXXIV inf. l. I || 6—9||. negat Giussanus his versibus cogitatione sublatis habere vocativum *alma Venus* suum naturale complementum. ego non video, cur minus apte ad vocativum illud *te tuumque* . . . *initum*, quod in v. 12 est, quam id quod in v. 6 sqq. extat, *te, dea, te . . tuum, tibi, tibi* referatur. — ad || 44—55 ||. Giuss. hos versus, qui sunt 50—61 Lm., post 145 collocat, partem antiquiorem poematis esse arbitratus, quod sine dubio verum est. sed in ea quae extat carminis forma eis omnino locum esse nego. ad || 130—139 ||. Giuss. 130 sqq. (= 136 sqq. Lm.) lacunae signo praemisso post 79 Lm. ponit. Mihi non persuadet. — 115 *versibus edens* OQ. edd.: Lm. *idem*. — 116 *quo . . perveniant* . .] Giuss. — 135 *efferre* OQ. Brix. Veron. probat Giuss.: *sufferre* mg. Florent. 32. Tanaquil Faber. Lm., B. Mr. — 183 . . . *crecentesque* OQ. Mr. etiam Giuss. retinet, soloecismum defendens, qui hic excusationem habet nullam. v. quae disputavi p. XX. — ad 205—207. adde post 'Bockemüllerus': et nuper Giuss.; ad 265 post *pontum*: Politian. — 283 post OQ.: Mr. Giuss. — 315 . . . prolata]. addo: *specimen* Flaminius Nencini. sed vereor, ut haec vox hic aliter cum generativo gerundii poni potuerit, atque ita, ut esset id, quo discere possemus videre. sic V 176 *specimen creandi* id est, unde discere potuerint di, quomodo principiis ad mundum creandum uterentur. quod vero Nencinus vult, ut illic *natura* ad *creandi* referatur, ita enim opinatur, sic hic ad *videndi* referri, id ut nimis humile et pedestre mihi nullo modo ferri posse videtur. *natura* poetae quasi persona esse poterat, *natura videndi* nullo modo. — p. XXXVI in linea altera tolle Gifanii nomen. — linea 7. scribere debui: *nisi . . qua*. — 361 *vacui minus* Pont. Goeb Brg. et nunc Giuss. — 422 *quaquam* Venet. Ald.¹ 433 (Lm.) *esse aliquo* (Winkelm. *aliqui*) . . 434 *augmine* . . . *dum sit*; 435 (hi duo numeri p. 13 in margine locum inter se mutare debuerunt) *cui si tactus erit* etc. poeta hic nihil aliud dicere potuit, nisi quod Creechius eum dicentem facit, cum scribit: 'quicquid enim est, quantitate aliqua, magna aut parva donatur'. Lachm. alterum et tertium versum iubet locum mutare: — *esse aliquid debeat id ipsum; cui si tactus erit . . . , augmine . . . corporis augebit numerum*. ad *aliquid* esse addit: scilicet ὥς τὰ καθ' ὅλας φύσεις λαμβανόμενα καὶ μὴ ὥς τὰ τούτων συμπτώματα ἢ συμβεβηκότα λαμβανόμενα. sed quis possit suspicari in illo esse *aliquid* tale quid latere, et quis unquam ita locutus est, ut diceret *esse aliquid* pro *esse per se*? Giuss. tamen Lachmanno assentitur, cum scribit: qualunque cosa veramente è,

deve esser qualche cosa essa stessa, cioè per sè stessa. — 463 *aliud saeculis* Giuss. cum B. et Brg., sed negat lacunam post hunc versum hiare, quod intellegi non possit, quid exciderit. non potest, sed patet hiatus, nam falsum est aliud saeculis, aliud regionibus ipsis eventum dici posse: quodcumque enim erit actum, utrorumque sit eventum necesse est. hoc ne Giuss. ipse quidem infitiat, sed mira interpretatione scribit significari, 'che anche gli stessi eventa si possono dire per un rispetto eventi di uomini, per un altro rispetto dei paesi'. sed nullo modo 'aliud aliud' idem potest esse quod 'dasselbe in verschiedener hinsicht'. et ipse vir doctissimus interpretatione sua parum confidere videtur, nam 'questi versi infelici' inquit, 'come mancano di valor logico, così mancano di precisione'. — 512 sq. mire Giuss., nescio quam clausulam hic excidisse ratus, eam quae extat clausulam lineolis secludit. — 518 sq. * *distinctumst*] item Giuss., nisi quod *distinctum* scribit, quia illud est in eo versu potuerit esse, qui perierit. — 521 *quae spatium pleno possint distinguere inane*. Marull. edd.: *poena inane* OQ. — 542 post hunc versum Giuss. maiorem lacunam vult esse. contra quem disputavi in ann. Lucret. 1895 p. 159 sq. — 556 *ad summum aetatis pervadere finis*. item Giuss. — || 566—577 || Giuss. sine lineolis post 583 Lm. — 593*594 Mr.] Giuss. — 651 *rursum* in fine versus Winkel., nunc etiam Giuss. — 676 *atque alia* (non *alio*) *attribui*. etiam Giuss. probat — pro 703 lg. 697. — 738 adde: item Giuss. — idem 746 *minimum consistere prorsum* scribit. — infra lege, versus 768 (774 Lm.). — 773 lg. pro 778. — 828 *quam dicit homoeomerian* ... 833 ... putat ... saepissime] adde Pollii et Giuss. nomina. — 834*835 *ignibus exquis* etc.: *ex ignis* OQ. edd. — 860 nunc Giussano concedo *santeque et sanguine ferri* posse, quod poeta scripsit alliteratione quam dicunt blandiente. *mixtim* Polit. et nunc Giuss. *mixta* OQ. *mixto* Lm. — 868 *quae lignis exoriuntur* etiam Giuss. — 875 sqq. perspexit Giuss. prioribus vv. de frumento frangendo, quo id fit, quod nos 'schrot' vocamus, versu 878 de moliendo dici. tollendae igitur lineolae sunt, quibus hunc versum inclusi, sed aliquid deesse etiam nunc opinor. — 880 ... *latices* etiam Giuss. sed si lac in aqua est, aquam eo colorari, non eius guttas mittere necesse est. — 881 ... *lanigerarum quali* (*sapore*) *sunt ubera lactis* Lamb., Bruno, Giuss., sed ubera non habent saporem, nisi cum cocta edimus. *ubere* ego: interpretor: quali sapore guttae lactis sunt in lanigerarum ubere. ut ego Lm., sed non recte interpretatur: quali oves sunt lactis ubere. — 915 nunc virgula post *super est posita* et puncto post *audi* sublato effeci ut aliquid deesse pateat. — p. XL l. 3 lege 913 sq. — 990 adde 999 (Lm.). — 998—1001 *male* Susemihlio obsecutus non sum monenti ab his versibus

versus 1008 sqq. divellendos non esse. ergo nunc priore loco lineolas tollo, mediis versibus addo. Giuss. duorum locorum ordine mutato alio modo in idem vitium quod Susem. notaverat incidit. — 990 . . . *partibus e cunctis* Lm.: Giuss. — pro *infernaque* melius Postgat. *inferneque*. — 1052 *sint*, quod pro *sunt* scripsi, correctionem necessariam dicit Giuss. — 1085 *se ibi conligat*: amicus Wakefieldi. — 1091 *tonitralia* etiam Giuss.: 1092 sqq. idem cum Mr. et mecum *omnis* . . . *abeat*. — 1100 Giuss. *haec si pernosces, parva perductus opella* *, cui non facile assenserim.

II 18 *mensque fruatur*: Giuss. non recte mihi adscribit, cum Woltjeri esse dixerim. — 20 sqq. Giuss. post *dolorem virgulam* ponit. subiectum illius *possint* putat *simulacra* esse, non, ut ego, *homines*. — 27 *fulgenti auroque* Lm. B. *fulgēt* OQ. Mr. Giuss. — 28 *aurataque* OQ. edd. 'poetam scripsisse existimo *laqueata ornataque*' Lm. *arguataque* B. *tecta*: *templa* OQ. Macrobi. semel *tempe* (i. e. *templa*) semel *tecta*, quod plerique recte probarunt. — 42 sq. ut ego Giuss. — 43^a. (non 44) *fervere cum videas* etc. aliquid deesse puto, nam ad *classem* non minus pronomen possessivum addendum erat quam ad *legiones*. — p. XLII linea 8 lg. 67—79. — 88 a *tergo ibus* Preigerus. a *tergibus* OQ. — 104 . . . et cetera <de> genere horum *paucula* (*paucula* OQ.). quae porro magnum per inane vagantur * (*lacunam olim explevi hoc versu: praedita corporibus mage levibus atque rutundis*) cetera(?) dissiliunt etc.: *parvula quae . . . vagantur corpora* Hoersch. diss. p. 30. . . . *paucula quae . . . vagantur. cetera dissiliunt* etc. Lm. B. Mr. *de genere horum*. || *paucula quae . . . vagantur* || Giuss., qui hunc versum aliam formam versus 109 esse vult, mira interpretatione efficere conatus, ne mirararemur eadem in altero versu *paucula* in altero *multa* vocari. — 137 *proporro* Turneb.: *porro* OQ. — vv. 308—328 Giuss. post 141 collocat. dicit apertum esse poetam hos versus eo consilio post scripsisse, ut hic insererentur. non obloquor: nam sine dubio quod habent argumentum apte post ea tractatur, quae sunt de atomorum motus natura et generibus. sed non potuisse Lucretium hos versus toto de motu capite absoluto vel ante vv. 294 vel post 307 velle inseri non concesserim. — 158 *remoratur* Pont. *remoravit* OQ. — 159 sq. *suis e partibus unum, unum in quem coepere locum . . . feruntur* OQ. edd.: *suis e partibus una* Mr., *suis sine p. una, unum* Lotzcius Giuss. — 168 *rentur* Marull.: *reddi* OQ. olim conieci *reddunt*, i. e. reddere conantur, ut II 350 legimus si *quis corpus sentire refutat*. — 181 et 194: non aliter Giuss., item 198. — 205 post *pugnent* lege: codd. vatic. et Pontan., tolle: Marull. B. — 219 post 'disputavi': ut ego etiam Giuss. — 257 . . . *potestas*. — 258 *voluntas* Lm. B. Mr. Brg. *voluptas* . . . *voluntas* OQ. *voluntas* . . . *voluptas*

Lamb. 'qui' ut ait Lm. 'nisi intempestive meminisset Vergilii esse *trahit sua quemque voluptas*, intellegere poterat *voluptati* in neutro versu locum esse'. Imitatio Vergiliana quam fingunt nulla est. Cur enim Vergilius non sine exemplo Lucretiano scribere potuerit *trahit sua quemque voluptas*? *potestas* contra satis firmatur versu 286. Giussanus tamen Lambinum sequitur. — 268 Giuss. *conixa*. — 270 *voluntate id*] edd. — 300 Giuss. scribit *consuerint*. 'mi pare' ait 'non solo possibile ma anche spiegabile: è messo in ombra il fatto come tale': factum ipsum quodam modo obscuratum esse et causalitatem magis respici non video, qui hic causalitati locus sit. Hoc quaero, tantane libris manu scriptis auctoritas sit tribuenda, ut, ne in una litterula vel potius in dimidia librarii hic errasse videantur, quos in maioribus saepe errasse constat, ad talia interpretationis artificia descendatur? nam indicativum simplicioris explanationis esse Giuss. ipse concedit. — 305 *quicquam est extra* Mr. et Giuss. fortasse recte. — 334 sq. || *qualia sint . . . formis* ||. Giuss. ego hos versus in abundantiae genere posui. — 337 post Mr. adde: Giuss. — 342 *praeterea* OQ. Brg.] Giuss. — 356 *noscit* Lm.: *nonquit* O. *oinquit* Q. *oinquit* sched. — 363 Giuss. ut Mr. — 380 * 381 *perfacile est animi ratione* etc.: assentitur mihi Giuss. — 422 — *iuuat res*: melius Postgat. (Journ. of philol. XXIV p. 288 sqq.), qui, *quae mulcet cunq̄ue tibi* res scribit. Schneidewini *figura*, quod probant Lm. B. Mr. Giuss., utique falsum est. docet Lucretius, unde eorum quae sensibus usurpantur qualitates oriantur. quae res *figurae* dici nequeunt, nisi quae oculis percipiuntur. glomerata quidem feruntur vocum corpora, sed nusquam alicuius vocis vis ad glomeraminis figuram refertur, sed ad atomorum. — 453 sqq. . . . vix credideris.] apud Giuss. legimus versus ita collocatos: 454, 453, 455 *perculsus* ita retinet, ut nomen subst. sit. — 464—477, 456—463: item Giuss. — 473 sqq. . . . Giuss. Goebelium sequitur, nisi quod v. 474 (466 Brg.) recte non *salsus* sed *dulcis* scribit. — 472 *si minus omnia sunt* etiam Giuss. — 474 *penetrareque saxa* OQ. edd: Lm. *sese* cf. ann. philol. 1875 p. 620 hoc *penetrare saxa* non de omnibus eis rebus dicit, sed de parte earum, prorsus eodem modo quo II v. 1008 sq. loquitur. cum lapides et aliae res candescunt, hoc ea re fit, quod igni penetrantur cf. I 481—485. quid Giuss. voluerit, cum *terebrare* scripsit, non capio. — 475 *videmus* * *sensibus esse datum*. Giuss. 'sto, inquit, col Brieger'. item de lacuna maiore post 477 (463 Lm.) et de minore post 499 mihi assentitur et de versuum 464—477 post 455 — immo apud ipsum est 454 — transpositione Hoerschelmanno. — 501 *purpura . . . infecta colore* Wkm. Bkm., quod maxime proprie dictum est, spernit Giussanus, cum Lm. B. Mr. *tacta* scribit, quasi quod Ovidium et Iuvenalem non dedecet, Lucretio adscribere

par sit. idem vero recte me vituperat, quod 502 sq. Bernaisium secutus *caudaque pavonum . . . caeca . . . iacerent* scripsi. ipse aliquid excidisse ratus retinet codicum verba *aurea pavonum rident*(i) *imbuta lepore saecula* etc. Lachmannus 501 sq. *purpura . . . colore . . . aurea, pavonum ridenti imitata lepore saecula* parum feliciter. egregie vero idem v. 515 probante etiam Giussano *iter usque* pro eo quod in libris est *hiemisque*. — 517 p. 448] Giuss. — 528 * 529] Giuss. cum Mr. *ostendens*. — 547 *sumantur uti* Wkm., quod Giuss. in commentario probat, cum in ipso carmine impressum extet: *si sumantur*. — 553 *transtra gubernata* Lm. B. Mr. Brg.: *caverna* OQ. unde Giuss. *cavernas*, Servio credens, qui in Aen. II 19 ea voce quae est *caverna*, navium (et equi duratei) costas significari dicit. ineptissime ille quidem. *cavernae* sunt 'die hohlräume'. *gubernata* legitur etiam IV 422, ubi nihil obstat, quominus pluralem nominis quod *gubernum* fuerit esse existimemus. — 555 *fluitantia aplustra* ingeniose Marullus pro *plaustra*. — 593 *eximīs vero furit ignibus impetus Aetnae*. Avant. Lamb. ceteri: *ex imis* OQ., qui v. 607 idem pro *eximīs* habent. *ex imis* Giuss. non inscite defendit, sed inest ambiguitas non mediocris. — 651. 655—659. 680 egregie Mr.: Giuss. medios versus eo loco, ubi in libris extant, cancellis includit. rationem non video. — 680 *cum odore, in primis pleraque dona* * B.] Giuss. — 684 . . . *primis differre figuris* etiam Giuss. — versus 688—699 (Lm.) Giuss. post 724 transfert, vv. 723, 724 retentis. transpositionem bene defendit. — leg. 715 pro 716. — 718 *eadem ratio determinat omnis* (res . . .) probat Giuss. — [723] non: || 723 || scribere debui: nam damnat hos versus Gneissius. — 731 *quae sunt imbuta colorem* Mr. Giuss. — 745 * 746 * assentitur Giuss. — post 784 perierunt versus, quibus id demonstratum fuit, ad quod in vv. 785 sq. et 792 respicitur.] negat Giuss., sed non magis persuadet, quam cum demonstrare vult vv. 817—825 suo loco positos esse. cf. ann. philol. 1875 p. 610. — 806 *refulget* et 808 *cervicemst* etiam Giuss. item 826 *austrum* et 828 *disperditur*. — 843 B.] 'Giuss.' — 847 . . . *possis* OQ. Mr.] Giuss. — 856 *quae comitant*: improbat Giuss., scribit: *vaporem* * *cetera*; *quae cum ita sunt tamen ut* etc. ut Lm., nisi quod aliquid deesse statuit. — 889 . . . p. 176] Giuss. — 893 . . . *posituris denique quis sint* Goeb. quaeest. Lucret. 14. *quae sint* OQ. edd. — 900 * 901: item Giuss. — 902 . . . *quaecumque* OQ.] Giuss. — 919 *nequeant* OQ. Mr. Brg. *nequeunt* Lm. B. Giuss., mutatione minime necessaria. — 923 . . . *disputavimus*.] Giuss. 923 post 915. ceterum lege pro (914 Brg.): (914 Lm.). — 929 . . . *sensum* Giuss. — 930 *quo proditur extra*] Brg. Giuss. 934—940 sine lineolis Giuss. — 939 *omnituētes . . tuentur*: OQ. Wkm. Brg. Giuss.: neque Lm. neque B. neque Mr. verborum

lusum senserunt. — 972 *de quibus auctumst* et 988 *non ex ridentibus auctus*. Giuss. *mecum libros sequitur*. — 991 p. 632] Giuss. — 1001 sq. *mors . . . aliis aliud coniungit et efficit omnes res ut* OQ. ita omnes ante Lm. et nunc Brg. et Giuss.: *coniungitur, et fit ut* Lm B. *coniungit; et effit . . . ut . . .* Mr. satis mire. — || 1010—1018 || ita etiam Giuss. — 1026 pro principio: *suspicio* (B. Mr.), etiam Giuss., quod non *praeterea* aut *deinde* sequatur. sed cf. praef. meae p. XXI. — 1054—1057 *cum praesertim hic sit natura factus et ipse: (factus, et ipsa* OQ. Lm. B. Mr. cf. philol. XXV 89 sq.) *sponse sua forte offendendo <ut>* (Lm. B. Brg. Giuss.) *semina rerum tandem coluerunt* (Lm. *colerunt* OQ. *coierunt* corr. Q. et Nauger., *colarunt* 3 Vatic. Monac. et, quod mireris, Mr.) *ea quae concreta* etc. ut ego Giuss., nisi quod cum OQ. et Mr. *coniecta* scribit. — 1066—1068 *nunc et seminibus si . . . omnis, * sique eadem natura manet*. philol. XXV 90 *nunc et . . . omnis vis eadem* etc. OQ. *ex seminibus, si . . . quis eadem* Lm. B. *nunc et seminibus . . . omnis, visque . . . et natura manet* Mr. ita etiam Giuss., nisi quod de lacuna *mecum* consentit. — 1076 *animalibus trice mentem*: Wkm. Brg. Giuss. — 1085 *quam genus omne quod hinc (impressum volui) generatumst rebus abundans: rebus: an einzeldingen: quam genus omne quod his generatim (generatin O) rebus abundans (habundant O.)* OQ. *quod est gener. r. a.* Lm. *hic gener. reb. abundat.* B. *hic generatimst rebus abundans* Mr. et Giuss. — 1111 Mr.] Giuss. — 1116 *hic* etiam Giuss. — 1122 *dispersa* Mr. Brg. Giuss. — 1141—1143. 1139. 1140 Kanneng. lc. p. 22 non probat Giuss. — || 1142—1146 || Goeb. Mr. Brg. Giuss. — 1157 sq. . . . *suppeditat iam . . . augentque laborem*, item Giuss., qui fusius exponit, cur ita optime scribatur. — 1172. 1168. 1169. 1173 sq. Bergk. Mr. Brg. Giuss. — 1170 *ad capulum* Is. Voss. edd.: *ad scopulum* OQ.

III 22 *ridet* (deorum sedes) Lm. B. Mr. *ridet* OQ. Giuss. || 26 sq. ||. Giuss. non adsentitur. — 43 *animi* etiam Giuss. — 58 *deripitur persona*: huius versus rhythmo satis similis est rhythmus versus 673 *omnis ut actarum exciderit* etc. haud tamen scio an melius sit *et eripitur* scribere. *manet res* Flor. 31 Camb. Pontanus, Marullus ceteri, pro *manare*. *mala re* Heinzius: 'sinnreich' olim censui. — 66 *videtur* Mr. sed hic dubitanter, ut etiam Giuss. — 75 sq. punctum etiam Giuss. tollit — 84 *hunc esse timorem, hunc vexare pudorem, hunc . . . rumpere . . . suadet* Mr. ut *hunc . . . hunc sit alium . . . alium*, quod esse non posse demonstravi Jahresber. 1896 p. 142. — Postgatus 83 post 40, quod cur ferri non posset ibidem dixi. — 97 *exstant * sensum animi*. tale quid excidisse potest: *at quidam contra haec . . . putarunt*. — 106 *itaque*, in quo Giuss. paululum haesisse videtur, refertur ad eam sententiam

tuendam, quae non impugnatur nisi per errorem, videlicet animum esse corporis partem. — 172 sqq. . . *et in terra* Mr. B.]: Giuss. *saevus et in terra mentis qui gignitur aestus*, sed ita ut *saevus* non ad *aestum* referat, ut Iones, qui scribi iussit: *petitus, saevus et*, contra quod dixit Mr., sed ad *petitum*. sed quae saevitia in eo apparere possit, si homo vulneratus procumbat, non video. de hoc loco agam in recensione editionis Giussaniana. — 189—195 . . . *possunt*] obloquitur Giuss. hic. contra v. 198 *spicarumque* retinet omnia mea argumenta probans. — 237 . . . etiam Giuss. *animi*, sed cf. ann. Lucret. 1895 p. 167.—239 sq. *recipit mens* OQ: quod ut ferri possit, eo minus ferri potest: (nedum) *quae mente volutat*. sed *nedum*, quod Pollius et post eum Postgatus scribi iusserunt, ingeniose excogitatum est. Postg. scribit: *recipit res . . . nedum quae mente volutas*. Leidd. exhibent *quaedam quae mente volutat*. — 258 *inter sese inmixta*] Giuss. ut Leidd. *inter sese mixta*, quare Lucretio versuum maximo artificii iniuriam facit. — 267 *calor*. non *color* Lm.] Giussanus. verum est in viscere, dum in corpore latet, non esse colorem. sed eis, quae in luce vidimus, etiam cum in tenebris sunt, eum colorem attribuimus, qui eis in luce fuit. — 284 . . *alias: aliis* (OQ. edd.) etiam nunc Giussanus. sed de variante animi statu (*περὶ τῶν παθῶν*) hic loquitur poeta. — 289 *acrius* OQ. Brg. Giuss., quod a Lambino, Lm. B. Mr. in *acribus* corruptum est. — 297 *gementes*. * *nec capere—possunt*. || sine lineolis et lacunae signo Giuss. — 304 *suffundens* . . . *umbram* et 306 *interutrasque sitast* etiam Giuss., haec paulo aliter interpretatus. — || 337—349 || Giuss. sine lineolis. — 354 . . . Giuss. *quis* (non *quid*, ut ego) *adferet*. — 358 . . . [*multaque praeterea perdit cum expellitur aevo*] Bern., item Giuss., nisi quod versum non ut spurium notat. ego melius olim scribi iussi . . . *cum (ex)pellitur illa 'recte ad sensum'* ait Giuss. — 362 *sensus enim* . . . *acies detrudit ad ipsas* (<res . . .>), *fulgida* etc. Giuss., nihil excidisse ratus, putat poetam dicere *trahi* et *detrudi* nos (ad oculos) 'noi, la nostra coscienza, il nostro giudizio', quod quid sit me non intellegere fateor. — 365 *qua cernimus ipsi* OQ. *quia* post Lm. B. Mr. Giuss.: quos miror. nonne enim via videndi, ut ita dicam, fert per portas, quae, cum pateant, nullum laborem suscipiunt? — 374 *animae elementa minora* OQ. Mr. Brg. adde: Giuss. — 378—380 . . . retinet] Giuss. utrumque *prima* recte se habere putat. offendit, quod alterum *prima* videtur priori respondere, cum re vera non respondeat. in versu 380 *prima* eo commendatur, quod in versu 372 est *primordia singula privis adposita*. — 383 lg. in textu *aranei*. — 392 et 393 (393. 392 Lm.) — Goeb., quem Mr. male sequitur], non melius quam huic Giussano in versuum non transpositorum inter-

pretatione cessisse puto, cum scripsit construendum esse: *multa ciendum, priusquam animai semina sentiscant primordia* (corporis) *concussa*, ad quam sententiam e versibus non transpositis eliciendam Oedipode opus est. quamquam ne ea quidem, quae nos scripsimus, excludere dubitationem facile concedo. — 394 *et quam in his* Lm.: *et quantis* OQ. *et quam sis* non male Heinzius. — 404 *truncus, adempta animae vi cum membrisque remota: anima circum* OQ. edd. *membrisque* (remot. Q. *remotus* O.) *remota* corr. Q. Lm. B. Mr. Heinz., Giuss. Heinzius quae hic cum Lachmanno scribit, ita tuetur, ut incredibilem in modum a veritatis simplicitate recedat. nullis certe interpretationis artificiis credibile fieri poterit, ut *membrorum* voce bis totum corpus significetur, ut vult H., et *truncus* nomen iuxta positum membris non opponatur. plura alias. certe nihil dicere potuit poeta nisi hominem ea animae parte quae in membris fuerit privatum vivere tamen. 'er lebt, nachdem er seelenmasse verloren hat und solche mit den (abgehauenen) gliedern von ihm entfernt ist', ut nostro sermone loquar. ne quis minus peritus in versu offendant, haec simillima affero: III 303 *nec nimis irai | fax V 951 vel violenta viri | vis atque. V 434 cum paribus iungi | res et. 516 terra supra quae se | sunt conculit. — V 643 vis eadem, supra | quae terras etc. — 415 aliqui splendidus orbis.* omnibus rebus mecum facit Giuss. — 420 . . . *digna tua . . . vita* OQ. Giuss. — 425—439 Giuss. contra Susem. et me. in v. 428 *nam* (OQ.) cum Lachmanno mutat *iriam* et post *geruntur* punctum ponit. contra quem teneo, quae p. XXII disputavi. *simulacra geruntur* (Heinz.: *feruntur*) Giuss. bene tuetur. — 444 — || *corpore qui nostro rarus mage sit, cohibessit? . . .] rarus magis ꝑ incohibescit?* Giuss. — 463—471 . . . privetur.] Giuss. aliam huic loco medicinam adhibet versibus 472 sq. inter 462 et 463 positis. — 490 . . . probat Giussanus]. in ed. sua versus ita scribit: *quia vi* (ut ego) *morbi distracta per artus * turbat, agens animam spumat, ut in. — 526—547* hos versus Giuss. rationibus nequaquam futilibus allatis cum Susem. post 669 transfert. ego tamen dubito. — 529 *scinditur atqui animae haec quoniam natura* Giuss. — 551 . . . *linguntur* (*lincuntur*) *tabi:* etiam Giuss. Lachmannum sequitur. — 555 . . . Mr.] Giuss. — 571 sq. p. 27] Mr. Giuss. — 594 . . . *usque* B.] Giuss. — || 592—606 Lm. || Giussanus versibus 589—591 versus 607—614, his vv. 798 sq. subicit, post hos collocat 592—606. de his transpositionibus infra dicam. — 594 . . . *exsangui <trunco> cadere omnia membra* Lm. Mr.] Giuss. Heinzius. nequaquam apte. — 607 . . . *supera* OQ. vg.] etiam Giuss., qui tamen 'Goebel et Brieger *superas*' inquit 'fortasse recte'. — || 613—621 || Giuss. etiam 622—631 secludit, non secludit 632—667. — 631 *haud igitur* Lm. B. Giussanus.

incertum est. — 645 *simul* OQ. Brg. Giuss., sed nūc ita distinguit: *dolorem, et simul . . . mens est: nec tenet*, non recte. — 661 . . . *ardenti dolore* OQ.] Giuss., qui nos iubet construerere sic: *ut icta ardenti dolore vulneris premat | eum* scil. *dolorem* vel *id* scil. *volnus | morsu*. quae dubitatio dehortatur, ne lectionem tam obscuram probemus. — ad 678 lege (cf. v. 686). — 682 || *convenit ut . . . affluat omne* || Giuss. — 687 *morbus* OQ. Mr. Brg. Giuss. — 688 Giuss. retinet *subitis* 'non volendo escludere la possibilia che Lucrezio abbia usato un partic. *subitus* = *qui subiit*, qui e II 363'. — || 699 ||] hoc versu careri non posse censet Giuss. — 700 *dispertitus enim . . .* Mr.] Giuss. *ergo* OQ. — 734 *cui subeant* etiam Giuss. — 736 *est utqui* Mr.] Giuss. *ut quicum* OQ. — 738 *consensus contagia* editores post Lachmannum: *consensu* OQ. — 740 || * 741 || . . . *disputavi*] 740. 741 [*a patribus . . . artus*] Lm. B. Mr. *cervis a patribus datur* Venet. Ald. 1. Wkm. Giuss. — 758 * *sic animas* OQ.: Giussano non persuasi, qui cum Pont. Marull. Ald. 1 Iunt. aliis *sin* scribit et v. 761 non secludit. — 795 sq. (798 sq. Lm.) post 612 (614 Lm.) transferuntur ab Giussano. quo loco ut apti sunt, ita, cum desunt, non desiderantur, ubi vero extant, minus apta sunt clausula — nam ex eis quae praecedunt, non sequitur ut anima, ubi corpus interierit, iam perierit distracta in corpore toto, sed hoc solum, ut post mortem extra corpus eiecta durare non possit. sed cum locus clausula carere non possit, praestabit hos versus hic retinere. non dubito, quin poeta, si opus perficere potuisset, alios substituturus fuerit. ceterum sive versus 795 sq. hic retinentur sive non retinentur, videre debebamus ante ea quae sequuntur lacunam hiare. ubi enim in eis quae praecedunt de eius quod mortale sit cum aeterno coniunctione sermo est? — 787 *quod si posset enim* — p. XIX] Giuss. — 801 * 802 . . .] putat Giuss. posse etiam brachylogiam quandam subesse, quod non credo. — 817 *letalibus ab rebus munita* Lamb. Lm. B. Mr. Brg.: *vitalibus* OQ. Giuss. Heinz. — post 820 Lm. versum huiusmodi excidisse putat *multa tamen tangunt animam mala, multa pericla*. — || 840—858 || item Giuss. — 848 *repetentia nostri* cf. 856] item Giuss. — 865 *differre an nullo*] item Giuss. — 897 sq. *nec tibi earum iam desiderium rerum super insidet una*: Giuss. *ullum*. quaerit: 'che ci fa qui una? insieme a che?' respondeo: dicit poeta eodem tempore mortuo et abesse omnia praemia vitae et non desiderari. — 900 * 901 dissentit Giuss. — || 909—915 || . . . oportet.] Giuss. cum Susem. hunc locum (912—918 Lm.) post 927 (930 Lm.) conicit. sed ipsum Lucretium hos versus hic legi voluisse existimo, quod vv. 916 sqq. non minus bene ad 909—915. referuntur quam ad 901—908. — 914 *torrat . . .*] *torres* cum Lachmanno Giuss. — 932 *si grata*, 938 *vitaque in offensast*. — 959 *gnatis concede* etiam Giuss. —

990 *quem volucres lacerant * atque exest.* non debui *curae* suspicari in eis fuisse, quae excidissee puto, sed *aerumnas*. Giuss. quicquam excidissee negat. — 992 Giuss. *alia quavis scindunt cuppedine curae*, ut vulgo: quod perversum videtur. — 1009 ... *egestas * Tartarus ...* Mr.] Giuss. ceterum cf. p. XXI. — 1021 *hinc ...* Mr.] Giuss. *hic* interpretatur, 'qui è la vera vita acherontea per gli stolti', sed hic asyndeto locum non puto esse. — 1037 sq. *denique Democritum postquam* OQ. edd.] Heinzius cum Bentleio *Democritus, postquam.* sine causa, cf. Giuss. — 1040 *obit decurso* etiam Giuss. — 1056 virgulam post *semper* non ponit Giuss. rationem a me prolatam refelli posse non existimo. — 1066 ... *fugit (at quem ... haeret) et odit.* excidit: Mr.] ... *fugit: at quem, scilicet, ut fit, .. potis est, ingratis haeret et odit.* Giuss. 'il quem' ait 'oggetto di effugere dà l'oggetto anche di haeret (sia pure non in accusativo)'. miror quod vir doctissimus in re, quae plerisque inaudita erit, exempla afferre necesse non habuit. — 1076 *certa quidem* Lmb. edd. *certe equidem* OQ. Heinz.. quod nollem nuper probassem (in hebdom. philol. Berol. ann. 1898 n. 13) cf. Giuss. — 1072 sqq. lege: Lm. *tertia virgula* sublata locum corruptit, secuti sunt B. et Mr., non Giussanus.

IV § 1—25 || Giuss. sine lineolis. — 25 (Lm.). 45—48. 26] item Giuss. — 45 *primordia quaeque* OQ. Mr. Giuss. *quotique* Lm. *cuique* B. — 41 * 127 sq. Lm. ... scripsit] Giuss. v. post 126 habet. — 43 (Lm.) || 51—53 || 44 cum Lm.: sine lineolis Giuss. — 62 *illarum: illorum:* OQ. edd. Giuss., sed soloecismi hic nulla est excusatio. — || 67—71 || Giuss., quod hic poeta vel de ordine vel de servata figura vel de celeritate dicere debuerit, nimis severe, si quid video. — 79 ... Mr.] Giuss. — 81 ... alienum] Giuss. scribit *his clausa theatri moenia* a meo *ita clausa* etc., ut ipse dicit, profectus. idem 82 *haec* OQ. edd., pro quo ego: *hoc*. — 91 ... *diffusae, 92 ortae, 94 coortae:* ita etiam Giuss., sed idem v. 92. cum Lm. *extrinsecus*, quod *foras* esse vult. — non recte vv. 230—238 post 97 collocavi, nam docet Giuss. primum demonstrari esse imagines idque demonstrari putat usque ad versum 229 Lm. — ego, [217—229] — et inde demum probari per simulacra fieri ut videamus. — 110 *ex ea imaginibus* etiam Giuss. — 111 ... *tenuis formarum illis similesque* cum Lm. et B. Giuss. — 129—140 Lm. post 109 collocandos esse Giussano a Susemihlio non persuasum est. — inter v. 126 (153 Brg.) et 127 cadit illa lacuna 26 vel potius 25 versuum, quam unius paginae archetypi interitu ortam esse Lachmannus demonstravit. — 157 *lapsaque cedant * 'post haec verba',* Lm. ait, 'deest primum percipe vel expediam, tum paucula a quibus illud enim quod subicitur pendeat'. — 159 *cum certas pervenit in res*] Giuss. illud *alias (cum)* codicum tenet,

sed dubitanter. — 160 et 165 non ausus sum *vestem* in *vitrum* mutare, cum ratio nulla succurrat, quae ad vocem aptissimam corrigendo corrumpendam impellere potuerit. Giuss. cum Oppenriedero et Munrone *vitram*. — 180 . . . *ibi respondent* O. *sibi* Q. Lm. B. Mr. etiam Giuss., quamquam fatetur 'v. 218 stare in favore pro *ibi*'. magis poeticum *sibi* esse opinatur. est vero hoc dicendi genus minus simplex eamque ob rem minus Lucretianum. — 179 post *momine* insere 'Marull.' et post *tendunt* 'Lamb.' etiam Giuss. versum hic retinet, sed quod mireris *tendit* non mutat. addit 'il sing. *tendit*, che separa le mosse singole, fa sentir meglio la varietà grandissima': quasi poeta, id si vellet, non *quodque* scribere debuerit. — 198 *quod* † *parvola causa* . . . *potuit*] Giuss. in appendice rem acutissime exponit, sed in eo quod est *parvola* sua ipse interpretatione satis confidere non videtur, nam eo confugit, ut Lucretium, quae apud Graecum suum auctorem legisset non recte perspexisse suspicetur. ceterum ea offensio quam habet *parvola* mitigetur certe, si cum Postgatio *sat procul a tergo(st)* — est ego addidi, — scribimus. — 202 *quavis penetrare queant se*. in vulgata, quae est *quasvis penetrare queant res*, defendenda Giuss. vere dicit ea simulacra quae mentem moveant, corpus nostrum (et *quasvis res*) penetrare, sed poetae in hoc capite ea solum observari, quae *visum* movere possint, apparet ex versibus 159—169, neque minus ex vv. 215—221. — 218 *sidera respondent* . . . *mundi* etiam Giuss. — 221 *mira fateare. necessest* * etiam Giuss. — 222 sq. recte Giuss. docet primum eorum argumentorum, quibus probaretur simulacris fieri ut videremus perisse, alterum versibus 230—238 Lm. contineri. quod ad versum 217—229, qui iterum leguntur l. VI 921—933 Lm., in verbis *nec varii sonitus cessant manare per auras* hic mutatis in *nec variae voces cessant volitare per auras* poetae stilum agnoscere videtur. versum 217 post lacunam nudum ponit, hinc occasionem illorum qui sequuntur versuum e libro VI repetendorum ortam censens. sed teneo, quod in prolegg. dixi, summae esse ineptiae, postquam Lucr. accuratissime de simulacris egerit, dicere esse omnino effluvia et primum *mitti corpora quae feriant oculos visumque lacessant*. hic versus igitur non minus quam ei qui sequuntur ab hoc loco alienus est. quod ad illam emendationem attinet, non nego a Lucretio profectam esse, sed ita ut eum versum in l. VI sic mutatum legi vellet. — 239 sq. 242. 243. 241 * (Lm.). Giussani argumenta me a Kannengiesseri sententia non demoverunt. — lg. pro 244: 254. — 267 in *idem* Mr.] Giuss. — 272 * 273: item Giuss. — || 307—346 ||. Giuss. hos versus non secludit. post quidem a poeta adiectos esse, sed eo consilio ut hic legerentur. ego vero illis lineolis adiectis nihil aliud significavi, nisi hoc loco interrumpi

quae interrumpi non debuissent. cf. quae ad v. 222 scripsi. — 344 *ad tornum tuamur* Lm. B. Brg. pro *tuantur. tueri ad tornum* aliquid est ita *tueri*, ut tuendo (cf. v. 432) quasi tornetur. Giuss. cum Mr. *terantur*, mutatione certe non necessaria. — Giuss. versum 435 post v. 386 *proinde animi vitium* etc. Lm. collocat, qui et suo loco aptissimus est et eo, quo transfertur, non desideratur. — 401 etiam Giuss. *despicere* scribit, non recte à Lachmanno damnatum. 402 et 445 pudet, quod utrobique *mirande* scribere ausus non sum. scribit Giussanus. — 466 sq. *ratio orta . . . quae tota ab sensibus aptast* Hoef. Giussano quae vulgo leguntur non inepta videntur. — || 476 || Giuss. sine lineolis. *quae sunt coniuncta coloribus* dicit esse formas. quasi formae non etiam in tenebris extent, cf. II 801—804 Lm. — 491 * 492 quam necesse sit hic aliquid deesse existimari declarat, opinor, Giussani vulgatae defensio, cum interpretatur: concidat vita, concidat vitare fugienda, sequi non fugienda, quasi hoc *vitare* et *sequi* per se valeant, non ita ut ad vitam conservandam referantur. — 511 sq. Lm. (494 sq.) *illa tibi ist igitur* etc. haec verba Giuss. post 521 transfert, si non necessario, at non inepte. — 511 sqq. . . *clamor, quippe, per . . . vocum* Wkm. Brg. Giuss. — 515 *expletis . . . oris* * Brg. etiam Giuss., qui tamen longe aliter interpretatur. — 529 Giuss. cum Is. Vossio *Berecynthia barbara*. — 536 sq. *unde una* (Bentl.) *profecta perveniat vox quaeque: unde illa profecta p. vox, quaeque necessest verba* OQ. Giuss., quod olim (in philol. XXXII p. 485) commendavi et quo stare debui. — 553 *solidis adlisa locis . . .* Mr.] Giuss. — 577 *avidum nimis f auricularum*, quod scribe potuisse a poeta Giuss. non persuadet. in mentem nuper mihi venit *avidum nimis aucupiorum*, i. e. amoenis fabulis facilis se capi patiuntur homines. — 581 *colloquium ut . . . videmus*; sc. *auris lacessere*. Giuss. et alii in re simplicissima argutantur pessime ei, qui *videmus* pro *audimus* dici putant, quo nihil absurdius esse potest eo loco, ubi de ipso auditu agitur. — || 586—594 || negat Giuss. supra, i. e. vv. 546—550 de eadem re iam dictum esse. ego aut nihil aut parum interesse dico. — 595 sqq. Giuss. versui 585 subicit, ut Wkm. et Kanneng. voluerunt. ego versibus mediis seclusis idem fere effeci. — 590 — *subsunt* B.] Giuss. . . *replentur loca vocibus abdita retro omnia quae circum fervunt*. Giuss., ita tamen ut dubitet. — 594 *saepta intra* etiam Giuss. — 615 debui addere (*h*)*umectum* iam a Marullo scriptum esse. — 616 sq. *ut videamus * expediam*. utrumque probat Giuss., idem versus qui sequuntur ita scribit ‘— *tantaque* — — *auget* —’; quo quid lucremur non intellego. — 625 *ut quibus id* edd. inde a Lamb. *id quibus ut* OQ. Giuss. — 663 sq. *ungula quo tulerit gressum permissa canum vis, huc it* (pro *ducit*) ingeniose Nencinus. — v. 672 (Lm.), qui a v. I 423

ea modo re differt, quod illic paulo, hic saepe (*ostendimus ante*) scriptum extat, retinet Giussan. sed cf. prolegg. — 706—721 (688—703 Brg.), quos Lm. B. Mr. Brg. secludunt, Giuss. Winkelmanno et Susemihlio auctoribus ante 687 collocat. sed vereor ne hoc loco pro eo quod est hic, ille scribendum fuerit. — 723 *equi atque hominis* (OQ.) lege Lachmanniana sprete Mr. Brg. Giuss. — 734 idem olim mihi post hunc versum lacunae signum ponenti assensus in editione potius nihil excidisse existimat. ea simulacra leonum esse vult per se intellegi et eo quod est *oculos quaecunque lacessunt* nihil fere significari putat, nisi simulacra oculos lacessentia animum lacessentibus opponi, sed cf. not. ad v. 202. — 737 tolle 'leones vulgo'. — 743 *relictæ vita* etiam Giuss. — || 750—758 || item Giuss., qui tamen etiam vv. 799—803 (818—821. 826 Lm.) huc translatos eisdem cancellis amplectitur, de qua re ei non adsentior. — 765 *si terram cordist* OQ. Lm., sic etiam Giuss. — 773 *repetunt ollis* . . . non melius.] spernit Giuss., oculis significare 'capite' arbitratus, quo modo locutum neminem novi. — 776 sq. . . . male Mr.] *quod sentimus, id est cum* Giuss. — 781 *tantast mobilitas . . . tanta* || * hoc ubi prima . . . mutasse videtur || Giuss. neque quicquam excidisse putat neque vv. 782 sq. non ab ipso poeta hic repetitos, in utroque, si quid video, errans. — 786 lege: *nisi si ad quæ se ipse paravit: nisi quis sese . . .* Christ. probante Pollio l. c.] *nisi si quæ ad se cum* Lm. et B. Giuss. in OQ. est *nisi quæ ex se* —. — 804—838 || . . .] sunt hæc quidem maximi ponderis, ut ait Giuss., in philosophia antiteleologica, sed nego hoc loco apte inseri. — 877—906 (839—868 Brg.) 858—876 . . .] Giuss. locorum ordinem non invertit. — 804 *avessis . . .*] *avemus te effugere* duplici mutatione B. Giuss. — 817 *nata* OQ. Mr.] Giuss. — 859 . . . *remis ventoque feratur* Giuss. cum Gassendo, non sine probabili ratione. — 867 . . . *pondere magno* Lm. B.] Giuss. *pondera magna*. — ante *quæ* lege 873. — 864 (874 Brg.) 863 etiam Giuss. — 914 . . . *atque eius* OQ. Mr.] Giuss. — 933 *poplitesque f cubanti* Giuss. sine cruce. — 942 *actus* Lm. B.] Giuss. — 978 . . . *redeant* Giuss., qui tamen addit 'forse meglio, con Brieger, *redeunt*'. — 988 . . . *qui motibus* Wkm.] *quæ motibus* Giuss., non recte, nam non cuiusvis est res magnas gerere. — 991 . . . *quasi si iugulentur ibidem* (sine virgula) absurde editores] etiam Giuss. — 998 . . . *praecipitent in terram* (sine virgula) *corpore toto* . . . possit.] etiam Giuss. — 999 *exterrentur* Giuss., item Johannes Paulson Suecus. recte. — 1036. 1039. 1040. 1037 (Lm.): non mutat versuum ordinem Giuss., sed in eo quod sequitur capitulo versibus 1039 sq. opus non est et ne Giuss. quidem ibi eos retinere potuit, nisi ita ut nescio quid deesse opinaretur, et priori loco deest clausula: nam eius ex-

tremos versus clausulam esse et eam magnificam vereor ut vir doctissimus cuiquam persuadeat. — || 1064—1077 || et || 1086—1088 || hic nihil secludit Giuss., quamquam concedit poetam in circulo verti ('il poeta', ait 'gira e rigira intorno allo stesso argomento'). Lucretio iniuriam facit. — 1072 . . .] mire Giuss. *quae vento spes raptat saepe misella*, quae vereor ut intellegi possint. — || 1105 sq. || Giuss. — 1106 . . . lege, prima syllaba . . . *correpta*. — 1107 lege *luidi* OQ. — 1124. 1123 Wkm. excidit post: *servitium: et*. — 1128 . . . Mr.] quam *praeperis* Giuss. bene. — 1144 *tumida* B. Mr.] Brg. Giuss. — 1156 . . .] *iam admissum* etiam Giuss. — 1175 . . . *illarum* ut Brg., sed ita: *si non ipsa quod illarum subat ardet abundans natura*, quod interpretatur: 'si non quod illarum abundans natura subat, ardet', quae me non capere fateor. — 1185 sq. etiam Giuss. *virilem vim*. — 1200 * *quandoquidem nilo minus* . . .] longe aliter Giuss., qui illud *magis* quod in libris est, retinens hunc versuum ordinem instituit: 1224. 1227. 1228. — 1235 *crassane* Mr. *crassaque* Lm. B. Giuss. — 1257 *te secum* B. Mr.] Giuss.

V Giuss. vv. 26. 27 suo loco retinet, recte ille quidem, *denique* enim nihil est nisi *deinque* i. e. 'und dann'. — 122 sq. . . *divino a numine distant . . . videntur* . . . Christ. Bruno Bkm.] item Giuss. *divino animinbistent* OQ. *distent . . . videri* Lm. B. — versus [128—137] maxima ex parte idem sunt qui III 781—790. contendit Giuss. ipsum poetam locum leniter inmutatum huc transtulisse et, ne illud *sine corpore oriri sola* absurdum videatur, iubet nos hoc *sine corpore* ita accipere, ut sit *sine corpore humano*, idque putat eo facilius fieri posse, quod sequatur *neque a nervis* etc. *longiter* esse. existimat tamen poetam parum attendisse. ego ita dormitasse Lucretium nullo modo crediderim. certe illis versibus eiectis hiatus fit nullus. — 144 . . . *tenuis de* (OQ.) *corpore eorum* Giuss., qui docet de significare *de exemplo*, *de more*: pleraque tamen quae affert dissimilia sunt. — 173 (Lm.) *quid potuit novitatis amorem accendere tali?* 175 *at, credo, in tenebris* . . . 176 . . . *origo*. 174 *quidve mali fuerat nobis non esse creatis?* etc. Lmb. Mr.]: 175 sq. 170 sqq. Lm.: Giuss. traditum versuum ordinem non mutat, sed quaerere, num hominum vita ante quam fuissent in tenebris iacuerit vereor ne inepte irridentis sit. rectissime vero quaeritur, num *deorum* vita in tenebris fuerit ante quam mundus creatus esset. prorsus idem interrogat Epicureus apud Cic. de nat. deor. I 27. — 172 *notities divis hominum unde est: hominum divis unde est* OQ. *hominum dis unde est* Lm. B. Giuss. — 201 *avidei* Mr. *avidam partem* sine exemplo Giuss. nam quae affert prorsus dissimilia sunt. — 199 || * 200—202 || Giuss. sine lineolis. — 247—260. 273—280. 281—305. 261—272.

Giuss. locorum ordinem non mutat. — 247 (Brg.) . . . *alid auget * redditur*] : *alid auget * redditur* Giuss. *alid auget, reccidit* Hæberl. — 274 *multa fuligine taedae* Bentl.] etiam Giuss. — 278 *ab omnibus ignibus* OQ. edd. — 302 . . . *appareat*] *quaerere proporro sibi sene senescere credas?* Mr. Giuss. 'non certa, ma neppur del tutto improbabile qui è parsa la correzione del Munro'. — 338 *inter nos aegrescimus nihil est.*] quod tamen Giuss. scribit. idem vero recte *morbis . . . isdem*, cum Pio. Mr. Brg. — 349 *fit copia* etiam Giuss. — 352 . . . *dissiliant (res)* OQ. Lm. B. Mr.] Giuss. — 359 *per ictus . . .*] *pericli* OQ. edd., etiam Giuss. — || 362 || Giuss. recte. 386 *superavit et ardens multa perussit* Polle: *ambens* OQ. *superat et lambens* corr. Q. Lm. B. Mr.] Giuss. — 398 *corpora plura coorta * inde cadunt vires . . . aut pereunt res . . .*] assentitur Giuss.: *coorta et pereunt res . . . inde cadunt vires* (410. 409 Lm.) Lm. — 402 (412 Lm.) *multas quando obruit urbis* Marull. Lm. B. Mr.: *multas . . . undis* OQ. . . . *vitas . . . undis* cum Purmanno Giuss., qui tamen subicit 'ma non ci ho gran fede'. — 419 sq. *tandem convenient ea quae convecta* (Lm. B. Mr. Giuss. *conventa* OQ.) *repente magnarum rerum fiunt exordia saepe* OQ. Mr. Brg. Giuss.: *semper* Lm. B. — 436 . . . *et sorsum mare, uti . . . pateret*] *mare uti* Lm. B. Mr. Giuss. — 450 (460 Lm.) sqq. . . . *videmus . . . aurea cum . . . rubent . . . lumina solis * exhalantque . . . tellus fumare videtur*: 450 . . . *videntur . . .* 453 *exalare* Lm. B., quod nimis longe a libris recedit] Giuss. 460 Lm. *videmus * 463 exhalantque . . . 464 ipsaque ut . . . videtur*, 461 *aurea cum primum*, 462 . . . *solis*, qua transpositione eum nihil lucrari puto. — 457 sq. *se . . . aether . . . undique flexit* Lm. pro *saepsit*, item B. Mr. Brg. Giuss. — 475 sqq. *cogebant . . . terram, verberibus* ego et Giuss.: *terram verberibus . . . in artum, in medio* etc. Mr., quem in interpungendo quoque sequi debuimus, ita ut scriberemus *cogebant . . . terram verberibus* etc. *in artum*, . . . — 493 *haec . . . verti* Mr.] Giuss. — 534—563 ante 509 Bkm.: sequitur eum etiam Giuss. — 510 Brg. *queat res . . .*] probat Giuss. — 511 . . . *tellus . . . 514 certaue pars eius quasi nobis membra, videtur*] : *videntur* OQ. edd. etiam Giuss. idem || 515—520 *praeterea grandi tonitru — uniter apta* ||. non sine ratione, nam hi versus, ut per se apte post 549 (Lm.) collocantur, ita separant ea, quae separari non debebant. Sed non vidit Giuss. hic idem se facere, quod me facientem saepius vituperavit. — 525 Giuss. *vis animi* (OQ.), quod propter v. 522 nullo modo ferri potest. qui enim ea vis, quae corpus sustinet, non eadem sit, quae tollit? — 509—533 . . . (Lm.) alieno loco positos secluserunt Lm. B. Mr., transponit post 563 cum Bkm. et mecum Giuss. — 532 . . . Munro] Giuss. — 541 *summania*] etiam Giuss. — 551 *siet hic quoque causa*: etiam Giuss. — 554 *minimo . . . sequuntur*]

nimio OQ. edd., etiam Giuss., qui v. 563 *nūl adeo* dicit esse 'tanto come niente', cum sit 'durchaus nichts', 'gar nichts'. *nec minimo solis maior rota nec minor ardens*: OQ. edd. *ardor*. Giuss. docte et ingeniose commentatur, sed cum ipse in fine disputationis dicit credi posse Lucretium non recte intellexisse eam vocem graecam, quam *ardoris* voce interpretatus sit, nonne concedit *ardori* hic locum non esse? nam quod non minus esse dicitur idem esse debet atque id quod non maius esse dixit poeta. — 577 *videntur*, videlicet *ignes* Q.: *videtur* O. Lm. B. Mr. etiam Giuss. propter oblongi auctoritatem, cum tamen *videntur* 'piu naturale, e forse giusto' esse concedat. — 602 *et certa* etiam Giuss. — 644 ... *Matuta* etiam Giuss. — 678 *distinet aequato caeli* (Marull. *caelum* OQ.) *discrimine metas* (OQ) ... Mr. et Giuss. *caelum*. rectius tamen puto *anni nodum* dici *aequato discrimine caeli metas distingere*, i. e. ab utraque pari spatio distare, quam *caelum* suas metas. — 691. 693. 692 Lm. *orbis obliqui* Lm. B. Brg.: Mr. et Giuss. servato versuum ordine *obliqui* sc. *lumine*, sed luminis obliquitatem hic nihil ad rem facere puto. — 681 (692 Lm.) *concludit* Lm. B. Mr. Brg. Giuss.: *contudit* OQ. — 684 *partibus anni* (pro *aer*) * non probat Giuss. — 691 *certa de surgere parte* (OQ. edd.) non *desurgere* scribendum evincit Postgatus docens *desurgere* esse surgere ad ventrem exonerandum. recte Giuss. — 692 * Mr.] Giuss. — Mr. lacunam bene supplet scribens *qui faciunt solis nova semper lumina gigni*. — 708 *ut si forte* Mr.] Giuss. — 725 sq. *Veneris praenuntius ante . . graditur, Zephyri* etc. OQ. Mr. Brg. Giuss. — 734 sq. *rigorem didit hiems, sequitur . .*] Giuss. cum Mr. *reddit: hiemps* ... — 778 *inde loci animalia saecula creavit* Giuss. *mortalia* hic vult esse *animalia*: difficultatem, quae ex versu 792 oritur ita removet, ut vv. 788—792 secludat. relinquitur tamen in quo offendamus. nam a versu 778 ad 787 de omni animalium genere loquitur poeta, a v. 798 de hominibus, quod facere non potuit, nisi se de hominibus propritim dicturum praefatus. possis conicere excidisse nonnulla ante v. 792 aut locum esse imperfectum. — 823 *quod tulit, ut*] Giuss. — 838 ... *semina qua* (OQ.) *possint membris manare remissa* Lm. B. nunc etiam Giuss. — || 842—864 || non secludit Giuss. — 867 sq. . . *potissit*] *potestas hinc illinc par, vis ut sat par esse potissit* Giuss. quae certe difficilia sunt ad intellegendum. — 910 *res quaeque* etiam Giuss. — 933 sq. *decursus . . largi citat . .*] *claru'* Giuss., sed dubitanter — 935 *templa petebant* mecum Giuss. — 965—967. 975. Nauger. 968 sq. *subus* OQ.] Giuss. 967. 968 * 975, qui in re simplicissima nimis argutiis uti videtur. — 972 *validique leonis* OQ. Brg.] Giuss. — 976 *linquebant lamentis* OQ. *lumina vitae . .*] Giuss. *labantis*, quod vult esse 'pericolante' i. e. in periculis versantis, quod vereor

ut intellegi possit. — 988 . . .] Giuss. primus recentiorum illud *videbant* librorum probare ausus est; recte, opinor. — 997 *nunc dant* <alii> *sollertius ipsum* B. Brg.] nunc concedo Giusano *ipsi* retineri debere: non male Haebelin. <notum> *nunc dant sollertius ultro* (vel *ipsi*). — 999 . . . *concessit in unum* *. — 1000 *cognita sunt* Mr. Brg. Giuss. — 1011—1027 (Lm.). 1091—1160. 1028—1090. 1159 sqq. (Lm.) Giuss.: laudo quod vv. 1091—1104 post 1027 transfert, ubi eos secludi opus non est; quod vero vv. 1105—1160 ante 1028—1090 collocavit i. e. ea, quae sine linguae usu esse non poterant, ante eius usus inventionem narrari vult, vel maxime improbo. — 1036 . . .] etiam Giuss. *sciret* . . . *videret*. — 1044 sq. *si genus humanum* . . . *notavit* Frerichs . . .] *notaret*, 'contra constantem bonorum scriptorum usum' ut dixi, etiam Giuss. — 1050 *magna* . . . *Molossus mollia ricta* OQ. corruptit Lm.: recte Mr. Brg. Giuss. — 1056 . . . *teneros imitantur* . . . *haustus* OQ. Mr.] Giuss. quid sunt *teneri haustus* 'ein zartes verschlingen'? — 1063 . . . *negans* B.] sed recte Giuss. cum Lachmanno v. 1063 *ubi narius* scribens dicit *tria* hinnitus genera distingui. — 1077 . . . *praedaeque* male Lm. B. Mr.] item Giuss., qui videre debebat non aves praedae repugnare posse dici, sed praedam avibus, velut illi 'reluctantes dracones' faciunt. — 1093 . . .] *novis monstrabant rebus et igni* OQ.] Giuss. — 1099 *viresque vigeant* OQ. Vahlen . . . 'bedeuteten etwas' item Giuss. — (1112) 1125 sq. (Lm.) *deicit ictos invidia interdum* . . . 1131 sq. *invidia quoniam*. Mr. Brg. Giuss. — 1147 . . .] *celata diu in medium* etiam Giuss. — 1176 . . .] *nox et luna* OQ. Mr. Giuss. — 1177 . . .] *severa* OQ. Mr.] Giuss. — 1179 *nubila ros imbres: sol* OQ.] quod Giuss. probat, ita videlicet ut sit solis lux nubibus opposita. non inepte, quamquam etiamnunc dubito. — || 1185—1190 || Giuss. non nego aptissime a versu 1184 ad versum 1191 transiri posse, sed etiam versum 1190 ei versus, qui in libris mss. extant, non inepte sequuntur, quippe quibus doceatur, quare fiat, ut homines res caelestes non possint *pacata mente tueri*. — 1194 sq. . . . *in pectore cura* . . . *caput erigere infit: in pectora* OQ. Lm. B. Mr.] Giuss. sed *in pectora* nihil caput erigere possit, nisi infra pectus sit i. e. in ventre. — 1201 *solliciti motus* etiam Giuss. — 1230 *ingenti* . . . *ardore*] probat Giuss. — 1253 *parent* . . . *possint* OQ. edd. Giuss. *ut sibi* . . . *darent* sc. hae massae Lm. B. Mr. — 1254 . . .] *ac radere tigna* <trabesque> Giuss. cum Brandtio, fortasse recte. — 1256—1259 . . . *nec minus* . . . *parabant* . . . *nequiquam, quoniam cedebat victa potestas nec poterat* . . . *suffere* Lm. B. Mr. Brg. *poterant* OQ. Giuss., sed pluralis ambiguitatem haberet. — 1302 . . .] etiam Giuss. sine lineolis. — 1327 . . . etiam Giuss. *fera fata cum dedissent* — 1314 || 1315 || Giuss. utrumque versum cancellis includit, non recte. — || 1331—1333 ||

Giuss. etiam tres antecedentes et tres sequentes versus secludit, non recte, ita enim loco clausula deest. quod vero ad medios versus, non dubito quin ab irrisore inserti sint. — || 1346 || Giuss. — 1355 *terram* cum Lm. B. Mr. Brg.] Giuss. *terra* OQ. edd. — 1390 *vigilantibus hinc aderant solacia somni* Lamb. Lm. B. Mr. et hic quidem dubitans. *somno* OQ. Giuss., qui locum Livianum (XXV 16, 20) affert hunc: *decus eximium egregium solacium suae morti inventurum*: sed ibi dicitur, qui proditorem interfecisset, mortis sensum leviozem facturum laudis conscientia: quod vero hic leniretur, *somno* si scriberemus, somnus esset, cum deberet esse insomnia, pro qua somnum dici posse verum non est. qui enim docuerunt rem pro rei defectu poni posse errarunt. *solacia somni* autem sunt quae somni loco dantur, 'ein ersatz für den schlaf'. — 1393 sq. *vigiles nunc haec accepta tumentur* * et numerum servare genus didicere: *genus* OQ., quod a Lachmanno et aliis frustra tentatum est, cum Christio et mecum retinet Giuss., sed lacunae signum non subicit illi *tumentur*, quo omisso *vigiles* aetatis Lucretianae antiquis hominibus universis vereor ne inepte opponantur. sed in commentario coniecturam proponit egregie excogitatam. existimat, cum vv. 1382 sq. et 1407 de fistula, v. 1384 sq. de tibia, vv. 1409 sq. de artis perfectione agatur, versus ita collocandos esse: 1379—1383. 1405—1408. 1386 sq. 1390—1404. 1384 sq. 1409 sq., quo in ordine nihil quod offendat relinqui videtur, nisi quod ut ante artis perfectio ad *vigiles* referebatur, ita nunc illa silvestris delectatio de eisdem dici videri potest. fateor tamen posse etiam ad pastores referri. — 1442 *florebat navibus* *] item Giuss. — 1441 egregia Pollii coniectura spreta Giuss. *corde videbant, artibus ad summum donec venere cacumen* scribit, ut dicat poeta hominibus animi vi aliud ex alio repertum esse, quod latine ita dici posse non existimo.

VI 45 *ferique necessest* Brg. Giuss. — p. 173 inf. [56 sq.] = 88 sq. (90 sq. Lm.). — 81 infelicitèr Giuss. *est ratio . . . tenenda* defendit, cum dicit tenere esse animo tenere, retinere ('ritenere'), quasi quis aliquid mente retinere possit, antequam didicerit. accedit quod, cum ad id quod sequitur *canenda*, *mihî* intellegendum sit, ad *tenenda* idem nullo modo intellegi potest, potest ad . . . *ponenda*, quod ego scripsi. peius etiam est, quod Giuss. *ratio speciesque* scribit, quod neque per se ferri et cum verbo *tenendi* nullo modo poni potest. — 83 . . . *quid faciant* OQ. edd. Giuss. — || 100—105 || Brg. Giuss. — 101 . . . *lapides et ligna* etiam Giuss. — 112 *chartasque* etiam Giuss. — 126 *convalluit vis (fulmen)*: *comminuit* cum OQ. et Lm. Giuss.: sed vereor, ut quis id de nube dici cognoscat, nam comminere nubem non idem est quod nubis parietes tenuiores reddere. — 129 . . . Giuss. *cum . . . saepe ita dat magnum sonitum*. indicativus typo-

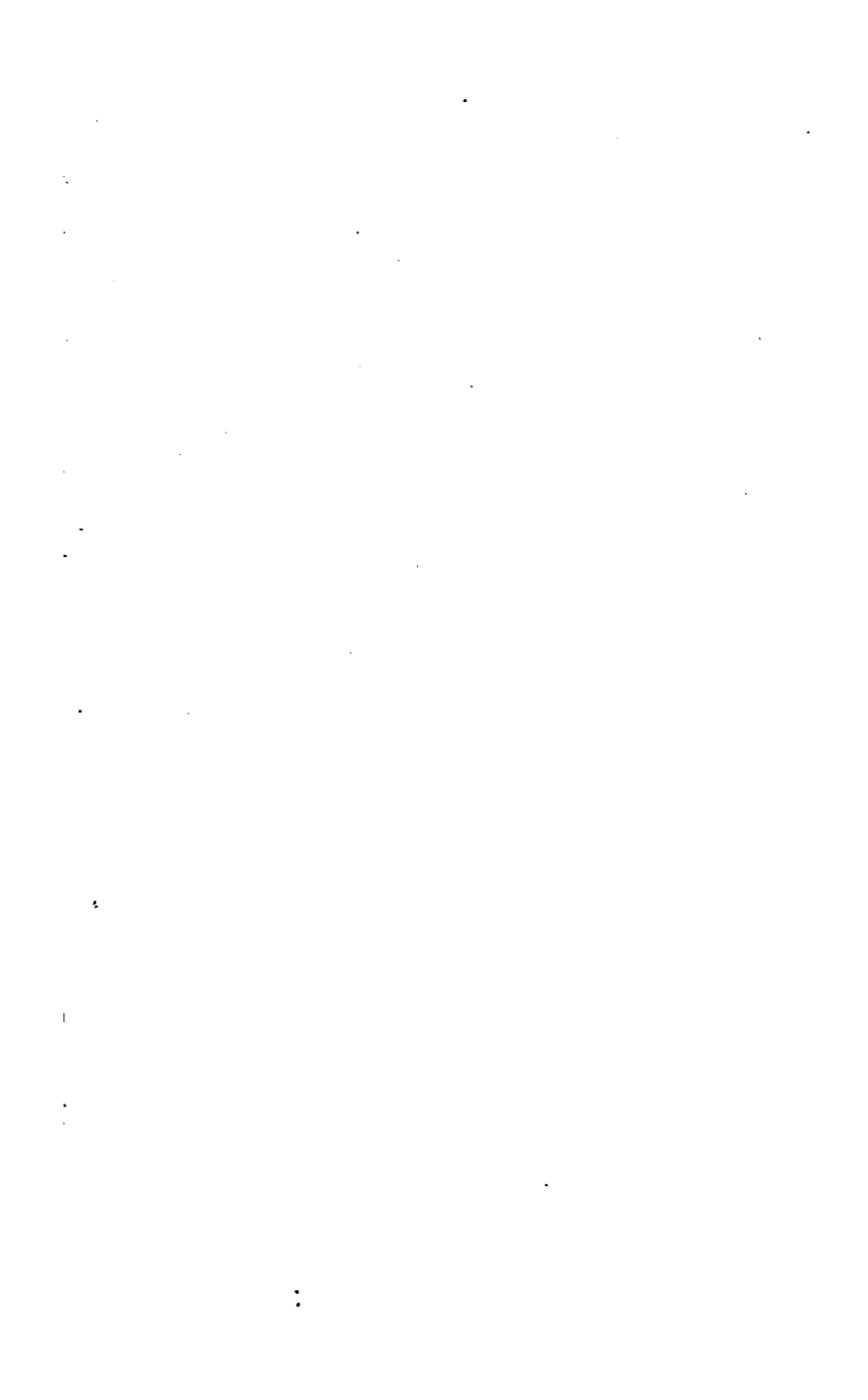
thetæ errore videtur ortus esse. pro magno autem parvum scripsisse librariorum non facile crediderim. — 143 sqq. *fit . . . ut . . . trucidet*] etiam Giuss. — item v. 156 sq. *in artum concreti . . .* — post v. 157 lacunæ signum ponit. negat item quod sequitur hanc vim habere posse 'similem explicationem atque tonitru habet fulmen': ego putaverim posse neque quid exciderit cogitatione consequi queo. — 177 *liquescit*, . . . Mr. Giussanus. iidem v. 185 *ne*. — 207 *quippe etenim* cum antiquioribus edd. et Brg. Giuss. — 211 *fulgère* OQ. B. Mr. Brg. Giuss. — 218 . . .] Giuss. *declarant ictus* (OQ. *ictu*) *et inusta vaporis signa*, quod vult nescio quod hendiadyoin esse. — 229 *curat item ut vasis . . .* Lmb. B. Brg. . . . *item vasis* OQ. Mr. Giuss. — 235 (*solis vapor*) *usque adeo pollens*. Lamb. Lachm. B. Mr. Brg. Giuss.: *tellens* OQ. *plectens* Nencinus. — 240 . . .] *monimenta virum commoliri atque ciere*. alterum falsum, quod in commoliendi verbo neque diruendi neque demovendi vis esse potest, alterum, quod motum minime violentum significat. egregie Bergkii *vi commolere*, quod vellem scripsissem, sed male idem *ac vitiare*. paulo infra lg. [252 sq.] — 264 *extractis* etiam Giuss. — 282 retinet Giuss. *opprimere*, quod in OQ. est, cum Vahleno, item v. 288 *revocare*, et hic quidem nullo modo obiectum cogitatione addi potest. — 292 *in calidam . . . nubem* etiam Giuss. — idem non sine ratione vv. 313 sq. secludit et, mecum, 320. — 295 (299 Lm.) Giuss. lineolis cingit, quod ad eum locum pertineat, qui est 339—341 Lm. — 346 . . . *perfigit* Giuss., Lachmanno rem simplicissimam argutiis obscuranti obsecutus. quid enim magis directo opponetur illi per res integras transire fulmen quam id quod est res transeundo destruere? — 346 sq. *corpora fulminis ipsa corporibus*, quod simplicius esse puto: Giuss. cum libris et editoribus *ipsa*. — 366. 367. 365. 368 Bkm. Brg. Giuss. — 364 *prima caloris enim pars et postrema rigoris tempus id est verum* ita ego cum Lamb. et Munrone. errat Giuss., qui ipse cum OQ. scribit *pars est postrema*. — [383—385 Lm.] = 85—87 Giuss. non secludit. — 379 *monere . . .* . . . *nocere* OQ. edd. Giuss. — 382 *quo quotquest* Mr. Brg. *quo inquest. quo cuiquest* tacitus cum Lm. et B. Giuss. — 399. 404. 405. 400 Brg.] Giuss. 399. 421 sq. 404. 405. quodsi v. 421 sq. suo loco movendi sunt, rectius post 405 collocantur. quod vero idem vv. 400—403 post 416 collocat, minus etiam probandum puto. — 446 *modis . . . exiguis* Brg.: *moris . . . exiguis* Lm. B. Mr. Giuss. Lm. existimat *moris exiguis* idem significare posse quod *hamis exiguis*: quod verum non est. apud Verg., in Aen. X 485, *loricae morae* significant *loricam*, quam telum moraturam sperare poterat Pallas, et apud Senecam, de benef. V 12, 2 in simili a nodo petito *mora* nequaquam idem est quod com-

missura, sed id quod nodi solutioni obstat. porro cur Lucretius, qui dixit *modis miris*, non dixisse putetur *modis indupedita exiguis*, quod accuratissime illam κατὰ μικρὸν σύνταξιν refert, ratio nulla afferri potest. — 449 . . . *haec* pro *ea* scribendo Lm. B. Mr. et Giuss. nihil efficiunt, nisi ut obscurius loquatur poeta. — 483 sq. *nimbis* etiam Giuss. item *coperiunt*, 502 *imbris demittere*, 512 *atque tenere*. — 520 *quae sursum crescunt sursumque creantur* OQ. Vahlen: Giuss. cum Bern. *seorsum seorsumque*, quod si bis in *sursum* mutatum sit, mirari debeas. facilius crediderim poetam versum abiecturum fuisse ut versum 524, qui iuxta eum qui praecedit, ferri non potest. — vv. 608—638 Giuss. post v. 607 retinet, sed ita ut aliquid ante v. 608 perisse putet. sed concedit transpositionem ferri posse. 'il trasporto' ait 'non è improbabile'. — 552 *oris maris*, Brg., *oras maris undique cingens* OQ. volgo Giuss. qui tamen subicit '*oris maris . . . forse a ragione*'. — 574 *nec minus exsultant res ut lapī cunque viai* — Bockemülleri inventum est, non meum — probat Giuss. — 587 *minent* cum mss. et Lamb. Giuss. 'Dove è la dimostrazione positiva che Lucrezio non potesse assolutamente usare il verbo semplice di *im-minere*, *e-minere*, *pro-minere*?' ego nunc dubito an melius fuerit ut in re dubia librorum auctoritatem sequi. — 598 *recipit prolapsa suas in pondera sedes*. sic etiam Giuss., sed ita ut dicatur *recipit pondera in suas sedes*, recte, ut nunc existimo. — 656 *nobis . . . fert* etiam Giuss. — 666 sq. '*at nimis est ingens incendi turbidus ardor*'. scilicet et *fluvius qui visus maximu' cuiquest* * *qui non ante aliquem maiorem vidit, et ingens arbor homoque videtur* etc.: Giuss. dicit, 'ma si entra nel campo indefinito del possibile'. librorum lectionem tuetur, in tautologia non ita offendens et ad *qui visus maximus* etc. *ingens est* cogitatione addi posse ratus, quorum neutrum ferri posse puto. — 690 sq. *fatendumst* * *res cogit aperta*: de lacuna assentitur Giuss., non de *res aperta*, quod *aperto* — ad *mare* refert — '*ha aspetto*' ut ait, '*molto genuino*'. — 705 *redundat unicus in terris*, ita mecum Giuss. distinguit. — 731 *Averna tibi quae sunt loca cumque lacusque, expediam, quali natura praedita constant*. i. e. expediam qua natura omnia loca Averna sint. *quae sint loca cumque lacusque expediam*. Giuss. cum OQ. et editoribus, nimia librorum mss. veneratione locum perspicuum obscurans: nam ab eodem *expediam* et *quae sint loca (cumque)* et *quali natura praedita constant* pendeant necesse sit. — 733 *principio quo Averna vocantur nomine, id ab re inpositumst*. Giuss. quod leve anacoluthon dicit esse, sed ego non novi anacolutha Lucretiana nisi in longioribus verborum complexibus. — 748 *natura loci opus efficit*: item Giuss. — 755 *ne forte his* Mr. Brg. Giuss. — 781 sq. 777—780. 783 sq. Kanneng.]: Giuss.

770. 788. 771 sq. 789. sq. 773 sqq. 781 sq. 777—780. 797 sq. 783—787. 791. Video rationes, sed non probo. ceterum vv. 769 sq. a versu 788 quam male ad sensum excipiantur puto in aperto esse. — 772 sq. *per ipsas insinuant naris infesta atque aspera sese*: OQ. *tactu*, quod e versu proximo irrepsisse potest. Giuss. *tractu*. incertum. — 792 sq. ... *plenior et fueris*: etiam Giuss. — 797 Giuss. *at cum membra domans percepit fervida febris*: deinde, sine lacunae signo, *tum fit odor vini plagae mactabilis instar*. sed cur Lucretium tam mire errasse putemus ut diceret hoc non fieri nisi in hominibus febri laborantibus? — 832 *] item Giuss. sed versus 833—840 non secludit. — 835 *vaporis* ... *proprii* B. Brg. Giuss.: *proprie (propriae)* Leidd. *propere* Marull. Lm. — 858 *subtus* (Marull.) *frigescit terra*] *penitus* Lm. B. Mr. Giuss. — 861 *laticis* OQ. edd. Brg. Giuss.: *aquae* Lm. B. *tactum atque saporem* Lamb. Lm. B. Mr. Brg.: *vaporem* OQ. Giuss. — p. LXXXI l. 5. lege v. 1063. — 892 *ignis* ... *latentis* B. Mr. Giuss. *tenentes* OQ. *tepentis* Lm. — 901 *patriae de nomine* Brg. ('forse a ragione' Giuss.) ... *Magnetum quia sit patriis in finibus ortus*. item Giuss. — 909 ... *pervolet* etiam Giuss. — 918 ... *frigus it a fluviis, ut* Giuss. — 919 (lege in textu '*littora circum*') *propter* etiam Giuss. — 927 *omnibu' semper*: improbat Giuss. — 938 *barba, pilique*: ut ego distinguit Giuss. — || 941—943 || non secludit Giuss. — 946 (*suevit*) *denique qua circum caeli* (OQ. edd.) *lorica coerces* * ... *mecum* Giuss., qui cetera sic scribit: *morbida visque simul, cum ... insinuatur, * et tempestates terra caeloque coortae ... remotae iure facessunt, quandoquidem nil est nisi raro corpore nexum*. et de ceteris quidem nihil dicam ut in re incertissima, sed *raro corpore nexum*, quod Giuss. esse vult 'ein Gewebe von lockerem Körpergefüge', non puto apte scribi potuisse a poeta. ego: *rarum corpore nexum* i. e. rarum quod corpore, i. e. atomorum complexibus, continetur. — 984 *effluat ambrosia quasi vero et nectare tinctus*. Giuss. — 1003 ... *quod dicitur [ex elementis]* Giuss.: non probo. — 1013 sq. *huc accedit item* ... *motusque iuvatur*: Brg. Postgatio et Giussano probantibus. — || 1022—1024 || Giuss., ne bis idem dicatur. non minus recte idem vv. 1017—1021 post 1032 collocat. — 1030 *intus * scilicet ille eodem fertur quo praecipitavit iam semel et partem in vacuum conamina sumpsit*. Giuss. editores vituperat, quod vocem *scilicet* 'fanno conclusivo di ciò che precede'. ipse post v. 1030 lacunae signum ponit: et certe aliquid excidit. qui enim dici potuit anellum — nam de hoc, non de aëre dici necesse est — iam semel praecipitasse in partem vacuum? *praecipitabat* dicere potuit Lucretius, ut de re imperfecta, *praecipitavit* nullo modo. — 1055 *Magnesi flumina saxi*: ut ego Giuss. — 1058 *inter se simul uniter apta* scripsi cum Luc. Müllero, sed persuadet Giuss. *singulariter* ferri posse apud eum, qui *coplata*

scripserit v. 1079. — 1067 || *non si . . . operam des* | Giuss. — 1097 . . . *Britannis . . . differre* etiam Giuss., ut ego interpreta-
tus. — 1123 *lanigeris balantibus* Bruno, quam facillimam cor-
recturam et, ut ego puto, necessariam, cur Giuss. spreverit non
capiro; certe, cur oves iam *pigrae* esse dicerentur ante quam
aegrescerent, nos docere debebat. — 1126 *an caelum nobis*
corruptum ultro natura. vide notam in prolegg. *ultro natura*
corruptum Giuss. — 1132 *Aegypti finibus ortus*: etiam Giuss. —
1167 *sitis arida, corpora torrens: mersans* Lm. cum O. (Q. in-
errans), et Giuss. qui sitis dici possit corpora *mersare* me
fugit. — 1171 *ac nuntia mortis*: etiam Giuss. — 1179 sq. *sputa*
. . . *per fauces rauca vix edita tussi . . .*] . . . *per fauces raucas*
vix (Macrob.) *edita tussis* (Macrob.) Giuss. sed tussis facillime
plerumque editur, cum aegroti id saepe diu frustra laborent, ut
tussi pituita eiciatur. — 1186 *inhorrescens rictum* cum Rutgersio
Lm. B. ego, Giussanus, toto caelo a vero aberrantes: quid enim
sibi vult istud magnum sonans *inhorrescens*? propius vero qui
voces *in ore* agnoverunt Munro Pollius Postgatus, nisi quod
non viderant quo pertinerent neque quod participium voci
rictum additum fuisset. lege: *frigida pellis duraque in ore,*
patens rictum. — 1187 *rigida morte* OQ. edd. Brg. Giuss. —
1190 *ut est* OQ. Brg.: Giuss. *tum*, quod in *ut est* corruptum
esse minime credibile est. — 1195 *hac . . . fluebat*: Giuss., qui
ipse *huc* scribit, 'forse a ragione'. — v. 1225, quem ego post
1224 seclusi, *cernebat pro certabat* scribens cum Bernaysio,
Giuss. non mutatum post 1246 transfert lacunae signo subiecto.
funera certabant rapi non audacius dici putat quam *frigus*
non dubitabat succedere (1182 sq.) nunc dubito, an recte. —
1250 . . . *is maeror . . . confluit, languens quem contulit agri-*
colarum copia. Mr. Brg. Giuss. — 1253 . . . *astu* cum Lm. Giuss.
— 1265 *manebant* vg. Mr. Brg. Giuss. — 1272 *pro re* <com-
postum> Lm. B.: *pro re* <praesenti> Mr. Giuss. — 1273 <res>
subita Mr. Brg. Giuss.

Scribebam Halis mensib. Oct. et Novemb. a. MDCCCXCVIII.

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

~~✓~~
DUE OCT 18 '50

ET 10.000.00
T. Lucreti Cari De rerum natura lib
Widener Library 005893289

3 2044 085 209 427